

**TÜRKİYE'DE SİYASİ İKTİDAR DEĞİŞİKLİKLERİ VE ORTAÖĞRETİM
TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI ALGISI**

(1970-1980)

ERAY ALACA

DOKTORA TEZİ

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Ağustos, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (On iki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : ERAY

Soyadı : ALACA

Bölümü : TARİH ÖĞRETMENLİĞİ

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : TÜRKİYE’DE SİYASİ İKTİDAR DEĞİŞİKLİKLERİ VE ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI ALGISI (1970-1980)

İngilizce Adı : POLITICAL POWER CHANGES AND OTTOMAN PERCEPTION IN SECONDARY SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS IN TURKEY (1970-1980)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: ERAY ALACA

İmza:

Jüri onay sayfası

ERAY ALACA tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE SİYASİ İKTİDAR DEĞİŞİKLİKLERİ VE ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI ALGISI (1970-1980)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: PROF. DR. NECDET HAYTA

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI, GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Başkan: PROF. DR. REFİK TURAN

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI, GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Üye: DOÇ. DR. SELDA KAYA KILIÇ

TARİH ANABİLİM DALI, ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Üye: DOÇ. DR. MELEK ÇAKMAK

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI, GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Üye: YRD. DOÇ. DR. HASAN IŞIK

TARİH ANABİLİM DALI, YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

Tez Savunma Tarihi: 07/08/2015

Bu tezin ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

*Bugünlere gelmemde katkısı
olan, bana güvenen ve inanan
güzel insanlara...*

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın tarih eğitimi alanına katkı sağlayacağını dűőünerek, araştırma sűrecinde benden desteğini esirgemeyen ve başarı ile sonulandıracağıma inanan danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Necdet HAYTA'ya, her zaman olduğu gibi farklı bakış açıları kazandırarak, ufuk açan, bilgi ve deneyimini aktaran değerli hocam Prof. Dr. Refik TURAN'a, Prof. Dr. Mehmet ŐAHİNGÖZ'e, araştırma sűrecinde ve sonrasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, tarih eğitimine yeni bir Őeyler kazandırmak amacıyla devamlı çalışan ve öğrencileri tarafından örneğ alınan, değerli hocam Doç. Dr. Bahri ATA'ya, Doç. Dr. Selda KAYA KILIÇ'a, Yrd. Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŐ'a ve Yrd. Doç. Dr. Hasan IŐIK'a sonsuz teŐekkűrlerimi sunarım.

Akademik hayatım boyunca beni yalnız bırakmayan, yardımlarını ve desteğini esirgemeyen, varlıkları ile huzur veren, başta anneme ve babama, kardeŐlerime, eŐim Zekiye ALACA'ya ve oğluma, Deniz'ime, sonsuz teŐekkűrler.

**TÜRKİYE’DE SİYASİ İKTİDAR DEĞİŞİKLİKLERİ VE
ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI ALGISI**

(1970-1980)

(Doktora Tezi)

**ERAY ALACA
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Ağustos, 2015

ÖZ

Bu araştırmada, Türkiye Cumhuriyeti’nde okutulan tarih ders kitaplarında “Osmanlı Algısı” üzerine inceleme yapılmıştır. 1970-1980 arası dönemde, değişen siyasi iktidarların benimsemiş oldukları politikaların, tarih öğretimi ve tarih ders kitapları üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

1970-1980 arası dönemde, tarih ders kitapları araştırma örneklemi olarak seçilmiştir. Ders kitaplarının incelenmesinde betimsel analiz ve doküman analizi yöntemleri kullanılmış, böylece siyasi iktidarların değişimi ile “Osmanlı Algısı” ndaki değişim ortaya çıkarılmıştır.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Algısı, Siyasi İktidar, Tarih Ders Kitapları.

Sayfa Adedi: 232

Danışman: Prof. Dr. Necdet HAYTA

**POLITICAL POWER CHANGES AND OTTOMAN PERCEPTION IN
SECONDARY SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS IN TURKEY**

(1970-1980)

(M. S Thesis)

ERAY ALACA

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

August, 2015

ABSTRACT

In this research, an in-depth review has been made on the “Ottoman Perception” taught in history textbooks in the Republic of Turkey. In this research, the effect of policies adopted by various political powers ruling between the period of 1970-1980 on history textbooks has been addressed.

The history textbooks used for education between the period of 1970-1980 have been selected on a sample basis. In reviewing the textbooks descriptive analysis and document analysis methods have been used, unveiling the change in “Ottoman Perception” with every change of an incumbent political Powers.

Science Code:

Key Words: Ottoman Perception, Political Power, History Textbooks.

Page Number: 232

Supervisor: Prof. Dr. Necdet HAYTA

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
İTHAF SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR SAYFASI	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xix
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi	3
1.4.Araştırmanın Varsayımları	3
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6.Tanımlar	3
1.7.İlgili Literatür	4

BÖLÜM II	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1.1970-1980 Arası Dönemde Siyasi İktidarların Milli Eğitim Politikaları	7
2.1.1.I.Erim Hükümeti (26.03.1971-11.12.1971)	9
2.1.2.II.Erim Hükümeti (11.12.1971-22.05.1972)	10
2.1.3.Melen Hükümeti (22.05.1972-15.04.1973)	13
2.1.4.Talu Hükümeti (15.04.1973-26.01.1974)	15
2.1.5.I.Ecevit Hükümeti (26.01.1974-17.11.1974)	17
2.1.6.Irmak Hükümeti (17.11.1974-31.03.1975)	21
2.1.7.IV.Demirel (I. Milliyetçi Cephe) Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)	22
2.1.8.II.Ecevit Hükümeti (21.06.1977-21.07.1977)	25
2.1.9.V.Demirel (II. Milliyetçi Cephe) Hükümeti(21.07.1977-05.01.1978)	27
2.1.10.III.Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979)	29
2.1.11.VI.Demirel Hükümeti (12.11.1979-12.09.1980)	31
2.2.Siyasi İktidar ve Tarih Ders Kitabı İlişkisi	34
2.2.1.Türkiye’de Tarih Ders Kitapları	35
BÖLÜM III	41
YÖNTEM	41
3.1.Araştırmanın Modeli	41
3.2.Evren ve Örneklem	43
3.3.Verilerin Toplanması	44
3.4.Verilerin Analizi	44
BÖLÜM IV	45
YÖNTEM	45

4.1.1970-1980 Arası Dönemde Öğrenimde Olan Tarih Ders Kitapları ve Yazarları	45
4.1.1.Niyazi Akşit Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitapları	50
4.1.1.1. “Tarih Lise II. Sınıf” Adlı Tarih Ders Kitabı	51
4.1.1.1.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı	51
4.1.1.1.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitenin Sayfa Dağılımı	54
4.1.1.1.1.2. Görsel Materyallerin Dağılımı	55
4.1.1.1.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı	59
4.1.1.2. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Adlı Ders Kitabı	60
4.1.1.2.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı	60
4.1.1.2.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı	64
4.1.1.2.2. Görsel Materyallerin Dağılımı	65
4.1.1.2.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı	69
4.1.2. Emin Oktay Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitapları	71
4.1.2.1. “Tarih Lise II” Adlı Ders Kitabı	71
4.1.2.1.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı	72
4.1.2.1.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitenin Sayfa Dağılımı	75
4.1.2.1.2. Görsel Materyallerin Dağılımı	76
4.1.2.1.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı	81
4.1.2.2. “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabı	81
4.1.2.2.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı	82
4.1.2.2.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı	85
4.1.2.2.2. Görsel Materyallerin Dağılımı	86

4.1.2.2.2.1.Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı.....	90
4.1.3.Yılmaz Öztuna Tarafından Yazılan “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabı.....	93
4.1.3.1.Ünitelerin Sayfa Dağılımı.....	94
4.1.3.1.1.Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı.....	98
4.1.3.2.Görsel Materyallerin Dağılımı.....	99
4.1.3.2.1.Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı.....	105
4.1.4.Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı ve Görsel Materyaller Açısından Karşılaştırılması	110
4.1.4.1.Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımının Karşılaştırılması.....	110
4.1.4.2.Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Görsel Materyallerin Dağılımının Karşılaştırılması.....	112
4.1.5.Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar	114
4.1.5.1.Niyazi Akşit ve Emin Oktay Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar.....	115
4.1.5.2.Niyazi Akşit ve Yılmaz Öztuna Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar	115
4.1.5.3.Emin Oktay ve Yılmaz Öztuna Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar.....	116
4.1.6.Tarih Ders Kitaplarındaki Sözel İçeriklerde “Osmanlı Algısı”.....	117
4.1.6.1.Önemli Şahsiyetler.....	117
4.1.6.1.1.Osman Bey.....	117
4.1.6.1.2.Orhan Bey.....	120

<i>4.1.6.1.3.I.Murat(Hüdavendigâr)</i>	122
<i>4.1.6.1.4.I. Bayezit(Yıldırım Bayezit)</i>	122
<i>4.1.6.1.5.II.Murat</i>	125
<i>4.1.6.1.6.II.Mehmet (Fatih Sultan Mehmet)</i>	125
<i>4.1.6.1.7.II. Bayezit</i>	129
<i>4.1.6.1.8.I.Selim(Yavuz Sultan Selim)</i>	131
<i>4.1.6.1.9.I.Süleyman(Kanuni Sultan Süleyman)</i>	133
<i>4.1.6.1.10.II.Selim ve III. Murat</i>	136
<i>4.1.6.1.11.III.Mehmet</i>	137
<i>4.1.6.1.12.I.Ahmet</i>	138
<i>4.1.6.1.13.I.Mustafa</i>	139
<i>4.1.6.1.14.II.Osman (Genç)</i>	140
<i>4.1.6.1.15.IV.Murat</i>	142
<i>4.1.6.1.16.İbrahim</i>	143
<i>4.1.6.1.17.IV.Mehmet</i>	144
<i>4.1.6.1.18.II.Mustafa</i>	144
<i>4.1.6.1.19.III.Ahmet</i>	145
<i>4.1.6.1.20.I.Mahmut</i>	146
<i>4.1.6.1.21.III.Osman</i>	146
<i>4.1.6.1.22.III.Mustafa</i>	146
<i>4.1.6.1.23.I.Abdülhamit</i>	148
<i>4.1.6.1.24.III.Selim</i>	148
<i>4.1.6.1.25.IV. Mustafa</i>	150
<i>4.1.6.1.26.II.Mahmut</i>	151
<i>4.1.6.1.27.Abdülmecit</i>	154
<i>4.1.6.1.28.Abdülaziz</i>	155
<i>4.1.6.1.29.V.Murat</i>	158

<i>4.1.6.1.30.II.Abdülhamit</i>	158
<i>4.1.6.1.31.Sokollu Mehmet Paşa</i>	162
<i>4.1.6.1.32.Kuyucu Murat Paşa</i>	164
<i>4.1.6.1.33.Tarhuncu Ahmet Paşa</i>	165
<i>4.1.6.1.34.Köprülü Mehmet Paşa</i>	166
<i>4.1.6.1.35.Fazıl Ahmet Paşa</i>	167
<i>4.1.6.1.36.Merzifonlu Kara Mustafa Paşa</i>	169
<i>4.1.6.1.37.Baltacı Mehmet Paşa</i>	170
<i>4.1.6.1.38.Nevşehirli Damat İbrahim Paşa</i>	171
<i>4.1.6.1.39.Halil Hamit Paşa</i>	172
<i>4.1.6.1.40.Mustafa Reşit Paşa</i>	173
<i>4.1.6.1.41.Mithat Paşa</i>	174
<i>4.1.6.1.42.Humbaracı Ahmet Paşa</i>	175
<i>4.1.6.1.43.Gazi Osman Paşa</i>	176
<i>4.1.6.1.44.Mustafa Kemal(Atatürk)</i>	178
<i>4.1.6.1.45.İbrahim Müteferrika</i>	180
<i>4.1.6.1.46.Evliya Çelebi</i>	181
<i>4.1.6.1.47.Kâtip Çelebi</i>	181
<i>4.1.6.1.48.Mimar Sinan</i>	182
<i>4.1.6.1.49.Mimar Mehmet Ağa</i>	183
<i>4.1.6.1.50.Zembilli Ali Cemalî Efendi</i>	183
<i>4.1.6.1.51.Ebusuud Efendi</i>	184
<i>4.1.6.2.Fetihler ve Savaşlar</i>	185
<i>4.1.6.2.1.Pelekanon Savaşı</i>	185
<i>4.1.6.2.2.Rumeli'nin Alınması</i>	186
<i>4.1.6.2.3.Sırp Sındığı Savaşı</i>	187
<i>4.1.6.2.4.I.Kosova Savaşı</i>	188

<i>4.1.6.2.5.Niğbolu Savaşı</i>	189
<i>4.1.6.2.6.Ankara Savaşı</i>	190
<i>4.1.6.2.7.Varna Savaşı</i>	195
<i>4.1.6.2.8.II.Kosova Savaşı</i>	196
<i>4.1.6.2.9.İstanbul'un Fethi</i>	197
<i>4.1.6.2.10.Otlukbeli Savaşı</i>	200
<i>4.1.6.2.11.Çaldıran Savaşı</i>	202
<i>4.1.6.2.12.Mısır Seferi</i>	206
<i>4.1.6.2.13.Mohaç Meydan Savaşı</i>	209
<i>4.1.6.2.14.I.Viyana Kuşatması</i>	210
<i>4.1.6.2.15.Preveze Deniz Savaşı</i>	211
<i>4.1.6.3.Kurumlar</i>	212
<i>4.1.6.3.1.Saray</i>	212
<i>4.1.6.3.2.Divan</i>	214
<i>4.1.6.3.3.Ordu</i>	215
<i>4.1.6.3.4.Eğitim</i>	216
BÖLÜM V	219
SONUÇ VE TARTIŞMA	219
KAYNAKLAR	225

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	52
Tablo 2. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı.....	55
Tablo 3. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	62
Tablo 4. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	64
Tablo 5. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı.....	66
Tablo 6. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi İle İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı.....	69
Tablo 7. “Tarih Lise II ” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	73
Tablo 8. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı.....	76
Tablo 9. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	83
Tablo 10. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı.....	85
Tablo 11. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı.....	87
Tablo 12. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi İle İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı.....	90

Tablo 13. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı (1976-1977).....	95
Tablo 14. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi İle İlgili Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı (1976-1977).....	98
Tablo 15. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı (1976).....	99
Tablo 16. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı (1977).....	100
Tablo 17. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi İle İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı (1976).....	105
Tablo 18. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi İle İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı (1977).....	106
Tablo 19. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımlarının Karşılaştırılması.....	110
Tablo 20. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Görsel Materyallerinin Karşılaştırılması (Haritalar).....	112
Tablo 21. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Görsel Materyallerinin Karşılaştırılması (Resimler).....	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	53
Şekil 2. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	57
Şekil 3. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	58
Şekil 4. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	64
Şekil 5. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	67
Şekil 6. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	68
Şekil 7.“Tarih Lise II ” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	74
Şekil 8. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	79
Şekil 9. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	80
Şekil 10. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	84
Şekil 11. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	88
Şekil 12. “Tarih Lise III ” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.....	89
Şekil 13. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik (1976).....	96

Şekil 14. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik (1977).....	97
Şekil 15. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1976-1977).....	102
Şekil 16. “Tarih Lise III ” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik (1976).....	103
Şekil 17. “Tarih Lise III ” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1977).....	104

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AP	Adalet Partisi
DP	Demokrat Parti
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi
GP	Güven Partisi
MBK	Milli Birlik Komitesi
MC	Milliyetçi Cephe
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGP	Milli Güven Partisi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
TD	Tebliğler Dergisi
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
YTP	Yeni Türkiye Partisi

I.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları ile araştırmada kullanılan önemli terimlerin hangi anlamda kullanıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

1.1.Problem Durumu

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD-SSCB mücadelesini ifade eden “Soğuk Savaş Dönemi” nin Türkiye’de kendini en açık şekilde hissettirdiği 1970-1980 arası dönem, 12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’ nin komuta kademesinin mevcut Süleyman Demirel Hükümeti’ne verdiği muhtıra ile açılmıştır. 12 Eylül 1980’e kadar sürecek olan bu dönem siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı, kısa süreli hükümetler veya koalisyonların kurulduğu bir dönem olmuştur.

Bu dönemde, ülke genelinde sokakların siyasallaşmasının nedeni olarak aşırı “sol” diye nitelendirilen Komünizm ve Marksizm ile devletin en hassas olduğu aşırı “sağ” olarak nitelendirilen irticanın, okullarda etkin hale gelmesini önlemek amaçlanmıştır.

Okulların siyasallaştığı bu ortamda 1975’te kurulan, I. Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti olarak da adlandırılan, IV. Demirel Hükümeti ile milli eğitim politikalarında yaşanan değişim, ortaöğretim ders kitaplarına da yansımıştır. Bu kapsamda ortaöğretim programlarına ahlak dersi konulmuş, özellikle tarih dersi programlarında millilik esası korunarak din vurgusu yapılmıştır.

Bu noktalardan hareketle 1970-1980 arası dönemde muhtıracıların istekleri doğrultusunda değişen hükümetlerin, dönemin siyasi yapısına bağlı olarak ideolojik yapılarının milli eğitim politikalarına, dolayısıyla da ortaöğretim tarih programlarına da etki ettikleri görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında araştırmanın problem cümlesi şu şekilde ifade edilmektedir:

“ Türkiye’de 1970-1980 arası dönemde siyasi iktidarın değişmesi ile ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan “Osmanlı Algısı” nda fark var mıdır?”

Bu kapsamda dört alt problem cümlesi ortaya çıkmaktadır:

1.Alt Problem: 1970-1980 arası dönemde siyasi iktidarın değişmesi ile ortaöğretim tarih ders kitaplarında Osmanlı Tarihi ile ilgili ünitelerin sayfa dağılımında fark var mıdır?

2.Alt Problem: 1970-1980 arası dönemde siyasi iktidarın değişmesi ile ortaöğretim tarih ders kitaplarında Osmanlı Tarihi ile ilgili ünitelerde yer alan görsel materyallerin(harita ve resim) dağılımında fark var mıdır?

3.Alt Problem: 1970-1980 arası dönemde siyasi iktidarın değişmesi ile ortaöğretim tarih ders kitaplarında Osmanlı Tarihi ile ilgili ünitelerde yer alan bibliyografyalarda fark var mıdır?

4.Alt Problem: 1970-1980 arası dönemde siyasi iktidarın değişmesi ile ortaöğretim tarih ders kitaplarında Osmanlı Tarihi ile ilgili ünitelerde yer alan sözel ifadelerde (“önemli şahsiyetler”, “fetihler ve savaşlar” ve “kurumlar”) fark var mıdır?

1.2.Araştırmanın Amacı

Türkiye’de siyasi iktidarın değişimine paralel olarak MEB’in, milli anlayıştan ziyade mevcut siyasi iktidarların ideolojilerine uygun vatandaş profili oluşturmayı amaçladığı ve bu amacını da yeni dersler koymak, yeni ders kitapları yazdırmak suretiyle gerçekleştirdiği algısı hâkimdir. Bu algının geçerliliğini tespit edebilmek için en yoğun siyasi iktidar değişikliklerinin yaşandığı 1970-1980 arası dönemde Ortaöğretim tarih ders kitapları özelinde oluşturulmaya çalışılan “Osmanlı Algısı” nın olumlu, olumsuz veya objektif yönde herhangi bir değişime uğrayıp uğramadığının bilimsel verilerle belirlenmesi ve yorumlanması araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

1.3.Araştırmanın Önemi

1970-1980 arası dönemin siyasi ortamında geçmişten ilham alarak toplumu yeniden dizayn etme düşüncesi kapsamında bir “Osmanlı Algısı” oluşturulması tarih ders kitapları ile ortaya konulmuştur. Bu noktalardan hareketle mevcut siyasi iktidar ve tarih ilişkisi bağlamında oluşturulan “Osmanlı Algısı” ile ilgili veriler bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynaklık edecektir.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

1. Bu araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak için taranan kaynaklar yeterli ve güvenilirlerdir.
2. Bu araştırmada siyasi iktidarın değişimine paralel olarak ortaöğretim tarih ders kitaplarında “Osmanlı Algısı”nın değiştiği varsayılmıştır.

1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma 1970-1980 arası dönemde kurulan Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin milli eğitim politikaları ve MEB ortaöğretim kurumlarının (Lise) 2. ve 3. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan Osmanlı tarihi konuları ile sınırlandırılmıştır.

1.6.Tanımlar

Ders Kitabı: Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış basılı eser (T.C., MEB, TD, sayı: 2434, s. 598).

Mevzuat: Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.’nin tümü (Türkçe Sözlük, c.2, s.878, Dil Derneği, Ankara:2003).

Öğretim: Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim (Türkçe Sözlük, c.2, s.968, Dil Derneği, Ankara:2003).

Şura: Danışma Kurulu. Milli Eğitim Şurası. Sağlık Şurası. Askeri Şura (Türkçe Sözlük, c.2, s.1185, Dil Derneği, Ankara:2003), 1.Konuşmak için toplanma. 2.Konuşma yeri (Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, s.1003, Ankara:1996).

1.7. İlgili Literatür

Fatih Fuat Tuncer'in(2012), "Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı" adlı yüksek lisans tezi Kosova Tarih ders kitapları ile sınırlı kalmıştır. Arnavutlar için hazırlanan Kosova tarih ders kitaplarındaki "Osmanlı imgesi" ni araştırmak ve yorumlamak amaçlanmıştır. Nitel bir araştırma olup, doküman ve belge incelemesi, görüşme, yöntem ve teknikleri uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı imajının olumsuz olduğu, Osmanlıların Arnavutlar için bir "öteki" olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak Türkiye söz konusu olduğunda, Türk milli mücadelesinin başarısına atıflar yapılmak suretiyle övülmekte, Osmanlı padişahlarına karşı Atatürk'ün ön plana çıkarılmaktadır.

Mehmet Batan(2011), "İran İslam Cumhuriyeti İlk ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı" adlı yüksek lisans tezinde İran İslam Cumhuriyeti'nde öğrenimde olan ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerden hareketle Türkler ve Türkiye imajının nasıl verildiği araştırılmıştır. İran'da 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında ilkökul, ortaokul ve lise düzeyinde öğrenimde olan sosyal bilgiler, tarih ve coğrafya ders kitapları doküman incelemesi ve içerik analizi yapıldıktan sonra elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda İran'daki ders kitaplarında yer alan Türk imajının objektif olduğu, Osmanlı özelinde İran'da varlık gösteren Safevi Devleti ile yaşanan sorunlar bağlamında farklılıkların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu noktada ise özellikle Sünni-Şii eksenli mezhep mücadelesi ön plana çıkarılmıştır.

Yenal Göksun (2011), "Suriye İlk ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı" adlı yüksek lisans tezini Suriye'de ilk ve ortaöğretimde öğrenimde olan ders kitapları ile sınırlamıştır. Araştırmada uzun yıllar karşılıklı önyargılar ile beslenmiş Arap ve Türk toplumları arasındaki yanlış ve eksik imgelerin ortaya konulması ve düzeltilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda eksik ve yanlış imajların düzeltilmesi doğrultusunda girişimlerin önünün açmak hedeflenmiştir. Araştırmada doküman analizi yöntemi ile Suriye'de öğrenimde olan ders kitaplarından pasajlar almak suretiyle yorumlamalara gidilmiştir. Araştırmacı elde ettiği bulgulara dayanarak Suriye ders kitaplarında seküler bir Arap milliyetçiliğinin görüldüğünü, Arapların farklı adlarla devlet kurmuş olsalar da bir bütün oldukları yönünde eğilim sergilendiğini ortaya koymuştur. Araştırmacı Arap milliyetçiliğine, Arap vatanına yapılan vurguların sonucunda Türklere

yönelik olumsuz bir imaj olduğunu tespit etmiştir. Bu nokta da Osmanlı Devleti, sadece Suriye özelinde değil, Araplar genelinde işgalci bir devlet statüsünde sunulmuştur.

Zehra B. Gökdemir (2010), “Suudi Arabistan Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı” adlı yüksek lisans tezinde, Suudi Arabistan’da öğrenimde olan ders kitaplarındaki Türkler ve Türkiye imajı ile sınırlı kalmıştır. Araştırmanın amacı Sudi Arabistan’da öğrenimde olan ilk ve ortaöğretim ders kitaplarında yer alan Türkler ve Türk imajının tespitidir. Bu kapsamda bütün ders kitapları doküman analizi ile Türk ve Türklere yönelik ifadeler kapsamında tahlil edilmiştir. Araştırma Suudi Arabistan ders kitaplarında Türklere yönelik olarak Osmanlı ile ilgili ifadelerde olumlu bir yaklaşımın sergilendiğini, ancak son dönem Osmanlı Tarihini kapsayan -özellikle XX. Yüzyıldan itibaren- Türkler ile ilgili ifadelerde olumsuzlukların ortaya çıktığını tespit etmiştir.

Mehmet Yiğit’in(2009) “Arap ülkelerinde okutulan lise Tarih ders kitaplarında Türkler(Ürdün ve Suriye Örneği)” adlı Yüksek lisans tezi incelendiğinde Ürdün ve Suriye’deki tarih yazımının Osmanlı üzerinden Türklük ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Araştırmacı, Suriye ve Ürdün’den hareketle Arap ülkelerinde okutulan lise tarih ders kitaplarında Türklerin ve Türklere olan ilişkilerin nasıl anlatıldığını ortaya koymaya ve bu alanda yapılabilecek ortak çalışmalara öncülük etmeyi amaçlamıştır. Doküman analizinin kullanıldığı araştırmada ders kitaplarından kapsamlı örnekler alınarak yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara bakıldığında genel olarak Osmanlılardan hareketle Türklere karşı olumsuz bir imaj oluşturulduğu görülmüştür. Araştırmada Laurent Wirth’in tarihin kötüye kullanımı noktasında ortaya koyduğu, sabitleme, atlama, yadsıma, yanıltma yöntemlerine yer verilmiştir.

Venera Gatina’nın(2009) yapmış olduğu Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi” adlı yüksek lisans tezi Rusya ile sınırlı kalmıştır. Araştırmada Rusya Devleti’nin siyasi yapısının değişimine bağlı olarak Rusya’da öğrenimde olan tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk imgesinin nasıl bir değişime uğradığının göstermek amaçlanmıştır. Karşılaştırma yöntemi ile elde edilen bulgularda hareketle, Rusya’da öğrenimde olan tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk imajının olumlu ve olumsuz yönlerde verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle çarlık döneminde Osmanlı sultan ve komutanlarına övücü, ancak Osmanlıların Balkanlardaki hâkimiyeti noktasında Hıristiyanlara karşı acımasız, zalim, bir imaj çizildiğini ortaya koymuştur. Bu durum Sovyet Rusya döneminde de korunmuş, ancak Sovyet Rusya’daki tarih yazımında Osmanlı/Türk imajının sınıf temelinde ortaya konulduğu da ifade edilmiştir.

Mirna Zunic'in(2008) "Hırvatistan'da tarih ders kitaplarında Osmanlı İmajı" adlı yüksek lisans tezi Hırvatistan ile sınırlı kalmıştır. Araştırmada amaçlanan Hırvatistan'da okutulmuş veya okutulmakta olan ders kitaplarında yer alan -araştırmacının ifadesi ile- Osmanlı stereotiplerin devamlılığının veya devamsızlığının ortaya konulmasıdır. İmajoloji ve ders kitabı araştırması yapan araştırmacı, ders kitaplarında oluşturulan Osmanlı imajına yönelik Osmanlıların tarihi bir aktör olarak sadece araç olarak verildiğine ulaşmıştır.

Nurses Yıldız'ın(2008), "1980 – 1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı" adlı yüksek lisans tezi, Bulgaristan ile sınırlı kalmıştır. 1980-1990 yılları arasında Bulgaristan Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti ve Türkler hakkındaki ifade, yaklaşım ve değerlendirmeleri belirleyebilmek amaçlanmıştır. Araştırmacının nitel araştırma kapsamında doküman ve belge incelemesi ile görüşme yöntem ve tekniklerini kullandığı bu araştırmada ulaştığı sonuç Osmanlı Devleti'ne yönelik olumsuz bir imaj çizildiğidir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin sömürgeci, istilacı, zorba; Osmanlı padişahlarının namussuz, imansız gibi ifadelerle nitelendirildiği belirtilmiştir.

Şener Biljali'nin(2007) "Makedonya Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı İmajı" adlı yüksek lisans tezi, Makedonya'daki ortaöğretim (lise) kurumlarında Türkçe, Arnavutça, Makedonca ve Sırpça tarih ders kitapları ile sınırlı kalmıştır. Araştırmacı bu tarih ders kitaplarında oluşturulan Osmanlı Devleti ile ilgili imajın ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Literatür tarama modelini uygulayan araştırmacı, yaptığı araştırma sonucunda elde ettiği bulgulardan hareketle Makedonya'daki farklı dillerde yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlı özelinde Türklere yönelik olumsuz bir imaj oluşturulduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yukarıda görüldüğü üzere tarih ders kitaplarında "Osmanlı Algısı" üzerine yapılan araştırmalar tarandığında Türk/Osmanlı imajı üzerinde durulduğu ve bu araştırmaların daha çok yabancı ülkelerdeki tarih programları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye'deki ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki "Osmanlı Algısı" üzerine detaylı araştırma yapılmadığı görülmektedir. Bu yüzden konu, amaç ve içerik açısından yapılacak olan bu araştırma ile benzerlik gösteren veya birebir örtüşen bir araştırma henüz yapılmadığından, araştırma bundan sonra yapılacak olan araştırmalara örnek oluşturacaktır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Türkiye’de 1970-1980 arası dönemde iktidarda olan siyasi parti veya partilerin milli eğitim ile ilgili politikalarına ve uygulamalarına, dönemin yazım ve dil anlayışı korunarak, yer verilmiştir.

2.1. 1970-1980 Arası Dönemde Siyasi İktidarların Milli Eğitim Politikaları

Türk siyasetinde 27 Mayıs 1960’ta “Albaylar Cuntası” nın yönetime el koyması ile başlayan gözle görülür askeri vesayet, 12 Mart 1971 muhtırasından sonra bir kez daha kendini göstermiştir. Bu dönemde kurulan hükümetler, askeri muhtırayı verenlerin onay verdiği, bir siyasi parti genel başkanı veya mecliste temsil edilen herhangi bir siyasi partiden istifa ettirilen bağımsız milletvekilleri, cumhuriyet senatörleri ile meclis dışından üyelerden oluşmuştur. Burada amaçlanan partiler üstü ve teknokrat bir yapının sağlanarak partiler arası çekişmelerin ortadan kaldırılması ve siyasi çekişmelerle işlevsizleştiğine inanılan meclisin tekrar işlemlerini sağlamaktır.

Bu dönemde dünyayı etkileyen “68 hareketi” Türkiye’de de etkisini göstermiş, gençlik eylemleri, sendikal hareketler ve anarşi sokaklara hâkim olmuştur. 12 Mart Muhtırasına giden sürecin nedenlerinden belki de en önemlisi bu hareketleri Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından kurulan III. Demirel Hükümeti’nin önleyememesi idi. Ancak Askeri Muhtıra sonrasında da bu hareketler sona ermek yerine artarak devam etmiştir.

12 Mart 1971’de dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve meclis başkanlarına TSK adına verilen muhtıra sonrasında 6 Mart 1970’te iktidara gelen III. Demirel hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır(Milliyet Gazetesi, 13 Mart 1971; Hürriyet Gazetesi, 13 Mart 1971). Kuvvet komutanlarının isteği ile siyasi çekişmelerden uzak partiler üstü bir hükümetin kurulması gündeme gelmiş bu kapsamda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kocaeli milletvekili Nihat Erim partisinden istifa ettirilerek mecliste partiler üstü bir hükümet kurdurulmuştur.

Belirsizliğin hâkim olduğu siyasi ortamda 14 Ekim 1973 seçimlerine kadar muhtıracıların desteklediği, mecliste temsil edilen siyasi partilerin dışından milletvekillerine hükümetler kurdurulmuştur. 1973 seçimleri sonucunda ise mecliste temsil edilen siyasi partiler hükümet kurmuşsa da kısa süreli olmuşlardır. 1975’te bu dönemin en uzun süreli ve en tartışmalı koalisyonu olan Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti kurularak seçimlere gidilmişse de, 5 Haziran 1977 seçimleri de beklenen istikrarı ortaya çıkaramamış, 12 Eylül 1980’de TSK’nin yönetime el koymasına kadar geçen dönemde CHP ile AP arasında el değiştiren kısa süreli hükümetler kurulmuştur.

1970-1980 arası dönem “Soğuk Savaş Dönemi” nin siyasi ortamına uygun olarak, Türkiye’de de Bülent Ecevit’in genel başkanlığındaki CHP’nin temsil ettiği “sol” ve Süleyman Demirel’in genel başkanlığındaki AP’nin temsil ettiği “sağ” şeklinde ifade edebileceğimiz ideolojik yaklaşımlar sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı’nda siyasallaşmanın arttığı ve uygulamalarında bir devlet politikasından çok bir hükümet politikası haline dönüştüğü görülmüştür. Bu durumun en somut örneği Milli Eğitim Bakanlarının ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlarının sürekli olarak değişmesidir.

12 Mart 1971’de askeri muhtıranın verilmesinden, 12 Eylül 1980’de askeri darbenin gerçekleşmesine kadar geçen sürede 9 defa Milli Eğitim Bakanı değişirken, 7’si başkan vekili, 4’ü ise asil olmak üzere, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı da 11 defa değişmiştir. Bu yoğun değişimlerde en uzun süre görevde kalan Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem olurken, en uzun süre görevde kalan Talim Terbiye Kurulu Başkanı ise Ömer Zekai Baloğlu olmuştur. Böylece milli eğitim uygulamaları boyutunda da istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır.

2.1.1. I. Erim Hükümeti (26.03.1971-11.12.1971)

Askeri Muhtıra sonrasında, III. Demirel Hükümeti'nin istifası üzerine, Cumhurbaşkanı Sunay, TSK'nin komuta kademesinin de onay verdiği, Kocaeli bağımsız milletvekili İsmail Nihat Erim'e hükümeti kurma görevi vermiştir. 26 Mart 1971'de kurulan 33. Cumhuriyet Hükümeti, 7 Nisan 1971'de mecliste güvenoyu alarak göreve başlamıştır.

I. Erim Hükümeti'nin programına bakıldığında 1960 askeri darbesi bir devrim, 1961 anayasası da "Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasına sağlayacak dengeli bir gelişmenin çerçevesi" olarak değerlendirilmiştir. Hükümet kendini bir "reform hükümeti" olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda milli eğitim ile ilgili yapacağı düzenlemeleri de "Milli Eğitim Reformu" başlığı ile vermiştir.

...Atatürk'ün eğitimde birlik (Tevhid-i Tedrisat) ilkesine aykırı, bütün uygulamalara son verilecektir. Din işlerinin yönetimi siyasal ve kişisel çıkar hesaplarının üstünde tutulacak ve laiklik esaslarına göre ele alınacaktır. Din görevlilerinin meslek içi ve meslek dışı eğitimi bu ilkeler ışığında düzenlenecektir. İmam - Hatip Okulları orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunacaktır. Üniversite ve yüksek okullar reformu konusunda yapılmış çalışmalar ve Devlet Memurları Kanununun kapsamı dışında bırakılmış bulunan Üniversite mensuplarının müşkül durumları Üniversitelerin görüşleri ve Anayasa ilkeleri çerçevesinde en kısa zamanda halledilecektir. Özel Yüksek Okullar sorunu Anayasa Mahkemesi kararı ışığı altında öğrenci hakları zedelenmeyecek biçimde çözümlenecektir. Orta öğretimde VII ve VIII Eğitim Şuralarında başlatılmış çalışmalar en kısa zamanda tamamlanarak değerlendirilecek ve uygulamaya konulacaktır. Özellikle Teknik Öğretimin geliştirilmesine önem verilecektir. Zorunlu öğretim süresinin ileride bütün yurda yayılmasına hazırlık olarak çok yönlü öğretim yapan ve öğrenciyi hem üst okullara hem de çalışma hayatına hazırlayacak sekiz yıllık okulların deneme olarak kurulmaları için gerekli hazırlıklara hemen başlanacaktır. İlk ve orta öğretimde tek kitap düzeni uygulanacaktır. Üniversite ve yüksek öğretim ders kitaplarının öğrenciye ucuz fiyatla verilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Öğrenci artışını karşılayacak sayıda ve nitelikte Atatürk ülküsüne bağlı öğretim üyesi ve öğretmen yetiştirilmesi sağlanacak, öğretim üyesi ve öğretmenlik mesleğinin daha çekici kılınması için çözüm bekleyen sorunlar ele alınacaktır. Öğretim üyelerinin ve öğretmenlerin görevlerini huzur ve güven içinde yapabilmelerini sağlamak üzere her türlü tedbir alınacak ve çalışma güvenliğinin sarsılmasına izin verilmeyecektir. Bilimsel ve teknolojik araştırmalara büyük önem verilecektir. Bu yoldaki araştırmaların kalkınmamıza yardımcı olacak biçimde planlanmasına çalışılacaktır. (<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP33.htm>).

I. Erim Hükümeti'nin programında yer alan, III. Demirel Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Orhan Oğuz başkanlığında 28 Eylül – 3 Ekim 1970 tarihleri arasında toplanan, VIII. Milli Eğitim Şurası kapsamında alınan kararlarda ise; Türk eğitim sistemi bir diğerine dayalı İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim olmak üzere üç öğretim derecesinden oluşmaktaydı. Ortaöğretim ise kendi içinde 12-14 yaşlarındaki öğrencileri kapsayan Birinci Devre(Ortaokul) ve 15-17 yaşlarındaki öğrencileri kapsayan İkinci Devre(Lise) olmak üzere iki kademedен kurulmaktaydı (Sekizinci Milli Eğitim Şurası: 28 Eylül-3 Ekim 1970: esaslar, raporlar, kararlar, MEB, 1991).

I. Erim Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanı, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında Topçu Kurmay Albay rütbesinde iken MBK tarafından “Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı” Müsteşarlığına atanan Muammer Şinasi Orel'di(Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1960). Meclis dışından, askerın isteği ile bu göreve getirilen Orel döneminde mevcut hükümetin “Milli Eğitimde Reform” kapsamında uygulamayı düşündüğü yeni ortaöğretim sistemine göre, orta dereceli okulların birinci ve ikinci devre 1. Sınıflarının ders kitapları yeniden yazdırılmaya başlanmıştır. Ancak daha önceki dönemde okutulan kitapların okutulmasına yeni kitapların basımına kadar devam edilecektir(T.C. MEB, TD, c.33/1658, 24 Mayıs 1971, s.177). Bu kapsamda I., II. ve III. Demirel Hükümetleri döneminde 1967-1971 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı yapan Ömer Zekai Baloğlu'nun yerine ise Cemal Alpman vekaleten getirilmiştir.

I. Erim Hükümeti 11 Aralık 1971'e kadar görev yapabilmiştir. 11 Bakanın istifası ve parlamento içerisindeki çekişmelere bağlı olarak istifa etmek zorunda kalmıştır.

2.1.2. II. Erim Hükümeti (11.12.1971-22.05.1972)

10 Aralık 1971'de milletvekilliğinden istifa eden Erim cumhuriyet senatosuna kontenjan senatörü olarak atanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Sunay'ın, hükümeti kurma görevini tekrar verdiği Erim, yine partiler üstü bir hükümet kurmuştur. 22 Aralık 1971'de meclis tarafından güvenoyu alan hükümetin programına bakıldığında aşırı sol akımları komünistlikle, aşırı sağ akımları ise hilafet yanlısı şeriat esaslarına dayalı bir teokratik devlet kurmaya teşebbüsle ilişkilendirdikleri ve her çeşit bölücü faaliyete karşı olduklarını ifade ettikleri görülür. Yine I. Erim Hükümeti programında yer aldığı üzere Atatürk ilkelerine bağlılıktan ve reformcu anlayıştan bahsedilmiştir.

...Her kademedeki öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerimizin Atatürk ilkelerine uygun bir anlayış içinde yetişmeleri sağlanırken bu öğrencilerin sol ve sağ aşırı uçlar tarafından zihinlerinin bulandırılmaması ve ön yargılara saptırılmamasına üstün bir dikkat gösterilecek, ayrıca her kademedeki öğretim kurumlarından çıkacak öğrencilerin, ekonomik hayatımıza katkıda bulunacak şekilde üretici hale getirilmeleri için, gerekli tedbirler alınacaktır (<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP34.htm>).

II. Erim Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı, bir hukukçu olan, CHP İstanbul milletvekili İsmail Hakkı Arar olurken, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na ise vekâleten Ali Kemal Kerpiçci getirilmiştir.

Dönemin siyasi ortamında eğitim ve öğretim kurumlarının siyasallaşmasına bağlı olarak Milli Eğitim Bakanı Arar, radyo ve televizyonda öğretmen ve velilere hitaben yaptığı konuşmasını üç bölüme ayırmış birinci bölümde velilere, ikinci bölümde öğrencilere ve üçüncü bölümde öğretmenlere mesajlar vermiştir.

Velilere hitaben;

...Her gelişen toplumda olduğu gibi milletimizi de üzen, huzursuz eden olayları geride bırakmış bulunuyoruz. Geçmişte güçlü devletler ve uygarlıklar kurmuş, insanlığa hizmet etmiş bir milletin çocuklarıyız. Geçen olaylardan dersler alarak bugünün ileri toplumlar seviyesine bir an önce ulaşmak için yavrularımızı maddi, manevi yönden en iyi şekilde yetiştirmek ve hayata hazırlamak zorunluluğu bilinen bir gerçektir... Sayın veliler (anneler ve babalar) okullarımızı politik çekişmelerin dışında tutunuz. Nasıl ki cami'ye politika sokmak, vatandaşları bölmek yüce tanrının evinde ona saygısızlıksa, okula politika sokmak da o derece saygısızlıktır(T.C. MEB, TD, c.35/1688, 28 Şubat 1972, s.25).

Öğrencilere hitaben;

...Çok çalışmakla, her alanda iyi yetişmekle, güçlükleri yenerek memleketimizi çağdaş uygarlık seviyesine sizler çıkaracaksınız. Atatürk'ü sevmenin, onun ideallerini yaşatmanın ancak iyi yetişmekle ispatlanacağını unutmayınız. Sizi yıpratın, ümitlerinizi yok eden aşırı akımlardan uzak kalınız. Türk olmanın mutluluğunu, başarılı bir hayatın zevkini içinizde daima yaşatınız, duyunuz...Size okul önemli değil, önce memleketi kurtarmak lazım, boykot edin, derslere girmeyin diyenler olabilir. Tarih okuyorsunuz, hiç sizin yaşınızda insanların ülkeleri idare ettiğini gördünüz mü?(T.C. MEB, TD, c.35/1688, 28 Şubat 1972, s.26).

Öğretmenlere hitaben;

...Bir kısım öğretmenlerin şu veya bu isim altında toplanmalarını; yurt sevgisini, millet sevgisini tekelleri altında bulundurma gayreti göstermelerini doğru bulmuyoruz. Öğretmen hiçbir grubun, hiçbir partinin adamı olamaz. Tek bir ideal yolunda, Atatürk'ün gösterdiği yolda birleşmemizi ilerlememizi arzu ediyoruz...Çeşitli siyasi ve ideolojik cereyanlara isteyerek, çoğunlukla istemeyerek kapılmış ve siyasi partilerin sempatanları olmuş ve bunlara yakın olmak suretiyle başarı sağlama sevdasına düşmüş, zorla yaratılmış tertiplere, boykotlara itilmiş, cezalar almış, sayıları az da olsa, öğretmenlerimiz maalesef vardır. Bunların çektikleri sıkıntılar, ıstıraplar bilinmektedir. Aldığım mektuplardan çekilen sıkıntıları ve nedamet hislerini anlıyorum. Huzurlu ve verimli vazife görebilmelerini sağlama bakımından, bir defaya mahsus olmak üzere, cezalarının affi hususu üzerinde duruyorum. Saygı değer öğretmenler, bütün gücünüzü, enerjinizi, samimi bir inançla Türk milletinin bütünlüğü ve mutluluğu uğruna seferber ediniz(T.C. MEB, TD, c.35/1688, 28 Şubat 1972, s.27).

Milli Eğitim Bakanı Arar'ın 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla yapmış olduğu konuşmada ise daha önceki ifadelerini tekrar eder şekilde velileri, öğrencileri ve öğretmenleri birlik ve bütünlüğü bozucu hareketlere karşı uyarmaktadır.

...Gücünü asil milletinden alan Cumhuriyetimizin temeli, 23 Nisan 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla atıldı. Bu gün, tarih boyunca akıp gelen, devirler açıp kapayan, en ağır ve kötü şartlar içinde dahi ölmeyeceğini, bağımsızlığından vazgeçmeyeceğini haykıran Türk Milletinin yeniden doğduğu gündür...İşte 23 Nisan 1920, dalları haince kesilmiş ulu bir

çınarın hayat dolu yeni bir dal verdiği, Osmanlı İmparatorluğu batarken Yeni Türk Devletinin doğduğu gündür...Aşırı akımların, kötü ve sapık düşüncülerin gözbebeğimiz evlatlarımızı tehlikeli yollara saptırdığı ve korkunç akıbetlere sürüklediği bir zamanda, anne ve babaların, bilhassa öğretmenlerimizin ve toptan milletimizin daha uyanık bulunması gerektiğine dikkatleri çekmek isterim(T.C. MEB, TD, c.35/1697, 8 Mayıs 1972, s.81).

I. Erim Hükümeti'nin programına göre kısa ve sade bir şekilde oluşturulan II. Erim Hükümeti'nin programındaki kararlı üslup ve Milli Eğitim Bakanı Arar'ın açıklamaları dikkate alındığında; ülkede yaşanan kargaşa ortamında sadece üniversitelerin değil, ortaöğretim kurumlarının da öğretmen ve öğrenci noktasında siyasallaştığı, aşırı sağ-sol ve irtica olarak adlandırılan radikal İslamcı grupların etkisi altına girdikleri görülmektedir.

I. ve II. Erim Hükümetleri döneminde, ülkede başlamış olan öğrenci ve işçi olayları durdurulamadı. Bu olaylarda, önderliğini Deniz Gezmiş'in yaptığı, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ile önderliğini Mahir Çayan'ın yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ön plandaydı. Bu örgütler, II. Kurtuluş Savaşı'nın başladığını, bağımsızlığın silahlı mücadele ile kazanılacağını ve bunun tek yol olduğunu açıkladıktan sonra vurucu eylem olarak nitelendirilen eylemlerini gerçekleştirdiler(Akça, 2007; Behram, 2007; Çavdar, 2004; Darendelioğlu, 1979; Feyizoğlu, 2004).

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu mahkemesinde görülen THKO-1 davası sonucunda 9 Ekim 1971'de Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın tamamını; bir kısmını tağyir, tebdil ve ilgaya cebren teşebbüs suçunu işledikleri sabit görülerek idam cezasına çarptırıldılar. 6 Mayıs 1972'de bu karar uygulanmıştır(Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mayıs 1972; Milliyet Gazetesi, 7 Mayıs 1972). Yıllar sonra Süleyman Demirel, mecliste evet oyu kullandığı bu olayı "Soğuk Savaşın talihsiz olaylarından biri" olarak değerlendirecektir(http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_haber/45547/15/Ask_olsun_sana_cocuk__ask_olsun.html; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-207872gen.pdf>; <http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,12001549/>). Mahir Çayan ise 30 Mart 1972'de Kızıldere'de askerlerle girdiği çatışmada arkadaşları ile beraber öldürülmüştür(Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1972). 17 Nisan 1972'de Başbakan Erim'in sağlık problemleri nedeni ile istifası üzerine II. Erim Hükümeti 22 Mayıs 1972'ye kadar görev yapabilmiştir.

2.1.3. Melen Hükümeti (22.05.1972-15.04.1973)

II. Erim Hükümeti'nin istifası üzerine Cumhurbaşkanı Sunay hükümeti kurma görevini Cumhuriyet Senatosu kontenjan senatörü Suat Hayri Ürgüplü' ye vermiştir. Ancak Ürgüplü' nün oluşturduğu Bakanlar Kurulu listesi Cumhurbaşkanı Sunay tarafından 12 Mart Muhtırası' na aykırı olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.

Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Sunay hükümeti kurma görevini 1967'de CHP'den ayrılarak Turhan Feyzioğlu önderliğinde Güven Partisi(GP)'ni kuranlar arasında yer alan, Cumhuriyet Senatosu Van üyesi Ferit Sadi Melen'e vermiştir.

22 Mayıs 1972'de Ferit Melen'in AP, CHP ve MGP milletvekilleri ile kurduğu hükümet 5 Haziran 1972'de güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Hükümetin programına bakıldığında henüz ülkede yaşanan bunalımdan çıkılmadığı, hükümetin partiler üstü bir anlayış sergileyeceği ve kendini bir seçim hükümeti olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yine program kapsamında başta Komünizm olmak üzere yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı mücadele edileceği ifade edilmektedir. Hükümet yapacağı çalışmalar için reform ifadesini kullanmıştır. Eğitim reformu kapsamında ise şunlara yer vermiştir;

...Hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu tasarısında okul öncesinden başlayıp ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları ile yurdumuzun ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunan teknik okullar bir bütünlük içinde ve çağımızın modern eğitim sistemleri açısından ele alınacak, Türk eğitimi yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşturulacaktır. Bu tasarı ile aynı zamanda Cumhuriyet Hükümetlerinin bugüne kadar çıkarılmış eğitimle ilgili dağınık bütün kanunlar da bir araya getirilmiş ve Türk eğitim felsefesi Türk toplumunun yapısına çağımızın ileri bilim ve teknoloji gereklerine ve Atatürk milliyetçiliği ilkeleri üzerine oturtulmuş olacaktır...Bütün öğretim kademelerinde uygulanacak programlar, Atatürk ilkelerine laik ve sosyal devlet esaslarına, hür, demokratik düzene yürekten inanmış milli bir ruh ve heyecan taşıyan vatandaşlar yetiştirilecek şekilde değiştirilecektir. Bu amaca varmak için işe her derecedeki okullara öğretmen yetiştiren kurumlardan başlamak zorunluluğuna inanıyoruz. Atatürk ilkelerini bilimsel açıdan incelemek, bu alanda gerekli araştırma ve yayın yapmak üzere kurulması öngörülen Atatürk Akademisi Kanun Tasarısının süratle kanunlaşmasına çalışılacaktır(<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP35.htm>).

Dönemin siyasi durumuna paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığına, Ziraat Fakültesi mezunu, Ziraat Fakültesi Dekanlığı ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü görevlerinde bulunan, meclis dışından Prof. Dr. Ahmet Sabahattin Özbek getirilmiştir. Yine aynı şekilde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na vekâleten Selman Erdem getirilmiştir. 1972 yılının Temmuz ayında ise, I., II. ve III. Demirel Hükümetleri döneminde 1967-1971 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı görevinde bulunan Ömer Zekai Baloğlu tekrar Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na getirilmiştir.

1971-1972 öğretim yılının sona ermesi münasebeti ile Milli Eğitim Bakanı Özbek, yaptığı konuşmada kullandığı ifadelerde öğrencilere, gençlere, velilere ve öğretmenlere hitap şeklindedir. Genel olarak Atatürk' e bağlılık ve milli birlik vurgusu yapılmakla beraber gençler diye hitaba başladığı bölümde ülkedeki gençlik hareketlerinin etkisi görülmektedir:

...Bilginiz arttıkça, milli duygu ve görüşleriniz geliştikçe Cumhuriyetimize ve milletimizin geleceğine gölge düşürecek sapık düşünce ve ideolojileri daha iyi tanıyacak, bunlara karşı direnmeniz daha bilinçli olacaktır. Atatürk sizlerden görev beklemektedir. Onun çizdiği, onun gösterdiği yoldan başka yaşama ve yükselme yolu olmadığını kesinlikle biliniz(T.C. MEB, TD, c.35/1703,19 Haziran 1972, s.207).

Aynı şekilde Milli Eğitim Bakanı Özbek, öğretmen okullarının 125. Kuruluş yıldönümü dolayısı ile yaptığı konuşmada Atatürk'e ve Atatürk ilkelerinden halkçılığa, laikliğe ve milliyetçiliğe vurgular yaptığı açıklamalar sonrasında dönemin siyasi ortamını veren bölücü, yıkıcı, sapkın, aşırı ideolojiler mücadele edilmesinin önemine de vurgu yapmıştır. Ancak burada konuşmanın laiklik ile ilgili kısmında dikkat çeken nokta aşırı sol ve aşırı sağ kavramlarının nasıl algılandığıdır.

...Dinsizliği bir devlet politikası olarak benimsemiş bulunan aşırı sol, geri kalmışlığımızın bütün suçunu dine yükleyerek, dini vecibelerini yerine getiren, ibadetini yapan yurttaşlarımıza gerici, yobaz damgasını vurmakta onların inançları ile alay etmekte dini küçük düşürmeye, halkımızın gerici – ilerici diye adeta birbirine düşman iki kampa ayırmağa çalışmakta ve bütün bunları yaparken de Atatürk'ün laiklik ilkesine dayandığını iddia etmektedir. Dine ve şeriata dayalı bir devlet kurmak hayali peşinde olan aşırı sağ ise laikliğin din düşmanlığı olduğu iddiası ile dini, fert ve toplum hayatına devlet idaresine nizam veren tek unsur olarak kabul ettirmeye çalışmakta, yurttaşlarımızı dindarlar –dinsizler şeklinde ikiye bölerek samimi inanç sahiplerine, kendileri gibi düşünmeyenler aleyhine tahrik etmektedirler(T.C. MEB, TD, 19 Mart 1973, c.36/1738, s.107).

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında kurulan hükümetlerin genel bakış açısı olarak görülen bu durum ülkedeki siyasi ortamı ve ideolojilere bakış açısını da vermektedir. Devletin kendini korumak refleksi ile hareket ettiği ve mevcut hükümetlerinde aşırı soldan kasıtlı Komünizm' i kastettikleri - ki hükümet programlarında bizzat yer almaktadır.- aşırı sağdan kasıtlı irticai grupları, hilafet yanlılarını kastettikleri görülür. Bu anlayış Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, her yeni kurulan devlette görüldüğü üzere, varlığını kendi yarattığı öteki üzerinden meşrulaştırma anlayışının bir yansımasıdır.

6 Nisan 1973'te Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Başbakan Melen'in 7 Nisan 1973'te istifası üzerine Melen Hükümeti 15 Nisan 1973'e kadar görev yapabildiği görülmüştür.

2.1.4. Talu Hükümeti (15.04.1973-26.01.1974)

Melen Hükümeti'nin istifasından sonra Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi Cumhuriyet Senatosu kontenjan üyesi Mehmet Naim Talu'ya verilmiştir. Talu, AP ve CGP partileri ile bağımsız milletvekillerinden oluşan bir koalisyon hükümeti kurmuştur.

26 Nisan 1973'te meclisten güvenoyu alan Talu Hükümeti 14 Ekim 1973'e kadar görev yapmıştır. Ancak 14 Ekim 1973'te yapılan seçimler sonucunda Ecevit liderliğindeki CHP birinci parti, Demirel liderliğindeki AP ikinci parti ve Ferruh Bozbeyle liderliğindeki Demokratik Parti(DP) ise üçüncü parti olarak çıkmış olmalarına rağmen, aldıkları oy oranları herhangi bir partinin tek başına hükümet kurmasına imkân tanımamaktaydı. Bu ortamda Ecevit koalisyonuna taraftar olduğunu açıklarken, Demirel koalisyonuna taraftar olmadığını açıklamıştır(Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1973).

Cumhurbaşkanı Korutürk, henüz hükümet kurulamadığından görevine devam etmekte olan Talu'ya hükümeti kurma görevini vermiştir. Talu AP, CHP ve CGP'yi bir araya getirerek hükümet kurmaya çalışmışsa da, AP'nin koalisyon kurulması yönündeki uzlaşmaz tavrına bağlı olarak hükümet kurulamamıştır. Bu durum üzerine 10 Ocak 1974'te Talu istifa etmiş, böylece Talu Hükümeti 26 Ocak 1974'te sona ermiştir.

Talu Hükümeti'nin programına bakıldığında bir seçim hükümeti olduğu, önceki hükümetlerin başlattığı reform programına devam edileceği, üçüncü kalkınma planı'nı uygulamaya çalışacakları ve yine dönemin siyasi yapısına uygun olarak milli, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek ve ekonomik sosyal kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirleri işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçladıkları görülmektedir.

Talu Hükümeti'nin güvenoyuna sunulan programında Milli Eğitim ile ilgili olarak şunlara yer verilmiştir:

...Milli Eğitim Politikamız, bir yanda Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planımızın öngördüğü hedeflere göre iktisadi ve sosyal kalkınmamızın dayandığı insan gücü ve teknoloji ihtiyaçlarımıza cevap verecek, diğer yandan Cumhuriyete, insan hak ve hürriyetlerine, Türk Milliyetçiliğine demokratik, lâik, sosyal hukuk devleti anlayışına sahip, Atatürk inkılaplarının koruyucusu bir gençlik yetiştirmek amacına yöneltilecektir. Halen Parlamentoda bulunan "Milli Eğitim Temel Kanunu Tasarısı" ile "Üniversiteler Kanun Tasarısı" nı bu amacı gerçekleştirmek için kanunlaştırmaya çalışacağız (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP36.htm>).

Talu Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanı 1965-1969 yıllarında görev yapan I. Demirel Hükümeti'nde de Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan AP Uşak milletvekili Orhan Dengiz'di. Dengiz, coğrafya öğretmeni olup, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde de görev almıştır. Talu Hükümeti'nin bir koalisyon olmasına ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın AP'de olmasına bağlı olarak, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nda herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı olan Ömer Zekai Baloğlu görevine devam etmiştir. Zira daha önce de belirtildiği üzere Baloğlu ilk kez AP Genel Başkanı Demirel'in başbakanlığı döneminde 1967'de Hüseyin Hüsnü Cırtlı'nın yerine Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na asaleten atanmıştır. Baloğlu, bu ilk görevini 1971 yılının Temmuz ayına kadar sürdürmüştür.

Bu dönemde hükümet programına uygun olarak 24 Haziran 1973'te günümüzde de kullanılan "Milli Eğitim Temel Kanunu" kabul edilmiştir. 7 kısımdan oluşan Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci kısmının ikinci bölümünde ortaöğretimin kapsamı temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Amaç ve görevler kısmında ise Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak.
2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek eğitime veya hem mesleğe, hem de yüksek eğitime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır (T.C. Resmi Gazete, sayı. 14574, 24 Haziran 1973; T.C. MEB, TD, c.36/1751, 2 Temmuz 1973, s.284).

Milli Eğitim Bakanı Dengiz, Milli Eğitim Temel Kanunu'nu ile ilgili olarak yaptığı 27 Haziran 1973 tarihli basın toplantısındaki soru şeklindeki ana başlıklardan biri ve verilen cevap Milli Eğitim Temel Kanunu'nun çıkarılmasının ülkedeki siyasi ortamın bir zorlaması sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi'nde yer alan "Bugün Eğitimde Karşılaşılan Güçlükler ve Problemler Nelerdir? Bu Güçlük Ve Problemlerin Çözümünde Temel Eğitim

Kanunu Nasıl Etkili Olacaktır?” şeklinde soruya verilen cevabın “Milli Birlik ve bütünlüğümüzün kuvvetlendirilmesi” cevabının verilmesi sonrasında şu şekilde detaylandırıldığı görülmektedir:

...Son yıllarda yurdumuzda meydana gelen gençlik olaylarının ve anarşik hareketlerin incelenmesi, milli eğitimimizin muhteva ve öğretim metotları yönünden önemle ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu önemli husus, Temel Eğitim Kanununda dikkate alınmış, her derece ve türdeki ders programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılaplarının ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulmuş olan Türk Milliyetçiliğinin temel olarak alınması, milli ahlak ve milli kültürün korunup geliştirilmesi kesin bir hükme bağlanmıştır(Milliyet Gazetesi, 28 Haziran 1973; T.C. MEB, TD, c.36/1753, 23 Temmuz 1973, s.310).

Bu dönemde siyasi ortama paralel olarak özellikle muhalefetin ve Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)'nin MEB' in öğretmen kıyımı yaptığı yönündeki iddiaları önem taşımaktadır. Bu iddialar 1965-1969 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde de Dengiz ile ilgili olarak ileri sürülmüştür. O dönemde olduğu gibi bu dönemde de Milli Eğitim Bakanı Dengiz gerek basın yolu ile gerek Tebliğler Dergisi yolu ile bu iddiaların asılsız olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Milliyet Gazetesi, 24 Aralık 1967; Milliyet Gazetesi, 14 Ocak 1968; Milliyet Gazetesi, 5 Ocak 1969; Milliyet Gazetesi, 1 Haziran 1973; Milliyet Gazetesi, 9 Temmuz 1973; Milliyet Gazetesi, 3 Ağustos 1973; Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 1973; Milliyet Gazetesi, 28 Kasım 1973; T.C. MEB, TD, c.36/1756, 13 Ağustos 1973, s.343) .

2.1.5. I. Ecevit Hükümeti (26.01.1974-17.11.1974)

Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi CHP Genel başkanı Ecevit'e verilmiştir. 26 Ocak 1974'te CHP Genel Başkanı ve Zonguldak milletvekili Bülent Ecevit tarafından Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın genel başkanlığını yaptığı MSP ile koalisyon hükümeti kurulmuştur(<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o37.htm>).

7 Şubat 1974'te meclisten güvenoyu alan hükümetin programında Erim, Melen ve Talu hükümetlerinin programlarında yer alan ifadelerin dışında bir üslup görülmektedir. Demokrasi vurgusunun ön plana çıktığı, 27 Mayıs 1960 darbesine ve 12 Mart 1971 Muhtırasına yönelik herhangi bir ifadeye ve bölücü, sapık düşünceler, Komünizm gibi ifadelere yer verilmediği görülmektedir. Daha çok milli ve Atatürk ifadelerine yer verilmiştir.

Hükümet programında görülen bu üslubun nedeni olarak CHP ve MSP koalisyon hükümetinin 14 Ekim 1973 seçimleri sonucunda kurulmuş olması gösterilebilir. Zira 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra ilk kez seçimlere gidilmiş ve ilk kez mecliste temsil edilen siyasi partilerden oluşan bir hükümet kurulmuştur. Bu durum ülkede tekrar demokrasiye geçildiği ve askerinin yönetim üzerindeki etkisinin sona erdiği şeklinde bir havanın hâkim olmasına sebep olmuştur.

I. Ecevit Hükümeti'nin programında Milli Eğitim ile ilgili olarak yapılacak çalışmalar ise şöyledir;

...Kalkınma planının eğitilmiş insan gücü hedeflerine ulaşabilme gayesi ile ortaöğretimde özellikle teknik konulara yönelmeyi hızlandırıcı tedbirler uygulanacaktır. Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımaya özel bir önem verilecektir. Bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölüm ve programlar bulunacaktır. Ortaokuldan sonra öğretim dalını değiştirmek isteyenlere hazırlayıcı imkanlar temin edilecektir. Liselerde de şartlara göre değişen çeşitli bölümler bulunacaktır. Ortaokulda mesleki öğretim görenler gerekli şartları yerine getirmek kaydı ile liselerin yüksek öğrenime hazırlayan bölümüne geçebileceklerdir. Böylelikle öğrenimde kimsenin önünün tıkanmaması ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. Üniversite ve yüksek okullara giriş yüksek öğrenime yönelik programları izleyen öğrenciler için imtihansız olacaktır. Bu sistem işler duruma getirilinceye kadar mevcut öğretim kurumlarının eğitim kapasiteleri azami ölçülerde kullanılarak yüksek öğretim yapmak isteyen öğrencilerin açığa kalmamaları sağlanmaya çalışılacaktır. Gene bu sistemin işler duruma getirilmesine kadar meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak ve orta öğretimdeki meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır. Halk yardımı ile yapıp da bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılış maksatlarına uygun olarak biran önce hizmete açılacaktır. Yüksek öğrenim parasız olacak, öğrenime alınacak öğrenci sayısı bunların ve fakülte ve bölümler arasındaki dağılımı kalkınma planlarında öngörülen yetmiş insan gücü hedeflerine göre tespit olunacaktır. Eğitim kurumlarımız ihtiyacı ve imkânlarla göre yaygın eğitim faaliyetlerine girecektir. Yaygın eğitim çalışmaları koşullara göre her seviyede ve çeşitli alanlarda programlara bağlanarak zamanında eğitim fırsatı bulamamış olanlara bu imkan verilecektir. Böylelikle bir taraftan toplumun ihtiyacı olan yetmiş insan gücü sağlanırken diğer taraftan eğitimde süreklilik imkanları geliştirilecektir. Eğitim kurumları modern araç ve gereç ve laboratuvarlarla donatılacak öğretim programları taklitçilikten kurtarılarak milli koşullarımıza uygun hale getirilecektir. Öğretimin her kademesinde kitaba ve ezbere dayanan öğretim yerine deneye, gözleme, milletlerarası seviyede araştırma yapmaya metod ve teknik maharet kazanmaya kişisel inisiyatifin geliştirilmesine, işe ve üretime yönelmiş bir eğitime ağırlık verilecektir. Kültür ve sanat kuruluşlarının daha verimli hale getirilmesini sanatın halka dönük ve herkesin faydalanabileceği bir biçimde gelişmesini ve bu faaliyetlerin yurdun en uzak bölgelerine kadar yayılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır. Çocuklarımızı zararlı yayınlardan koruyacak eğitici ve öğrenmeyi özendirici milli ve insani duyguları güçlendirici yeni bir yayın programı geliştirilecektir. Bilimsel ve teknik araştırmalar özel teşvik görecektir. Bir çok ilimlerin kurucusu insanları yetiştirmiş olan Milletimizin bundan böyle de araştırmacı ve bulucu yetiştirmesine, başarılı ve ileri çalışmaları yapmasına elverişli şartlar tesis edilecektir. Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve benzeri diğer yüksek okullara geniş bilimsel araştırma yapma imkanları sağlanacaktır. Eğitimin bütün kademelerinde sosyal adalet ve eşit imkân sağlamak amacıyla özellikle dar gelirli ailelerin çocukları için geniş bir yatılılık kredi ve burs sistemi geliştirilecek ve eğitim yatırımları yurt düzeyine dengeli olarak dağıtılacaktır. Bütün öğretim kurumları ve öğrenci yurtlarında çocuklarımızın ve gençlerimizin huzur ve güven içinde yaşama ve çalışmaları sağlanacaktır. (<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP37.htm>).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı CHP Konya milletvekili Mustafa Üstündağ, Köy Enstitülerinden yetişmesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu olmasının da etkisi ile öğretmen sorunlarına eğilmiş, çeşitli sebeplerden dolayı görevden alınmış ya da görev yerleri değiştirilmiş öğretmenlerin sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)'ne yakın davranışlar sergilemiştir. Milli Eğitim Bakanı Üstündağ'ın TÖB-DER Genel Kurulunda konuşmalar yaparak toplantılarına katılmasına ve daha önceki dönemde özellikle Komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi görevlerinden uzaklaştırılan öğretmenlerin görevlerine iadeleri konusunda sergilediği ısrarcı tutum ve sonrasında öğretmenlerin görevlerine iade edilmeleri karşısında Milliyetçi Öğretmenler Sendikası (MÖS) ve muhalefet partileri tepki göstermiştir(Milliyet Gazetesi, 10 Mart 1974; Milliyet Gazetesi, 5 Haziran 1974;Milliyet Gazetesi, 9 Temmuz 1974).

MSP içerisinde 20'ler olarak anılan grubun CHP-MSP koalisyonunun kuruluş aşamasında sol eğilimli olduğu bilinen Üstündağ'ın Milli Eğitim Bakanı olmasını istememelerine rağmen Milli Eğitim Bakanı olması, MSP içerisinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Sonrasında Üstündağ'ın sol gruplara yakınlığı, hükümette sorunları daha da arttırmıştır.

20'ler denilen grubun AP ve DP ile beraber hareket etmeleri sonucunda Ana muhalefet partisi olan AP ve DP tarafından Milli Eğitim Bakanı Üstündağ hakkında meclise gensoru verilmiştir(Millet Meclisi Tutanak Dergisi, c.6, 4.6.1974 tarihli 91 nci Birleşimden 12.7.1974 tarihli 112 nci Birleşime kadar, TBMM Matbaası, 1974). Koalisyon ortağı MSP lideri Erbakan'ın “milliyetçi öğretmen kıyımına mutlaka son vereceğiz” açıklaması ise mevcut gerilimi daha da tırmandırmıştır.

CHP Genel Başkanı ve Başbakan Ecevit'in, MSP Genel Başkanı Erbakan'a hükümetten çekilebilecekleri yönündeki ifadeleri sonucunda gensoru mecliste sert tartışmalar ve başta Komünistlik ve Kızıl Çin yandaşlığı şeklindeki suçlamalar içerisinde CHP ve MSP oyları ile reddedilmiştir(Milliyet Gazetesi, 19 Haziran 1974).

Ülkede sendika ve öğrenci eylemleri devam etmekte ise de önceki döneme oranla daha düşük seviyededir. Ancak bu defa MEB'in uygulamalarına başta Milliyetçi Öğretmenler Sendikası olmak üzere milliyetçi gruplar tepki göstermiştir.

Yaşanan keskin ayrımlara bağlı bu sertlik ve sonrasındaki uygulamalar içerisinde Milli Eğitim Bakanı Üstündağ'ın başkanlığında 24 Haziran – 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında

IX. Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. VII. ve VIII. Şura kararlarına ek olarak IX. Milli Eğitim Şurası kararları kapsamında hükümet programına uygun olarak tek kitap uygulamasına geçilmesi ve ahlak dersi program taslağının bakanlıkça uygulanmasına karar verilmiştir (http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113442_9_sura.pdf).

CHP-MSP koalisyon hükümeti ile AP ve DP'nin öncülük ettiği muhalefet arasında mecliste ve basına yansıyan sözlü çatışmalar dışında önceki dönemde görülen sendikal hareketlerin ve öğrenci olaylarının yaşanmadığı görülmektedir. Özellikle öğrenciler için Erim, Melen ve Talu hükümetlerinin programlarında ve TC MEB Tebliğler Dergisinde Milli Eğitim Bakanlarının öğretmen ve öğrencilere yönelik olarak sıkça kullandıkları sapık, bölücü, yıkıcı, Komünist gibi ifadelerin CHP-MSP Hükümeti döneminde kullanılmadığı, daha çok demokrasi, Atatürk, Atatürk Milliyetçiliği ifadelerine yer verildiği görülmektedir.

I. Ecevit Hükümeti'nin en önemli dış politika olaylarından biri 1974 yılında Türkiye'de haşhaş ekimine izin verilmesine ABD'nin karşı çıkması ve ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımları kesmesi ve ambargo uygulamasıdır(Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1974). İkincisi ise Yunanistan'ın ENOSİS' i gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta desteklediği EOKA' nın bir darbe ile Makarios' u devirerek, Sampson' u Cumhurbaşkanı ilan etmesi üzerine Rumların ENOSİS' i gerçekleştirmek amacıyla EOKA' nın Türklere yönelik giriştiği katliamları önlemek için 20 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı CHP-MSP Koalisyonu' nun da sonunu getirdi(Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974; Hürriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1974).

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında toplumda Ecevit'in bir kahraman olarak algılanması ve "Karaoğlan" olarak ön plana çıkması üzerine MSP içerisindeki gruplar rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler ışığında dönemin CHP Antalya milletvekili ve Maliye Bakanı Deniz Baykal olası bir erken seçim kararında AP'nin bu kararı destekleyeceğini Başbakan Ecevit'e bildirmiştir. Ecevit arkasına aldığı rüzgârında etkisi ve koalisyon hükümeti olmanın verdiği sorunlardan kurtularak tek başına iktidar olacağı düşüncesi ile koalisyon hükümetini bozdu. Başbakan Ecevit 18 Eylül 1974'te Cumhurbaşkanı Korutürk'e sunduğu istifa mektubunda "Bakanlar Kurulunda zamanla artan görüş ayrılıkları içinde görevde kalmam sakıncalı olacaktır." ifadelerine yer vermiştir(Milliyet Gazetesi, 19 Eylül 1974; Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül 1974).

2.1.6. Irmak Hükümeti (17.11.1974-31.03.1975)

Başbakan Ecevit'in istifası sonrasında Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini tekrar CHP Genel Başkanı Ecevit'e vermişse de hükümet kurma girişimi başarısız olmuştur. Ardından AP Genel Başkanı Demirel hükümeti kurmakla görevlendirilmiş, ancak o da başarılı olamamıştır.

Hükümet kurma girişimlerinin başarısız olması üzerine 11 Kasım 1974'te Cumhurbaşkanı Korutürk, Çankaya'da siyasi parti liderleri ile toplantı yapmış sonuç olarak erken seçim ve tarafsız başbakan üzerinde anlaşmaya varılmıştır(Milliyet Gazetesi, 12 Kasım 1974).

12 Kasım 1974'te Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi verilen Cumhuriyet Senatosu kontenjan üyesi Prof. Dr. Mahmut Sadi Irmak, bakanların 4'ü CGP'li ve diğerleri meclis dışından olmak üzere 17 Kasım 1974'te azınlık hükümeti kurmuştur.

Irmak Hükümeti 29 Kasım 1974'te meclisten güvenoyu alamayınca Irmak, Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını sunmuştur. İstifayı kabul eden Korutürk, yeni hükümet kurulana kadar Irmak Hükümeti'nin görevine devam etmesini istemiştir. Irmak Hükümeti 31 Mart 1975'e kadar görev yapmıştır.

Irmak Hükümeti'nin programına bakıldığında hükümet üyelerinin bir zorunluluk sonucunda kurulan bir hükümet olduğu görülmektedir. Zira programda yer alan (<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP38.htm>.) "Arz edilen bu durumlardan da anlaşılacağı gibi bir intikal hükümeti olduğu aşikâr bulunan Hükümetimiz. Parlamentoda temsil edilen siyasi partiler tarafından bir koalisyon olanağı sağlanabildiği takdirde, kurulmasını içtenlikle arzu ettiği böyle bir hükümete görevi derhal devretmeğe hazırdır" ifadesi bunun en somut göstergesidir.

Irmak Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanlığı görevini bir hukuk profesörü olan Millet Meclisi dışından Prof. Dr. Sefa Reisoğlu üstlenmiştir. Bu dönemde Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'na; Melen, Talu ve I. Ecevit Hükümetleri döneminde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı olan Ömer Zekai Baloğlu'nun, Irmak Hükümetinde Gençlik ve Spor Bakanı olması üzerine vekâleten Ali Ölmezoglu getirilmiştir.

2.1.7. IV. Demirel (I. Milliyetçi Cephe) Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)

Irmak Hükümeti'nin güvenoyu alamaması üzerine, ortaya çıkan yaklaşık beş ay süren bu belirsizlik ortamında Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümet kurma görevini verdiği CHP Genel Başkanı Ecevit'in hükümeti kurma görevini kabul etmemesi üzerine, 19 Mart 1975'te hükümeti kurma görevini AP Genel Başkanı Demirel'e vermiştir. Demirel'in temasları sonucunda, sağ partilerden oluşan koalisyon hükümeti kurma görüşmeleri bu dönemde Komünistlikle suçlanan CHP karşıtı bir anlayışla olduğundan "Milliyetçi Cephe" adı verilen bir siyasi oluşumun da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. AP, MSP, MHP, CGP partilerinden oluşan koalisyon hükümetinin kurulması ile Türk siyasi hayatında "Milliyetçi Cephe Hükümetleri" dönemi de başlamıştır.

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün onayı ile 31 Mart 1975'te AP Genel Başkanı ve Isparta milletvekili Demirel'in başbakanlığında IV. Demirel Hükümeti kurulmuştur. "I. MC Hükümeti" olarak da bilinen IV. Demirel Hükümeti'ne Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP, Alparslan Türkeş liderliğindeki MHP ve Turhan Feyzioğlu liderliğindeki CGP'nin de katılımıyla oluşturulan koalisyon hükümeti 12 Nisan 1975'te Millet Meclisi'nden güvenoyu alarak göreve başlamıştır.

IV. Demirel Hükümeti'nin programına bakıldığında I. Ecevit dönemi öncesindeki hükümet programlarına benzemektedir. Kullanılan dil Komünizm, anarşi ve milli bütünlüğü bozucu tehditlerle mücadeledir.

...Türk Milletinin bütün ferdlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplayan; aziz ve büyük milletimizin, dünya milletler camiasının şerefli bir üyesi olarak, milli birlik ruhu içinde daima yüceltilmesini amaç bilen Türk Milliyetçiliği Hükümetimizin ilham kaynağıdır. Milletimizi tarih boyunca ayakta tutan milli ve manevi değerlere bağlı ve saygılı olarak ve bunlardan kuvvet alarak, Türk Milletini çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak davası, temel davamızdır. Hükümetimiz komünizme, her çeşit anarşiye Anayasa ve kanun dışı eylemlere, milli bütünlüğü zedeleyici ve Cumhuriyeti tahrip edici her türlü faaliyete karşı, devletin, Anayasa düzeni içinde kendisini savunmasını ve bu çeşit tehlike ve faaliyetlerle etkili şekilde mücadele edilmesini kesin bir zaruret saymaktadır. İç güvenliği, asayiş ve kanun hakimiyetini sağlamakla görevli devlet kuruluşlarının ve güvenlik kuvvetlerinin, görevlerini tarafsızlıklar, azim ve kararlılıkla yerine getirebilmeleri için, Hükümet gerekli her türlü ihtimamı gösterecektir. Ülkemizi her türlü dış ve iç tehlikeye karşı koruyacak tedbirleri almayı, başlıca görev saymaktayız(<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>.).

Hükümet programında yer alan "Türk Milliyetçiliği" ifadesi ilk kez 3 Kasım 1969 - 6 Mart 1970 arası dönemde görev yapan 31. Hükümet olan II. Demirel Hükümeti'nin programında kullanılmıştır. Daha sonraki dönemde Demirel'in kurduğu hükümetlerde bu ifadeye yer

verilmeye devam edilmiştir. Ancak bu defa kurduğu hükümette Türk Milliyetçiliği ifadesine daha çok yer verilmiştir.

IV. Demirel Hükümeti'nin programında Milli Eğitim ile ilgili şu konulara yer verilmiştir:

...Milli eğitimde amacımız; milletimizin bütün fertlerini, Türk milletinin milli, ahlakı, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; Atatürk inkılaplarına ve Türk milliyetçiliğine bağlı; insan haklarına ve milli, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş; büyük ve şanlı tarihimize iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrik, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmektir. Öğretimin her kademesinde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmasına özel bir önem verilecek, vatandaşların kabiliyetleri ve arzularına göre ve kendi maddi imkanlarına bağlı olmaksızın yetişme ve bir meslek edinme imkânları artırılacaktır. Öğrenci bursları miktar ve sayı itibarıyla artırılacak, parasız yatılı öğrenci sayısı çoğaltılacaktır. Yurtlar, öğrenci kredileri, ders araçları ve gereçleri, artan ihtiyacı karşılayacak seviyeye çıkarılacaktır. Üniversite girişinde, merkezi seçme ve yerleştirme sınavlarından önce, üniversite hazırlık kursları açılacak ve bu kurslarda ihtiyaç halinde büyük merkezlerdeki öğretmenlerden de faydalanılacaktır. Yüksek öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak, liselerdeki birikimi önlemek ve meslek okullarına rağbeti artırmak için, meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanların üniversite ve yüksek okullarının giriş imtihanlarına katılmaları ve imtihanında başarılı olanların lise mezunları gibi bütün üniversite ve yüksek okullara girebilmeleri sağlanacaktır. Kalkınmaya ve üretime katkısı olan mesleki ve teknik öğretime önem verilecek, mesleki ve teknik liselerin artırılması yoluna gidilecektir. Teknik elemanların yetiştirilmesinde nazari bilgi yanında sanayi ve tarım alanlarında yapacakları işe kolayca uymalarını sağlayacak şekilde ameli eğitim görmeleri sağlanacaktır. Kanunları çıkarılmış yeni üniversitelerin kısa zamanda faaliyete geçirilip geliştirilmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır. Eğitim kuruluşlarının yurt sathına dengeli bir suretle dağılması sağlanacaktır. İl ve ilçelerde binaları tamamlanmış olan meslek okulları öğrenime açılacaktır. Bilimsel ve teknik araştırmalar teşvik edilecek, teknolojinin milli imkânlarla dayalı olarak geliştirilmesine çalışılacak, yurt dışındaki araştırmacıların yurda dönmeleri sağlanacaktır. Eğitimde metod ve araçtan daha önemli olan öğretmenlik mesleğine gereken önem verilecek; feragatle görev yapan öğretmenlerimizin maddi ve manevi sorunlarının çözümlenmesine, meslek içi eğitimlerini ve ilerlemelerini sağlayacak şartların hazırlanmasına gayret sarfedilecektir. Okullarda kitap enflasyonuna ve ders kitapları ile ilgili ticari istismarlara son verilecektir. Ders kitapları konusunda dar gelirli ailelerin yükünü azaltıcı tedbirler alınacaktır. Eğitimde radyo, televizyon ve eğitim laboratuvarlarından geniş şekilde yararlanılacaktır. Radyo ve televizyon yoluyla yapılacak eğitimin, milli eğitim temel amaçlarına uyması ve köylere kadar ulaşması sağlanacaktır. Öğretim üyelerinin az ve yetersiz olduğu eğitim kuruluşlarında kapalı devre televizyonları ile ders verme imkanlarından faydalanılmasına çalışılacaktır. İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami Bilimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam-Hatip okulları mezunları okutacaklardır. Din derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır. Müfredat programlarının milli kültürümüze uymayan kısımları değiştirilecek, milletimizin ilme ve insanlığa yaptığı hizmetlerin öğretilmesine önem verilecektir. Milli eğitimde, gençliğin bedeni gelişmesi için okul için spor teşvik edilecektir. Yurt dışında tahsil yapanların yurdumuzdaki muadeletlerinin tanınmasında karşılaşılan güçlükler ortadan kaldırılacak ve bu muameleler ilmi esaslara uyularak süratle neticelendirilecektir(<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP39.htm>).

Hükümet programında Milli Eğitim ile ilgili olarak yapılacaklar arasında en önemli kısım müfredat programlarının milli kültürümüze uymayan kısımlarının değiştirilecek olması, milletimizin ilme ve insanlığa yaptığı hizmetlerin öğretilmesine önem verilecektir

ifadesinin yer almasıdır. Bu kapsamda dönemin Milli Eğitim Bakanı, bir hukukçu olan, AP İzmir Milletvekili Ali Naili Erdem döneminde düzenlemeye gidilmiştir. Hükümet kurulduğunda Talim ve Terbiye Kurulu'nun başkanlığına getirilen Ömer Zekai Baloğlu'nun yerine Rıza Kardaş getirilmiştir. Böylelikle 1975 yılı itibarı ile Milli Eğitim okullarında ortaöğretim seviyesinde Lise Birinci Sınıfta okutulan Türk Edebiyatı, Türk Dili ve Tarih derslerinin kitapları, Lise İkinci Sınıfta okutulan Türk Dili ve Tarih derslerinin kitapları, Lise Üçüncü Sınıfta okutulan Türk Dili ve Tarih derslerinin kitapları milliyetçi kimlikleri ön plana çıkan genel olarak akademik camiada tanınan kişilere yazdırılmıştır. 1976-1977 eğitim ve öğretim yılında ise yeniden yazdırılan bu ders kitapları tek kitap uygulaması esas alınarak okutulmaya başlanmıştır(T.C. MEB, TD. c.39/1885,10 Mayıs 1976, s.129; Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 1976).

MC Hükümeti'nin siyasi anlayışına uygun olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Erdem, ders kitaplarının içeriği değiştirilerek yeniden ve ideolojik eğilimleri belli olan kişilere yazdırılmasının milli birlik ve bütünlüğü koruyacağı, milli şuur oluşturacağı böylece gençlerin sapkın ideolojilerden bölücü akımlara kapılmayacağını düşünmektedir.

Bu dönemde mevcut koşullar içerisinde Komünizm ile mücadele eksenli bir bakış açısı ile hareket eden hükümetin milliyetçilik anlayışından ziyade Türk Milliyetçiliğini ön plana alan anlayışı MEB'in yayınlamış olduğu genelgede 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nu da esas alarak Türk, Türk milliyetçiliği, dilde Türklük, tarihte Türklük, Türk kültürü gibi ifadeler şeklinde kendini göstermektedir (T.C. MEB, TD, c.38/1839, 12 Mayıs 1975, s.285; T.C. MEB, TD, c.38/1855, 22 Eylül 1975, s.413; T.C. MEB, TD, c.38/1860, 17 Kasım 1975, s.449-450; T.C. MEB, TD, c.39/1869, 19 Ocak 1976, s.19; T.C. MEB, TD, c.39/1900, 27 Eylül 1976, s.325). Özellikle bölücülüğü ve sapık ideolojileri içinde barındırdığından hareketle MEB'in bazı kitap ve dergileri yasaklaması üzerine CHP Genel Başkanı Ecevit, MEB'in tüm valiliklere yayınladığı dilde aşırılıklardan sakınılması konulu 7 Kasım 1975 tarihli genelgeye tepki göstermiştir. Bu tepkiye dönemin Milli Eğitim Bakanı Erdem, Tebliğler Dergisi aracılığıyla cevap vermiş ve CHP Genel Başkanı Ecevit'i Marksist olmakla suçlamıştır (T.C. MEB, TD, c.39/1869, 19 Ocak 1976, s.19).

Dönemin siyasi ortamı içerisinde aslında bütün tebliğler dergilerinde ve siyasi liderlerin açıklamalarında da dile getirilen bu ifadeler her türlü siyasi çatışmadan uzak olması gereken ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda esasları Mustafa Kemal Atatürk

tarafından laik, milli ve çağdaş olarak belirlenen eğitim ve öğretim anlayışını yerine getirmekle görevli MEB'in ciddi anlamda siyasallaşarak, siyasi ve ideolojik bir çatışma alanı haline geldiğini göstermektedir.

Yine bu dönemde valiliklere gönderilen bir genelge ile ilk kez 1975-1976 öğretim yılından itibaren olmak üzere orta dereceli okullarda her öğretim yılının başladığı ilk gün öğretim yılı açılış törenleri düzenlenmesi istenmiştir (T.C. MEB, TD, c.38/1855, 22 Eylül 1975, s.414).

2.1.8. II. Ecevit Hükümeti(21.06.1977-21.07.1977)

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda Ecevit'in genel başkanlığındaki CHP 213 milletvekili ile birinci parti olmuştur(Milliyet Gazetesi, 8 Haziran 1977). Bu durum üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma görevini CHP Genel Başkanı Ecevit'e vermiştir (Milliyet Gazetesi, 15 Haziran 1977).

Ecevit'in başbakanlığında kurulması düşünülen hükümet oy oranları bağlamında tek başına hükümet kuramayacağından koalisyon kurulması gündeme gelmiştir. Ancak parlamentodaki mevcut siyasi partiler hükümet kurma konusunda destek vermeyeceklerini açıklamışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında 1977 seçimlerinden ikinci parti çıkmış olmasına bağlı olarak 1975'teki gibi tekrar bir "Milliyetçi Cephe Hükümeti" kurma düşüncesi içerisine giren AP Genel Başkanı Demirel'in yapmış olduğu, "Milliyetçiler birleşmelidir (Milliyet Gazetesi, 9 Haziran 1977)" ve "Milliyetçiler biraraya gelin (Milliyet Gazetesi, 10 Haziran 1977)" çağrılarını önem taşımaktadır.

Meclisteki siyasi partiler ile yaptığı görüşmelerden sonuç alamayan Ecevit, bir azınlık hükümeti kurmuştur. 3 Temmuz 1977'de yapılan güven oylamasında meclisten güvenoyu alamayınca hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Korutürk'e iade etmiştir.

Güvenoyu alamayan II. Ecevit Hükümeti'nin programı genel olarak AP Genel Başkanı Demirel Başbakanlığındaki MC Hükümeti'ni suçlayıcı nitelikte olup, MC Hükümetinin toplumu ayrıştırdığı, bölücülük yaptığı şeklindedir. Ülkedeki siyasi belirsizliği ve bunalımı ortadan kaldıracak büyük umutları içinde barındırdığı anlaşılan hükümet programında milli eğitim ile ilgili olarak ise öğrencilerin huzur ve güveninin sağlanacağı, Atatürk ilkelerini ve Atatürk milliyetçiliğini ön plana alan bir anlayıştan bahsedilmiştir.

...Eğitimde Hükümetimiz, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır. Geride bıraktığımız ikibuçuk yıllık dönemde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvensizliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, yitirdikleri ders yılı hızlandırılmış programlarla geri kazandırılacaktır. Öğrenciler arasında siyasal düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde; siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önleneyecektir. Siyasal ve toplumsal düşünceleri ne kadar ayrı olursa olsun, gençlerimiz ve çocuklarımız arasında arkadaşlığın yerleşeceği, sevginin yeşereceği bir ortam oluşturulacaktır. Öğrenci yurtları, birbirine düşman ve kapalı kaleler veya ideolojik savaş alanları durumundan çıkarılacaktır. Sokaklarında çocuklar gençler vurulmayan bir Türkiye, anaların babaların çocuklarını okula, üniversiteye, yurtlara korkusuz gönderebildikleri bir Türkiye, Hükümetimizin ilk hedefi olacaktır. Silahlara hedef olanlar kadar, genç yaşta ellerine silah verilen, yüreklerine kin ve düşmanlık zehiri akıtılan çocuklarımızı da kurtarmak, demokrasimizi ve ülkemizin geleceğini güvence altına almanın gereğidir. Sayın Üyeler, İzleyeceğimiz eğitim politikası; Özgürlükçü demokrasiyi güçlendirici; İnsanlıkçı ve barışçı; Atatürk ilkelerini ve milliyetçiliğini, Devletimizin güvencesi olarak ve çağdaş uygarlığın göstergesi olarak yeni kuşakların bilincinde yaşatıcı; Milli birliği ve bağımsızlığı güçlendirici; Milli kültürü, çağdaş insanlık kültürüyle uyumlu olarak geliştirici, nitelikte olacaktır. Eğitimde olanak eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik sağlanacaktır. Özellikle dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanakları genişletilecektir. Okur-yazarlık sorununu, eğitim görmüş yurttaşların da gönüllü katkısıyla kısa sürede çözmek için gerekli çaba gösterilecektir. İlkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri devletçe karşılanacaktır. Planlı gelişme gereklerine göre eğitilmiş insangücü yetiştirilmesi, ortaöğretimden başlanarak, yönlendirici ve özendirici yöntemlerle düzenlenecektir. O arada meslek öğretimi ve teknik öğretim olanakları hızla geliştirilerek köylere kadar yaygınlaştırılacaktır. Okullarda yaparak-yaşayarak eğitim kuralı uygulanacak, çocukların okul çağında iken kendilerini toplum yaşamına ve üretken çalışmalara hazırlamaları sağlanacaktır. Bütün yükseköğretim kurumlarında öğretim özgürlüğü sağlam güvencelere kavuşturulacaktır. Bu kuruluşların yönetimine, öğretim üyeleri, öğrenciler ve tüm görevliler katılacaklardır. Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir. Her üniversite, topluma açık, gelişmeye sürekli katkıda bulunan ve çok yönlü eğitim veren bir bütün olacaktır. 18 yaşından başlayarak gençlere oy hakkı tanınacak, gençlerin siyasal sorumluluğa erken yaşta katılmaları sağlanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimle örgün yükseköğretim arasında bağlantı ve uyum sağlanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimde, çağdaş eğitim teknolojisinin tüm olanaklarından yararlanılacaktır. Üniversitelerin ve yüksekokulların öğrenci alma ve yetiştirme kapasitelerinin büyük ölçüde artırılması için gerekli çözümler getirilecektir. Kooperatifçilik eğitimi ve işbaşında eğitim yaygınlaştırılacaktır. Eğitimin her dalında ve aşamasında öğrenciler araştırmacılığa yönlendirilecek ve genel kültürlerini genişletmeye özendirilecektir. Öğretmenlerin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmeleri güvence altına alınacak, kendilerinin sürekli yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır. Yurt dışındaki Türk çocuklarının kültür ve eğitimiyle Devlet yakından ilgilenecektir. Hükümetimiz, insan ve toplum yaşamının manevi yönden de zenginleşmesine, insan düşüncesinin ve yaratıcılığının gelişmesine katkıda bulunmak üzere, sanat ve kültür çalışmalarını toplumun bütün katlarına yaymaya çalışacaktır. Bu alandaki çalışmalar, her türlü siyasal baskıdan ve yönlendirme çabasından uzak bir anlayışla geniş Devlet desteğine kavuşturulacaktır. Yazarların ve sanatçıların telif hakları sağlam güvencelere kavuşturulacak ve toplumsal güvenlikleri sağlanacaktır. Sanat ve düşün yaşamına katkıda bulunanlara özel vergi bağışıklıkları ve kolaylıkları tanınacaktır. Yetenekli sanatçıların yaşamlarını sanat çalışmalarlarıyla sürdürebilmeleri Devletçe kolaylaştırılacaktır. Türk film sanatının ve sanayinin sağlıklı bir yönde gelişmesine ve dünyaya açılmasına Devlet yardımcı olacaktır. Konservatuvar ve sanat okulları yaygınlaştırılacaktır. Türk sanatının ve kültürünün, kendi özelliklerini koruyarak tüm insanlık kültürüyle sürekli alış-veriş içinde gelişmesi desteklenecektir. Başka ülkelerde yaşayan Türklerin ana dillerini ve kültürlerini yaşatmalarına ve geliştirmelerine, o ülkelerle dostça ilişkiler kurularak katkıda bulunulacaktır. Bütün toplumda küçük yaştan başlanarak insanın düşün ve beden gücünün dengeli gelişmesine özen gösterilecektir(<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP40.htm>).

Ecevit'in kurduğu ancak güvenoyu alamayan azınlık hükümetinde I. Ecevit Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan ve muhalefetin şiddetle eleştirdiği, hatta Komünistlikle suçladığı Üstündağ, II. Ecevit Hükümeti'nin de Milli Eğitim Bakanlığına atanmıştır. Bir ay görevde kalan II. Ecevit Hükümeti'nin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nı ise Rıza Karadaş sürdürmeye devam etmiştir.

2.1.9. V. Demirel (II. Milliyetçi Cephe) Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)

CHP Genel Başkanı Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti meclisten güvenoyu alamayınca istifasını Cumhurbaşkanı Korutürk'e sunması üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma görevini 1977 seçimlerinden ikinci parti olarak çıkan AP Genel Başkanı Demirel'e vermiştir(Milliyet Gazetesi, 5 Temmuz 1977).

Demirel mecliste grubu bulunan siyasi partiler ile yaptığı görüşmeler sonucunda MSP Genel Başkanı Erbakan ve MHP Genel Başkanı Türkeş ile anlaşarak "II. Milliyetçi Cephe Hükümeti" olarak da bilinen V. Demirel Hükümetini, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün onayı ile kurmuştur(Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1977). 1 Ağustos 1977'de güvenoyu alan hükümetin programı daha önceki Demirel hükümetlerinden ve 1975'te kurulan I. MC Hükümeti'nden pek farklı değildir. Temel argüman olarak Komünizm ile, birlik ve beraberliği bozucu akımlar ile mücadele kullanılmıştır. Ancak bu defa özellikle CHP Genel Başkanı Ecevit'in, Demirel'e ve MC Hükümeti'ne destek veren diğer siyasi parti liderlerine yönelik "Faşist" nitelendirmesini önlemek adına faşizme karşı olduklarını, materyalizme karşı olduklarını ifade edeceklerdir(Milliyet Gazetesi, 12 Mayıs 1975; Milliyet Gazetesi, 5 Eylül 1975; Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1976; Milliyet Gazetesi, 8 Mayıs 1977; Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1977).

Hükümet programında Milli Eğitim ile ilgili olarak da aşığıda verilen ifadelere bakıldığında da 1975'te kurulan I. MC Hükümeti'nin programı ile ilgili benzerlikler dikkat çekmektedir.

...Milli eğitimde temel hedefimiz, milletimizin bütün fertlerini, Türk Milletinin milli, manevi, ahlaki, insani, sosyal ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren ailesini, vatanını ve milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş, büyük ve şanlı tarihimize iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrük, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmektir... İlk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri, öncelikle, İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve imam-Hatip okulları mezunları

okutacaklardır. Din derslerinin normal ders saatleri içinde ve gerekli vasıfları taşıyan öğretmenlerce verilmesi sağlanacaktır. Müspet ilimlere ait ders kitaplarında, milletimizin bu ilimlere yaptığı hizmetleri tanıtan bölümlerin konulmasına önem verilecektir. Yeni nesillere dünya görüşü aşılamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları evlatlarımızın milli inançlarını, manevi değerlerini tahrip edici, değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>).

II. MC Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanlığı görevine bir hukukçu olan AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe getirilirken, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş'ın bakanlık müşavirliğine getirilmesi üzerine, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na da vekâleten Arif Kayalıoğlu getirilmiştir(<http://ttkb.meb.gov.tr/ttkbalbum.htm>).

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı adına Müsteşar Yardımcısı F. Saim Hekimoğlu tarafından yayınlanan 3 Kasım 1977 tarihli genelgede valiliklere hitaben “Bazı okul idarecilerinin MEB tarafından yayınlanan ders, yardımcı ders ve müracaat kitapları ile ders araçlarını ihtiva eden 25 Temmuz 1977 tarih ve 1944 sayılı Tebliğler Dergisi'nin baş kısmında yer alan 11850 sayılı genelge hükümlerine uymadıkları ve 10626 ve 11856 sayılı genelgelere uymadıkları görülmüştür(T.C. MEB, TD, c.40/1960, 14 Kasım 1977, s.545)”. ifadelerine yer verilmiştir. Bu durum SEKA'nın MEB'e verdiği kâğıdın yetersizliği, kamuoyunun yeni ders kitaplarındaki bazı bölümlere duyduğu tepki, o dönemin yayın dağıtım aşısında yaşanan aksaklıklar ile açıklanabilmektedir. Öte yandan okul idarecilerinin veya öğretmenlerin veli ve öğrencileri dönemin sosyo-ekonomik koşulları içerisinde çok sıkıntıya sokmamak gibi iyi niyetli bir yaklaşım sergilemeleri ile de açıklanabilir. Zira o dönemde ders kitapları veliler tarafından ücret karşılığı satın alındığından veliler için ciddi bir ekonomik yük oluşturmaktaydı. Oysa ki, daha önceki dönemlerde, geçen senenin ders kitapları kullanabilmekteydi. SEKA'nın verdiği kâğıdın yetersizliği ve kamuoyunun bu kitaplara tepki duyduğu kısmı da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu hususta Milli Eğitim Bakanı Erdem, eleştirilerin artması üzerine ders kitapları üzerinde soruşturma ve inceleme yapılmasını istemiştir. Talim ve Terbiye Kurulu 22 ders kitabı üzerinde inceleme yapmış ve bazı bölümlerin çıkarılarak yeniden basımına karar vermiştir(Milliyet Gazetesi, 26 Temmuz 1977; Milliyet Gazetesi, 16 Ağustos 1977).

I. MC Hükümeti döneminde 1975 yılı itibarı ile yeniden ve başka yazarlara yazdırılarak 1976-1977 öğretim yılına yetiştirilen başta ortaöğretim Tarih, Türk Edebiyatı ve Türk Dili ders kitapları olmak üzere hükümet programında da yer alan ders kitaplarındaki değişikliklere ve uygulamaya önem verildiğini, aynı zamanda MEB'in kamuoyundan gelen eleştirileri de dikkate aldığını göstermektedir.

11 Aralık 1977 tarihinde yapılan yerel seçimlerde Ecevit'in genel başkanlığındaki CHP'nin 67 ilden 42'sinde belediye başkanlıklarını kazanması sonrasında II. MC Hükümeti içerisinde yaşanan sorunlara paralel olarak AP' den istifalar peş peşe gelmeye başlamıştır. 12'ler olarak adlandırılan bu grup ile Ecevit İstanbul'da Florya'daki Güneş Motel'de görüşmüştür. Tarihe "Güneş Motel Olayı" olarak geçen bu görüşmede 12'ler, II. MC Hükümeti'nin düşürülmesi için CHP ile birlikte gensoru önergesini imzalayacak ve mecliste hükümete kırmızı oy vereceklerdir. Hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı en büyük partinin lideri olması nedeniyle Ecevit'e verecektir. Sonuç olarak Ecevit CHP-Bağımsızlar-CGP-DP'li parlamenterlerden oluşan bir hükümet kuracaktır. AP'den ayrılan bağımsızlar Ecevit'in başbakanlığındaki bu hükümete güvenoyu verecektir (Milliyet Gazetesi, 22 Aralık 1977).

22 Aralık 1977'de CHP Grup Başkanvekilleri Ankara Milletvekili Altan Öymen ve Sakarya Milletvekili Hayrettin Uysal " Hükümetin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışıyla ulusal birliğimizi zedelediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini anayasanın belirlediği kurallardan ve çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı" iddiasıyla Demirel başbakanlığındaki hükümet hakkında Anayasanın 89. Millet Meclisi İktüzüğünün 107. maddeleri uyarınca bir gensoru açılması için önerge vermişlerdir(23 Aralık 1977 tarihli Milliyet Gazetesi; Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 81nci Birleşim, 22.12.1977 Perşembe Dönem 5, Cilt 1, Toplantı 1.)

31 Aralık 1977'de Millet Meclisi'nde yapılan gensoru görüşmeleri sonucunda II. MC Hükümeti(V. Demirel) güvenoyu alamamıştır. II. MC Hükümeti, Cumhuriyet tarihinde gensoru ile düşürülen ilk hükümettir.

2.1.10. III. Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979)

II. MC. Hükümeti'nin gensoru ile düşürülmesi üzerine 1 Ocak 1978'de Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma görevini CHP Genel Başkanı Zonguldak Milletvekili Ecevit'e vermiştir (Milliyet Gazetesi, 2 Ocak 1978).

5 Ocak 1978'de Ecevit'in Başbakanlığında CGP ve DP'nin de katılımıyla kurulan hükümetin 17 Ocak 1978'de meclisten güvenoyu aldığı programına bakıldığında Atatürk, cumhuriyet, demokrasi ve hukuk devleti vurgusu sonrasında, önceki hükümet olan MC hükümetinin yarattığı olumsuzluklara vurgu yapılarak bu durumdan en kısa zamanda

devleti kurtaracaklarını açıklamışlardır. O yüzden Bu dönem MC Hükümetlerinin uygulamalarının ortadan kaldırılmaya çalışıldığı dönemdir.

III. Ecevit Hükümeti programında Milli Eğitim ile ilgili olarak şu konulara yer verilmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP42.htm>):

...Eğitim, hızlı ve sağlıklı gelişmenin başta gelen koşuludur. Anayasamızda yer alan birleştirici, çağdaş milliyetçilik bilincine erişmiş, Atatürk ilkelerini ve demokratik anlayışı benimsemiş, ailesine, vatanına, Türk Ulusuna ve insanlığa karşı görevlerini ve sorumluluklarını bilen, milli ve manevi değerlere bağlı, düşünce ayrılıklarına rağmen barış ve özgürlük içinde yaşayabilen kuşaklar yetiştirmek, insan haklarına dayalı hür demokratik rejimi, milli birliğimizi ve bağımsızlığımızı güçlendirmek; köklü ve zengin kültürümüzü çağdaş insanlık kültürüyle birlikte geliştirmek; Türk Ulusunu çağın uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, milli eğitimimizin temel amaçlarıdır. Eğitimde Hükümetimiz, öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır. Geride bıraktığımız dönemlerde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvenliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere, yitirdikleri ders yılı, hızlandırılmış programlarla geri kazandırılacaktır. Öğrenciler arasında siyasi düşüncelerine göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde, siyasi çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önlenecektir. Öğrenci yurtları birbirine düşman ve kapalı kaleler veya ideolojik savaş alanları durumundan çıkarılacaktır. Görüşleri ve inançları ne olursa olsun, Türk gençlerini kurşunlanmaktan, ana ve babaları evlatlarının can güvenliğiyle ilgili kaygılardan kurtarmak, Hükümetimizin başta gelen bir görevi olduğu gibi, buna yardımcı olmak da, her kuruluş, her devlet organı, hatta her yurttaş için bir borçtur. Ailelerinin maddi durumu ne olursa olsun, bütün çocukları her bakımdan sağlıklı biçimde yetiştirme ve yeteneklerini geliştirme olanağına kavuşturmak için çaba göstermeyi, Hükümetimiz, sosyal devletin bir gereği saymaktadır. Kimsesiz çocukların bakım ve eğitimi Devletçe sağlanacaktır. Eğitimde olanak eşitliği, yaygınlık, süreklilik ve birlik gerçekleştirilecektir. Özellikle dar gelirli aile çocuklarının yatılı, kredili ve burslu öğrenim olanakları genişletilecektir. Okur yazarlık sorununu, eğitim görmüş yurttaşların da gönüllü katkısıyla kısa sürede çözmek için gerekli çaba gösterilecektir. İlkokul öğrencilerinin kitap gereksinimleri Devletçe karşılanacaktır. Son yıllarda yaygınlaşan çağdışı ve ulusal birliği sarsıcı ders kitapları kaldırılacaktır. Okullarda yaparak - yaşayarak eğitim kuralı uygulanacak, çocukların okul çağında iken kendilerini toplum yaşamına ve üretken çalışmalara hazırlamaları sağlanacaktır. Planlı gelişme gereklerine göre eğitilmiş insan gücü yetiştirilmesi, orta öğretimde başlanarak, yönlendirici ve özendirici yöntemlerle düzenlenecektir. O arada meslek eğitimi ve teknik öğretim olanakları hızla geliştirilerek köylere kadar yaygınlaştırılacaktır. İmam - Hatip Liselerinin müfredat, eğitim eksiklikleri giderilecektir. İmam - Hatip Liselerini bitirenlerin yükseköğrenim olanakları sağlanacaktır. Yüksek İslam Enstitüleri Akademiye dönüştürülerek bilimsel nitelikleri güçlendirilecektir. Bütün yükseköğrenim kurumlarında demokratik yönetimle birlikte öğrenim ve öğretim özgürlüğü sağlam güvencelere kavuşturulacaktır. Üniversiteler yurdun her bölgesinde yaygınlaştırılıp geliştirilecektir. Her üniversite, topluma açık, gelişmeye sürekli katkıda bulunan ve çok yönlü eğitim veren bir bütün olacaktır. Yükseköğrenim yapabilmeye olanaklarındaki eşitsizliği giderici önlemler aranıp uygulanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimle örgün yükseköğretim arasında bağlantı, uyum ve her bakımdan eşitlik sağlanacaktır. Yazışmalı yükseköğretimde, çağdaş eğitim teknolojisinin tüm olanaklarından yararlanılacaktır. Üniversitelerin ve yüksekokulların öğrenci alma ve yetiştirme kapasitelerinin büyük ölçüde artırılması için gerekli çözümler getirilecektir. Eğitimin her dalında ve aşamasında öğrenciler araştırmacılığa yöneltilecek ve genel kültürlerini genişletmeye özendirilecektir. Öğretmenlerin manevi ve maddi huzur içinde çalışabilmeleri güvence altına alınacak, kendilerini sürekli yenileyebilmeleri kolaylaştırılacaktır. Yurt dışındaki Türk çocuklarının kültür ve eğitimi ile devlet yakından ilgilenecektir.

Burada en dikkat çekici kısım programda yer alan “Son yıllarda yaygınlaşan çağdaş ve ulusal birliği sarsıcı ders kitapları kaldırılacaktır.” ifadesidir. Bu kapsamda Ankara

Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan CHP İstanbul Milletvekili Mustafa Necdet Uğur'un Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na vekâleten Ahmet Hamdi Özer getirilirken, I. MC Hükümeti döneminde 1975 yılında yazdırılan ve 1976 yılında öğrenime alınan başta tarih ve Türk dili ve edebiyatı ders kitapları da ortaöğretim programlarından çıkarılmıştır. Yerine I. MC Hükümeti öncesinde ortaöğretim programlarında yer alan ders kitapları herhangi bir değişikliğe uğratılmadan tekrar öğrenime alınmıştır.

16. yasama dönemi içerisinde 5 milletvekilliğinin boşalması üzerine 14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimlerde (senato seçimleri) AP'nin Konya, Edirne, Muğla, Aydın ve Manisa olmak üzere 5 seçim bölgesinde milletvekilliklerini kazanması ile muhalefet partilerinin milletvekili sayısı mevcut Ecevit Hükümeti'ni gensoru ile düşürmek için gerekli olan 228'i bulmuştur(Milliyet Gazetesi, 15 Ekim 1979). Ecevit hükümetinin gensoru ile düşürülme veya istifa etme ikilemi ile karşı karşıya kaldığı bu gelişmeler üzerine Başbakan Ecevit'in Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını sunduğu hükümet 12 Kasım 1979'a kadar görev yapmıştır(Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1979).

2.1.11. VI. Demirel Hükümeti (12.11.1979-12.09.1980)

16 Ekim 1979'da Başbakan Ecevit'in hükümeti oluşturan siyasi partilerin milletvekili sayılarının mecliste azınlık durumuna düşmelerine neden olduğundan hareketle, Cumhurbaşkanı Korutürk' e hükümetin istifasına sunmasının ardından Cumhurbaşkanı Korutürk 24 Ekim 1979'da hükümeti kurma görevini AP Genel Başkanı ve Isparta Milletvekili Demirel'e vermiştir (Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1979). 12 Kasım 1979'da VI. Demirel Hükümeti olarak bilinen 43. Cumhuriyet Hükümeti kurulmuş, 25 Kasım 1979'da Demirel'in kurduğu azınlık hükümeti MHP ve MSP' nin destekleri ile meclisten güvenoyu alarak göreve başlamıştır.

VI. Demirel Hükümeti'nin programına bakıldığında genel olarak ülkedeki anarşi ortamından, "kurtarılmış bölgeler" anlayışından ve Marksizm'in tesirlerinin yarattığı olumsuzluklardan bahsedilmiştir. Millilik ve Türk milliyetçiliğinin önemszenmesi vurguları yapılmıştır.

Hükümetin Milli Eğitim Programında ise şunlara yer verilmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP43.htm>);

...Sayın milletvekilleri, Devletimizin tüm unsurlarının başında gelen eğitimin yeniden millilik vasfına kavuşturulması zaruretine inanıyoruz. Okullarımız mutlaka ilim ve irfan yuvaları haline getirilecek, huzursuzluk mihraklarının faaliyetlerine son verilecektir. Eğitimimiz, beynelmilelci ve Marksist tesislerden kurtarılacak, idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta, eğitimin milliği temel ilke olarak korunacak ve itibar görecektir. Öğretmenlerimiz, Cumhuriyet okullarında, Türk çocuklarını milliyetçi bir ruh ve düşünce ile yetiştiriciler, onların gönüllerine ve zihinlerine, Devlete, millete, aileye, milli ve manevi değerlerimize, milletimizin geleceğine sadakat ve sahiplik şuurunu yerleştireceklerdir. Özerk yüksek öğretim kurumu ve kuruluşları, öğrencilerini Devletimize, insan haklarına dayalı demokratik rejime, milli hayat felsefemize sadık bir şekilde yetiştirmekle mükellef olacaklar, bunun için bütün tedbirleri alacaklardır. Türk öğretmenin, başta mesken olmak üzere, sosyal ihtiyaçları karşılanacak, çocuklarına eğitim ve görgülerini artırıcı imkanlar sağlanacaktır. Başladığımız üniversite ve akademiler süratle tamamlanacak, daha çok gencimizin yüksek öğrenim imkanına kavuşması sağlanacaktır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi ülkemizin geleceğinin teminatı, en büyük ve en değerli varlığı sayıyoruz. Milli ve manevi değerlerimize gönülden bağlı Türk gençlerinin, Devletimize ve onun bütünlüğüne, milletimize, onun birlik ve beraberliğine sahiplik şuru şüphe götürmez. Gençlerimizin meselelerine titizlikle eğileceğiz. Onlara mesut yarınlar hazırlamak en büyük arzumuzdur. Üniversite kapılarında beklenen gençlerimizin yüksek öğretim meselesi, bütün imkanlar kullanılarak yeni bir çözüme kavuşturulacak, burs ve yurt konusunda ihtiyacın karşılanmasına gayret sarf edilecektir. Spor, sosyal bir ihtiyaç olarak yeni bir görüşle ele alınacak, her yıl yeni spor tesislerinin yapılması sağlanacak, spor eğitimi ders olarak ilkökul, ortaokul ve liselerde yer alacaktır. Yabancı medeniyetlerin hasreti içinde olmayan Türk milleti kendi tarihine, medeniyetine, kültürüne, kendi adet ve geleneklerine sahiptir. Hükümetimiz, asırlar boyu Türk milletini ayakta tutan Türk - İslam medeniyet mücadelesindeki şuru ve azmi olduğu kadar, yurt içindeki ve yurt dışındaki Türk varlığının meselelerine olan ilgiyi canlı tutmaya kararlıdır. Anayasanın 154 üncü maddesi ile Genel İdare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, görevini ülkemizin karşı karşıya bulunduğu sosyal bunalımlar ve anarşik ortam içerisinde, geçmişten daha hızlı ve müessir bir tarzda yürütecektir. Değer hükümlerimizin sarsıldığı bir ortamda insanımızın ve toplumumuzun yeniden derlenip toparlanması, bütün güçlükleri yenerek bir moral güce kavuşturulmasında din görevlileri önemli hizmetler ifa edeceklerdir. Bunun için, radyo ve televizyonun yayın gücünden daha fazla yararlanılacak, her iki müessese arasında sürekli bir işbirliği kurulacaktır. Din öğretiminin kaynağını teşkil eden Kur'an-ı Kerim öğrenimi üzerinde titizlikle durulacaktır. Kur'an kurslarının bina, araç, gereç ve kadro yönünden noksanlıkları giderilecektir. Din görevlilerinin kadro tikanlıkları öncelikle giderilecek, kadrosuz camiler bir an önce kadroya kavuşturulacaktır. Camii bulunmayan köylere cami yapımı Vakıflar Genel Müdürlüğü imkanlarından faydalanılarak hızlandırılacaktır. Din ve ahlak dersleri müfredatı yeniden düzenlenecektir. Yurt dışındaki çocuklarımızın din ve ahlak dersleri görmesi sağlanacaktır.

Hükümet programının milli eğitim ile ilgili yapılacak çalışmalar kapsamında kullanılan “Yabancı medeniyetlerin hasreti içinde olmayan Türk milleti kendi tarihine, medeniyetine, kültürüne, kendi adet ve geleneklerine sahiptir. Hükümetimiz, asırlar boyu Türk milletini ayakta tutan Türk - İslam medeniyet mücadelesindeki şuru ve azmi olduğu kadar, yurt içindeki ve yurt dışındaki Türk varlığının meselelerine olan ilgiyi canlı tutmaya kararlıdır.” ifadesi oldukça önemlidir.

IV. Demirel Hükümeti'ne kadar ki hükümet programlarında görülmeyen böyle bir ifade özellikle I. MC Hükümeti ve sonrasında kurulan II. MC Hükümeti dönemlerinde Milli Eğitim anlayışındaki değişimi göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu anlayış ortaöğretim ders kitaplarında yapılan değişiklikler ve Türk-İslam anlayışına bağlı olarak

yeni kitapların yeni yazarlara yazdırılması ile ilişkilendirildiğinde daha önemli hale gelmektedir.

Süreç bağlamında bakıldığında akademik çevrelerde ve entelektüel düşünce de tartışılan bir fikir olarak ortaya çıkan Türk-İslam anlayışının Milli Eğitim çevrelerine girmesi 1970'lerde görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak özellikle 1968 hareketi ve hızla artan sol eylemlerdir.

Öteki yaratma kavramından hareketle her devlet milli birlik ve beraberliği sağlayabilmek için kendi düşmanını kendi yaratmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de –genç bir cumhuriyet olmasının da etkisiyle- kendi ötekisini yaratmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında irtica ve azınlık tehlikesi ön plana alınarak yapılan tüm uygulamalar bu iki ana tehdidi önleyerek ulus birliğini korumak şeklinde lanse edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Türkiye Amerika yanlısı politikalar ve NATO üyeliği bağlamında öteki kavramını biraz daha revize ederek SSCB ve Komünizm'i öne çıkarmıştır.

Devletler mevcut yönetimden memnuniyetsizliğini dile getiren tüm fikir akımları için radikal kelimesini başına eklemek suretiyle toplum nazarında yok etme anlayışı ile hareket etmektedir. Türkiye'de de aynı şekilde gerçekleşmiştir; Radikal İslamcı, radikal sol, radikal sağ gibi. Burada belirleyici olan devlet için sağ, sol ve İslamcı denilen akımların devletin istediği ölçülerde harekette bulunduğu sürece sorun teşkil etmediği gerçeğidir. Ancak bu akımlar, toplumsal olarak güçlendiği zaman devlet bu grup ya da grupları radikal, bölücü ve yıkıcı nitelendirmeleri ile yaftalamakta ve toplum içerisindeki gücünü kırmaktadır.

1970'li yıllarda özellikle üniversite ve lise gençliği arasında sosyalist düşüncenin güçlenerek örgütlü hale gelmesi devlet tarafından tehlikeli olarak addedilmiş ve pasif konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Her devletin olduğu gibi Türkiye'nin de varlığını sürdürmek adına pragmatist bir davranış sergileyerek yükselen sol düşüncenin karşısına, İslamcı anlayışı Türklük anlayışı ile bağdaştırarak bir sentez halinde çıkarmaya çalıştığı görülür.

Burada dikkat edilmesi gereken husus; hükümetlerin görünürdeki ideolojileri, halka yönelik mesajları nasıl olursa olsun, aslında doğrudan veya örtük her zaman millilik anlayışı esaslı olduklarıdır. Sadece bir İslam, sadece bir sol değildir. Bunun Türkleştirilmesi ve sonuç olarak bunun bir senteze dönüştürülmesi vardır; Türk-İslam

Sentezi gibi, Türk Solu gibi. Düşüncenin başına Türk kelimesinin getirilmesi ile aynı zamanda mevcut ideoloji resmi nitelik kazanacak ve devlet tarafından kabul edilebilirliği de artacaktır. Bu yaklaşım 12 Eylül 1980 sonrasında Aydınlar Ocağı'nın etkisi ile daha da artacak, Türk-İslam Sentezi anlayışının egemen olmasında kendini gösterecektir (Timuroğlu, 1991, s.65).

12 Eylül 1980'e kadar görev yapacak olan Demirel Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı, bir hukukçu olan, Cumhuriyet Senatosu İstanbul üyesi Orhan Cemal Fersoy'du. Bu dönemde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na Dr. Abdurrahman Demirtaş, sonrasında vekâleten A. Cengiz Ağın getirilmiştir(<http://ttkb.meb.gov.tr/ttkbalbum.htm>).

Türkiye'de yaşanan toplumsal çatışmaların artması ve mevcut hükümetin bu çatışmaları önleyememesi üzerine TSK Genelkurmay Başkanı Kenan Evren önderliğinde yönetime el koymuş, başta AP Genel Başkanı Demirel, MSP Genel Başkanı Erbakan, CHP Genel Başkanı Ecevit, MHP Genel Başkanı Türkeş olmak üzere siyasi parti liderleri Zincirbozan'da hapsedilmiştir(Milliyet Gazetesi, 13 Eylül 1980; Hürriyet Gazetesi, 13 Eylül 1980; Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1980).

Deniz Kuvvetleri eski komutanı ve emekli Oramiral Bülent Sami Ulusu 20 Eylül 1980'de bir geçiş hükümeti kurmuş, Milli Eğitim Bakanlığı görevine ise yine bir general olan Hasan Sağlam getirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Eylül 1980; Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 1980). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına da sırasıyla Prof. Dr. Galip Karagözlü getirilmişse de sonrasında dönemin askeri niteliğine bağlı olarak asker kökenli Fehmi Arabacıoğlu ve yine asker kökenli Burhan Göksel getirilmiştir (<http://ttkb.meb.gov.tr/ttkbalbum.htm>). Bu asker kökenli hükümet 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimler sonrasında Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi'nin (ANAP) 13 Aralık 1983'te tek başına iktidar olmasına kadar görev yapmıştır.

2.2. Siyasi İktidar ve Tarih Ders Kitabı İlişkisi

Toplumların bir siyasi organizasyon olan devlet etrafında birleşmeleri ve kurumların ortaya çıkması sonucunda eğitim ve öğretim işleri de belli bir sistem içerisinde ele alınmıştır. Bu kapsamda okullar, adı konulsun veya konulmasın, devletin resmi ideolojisinin toplumun en alt kesiminden en üst kesimine kadar aktarıldığı kurumlar olarak ortaya çıkarken, öğretmenler sözlü, ders kitapları ise yazılı aktarıcılar olarak ortaya çıkmıştır.

Ulus devlet sürecinin ortaya çıktığı XIX. Yüzyılda ulus olma, ulus bilinci kazanma kapsamında geçmişten hareketle bugünü ve geleceği inşa edebilme anlayışı ile tarih dersleri örgün öğretimde önemli hale gelmiştir.

Devletin istediği şekilde ulus devletin iyi vatandaş yetiştirme ve ulus kimliğini inşa etme araçlarından biri haline gelen tarih bilgisinin bilimselliği ve bilgiselliği ise tartışmalıdır. Zira örgün eğitim ve öğretim kurumlarındaki tarih bilgisi akademik bir boyutta değil, sadece bilgilendirme ve bilinçaltı oluşturma amacı taşımaktadır(Özbaran, 2008, s.28; Iggers, 2007, s.6). Her ne kadar ders kitapları, devletin resmi görüşünü yansıtan müfredat kapsamında oluşturulmakta ise de, siyasi otorite tarafından çeşitli mekanizmalar aracılığı ile de denetlenmektedir. Böylece devlet kurguladığı vatandaş tipini oluştururken herhangi bir tesadüfe yer vermemiş olmaktadır.

Tarih ders kitaplarında, günümüzde bile devlet merkezli, devletlerin faaliyetlerine odaklanan, özellikle de savaş ve çatışma eksenli bir anlatıma ağırlık verildiği görülmektedir. Bu noktada tarih ders kitaplarında neyin ne kadar anlatıldığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Genel anlatımda siyasi ve askeri konulara ağırlık verilmesi ve sadece anlatım eksenli olması sonucunda tarih derslerinde anlatılanlar birbirinin aynısı olarak görülmektedir(Ertürk, 2008, s.249). Kurulan ve yıkılan devletler, kazanılan ve kaybedilen savaşlar bağlamında bir tarih ders kitabı yazımı sadece devletin resmi ideolojisine ve devletin istediği insan tipinin oluşturulmasına hizmet etmektedir.

Genel olarak bakıldığında ders kitaplarının, özelde ise tarih ders kitaplarının, hazırlanmasında, her ne kadar akademik bir süreç izlenmekte ise de, devletin resmi ideolojisinin ve siyasi iktidarın belirleyici olduğu açıktır. Devletlerin kendi varlıklarını devam ettirme refleksi ile hareket ettikleri düşünüldüğünde kendi siyasi sistemini meşrulaştırma, kendisine sonsuz bir itaatle inanan ve destekleyen halk yığınları yaratma gayreti içinde oldukları görülür. Bunu en iyi şekilde eğitim ve öğretim sistemi ve ders kitapları ve belki de en önemlisi tarih ders kitapları ile gerçekleştirebilmektedirler.

2.2.1.Türkiye’de Tarih Ders Kitapları

Cumhuriyet dönemi milli eğitim politikalarında zaman içerisinde yaşanan değişim, araştırmanın temelini oluşturan ortaöğretim tarih ders kitapları özelinde değerlendirildiğinde Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde yazılan 1931-1942 arası dönemde öğrenimde olan tarih ders kitapları Türklük temelli ulus kimliğinin oluşturulmaya çalışıldığı dönemdir.

1931 yılında yayınlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti(sonradan Türk Tarih Kurumu) tarafından Türk Tarih Tezi doğrultusunda yazılmıştır. Cemiyetin içerisinde Afet (İnan) Hanımefendi, Mehmet Tevfik(Bıyıklıoğlu) Bey, Samih Rıfat Bey, Yusuf Akçuraoğlu, Reşit Galip Bey, Hasan Cemil Bey, Sadri Maksudi (Arsal) Bey, Reşit Saffet, Şemseddin (Günaltay) Bey, Şemsi Bey Vasif, Baki Bey, İsmail Hakkı Bey ve Yusuf Ziya(Özer) Bey bulunmaktadır. Cemiyet tarafından hazırlanan kitaplarda, kitabın Ümmetçilik ve Osmanlılık anlayışlarına tepki olarak yazdırıldığı, Türk medeniyetinin dünyada birçok medeniyete beşiklik ettiğine ve Türk ırkının üstünlüğüne dair görüşlere yer verilmiştir(Aydın, 1997, s.58).

Atatürk'ün ölümünden sonra dünyada yaşanan siyasî ve sosyal olayların etkisi ile şekillenen dış politikada batı yanlısı bir duruş benimsenmiştir. 1942-1952 arası dönemde öğrenimde olan tarih ders kitaplarına, İsmet İnönü döneminin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Âli Yücel'in öncülüğünde, Atatürk döneminde oluşturulan Türklük temelli ulus kimliğine batı medeniyeti eklenmiştir.

“Hümanizm” akımı olarak adlandırılan bu anlayış, Anadolu kültür kaynağını Grek-Latin uygarlığında görmüştür. Türk etnisitesi üzerinden bir tarihçilik yapmak yerine Anadolu'nun geçmişi üzerinden bir tarihçilik yapmak isteyenler bu görüşü kısmen de olsa kabul etmişlerdir(Aktın, 2005, s. 68). Güngör'e (1982,109) göre, Atatürk sonrası dönemde “bir taraftan milliyetçilikten hümanizme doğru bir açılma bir taraftan da milli kültürün ihmal edilmiş veya reddedilmiş taraflarına yönelme şeklinde iki yönlü bir baskı oluşmuştur”. 1942 yılında Enver Ziya Karal, Cavit Baysun, Arif Müfit Mansel tarafından yazılan tarih ders kitaplarında, dünyadaki birçok uygarlığın Türk olduğu iddialarına ve Türklerle bir şekilde bağlantılı olan medeniyetlerin büyük çoğunluğuna yer verilmemiştir. DP, CHP'den farklı olarak liberal politikalar benimsemiş, bu durum milli eğitim politikalarına da yansımıştır. Farklı yayınevleri tarafından farklı yazarlara yazdırılan kitaplardan uygun olanlar, 5429 sayılı kanun hükümlerine uyularak 1950-1951 öğretim yılından itibaren ortaokul Tarih, Coğrafya, Matematik, Tabiiye kitaplarıyla, liselerin birinci ve ikinci sınıf kitaplarından Talim ve Terbiye Dairesince incelenip ders kitabı olarak kabul olunanlar serbest basıma bırakılmıştır(TC, MEB, TD, c.13/605-606, 28 Ağustos – 4 Eylül 1950, s. 55).

DP döneminin ikinci Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri döneminde ortaöğretim tarih ders programlarında ve kitaplarında değişikliklere gidilmiş, “Ortaokullarla, orta dereceli meslek okullarında okutulmakta olan Yurttaşlık Bilgilerinin (Yurttaşlık Bilgisi I,II) 1949

ve daha önceki baskıları, ortaokullarla orta dereceli meslek okullarında okutulmakta olan ortaokul üçüncü sınıf Tarih (Ortaokul İçin Tarih III), lise ve orta dereceli meslek okullarında okutulan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi), lise son sınıflarda okutulan Toplumbilim (Toplumbilim-Necmettin Sadak) adlı ders kitapları öğretimden kaldırılmıştır(TC MEB, TD, c.13/605-606, 28 Ağustos- 4 Eylül 1950, s.55)”.

1950-1951 öğretim yılında Ortaokullarda da ders kitaplarında değişikliklere gidilmiştir. Ortaokul Birinci Sınıfta Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “ Eskiçağ” ve Zuhuri Danışman tarafından yazılan Ortaokullar İçin Yeni Tarih Dersleri I kitapları; Ortaokul İkinci Sınıfta Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “ Ortaçağ “ ve Faik Reşit Unat-Kamil Su tarafından yazılan Tarih III ve Zuhuri Danışman tarafından yazılan Ortaokullar İçin Yeni Tarih Dersleri II; Ortaokul Üçüncü Sınıfta Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “Yeni ve Yakın Çağlar” ve Faik Reşit Unat ile Kamil Su tarafından yazılan Tarih III ve Zuhuri Danışman tarafından yazılan Ortaokullar İçin Tarih Dersleri III adlı kitaplar Talim ve Terbiye Dairesince serbest basıma bırakılmıştır(TC, MEB, TD, c.13/605-606, 28 Ağustos – 4 Eylül 1950, s.56,57,58).

1950-1951 öğretim yılında, CHP İzmir Milletvekili Hasan Âli Yücel’in Maarif Vekilliği (Eğitim Bakanlığı) döneminde, 1942-1943 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan Lise birinci sınıf tarih ders kitabı olan “İlk Çağ Tarihi” adlı kitap öğretimden kaldırılmıştır. Yerine ortaöğretim lise birinci sınıf tarih ders kitabı olarak Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “İlkçağ” adlı kitap okutulmuştur. Lise ikinci sınıf tarih ders kitabı olarak 1942-1943 öğretim yılından itibaren okutulmakta olan Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Orta Çağ Tarihi” ve Lise üçüncü sınıf tarih ders kitabı olarak 1942-1943 öğretim yılından itibaren okutulmakta olan Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi” kitaplarının okutulmasına devam edilmiştir.

Ortaöğretim lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında 1943-1944 öğretim yılından itibaren programa alınan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersi ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitap öğretimden kaldırılmıştır(TC, MEB, TD, c.4/138, 8 Eylül 1941, s.11-13; TC, MEB, TD, c.5/188, 7 Eylül 1942, s.10-11;TC, MEB, TD, c.6/239, 30 Ağustos 1943, s.14-15; TC, MEB, TD, c.7/293, 11 Eylül 1944, s.22;TC, MEB, TD, c.13/605-606, 28 Ağustos- 4 Eylül 1950, s.60-62)”.

1951-1952 öğretim yılına gelindiğinde ortaöğretim programlarına yeniden Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersinin eklendiği görülmektedir. Bu kapsamda 1951-1952 öğretim yılında lise birinci sınıf tarih ders kitapları Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “İlk Çağ” adlı kitabın okutulmasına devam edilmiş, lise birinci sınıf programına Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitap eklenmiştir. Lise ikinci sınıf tarih ders kitapları olarak Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Orta Çağ Tarihi” okutulmaya devam edilmiş, lise ikinci sınıf tarih programına Niyazi Akşit tarafından yazılan Tarih II “Ortaçağ” adlı ders kitabı eklenmiştir. Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitap ikinci sınıfta da okutulmaya devam edilmiştir. Lise üçüncü sınıf tarih ders kitapları olarak Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi” okutulmaya devam edilmiş, Ekrem İnal ve Nurettin Ormancı tarafından yazılan “Yeni ve Yakın Çağlar Lise III”, Enver Koray tarafından yazılan “Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar” Niyazi Akşit tarafından yazılan Tarih III “Yeni ve Yakın Çağlar” adlı kitaplar eklenmiştir. Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitap lise üçüncü sınıfta da okutulmaya devam edilmiştir(TC MEB, TD, c.14/660, 17 Eylül 1951, s.84-88).

1952-1953 öğretim yılında liseler dört yıla çıkarılmış, lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda başta Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan kitaplar okutulmaya devam ederken, lise dördüncü sınıf için Emin Oktay tarafından yazılan “Lise IV”, Niyazi Akşit ve Çağatay Uluçay tarafından yazılan “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi” adlı kitaplar okutulmuştur. Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” IV. sınıflarda da okutulmuştur(TC, MEB, TD, c.15/708, 15 Ağustos 1952, s.94-96). 1956-1957 öğretim yılında liseler tekrar üç yıla indirilmiştir. Ders kitapları aynı şekilde okutulmaya devam etmiştir(TC, MEB, TD, c.19/904, 21 Mayıs 1956, s.55, 58, 60).

1950-1951 yılından itibaren serbest basım kapsamında olan ve MEB’in Tebliğler Dergisi aracılığıyla kabul ettiği kitaplar zaman içerisinde milli eğitim programlarından çıkarıldığı gibi yeni ders kitapları da eklenmiştir. Lise birinci sınıflarda yukarıda bahsedildiği üzere Niyazi Akşit- Emin Oktay, Ekrem İnal -Nurettin Ormancı, Bedriye Atsız-Hilmi Oran, Enver Behnan Şapolyo; lise ikinci sınıflarda Emin Oktay, Niyazi Akşit, Ekrem İnal-Nurettin Ormancı, Bedriye Atsız-Hilmi Oran; lise üçüncü sınıflarda Enver Koray, Emin Oktay, Niyazi Akşit, Ekrem İnal-Nurettin Ormancı, Bedriye Atsız-Hilmi Oran; lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersi için Enver Behnan Şapolyo,

M. Kamil Su-Enver Ziya Karal, Fahriye Yazgan (Çetinkanat)-Neriman Serdarlar tarafından yazılan ders kitaplarından bazıları zaman içerisinde öğretimden kaldırılmıştır.

1967-1968 öğretim yılından itibaren, lise birinci sınıflarda 1950-1951 öğretim yılından itibaren okutulan Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan Tarih I “İlk Çağ” adlı ders kitabı tek kitap olarak kabul edilmiştir. (TC, MEB, TD, c.30/1452, 15 Mayıs 1967, s.146). Lise ikinci sınıflarda ise 1951-1952 öğretim yılından itibaren okutulan Niyazi Akşit tarafından yazılan Tarih II “Orta Çağ” ve 1952-1953 öğretim yılından itibaren okutulan Emin Oktay tarafından yazılan Tarih II “Orta Çağ” adlı kitaplardaki “Orta Çağ” ifadesi kaldırılmış, kitaplar Tarih II olarak adlandırılmış, sadece bu iki kitabın okutulması kabul edilmiştir(TC, MEB, TD, c.30/1452, 15 Mayıs 1967, s.148). Lise üçüncü sınıflarda da durum aynıdır. 1951-1952 öğretim yılından itibaren okutulan Niyazi Akşit tarafından yazılan “Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar” ve 1952-1953 öğretim yılından itibaren okutulan Emin Oktay tarafından yazılan “Tarih III” adlı ders kitapları okutulmaya devam edilmiştir(TC, MEB, TD, c.30/1452, 15 Mayıs 1967, s.150).

Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıf tarih ders kitapları 1976-1977 öğretim yılına kadar kesintisiz olarak, içeriğinde çok ciddi bir değişiklik yapılmadan bazı eklemeler veya çıkarmalar yapılarak, okutulmaya devam edilmiş ve yürürlükten kaldırılmayan kitaplar olarak kalmıştır.

I. MC Hükümeti’nin iktidarda bulunduğu dönemde 1976-1977 öğretim yılında, özellikle ortaöğretim tarih programlarında düzenlemeye gidilmiş, lise birinci ve ikinci sınıf tarih ders kitapları Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Altan Deliorman ve lise üçüncü sınıf tarih ders kitabı da Yılmaz Öztuna tarafından yazılmıştır. Bu kitaplar, I. MC Hükümeti’nin sona ermesi ile 1978-1979 öğretim yılında öğrenimden kaldırılmıştır.

Bu kapsamda 1975-1976 öğretim yılına bakıldığında ortaöğretim (lise) birinci sınıf tarih ders kitapları olarak Niyazi Akşit – Emin Oktay tarafından yazılan Tarih “İlkçağ” , Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, M. Kâmil Su-Kâmil Su tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, Fahriye Çetinkanat-Neriman Serdarlar tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitaplar okutulmuştur(TC, MEB, TD, c.33/1658, 24 Mayıs 1971, s.179).

Lise ikinci sınıf tarih ders kitapları olarak; Niyazi Akşit tarafından yazılan “Tarih II Orta Çağ” ve Emin Oktay tarafından yazılan “Tarih Lise II”, Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, M. Kâmil Su-Kâmil Su tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, Fahriye Çetinkanat-Neriman Serdarlar tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitaplar okutulmuştur(TC, MEB, TD, c.33/1658, 24 Mayıs 1971, s.181).

Lise üçüncü sınıf tarih ders kitapları olarak; Niyazi Akşit tarafından yazılan “Tarih III”, Emin Oktay tarafından yazılan “Tarih III” , Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, M. Kâmil Su-Kâmil Su tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, F. Çetin Kanat-N. Serdarlar tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”, Enver Ziya Karal tarafından yazılan “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” adlı kitaplar okutulmuştur(TC, MEB, TD, c.33/1658, 24 Mayıs 1971, s.183).

Lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında tarih dersleri kapsamında On beş günde bir “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” dersi 1 saat olarak verilmiştir. Bu kitaplar ise Enver Behnan Şapolyo, M. Kamil Su, Fahriye Çetinkanat- Neriman Serdarlar ve Enver Ziya Karal tarafından yazılmıştır.

5 Ocak 1978’de iktidara gelen III. Ecevit Hükümeti döneminde MEB’ in yayınladığı 29 Mayıs 1978 tarihli Tebliğler Dergisi ile lise tarih ders kitapları değiştirilmiştir. 1976’ da iktidarda olan MC Hükümeti dönemi öncesinde ortaöğretim okullarında okutulan Oktay ve Akşit tarafından yazılan ortaöğretim lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflara ait tarih ders kitaplarının içeriklerinde herhangi bir değişiklik olmadan tekrar öğrenime alınmıştır.

12 Eylül 1980’de Genelkurmay Başkanı Kenan Evren önderliğindeki TSK’nin yönetime el koyması ile başta ekonomi olmak üzere her alanda yaşanan değişim milli eğitim alanında da ders kitaplarında da kendini göstermiştir. 1981-1982 öğretim yılından itibaren Oktay ve Akşit tarafından yazılan tarih ders kitapları öğretimden kaldırılarak yeni ders kitaplarının yazılmasına karar verilmişse de, ülkede askeri yönetimin egemenliğine bağlı olarak bu süreç uzamıştır. MEB’in okullarda okutulacak tarih kitapları ile ilgili olarak herhangi bir yazar ve kitap belirtmemesi üzerine Oktay’ın tarih ders kitapları 1990 yılına kadar ve Akşit’in tarih ders kitapları da 1993 yılına kadar öğrenimde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi derslerinde ise herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, MC Hükümeti dönemindeki uygulama devam etmiştir.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme ile verilerin toplanması ve analizi üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada literatür taraması sonrasında araştırmanın yöntem kısmında nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir durum tespiti yapılmıştır. Nitel bir araştırma genel olarak gözlem, görüşme ve doküman çözümlemesini esas alan, algıların, olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik niteliksel bir sürecin izlendiği yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:19).

Nitel araştırma yöntemini, Denzin ve Lincoln (Akt. Altunışık vd., 2005, 237) “belli bir nokta üzerinde odaklanmada çok metotlu; araştırma problemine yorumlamacı yaklaşımı benimseyen bir yöntem” olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada araştırma konusu olan fenomenler kendi doğal ortamlarında ele alınmakla her bir fenomen, insanların ona yüklediği anlam açısından yorumlanmaktadır.

Dokümanlar, öğrenme ortamlarında gerçekleşen değişim süreçleri, paylaşımlar; bireysel ya da grup odaklı etkinliklere tepkiler ve değerlendirmeler; yeni bir yaklaşımın bakış açısında araştırmanın soruları kapsamında irdelenecek olan tüm değer ve koşullar ayrıntılı ve derinlemesine bir araştırmayı gerektirir. Araştırmada 1970-1980 arası dönemde öğrenimde

olan tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Algısı”nı ortaya çıkarmak amaçlandığından doküman analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır.

Doküman analizi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi veren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman analizi tek başına bir araştırma yöntemi olabileceği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir. Hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesi araştırmanın problemi ile yakından ilgilidir. Eğitim ile ilgili bir araştırmada; ders kitapları, öğretim programları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, öğrenci rehberlik kayıt ve dosyaları, öğrenci ve öğretmen el kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler vd. olmak üzere tüm yazılı materyaller veri kaynağı olarak kullanılabilir. Doküman analizi tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanıldığında, dokümanların araştırmanın amacına göre kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulması gerekmektedir(Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 188, 189–197).

Nitel araştırmalarda, analizin derinliğine göre veri analizi “ betimsel analiz” ve “içerik analizi” şeklinde iki grupta incelenebilmektedir. İçerik analizinde; verilerin analizinden önce gelen bir kavramsal yapı oluşturulabilmektedir. Bu kavramsal yapıya göre kodlamalar yapılır, bu sırada ortaya çıkan yeni kodlar da listeye dâhil edilir. Bu şekilde önceden belirlenen bir kod listesi içerik analizini yönlendirirken, tümevarımsal bir anlayışla verilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan veriler de daha önceden oluşturulan kod listesine eklenir ya da yeni kodlara göre eski kodlar değiştirilir. Bu tür bir kodlama sürecinde genel kategoriler ya da temalar, önceden belirlenir ve bu temalar altında yer alabilecek olan daha ayrıntılı kodlar verilerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkar(Yıldırım ve Şimşek, 2008:162). Tavşancıl ve Aslan (2001:22)’a göre içerik analizi; sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla toplumsal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır. Kategorisel içerik analizi ise; genel olarak belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi ve ardından bu birimlerin önceden saptanmış ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasıdır.

Betimsel analizde; elde edilen veriler, daha önce belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre organize edilebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:158).

Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, mantıklı ve anlaşılır bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Bu yaklaşımla okuyucu, elde edilen bilgilerle betimsel bir yaklaşımla tanıştırılmış olur. Bu betimlemelerden yola çıkarak araştırmacının kendi yorumlarını yapması ve bazı çıkarımlarda bulunması mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008:159).

Görüldüğü üzere betimsel analiz, araştırmacının kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılmaktadır. Tarih ders kitaplarının siyasi iktidar ile olan ilişkisi noktasında çıkarımlarda bulunmayı sağlayan bu araştırmacının verileri “Betimsel Analiz” e göre değerlendirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008:159)’e göre, betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Betimsel analiz için çerçeve oluşturma,
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
3. Bulguların tanımlanması,
4. Bulguların yorumlanması.

Araştırmada, 1970-1980 döneminde tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Algısı” nda ortaya çıkan değişiklikleri karşılaştırmalı olarak verebilmek için, siyasi iktidarların hükümet programlarında yer alan milli eğitim politikalarına ve uygulamalarına yer verilmiştir. Ders kitaplarının, özellikle tarih ders kitaplarının, ideolojik boyutu göz önüne alındığında mevcut hükümetin eğitim ve öğretim anlayışı daha da önem kazanmaktadır. Ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde yer alan sayfa sayısı, görsel materyaller, bibliyografyalar ve metinler tespit edilmiştir. Bulguların yorumlanması sonucunda dönemin siyasi ortamı bağlamında tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Algısı” nda ortaya çıkan değişimler belirlenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmacının çalışma evrenini, 1970-1980 yılları arasında Türkiye’de ortaöğretim (lise) düzeyinde okutulan tarih ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma evreninde 1970-1980 yılları arasında MEB Tebliğler Dergisine göre öğrenimde olan Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından yazılan ortaöğretim ikinci ve üçüncü sınıf tarih ders kitapları ile Yılmaz Öztuna

tarafından yazılan ortaöğretim üçüncü sınıf tarih ders kitabı olmak üzere toplamda 14 tarih ders kitabı bulunmaktadır. 1970-1980 arası dönemde öğrenimde olan tarih ders kitaplarının tamamına ulaşılmıştır. Konu ile ilgili olarak herhangi bir örnekleme gidilmemiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitekim bu teknik başlı başına veri toplama aracı olarak kullanılabilirdiği gibi görüşme ve gözlemde olduğu gibi veri toplama tekniklerine yardımcı olarak da kullanılabilir(Aktaş, 2015, s.363). Bu kapsamda Araştırma verileri çalışma evreninde yer alan Tebliğler Dergisi, ortaöğretim tarih ders kitapları, kütüphane, yayınevleri ve on-line kaynaklardan edinilmiştir. Konuyla ilgili tarih öğretim programlarına, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı arşivinden ve internet adresinden ulaşılmıştır. Tarih ders kitapları ise Milli Kütüphane, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı arşivi, sahaflar ve yayınevlerinden temin edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde doküman incelemesinde araştırmanın güvenilirliği açısından kaynakların özgün olup olmadığının kontrol edilmesi önemli bir kriterdir. Araştırmacının, dokümanları kapsayan verileri, asıl kaynaklardan oluşmalıdır (Yıldırım, Şimşek, 2008, s.195). Bu bağlamda araştırma verilerimizi oluşturan ders kitaplarının seçiminde 1970-1980 arası dönemde Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi'ne göre öğrenimde olan tarih ders kitapları incelenmiştir.

Doküman incelemesi yönteminde, araştırmacı tarafından konuya ilişkin bazı kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler altında tarih ders kitaplarından elde edilen veriler tablo ve grafik halinde yorumlanmıştır. Diğer taraftan verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi gereğince tarih ders kitaplarından alt problemlerin cevaplanmasına uygun olacak pasajlar alınıp yorumlanmıştır.

Zira nitel verilerin betimsel analizinde toplanan verinin özgün haline sadık kalınır ve doğrudan alıntı yapılarak okuyucuya sunulur. Diğer taraftan betimsel analizde toplanan veriler, daha önceden saptanan araştırma sorularındaki temalara göre özetlenir ve yorumlanır(Wolcott'tan aktaran Yıldırım ve Şimşek, s.253-256).

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde 1970-1980 arası dönemde MEB tarafından yayınlanan Tebliğler Dergisi'ne göre öğrenimde olan ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Algısı” na yönelik üniteler, ünitelere ayrılan sayfa sayıları, görsel materyaller, bibliyografya ve sözel ifadelerle ilgili bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgularda yer alan dönemin yazım ve dil anlayışı korunmuştur.

4.1. 1970-1980 Arası Dönemde Öğrenimde Olan Tarih Ders Kitapları ve Yazarları

1970-1980 yılları arasında ortaöğretim tarih ders kitapları; Niyazi Akşit ve Emin Oktay'ın tarih ders kitaplarının öğrenimde olduğu 1970-1976, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Altan Deliorman ve Yılmaz Öztuna'nın tarih ders kitaplarının öğrenimde olduğu 1976-1978 ve tekrar Niyazi Akşit ve Emin Oktay'ın tarih ders kitaplarının öğrenimde olduğu 1978-1980 yılları arası olmak üzere üç dönemde ele alınmaktadır.

1970-1976 yılları arasında ortaöğretimde lise birinci sınıflar için Akşit-Oktay tarafından yazılan Tarih “İlk Çağ”; lise ikinci sınıflar için Akşit tarafından yazılan Tarih II “Orta Çağ” ve Oktay tarafından yazılan Tarih II “Orta Çağ”; lise üçüncü sınıflar için Akşit tarafından yazılan “Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar” ve Oktay tarafından yazılan “Tarih Lise III” adlı tarih ders kitapları okutulmuştur.

MEB ve Talim ve Terbiye Kurulu'nun kabul ettiği ortaöğretim tarih ders kitaplarında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ilk bilgilere 1951-1952 öğretim yılından itibaren Akşit tarafından yazılan lise ikinci sınıflarda okutulan Tarih II “Orta Çağ” ve lise üçüncü sınıflarda okutulan “Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar”; 1952-1953 öğretim yılından itibaren Oktay tarafından yazılan lise ikinci sınıflarda okutulan Tarih II “Orta Çağ” ve lise üçüncü sınıflarda okutulan “Tarih Lise III” adlı ders kitaplarında yer verilmiştir.

Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları, Özbaran (1991, s.138)'a göre artık günümüzde geçerliliği kalmayan çağ taksimine uygun olarak, lise ikinci sınıf tarih ders kitaplarında 375-1453 yıllarını kapsayan Kavimler Göçü ile başlayıp, İstanbul'un Fethi ile sona eren "Orta Çağ" anlayışı açısından "Osmanlı Tarihi" ile ilgili konular kuruluş ve kuruluş dönemi kültür ve uygarlığı ile sınırlandırılmıştır. Lise üçüncü sınıf tarih ders kitapları da aynı şekilde 1453-1789 yıllarını kapsayan İstanbul'un Fethi ile başlayıp Fransız İhtilali ile sona eren "Yeniçağ" ve 1789'daki Fransız İhtilali başlayan ve Fransız İhtilali'nin etkileri henüz sona ermediğinden günümüze kadar devam eden "Yakınçağ" anlayışı kapsamında "Osmanlı Tarihi" konuları yükselme dönemi ile başlamış ve dağılma ile sona ermiştir. Akşit ve Oktay'ın tarih ders kitapları metodolojik, kronolojik ve içerik olarak benzerlikler göstermektedir.

Akşit ve Oktay'ın yazdığı tarih ders kitaplarına bakıldığında "Osmanlı Tarihi" konuları ile "Avrupa Tarihi" konuları arasında bir eşzamanlılık oluşturulmaya çalışılmıştır. Hitap ettiği kitlenin öğrenciler olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin tarih öğrenimine olumlu bir etki etmektedir. Zira öğrencilerin en önemli sorunu olaylar arasında kronolojik bir ilişki kuramamaktır. Bu bağlamda yüzyıllar şeklinde bir ayırma gidilerek olayların birbiri ile kronolojik olarak bağlantılarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

1975'te göreve gelen IV. Demirel Hükümeti döneminde milli eğitim politikalarında değişikliğe gidilmiş hükümet programında yer aldığı şekli ile Türk-İslam anlayışı egemen olmuştur. MEB'in 10 Mayıs 1976 tarihli Tebliğler Dergisinde de yayınlanan 11541 sayılı genelgenin 5. Maddesinde "Programları değiştirilmekte olan (Edebiyat Lise I; Dilbilgisi Lise I-II-III; Tarih Lise I-II-III; Psikoloji Lise II; Felsefe, Sosyoloji, Mantık Lise III) dersleri için, 1976-1977 öğretim yılında kullanılmak üzere, Bakanlığımızca birer ders kitabı hazırlanmakta olup adları ayrıca yayınlanacaktır." ifadesine yer verilmiştir(T.C. MEB, TD, c.39/1885, 10 Mayıs 1976,s.129). Yine 10 Mayıs 1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde Ortaöğretim Lise 1. Sınıf ders kitaplarından Türk Edebiyatı, Türk Dili, Tarih, Din Dersleri ve Ahlak; Lise 2. Sınıf ders kitaplarından Türk Dili, Tarih, Psikoloji, Ahlak ve Din Dersleri; Lise 3. Sınıf ders kitaplarından Türk Dili, Tarih, Din Dersleri ve Ahlak... derslerinin kitapları için "Bu ders için Bakanlığımızca bir ders kitabı yazdırılmakta olup, adı ayrıca Tebliğler Dergisi yolu ile duyurulacaktır."(TC, MEB, TD, c.39/1885, 10 Mayıs 1976, s129) ifadesine yer verilmiştir.

1976-1977 öğretim yılında yazımı ve basımı tamamlanarak öğrenime alınan yeni ders kitaplarını, dönemin Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem valiliklere hitaben yayınladığı 11642 sayılı genelgede şu şekilde duyurmuştur:

...Yozlaşmadan çağdaşlaşmamızın seyri içinde, Milli Eğitimimizi ve okulu, kendi özüne dayandırmanın, azmi ve şevkiyle, yeni programı ve bu programı besleyici birinci elden kaynaklar yoklanarak gerçekleştirilmiş (bulunan programa uygun) ders kitaplarını, öğretmen ve öğrencilerimize zihnen ve fikren tanışmalarında bir alıştırma aracı olarak, gelecek yıllarda da daha gelişmiş örneklerine kavuşmanın mutluluğuyla sunarken, bu uğurda emeği geçenlerin değerli hizmetlerini takdir ve teşekkürle anıyor ve başarılarının devamını diliyorum(TC, MEB, TD, c.39/1900, 27 Eylül 1976, s.235).

23 Eylül 1976 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın aldığı 345 sayılı karar kapsamında 1976-1977 öğretim yılında uygulanacak haftalık Ortaöğretim Lise programına göre tarih dersleri IX. Sınıfta 2 saat; X. Sınıfta Fen şubelerinde 2 saat, edebiyat şubelerinde 2 saat; XI. Sınıf Fen şubelerinde 3, Edebiyat şubelerinde 3 saat olarak belirlenmiştir(TC, MEB, TD, c.39/1900, 27 Eylül 1976, s.326).

1976-1977 öğretim yılına ait Lise 1., 2. ve 3. sınıf tarih ders kitapları dönemin siyasi atmosferi ve dönemin MC Hükümeti dönemi olmasına paralel olarak daha çok Türk-İslam sentezi anlayışını temsil eden kişilere yazdırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda lise 1. Sınıf tarih ders kitabı Prof. Dr. Kafesoğlu ve Deliorman tarafından yazılmıştır. Lise 1. sınıf tarih ders kitabında yer alan üniteler “Orta Asya Türk Tarihi” ağırlıklıdır. Yine lise 2. sınıf tarih ders kitabı da Prof. Dr. Kafesoğlu ve Deliorman tarafından yazılmıştır. Lise 2. sınıf tarih ders kitabında yer alan üniteler ise “İslam Tarihi” ve “Türk-İslam Tarihi” ağırlıklıdır. Lise 3. sınıf tarih ders kitabı da “Türk-İslam Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” ile ilgili çalışmalarıyla tanınan 1969 -1973 yılları arasında Adalet Partisi Konya Milletvekili olan Öztuna tarafından yazılmıştır. Lise 3. sınıf tarih ders kitabında yer alan üniteler, “Osmanlı Tarihi” ağırlıklı olarak kuruluştan yıkılışa kadar verilmiştir. Arada da kısa bir “Avrupa Tarihi” ünitesine yer verilmiştir.

Bu dönemde ders kitaplarının serbest basımdan alınarak, MEB Yayınevleri tarafından basıldığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersi, liselerin birinci ve ikinci sınıflarından kaldırılırken, liselerin üçüncü sınıflarında okutulmaya devam edilmiştir.

1951 yılından 1976 yılına kadar lise 1., 2. ve 3. sınıflarda Oktay ve Akşit tarafından yazılan tarih ders kitapları kesintisiz olarak okutulmuştur. Bu dönem ders kitapları ile ilgili olarak basın-yayın yolu ile de olumsuz propagandalar yapılmıştır. Bu kapsamda Yeni Asya gazetesinde Suad Alkan tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Milli Eğitim Faciası” adlı

bir yazı dizisinde Türkiye'deki milli eğitim sistemi ve ders kitapları eleştirilmiştir(Yeni Asya Gazetesi, 28 Mayıs-21 Haziran 1976).

Yapılan eleştiriler siyasi çevrelerde itibar görmüş ve başta tarih ders kitapları olmak üzere milli eğitim ders kitapları başka yazarlara yazdırılmak suretiyle yenilenmiştir. Ancak sorun çözülmemiş, bu defa da 1976-1977 öğretim yılında öğrenime alınan ders kitapları "çağdışı" oldukları gerekçesiyle başta Türk Dil Kurumu tarafından "İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Rapor" adlı bir çalışmada başta lise tarih ders kitapları olmak üzere lise Türk dili ve edebiyatı ders kitapları, lise felsefe grubu ders kitapları, din bilgisi ders kitapları ve ahlak bilgisi ders kitapları çeşitli yönlerden eleştirilmiştir.

1968 yılında TÖS tarafından düzenlenen "Devrimci Eğitim Şurası" nda başta Akşit ve Oktay olmak üzere mevcut ders kitaplarına yönelik eleştiriler, bu defa da MC Hükümeti döneminde TÖB-DER tarafından başlatılan "**MC'nin Kitaplarına Hayır**" kampanyası ile devam etmiştir. TÖB-DER bu ders kitaplarının okutulmaması için hukuki mücadele başlatarak Danıştay'a dava açmış ve kazanmıştır. Ancak burada söz konusu edilen kitaplar Prof. Dr. Kafesoğlu ve Deliorman tarafından yazılan tarih ders kitapları ile felsefe ve sosyoloji ders kitaplarıdır(Aydın, 1997, s.15). Aynı şekilde anti- emperyalist ve anti- faşist bir yayım olan İlerici Yurtsever Gençlik Gazetesi'nin "MC' ye ve Gericici, Faşist Ders Kitaplarına Hayır!" başlığı ile çıkan 14 Şubat 1977 tarihli 31. sayısında MC Hükümeti döneminde yazılan ders kitapları için "Gericici, ırkçı, faşist ders kitaplarının toplatılması, ilerici öğretmen ve öğrenci kuruluşlarının, devrimci sendikaların, Türk dil kurumunun da katılacağı bilimsel-özzerk bir kurulca yeniden hazırlanması orta – öğrenim gençliği için acil ve somut bir hedeftir." ifadelerine yer vermiştir.

MC Hükümeti döneminde yazılan ders kitaplarına dönemin aydınları/entellüktüelleri olarak kabul edilen; Emre Kongar, Doç. Dr. Bahriye Üçok, Reşat Oğuz, Sami Gürtürk, Cahit Külebi, Tahir Nejat Gencan, Emin Özdemir, Füsün Altıok da çeşitli yayım organlarındaki yazıları ile tepki göstermişlerdir(Milliyet Sanat Dergisi, 24 Temmuz 1978).

Bu dönemde mecliste de ders kitapları tartışma konusu olmuştur. CHP Eskişehir Milletvekili Murat Kahyaoğlu ve 16 arkadaşı yeni ders kitaplarının incelenmesi için meclis araştırması açılmasını isteyerek önerge vermişlerdir. Önergede ders kitapları için ırkçı bir anlayışla yazıldıkları ve Türkes'in "9 Işık" kuramının konu olarak alındığı ve Alevileri tahrik edici ifadelerle yer verildiği iddia edilmiştir(Milliyet Gazetesi, 25 Kasım 1976). Hatta "Tüm Öğretim Üyeleri Derneği" tarafından düzenlenen bir açık oturumda, oturum başkanı Prof. Cevat Geray, bu kitaplar ile ilgili olarak cumhuriyet savcılarının harekete

geçmesi gerektiğini söylemiştir(Milliyet Gazetesi, 29 Kasım 1976). Bu eleştirilere cevap olarak Alkan(1977) Yeni Asya gazetesinde “Türkiye’de Milli Eğitim Faciası” adlı yazı dizisine de atıflar yapmak suretiyle “Yeni Ders kitapları üzerine yok yere koparılan KIZILCA KIYAMET” adlı çalışmayı hazırlamıştır. Çalışmada eski ve yeni ders kitapları karşılaştırılarak bir çıkarıma ulaşılmaya çalışılmıştır. Yine aynı şekilde Türk Dil Kurumu’nun sert eleştirilerine yeni ders kitaplarının yazarları olan Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Yılmaz Öztuna, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. M. Küyel, Prof. Dr. Necati Öner, Prof. Dr. Âmiran Kurtkan, Prof. Dr. Talât Koçyiğit, Doç. Dr. Süleyman Ateş, Dr. S. Hayri Bolay, Doç. Dr. Erol Güngör ve Emin Işık tarafından çok sert bir üslup içeren “Cevap Dil Kurumunun Ders Kitapları Hakkındaki İddialarına Verilen Karşılıklar” adı ile bir çalışma hazırlamışlardır.

Yazarlar genel olarak yeni ders kitaplarının MEB’in amaçlarına ve müfredatına uygun olduğunu, akademik bir süreçten geçtiği yönündeki iddialar ile cevap vermişlerdir. Eleştirilerde bulunanları da, o dönemin en klasik argümanı olan, solcu ve Marksist olmakla suçlamışlardır. Ancak Prof. Dr. Muharrem Ergin(Cevap, 1977, s.41)’in bu kitapta yer alan ders kitaplarına yönelik savunusunda “Milli Eğitimin Amaçları” alt başlığında Türk Dil Derneği’nin eleştirilerine “Şimdi bu 32 kitapta cımbızla huzursuzluk, kavga ve istismar sebebi aranmaktadır. Bu sebepler her zaman bulunabilir. Hatalar, eksiklikler ve kusurlar da her zaman olabilir. Fakat meseleye iyi niyetle yanaşırsanız, kusurlar giderilir, olur biter. Nihayet unutmamak lazımdır ki bu kitaplar bir başlangıçtır.” ifadeleri ile oldukça ılımlı bir tavır sergilemiştir. Ancak dönemin siyasi ortamına bağlı olarak yazısının sonuna doğru Prof. Dr. Ergin(Cevap, 1977, s.43) “Cellat Yamakları” alt başlığı ile açtığı bölümde oldukça sert bir üslupla eleştirilere cevap verdikten sonra MC Hükümeti öncesine atıf yaparak “Çünkü Demirel Hükümeti Nihat Erim Hükümeti, Ali Naili Erdem de Şinasi Orel değildir.” ifadelerine yer vermiştir.

Prof. Dr. Kafesoğlu, Deliorman ve Öztuna’nın yazdığı ders kitaplarına isnat edilenlerin bir benzeri MC Hükümetleri sonrasında tekrar öğrenime alınan Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih kitapları için de isnat edilmiştir. 1980’de Birlik yayıncılık tarafından yayınlanan “Ders Kitapları Doğru mu Söylüyor Lise-1 Tarih Kitabı” adlı kitapçıkta Akşit ve Oktay’ın yazdığı ders kitaplarının sömürücü, ırkçı ve faşist bir anlayışla yazıldığı iddia edilmiştir. Birlik yayıncılık ayrıca “Ders Kitapları Doğru mu Söylüyor Lise-2” ve “Ders Kitapları Doğru mu Söylüyor Lise- 3” adlı kitapçıkları da yayınlacağını duyurmuştur.

Bu kitapçık “Komünizm propagandası yaptığı, ulusal duyguları azalttığı gerekçesi ile mahkeme kararı ile toplattırılmıştır(Milliyet Gazetesi, 29 Mart 1980).

1978-1979 öğretim yılında iktidarda olan Ecevit Hükümeti döneminde, lise birinci ve ikinci sınıflar için Prof. Dr. Kafesoğlu ve Deliorman tarafından yazılan tarih ders kitapları ile lise üçüncü sınıflar için Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabı öğretimden kaldırılarak, 1976-1977 öğretim yılı öncesinde lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları herhangi bir değişikliğe uğramadan tekrar öğrenime alınmıştır. Bu tarihten sonra Akşit tarafından yazılan tarih ders kitapları 1993 yılına kadar öğrenimde kalırken, Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları 1990 yılına kadar öğrenimde kalmıştır.

Araştırmada 1970-1980 arası dönemde öğrenimde olan tarih ders kitaplarının değerlendirilmesinde genelde MC Hükümeti döneminde yazdırılan tarih ders kitapları özelde ise Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabı merkeze oturmaktadır. Zira bu kitaplardan öncesi ve sonrası şeklinde bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Akşit, Oktay ve Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitapları arasında siyasi iktidar değişiklikleri sonucunda ortaya çıkan “Osmanlı Algısı” üzerine bir karşılaştırma yapma gündeme geldiğinde, Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabı üzerinden yapılmaktadır. Bu durum ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere, farklılığı ortaya çıkarabilmek için bazı yerlerde “Osmanlı Tarihi”ne yönelik bulguların Avrupa “Tarihi”ne yönelik bulgularla karşılaştırılmasına neden olacaktır.

4.1.1. Niyazi Akşit Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitapları

Cumhuriyet tarihinin kesintisiz olarak en uzun süre öğrenimde olan tarih ders kitaplarından birinin yazarı olan Akşit, İstanbul Çapa Öğretmen Okulu Müdürlüğü, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve İstanbul Eğitim Enstitüsü Tarih Öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. 1995 yılında İstanbul’da vefat eden Akşit (Milliyet Gazetesi, 27 Ocak 1995), Tarih öğretmeni olarak 22- 31 Ağustos 1949 tarihinde toplanan IV. Milli Eğitim Şûrası’na, 5-14 Şubat 1953 tarihinde toplanan V. Milli Eğitim Şûrası’na ve 5-15 Şubat 1962 tarihinde toplanan VII. Milli Eğitim Şûrası’na katılmıştır.

IV. Milli Eğitim Şûrasında “Ortaokullara ve Liselere Öğretmen Yetiştiren Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu Teşkilatını Yeni İhtiyaçlara Göre Düzenleme İşleri

Komisyonu” üyesi olarak görev yapan İstanbul Eğitim Enstitüsü Tarih Öğretmeni Akşit’in, şûrada söz alarak yaptığı konuşma ise tarih anlayışını ortaya koyması açısından önemlidir:

...Efendim, her dersin müfredat programı yapılırken o dersin bir de amaçları eklenmiştir. Tarih dersi için de, bu mevcuttur. Ve hakikaten güzel bir şeydir. Bu amaçlar hakkında komisyonun sözü de yoktur. Şimdi bu amaçlar arasında biraz da ilmi zihniyete uysun diye söylüyorum, evvelden arz edeyim ki, hiçbir sui tefehhüme maruz kalmayayım. Bir, sıra değişikliği teklif edeceğim. Baştan birinci sırada << Türk çocuklarını, Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmek>> denilmiştir; bunun üçüncü sıraya alınmasını teklif ediyorum. Birinci sıraya da; çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak ve onları Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek, Devrim tarihi büyük Türk tarihi içinde bir kısımdır (Dördüncü Milli Eğitim Şûrası 22-31 Ağustos 1949, 1991, s. 387).

Akşit’in “Dördüncü Milli Eğitim Şûrası” ndaki bu ifadeleri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde de destek bulmuş, “Devrim Tarihi” dersleri ortaöğretim programlarından çıkarılmıştır. Bu durum Akşit’in Türk tarihini bir bütün olarak değerlendirdiğini, “Devrim Tarihi” derslerinin ayrı bir tarih gibi sunulmaması yönündeki telkinlerinin dikkate alındığını da göstermektedir. Öte yandan Dördüncü Milli Eğitim Şûrası sonrasında ortaöğretim tarih ders kitapları, başta Akşit ve Oktay olmak üzere, yeni yazarlara yazdırılmıştır.

4.1.1.1. “Tarih Lise II. Sınıf” Adlı Ders Kitabı

Akşit tarafından yazılan “Tarih Lise II. Sınıf” adlı ders kitabının, MEB Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla, liselerin 2. sınıflarında kaynak kitap olarak okutulması kabul edilmiştir. 17 Eylül 1951 tarihli Tebliğler Dergisi’nde de yayınlanmıştır. Tarih “Orta Çağ” adlı Ortaöğretim Lise İkinci Sınıf tarih ders kitabının ilk baskısı 1951 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Kitabın ön kapağının dışında her yıl farklı renklendirmeler yapılmakla beraber yazılar ve logolar aynı kalmıştır. Lise I “İlk Çağ” kitabında olduğu gibi üst tarafta yazarın adı ve soyadı küçük harflerle, kitabın ortasında kitabın adı büyük harflerle, altında Remzi Kitabevi’nin logosu alt tarafında büyük harflerle Remzi Kitabevi’nin adı yazmaktadır.

4.1.1.1.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Kitap 10 ünite ve 231 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın 1. ve 2. sayfalarında kitabın künyesi, 3. ve 4. sayfalarda içindekiler kısmı yer almaktadır. Üniteler 5. sayfadan itibaren

başlamakta ve toplamda 214 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın sonunda yer alan 219-231 arası sayfaları kapsayan kronoloji, terimler ve bibliyografya bölümleri toplamda 12 sayfadan oluşmaktadır.

Her ünitenin başında konunun ana hatları alfabetik sıra ile maddeler halinde verilmiştir. Yine her ünitenin başında öğrencilerin ilgili üniteye öğrenecekleri konulara yönelik hazırlık sorularına yer verilmiştir. Ünite ve bölüm sonunda sorular, açıklayıcı ve tamamlayıcı sorular ve bilgiler bölümlerine yer verilmiştir. Kitapta paragraflara numara verilmek suretiyle ilerleyen konularda yazar daha önceki konularla bağlantı kurulabilmesi için daha önce bahsi geçmiş ise o paragrafa atıflarda bulunmuştur. Böylece yazar tekrara düşmeden konuları daha açık, anlaşılır şekilde hedef kitle olan öğrenciye aktarabilmiştir.

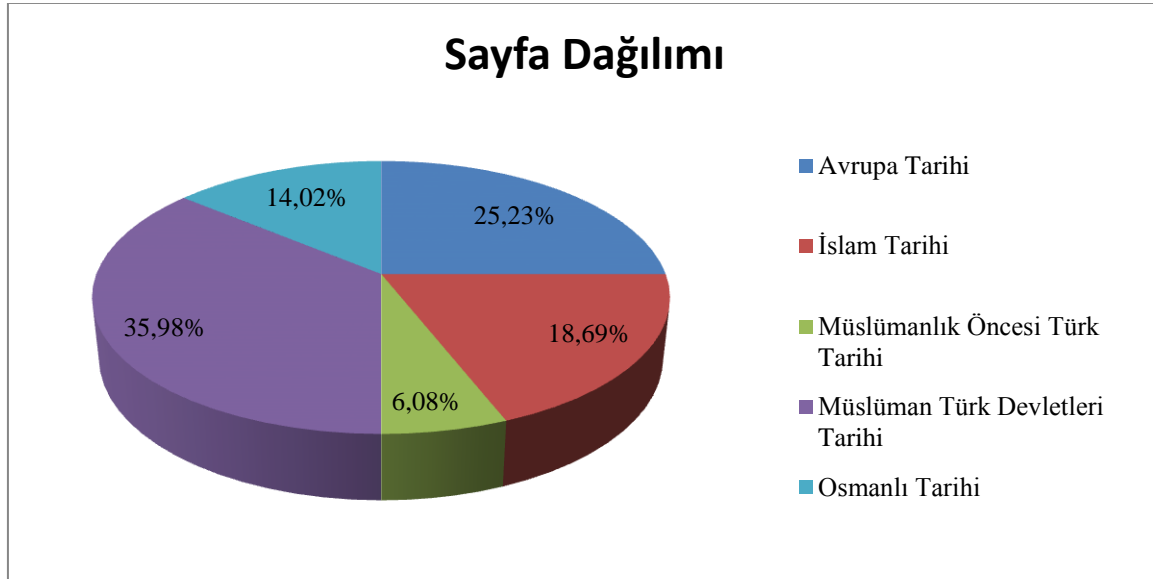
Tablo 1. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bakış Konu:1 Kavimler Göçü Konu:2 Doğu Roma İmparatorluğu	5-30 5-13 14-30	12,15
2	Müslümanlıktan Önce Türkler	31-43	6,07
3	İslam Tarihi	44-83	18,69
4	Konu:1 Büyük Müslüman Türk Devletleri Konu:2 Büyük Selçuklu İmparatorluğu	84-90 91-109	12,15
5	Konu: 1 VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa Konu: 2 Haçlı Seferleri	110-126 127-135	12,15
6	Anadolu Selçuklu Devleti	136-167	14,95
7	Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri	168-174	3,27
8	Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları	175-186	5,61
9	Osmanlı Devletinin Kuruluşu	187-216	14,02
10	XIV. Yüzyılda Avrupa	217-218	0,93
	Toplam	214	100

Tablo 1’ de görüldüğü üzere, ünitelerin dağılımında en fazla anlatılan konu olarak kitabın %18,69’luk kısmını kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. üniteye 40 sayfa ayrılmıştır. Ardından kitabın %14,95’lik kısmını kapsayan “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI. üniteye 32 sayfa, %14,02’lik kısmını kapsayan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. üniteye 30 sayfa, % 12,15’lik kısmını kapsayan “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar

Avrupa ve Yakındoğu Tarihine Genel Bakış” adlı I. üniteye 26 sayfa, %12,15’lik kısmını kapsayan “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” olmak üzere iki ana başlık altında verilen IV. üniteye 26 sayfa, %12,15’lik kısmını kapsayan “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” olmak üzere iki ana başlık altında verilen V. üniteye 26 sayfa, % 6,07’lik kısmını kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı üniteye 13 sayfa, %5,61’lik kısmını kapsayan “Türk-Moğol İmparatorlukları” adlı üniteye 12 sayfa, %3,27’lik kısmını kapsayan “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı üniteye 7 sayfa ve %0,93’lük kısmını kapsayan “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı üniteye 2 sayfa ayrılmıştır.

Kitapta yer alan ünitelerin sayfa dağılımlarına, sadece ünite olarak bakıldığında, en fazla sayfa sayısı “İslam Tarihi” başlığı ile verilen ünite dir. Ancak kitapta yer alan üniteler ile ilgili olarak ortaya çıkan ana başlıklar göz önüne alındığında en fazla yer verilen konu “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ni kapsayan konulardır.

Şekil 1. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 1’den hareketle kitapta üniteler kronolojik olarak oluşturulmuşsa da temelde kitabın beş ana konudan oluştuğu görülmektedir. Bunlar; dört ünite halinde verilen “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”, üç ünite halinde verilen “Avrupa Tarihi” ve birer ünite halinde verilen “İslam Tarihi”, “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi”dir.

Kitabın konu anlatımını içeren 214 sayfa içerisinde kronolojik sıralamayı bozmadan tarihi süreç takip edilmekle birlikte önemli olarak görülen üniteye sıra geldiğinde sayfa sayısında artış görülmektedir. Bu sıralamada, sayfa sayısı olarak en fazla yer verilen üniteler arasında ilk sırada “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ni kapsayan “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adlı bölümlerle verilen IV., “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI., “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları” adlı VIII. üniteler toplamda 77 sayfa ile kitabın % 35,98’lik kısmını oluşturmaktadır. Ardından Avrupa Tarihini kapsayan “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bakış” adlı I., “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” adlı bölümlerle verilen V. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. üniteler ise 54 sayfa ile kitabın %25,23’lük kısmını oluşturmaktadır. İslam Tarihini kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite 40 sayfa ile kitabın % 18,69’luk kısmını oluşturmaktadır. Osmanlı Tarihini kapsayan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. ünite ise 30 sayfa ile kitabın % 14,02’lik kısmını oluşturmaktadır. Müslümanlık Öncesi Türk Tarihini kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. ünite 13 sayfa ile kitabın % 6.08’lik kısmını oluşturmaktadır.

Kitapta yer alan ünitelerde ilk bakışta “İslam Tarihi” konularının tek başlık altında olmasından hareketle en fazla yer verilen konu olarak görünmekte ise de, dağınık olarak verilen İslamiyet’in kabulü sonrasındaki konular bir araya getirildiğinde kitabın ana konusunun “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” olduğu görülmektedir.

4.1.1.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Kitap, Orta Çağ Tarihi ile ilgili konuları kapsadığından, kronolojik sıralamaya uygun olarak 1299-1453 yılları arası dönemi içeren “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı ünite, on ünite içerisinde dokuzuncu sıradadır. Ünite 187-216 sayfaları arasında 30 sayfadan oluşmakta, kitabın % 14,02’lik kısmını oluşturmaktadır.

Ünitelerin ana başlıkları ve alt başlıkları şöyle verilmiştir: “XIII. Yüzyılın Sonunda Anadolu’nun İrk, Toplumsal ve Kültür Durumu” başlığı altında İlk Durum, Toplumsal Durum, Kültür Durumu. “Osmanlı Türklerinin Anadolu’da Bir Beylik Kurmaları” başlığı altında Osmanlıların Anadolu’ya Gelişleri, Bizans ve Balkanların Durumu. “Osmanlılar ve Bizans” başlığı altında Osman Bey, Orhan Bey. “Türklerin Rumeli’ye Geçişleri” başlığı

altında Murat Bey, Sırp Sındığı Savaşı, Kosova Meydan Savaşı. “Yıldırım Bayezit ve Ankara Meydan Savaşı” başlığı altında Anadolu’daki Beyliklerin Ortadan Kaldırılması, İstanbul’un Kuşatılması, Niğbolu Meydan Savaşı (1396), Karamanoğulları Beyliğinin Ortadan Kaldırılması, Orta ve Doğu Anadolu’nun Türk Birliğine Katılması, Ankara Meydan Savaşı(1402), Ankara Meydan Savaşının Sonuçları. “Buhran Devri (1402-1413)” başlığı altında Kardeşler Arasında Savaş, Çelebi Mehmet(1413-1421), II. Murat (1421-1451), Edirne-Segedin Antlaşması (1444), Varna Savaşı, İkinci Kosova Savaşı (1448). “XV. Yüzyılın Ortalarına Kadar Osmanlı Uygarlığı” başlığı altında Devlet Örgütü, Toprak Yönetimi, Ordu, Eyalet Askerleri, Osmanlı Ordusunun Sefere Çıkması, Maliye, Devlet Yönetimi, Fikir Hayatı, Dil ve Edebiyat, Sanat.

4.1.1.1.2. Görsel Materyallerin Dağılımı

“Tarih II” adlı ders kitabında ünitelerde yer alan konular arasına yerleştirilmiş, toplamda 16 harita ve 62 resim kullanılmıştır. Böylece konulara görsellik kazandırılmıştır. Kullanılan haritalar sayfa boyunda veya sayfanın yarısını kaplamaktadır. Resimler ise konunun yer aldığı sayfanın ortasında yanında veya üstünde yer almaktadır.

Tablo 2. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

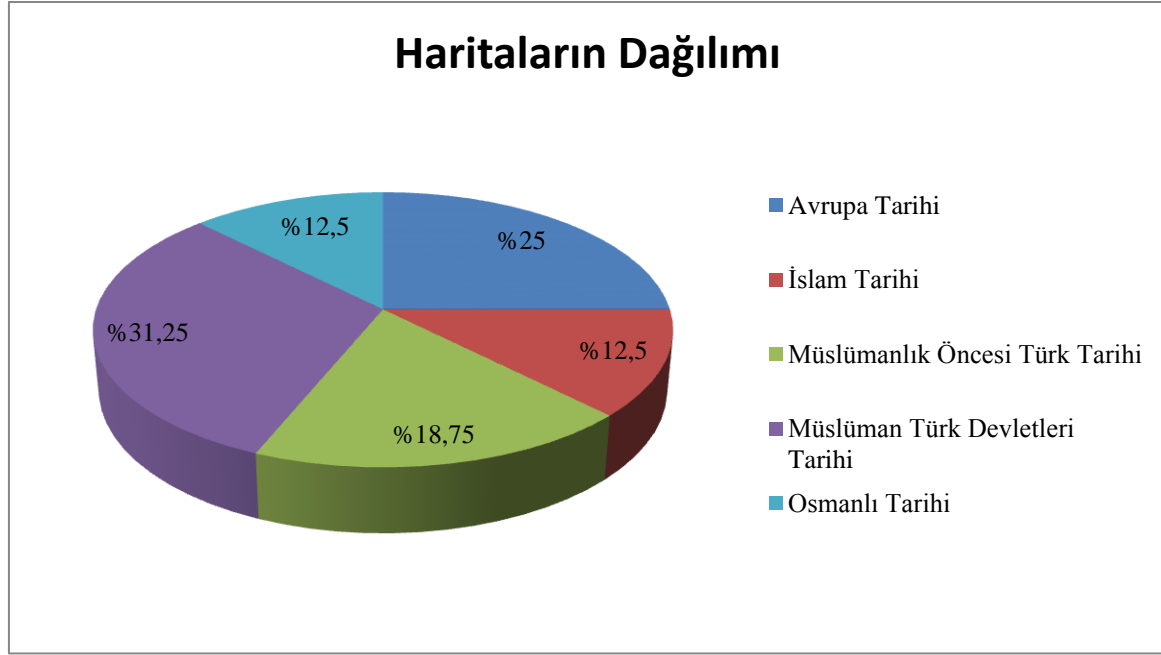
Ünite	Ünite Adı	Harita	Yüzde Oranı (%)	Resim	Yüzde Oranı (%)
1	M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış	2	12,50	13	20,97
	Konu:1 Kavimler Göçü	1		2	
	Konu:2 Doğu Roma İmparatorluğu	1		11	
2	Müslümanlıktan Önce Türkler	3	18,75	3	4,84
3	İslam Tarihi	2	12,50	11	17,74
4	Konu:1 Büyük Müslüman Türk Devletleri	1		1	
	Konu:2 Büyük Selçuklu İmparatorluğu	1	12,50	2	4,84
5	Konu: 1 VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa	1		5	
	Konu: 2 Haçlı Seferleri	1	12,50	2	11,29
6	Anadolu Selçuklu Devleti	2	12,50	10	16,13
7	Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri	-	-	3	4,84
8	Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları	1	6,25	4	6,45
9	Osmanlı Devletinin Kuruluşu	2	12,50	8	12,90
10	XIV. Yüzyılda Avrupa	-	-	-	-
	Toplam	16	100	62	100

Tablo 2.'de görüldüğü üzere, kitapta yer alan 16 haritanın ünitelere göre dağılımına bakıldığında en fazla harita kullanılan ünite, 3 haritanın kullanıldığı % 18,75'lik kısmı ifade eden “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. ünedir. Ardından 2 haritanın kullanıldığı 12,50'lik kısmı ifade eden “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., 2 haritanın kullanıldığı %12,50'lik kısmı ifaden eden “İslam Tarihi” adlı III., 2 haritanın kullanıldığı %12,50'lik kısmı ifade eden “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adlı iki alt konu başlığından oluşan IV., 2 haritanın kullanıldığı %12,50'lik kısmı ifade eden “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” adlı iki alt konu başlığından oluşan V., 2 haritanın kullanıldığı %12,50'lik kısmı ifade eden “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI., 2 haritanın kullanıldığı %12,50'lik kısmı ifade eden “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu” adlı IX. ve 1 haritanın kullanıldığı %6,25'lik kısmı ifade eden “Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları” adlı VIII. Üniteler gelmektedir. “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. Ünitelerde harita kullanılmamıştır.

Kitapta yer alan 62 resmin ünitelere göre dağılımına bakıldığında en fazla resim kullanılan ünite 13 resmin kullanıldığı %20,97'lik kısmı ifade eden “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I. Ünedir. Ardından 11 resim ile %17,74'lük kısmı ifade eden “İslam Tarihi” adlı III., 10 resim ile %16,13'lük kısmı ifade eden “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI., 8 resim ile %12,90'lık kısmı ifade eden “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu” adlı IX., 7 resim ile %11,29'lük kısmı ifade eden “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” adlı iki alt konu başlığından oluşan V. Ünite, 4 resim ile %6,45'lik kısmı ifade eden “Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları” adlı VIII., 3 resim ile %4,84'lük kısmı ifade eden “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II., 3 resim ile %4,84'lük kısmı ifade eden “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adlı iki alt konu başlığından oluşan IV. ve 3 resim ile %4,84'lük kısmı ifade eden “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. Üniteler gelmektedir. “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. Ünite de resim kullanılmamıştır.

Kitapta yer alan haritalar noktasında, sadece ünitelerden hareketle bakıldığında, en fazla harita kullanılan ünite “Müslümanlıktan Önce Türkler” ünitesidir. Ancak ana başlıklar kapsamında en fazla harita kullanımı “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” konularındadır. Bu durum resimler içinde geçerlidir. En fazla resim kullanılan ünite ise “M.S. V.

Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bakış” ünitesi olarak görülmekte ise de, ana başlıklar kapsamında değerlendirildiğinde en fazla resim “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularına aittir.

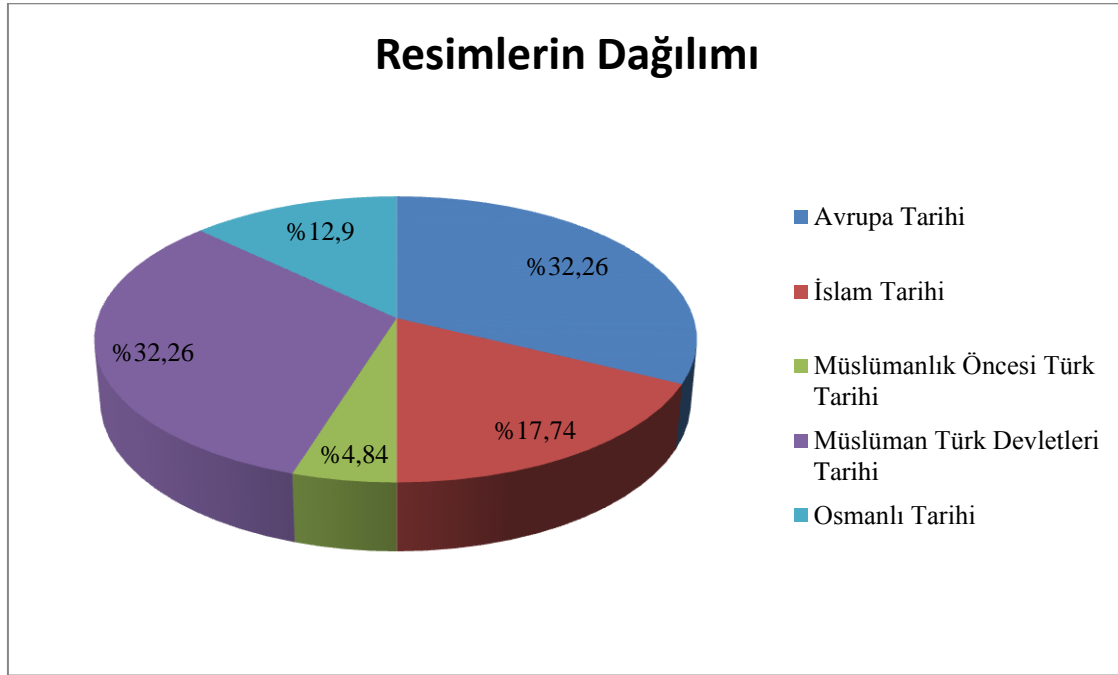
Şekil 2. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik

Şekil 2’ye bakıldığında “Tarih Lise II. Sınıf” ders kitabı farklı ünitelerden oluşmuşsa da temelde beş ana konudan oluştuğundan hareketle kitapta yer alan haritaların dağılımı da tabloda görüldüğü üzere beş ana başlık üzerinden değerlendirilmiştir.

Kitapta yer alan 16 haritanın dağılımında önemli olarak değerlendirilen üniteye sıra geldiğinde harita sayısında artış görülmektedir. Kullanılan harita sayısına bakıldığında “Avrupa Tarihi”ni kapsayan “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” adlı iki ayrı bölümden oluşan V. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünitelerde toplamda 4 harita kullanılmıştır. %25’lik kısmı kapsamaktadır. Müslümanlık Sonrası Türk Tarihini kapsayan “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adlı iki ayrı bölümden oluşan IV., “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI.,

“Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları” adlı VIII. ünitelerde toplamda 5 harita kullanılmıştır. % 31,25’lik bir kısmı kapsamaktadır. İslam Tarihini kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite de 2 harita kullanılmıştır. % 12,5’lik bir kısmı kapsamaktadır. Osmanlı Tarihini kapsayan “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu” adlı IX. ünite de 2 harita kullanılmıştır. % 12,5’lik kısmı kapsamaktadır. Müslümanlık Öncesi Türk Tarihini kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. Ünite de 3 harita kullanılmıştır. % 18,75’lik bir kısmı kapsamaktadır.

En fazla harita kullanılan üniteler, “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ne aittir. Bu durum sayfa dağılımında olduğu gibi harita dağılımında da kitabın ana konusunun “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. “Tarih Lise II. Sınıf” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik

Şekil 3’te görüldüğü üzere, Tarih Lise II kitabı farklı ünitelerden oluşmuşsa da temelde beş ana konudan oluştuğundan hareketle kitapta yer alan resimlerin dağılımı da haritaların dağılımını içeren tabloda olduğu gibi beş ana başlık üzerinden değerlendirilmiştir.

Kitapta yer alan 62 resmin dağılımında önemli olarak değerlendirilen üniteye sıra geldiğinde resim sayısında artış görülmektedir. Kullanılan resim sayısına bakıldığında

“Avrupa Tarihi”ni kapsayan “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” ve “Haçlı Seferleri” adlı iki ayrı bölümden oluşan V. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünitelerde toplamda 20 resim kullanılmıştır. %32,26’lık kısmı kapsamaktadır. Müslümanlık Sonrası Türk Tarihini kapsayan “Büyük Müslüman Türk Devletleri” ve “Büyük Selçuklu İmparatorluğu” adlı iki ayrı bölümden oluşan IV., “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı VI., “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları” adlı VIII. ünitelerde toplamda 20 resim kullanılmıştır. % 32,26’lık kısmı kapsamaktadır. İslam Tarihini kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite 11 resim kullanılmıştır. % 17,74’lük kısmı kapsamaktadır. Osmanlı Tarihini kapsayan “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu” adlı IX. ünite 8 resim kullanılmıştır. % 12,9’luk kısmı kapsamaktadır. Müslümanlık Öncesi Türk tarihini kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. Ünite 3 resim kullanılmıştır. % 4,84’lük kısmı kapsamaktadır.

En fazla resim kullanılan üniteler “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ne ve “Avrupa Tarihi”ne aittir. Bu durum sayfa ve harita dağılımında olduğu gibi resim dağılımında da kitabın ana konusunun “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ne önem verildiğini göstermektedir.

4.1.1.1.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı

“Osmanlı Tarihi”nin kuruluş dönemini anlatan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı ünite 2 harita ve 8 resim kullanılmıştır.

Ünite 2 kullanılarak “Osman Bey zamanında Osmanlı Beyliği (1299-1323)” ve “Balkan Devletleri” açıklamaları ile verilen 2 harita, kitabın tamamında % 12,5’lik kısmı kapsamaktadır.

Ünite 2 kullanılarak “Osman Bey”, “Orhan Bey”, “Yıldırım Bayezit”, “Çelebi Mehmet”, “Çelebi Mehmet zamanında Bursa’da yapılan Yeşil Cami”, “Edirne’de Üç Şerefeli Cami”, “Yeşil Türbe” ve “Yeşil Caminin oymalı ağaç kapısından bir kısım” açıklamaları ile verilen 8 resim, kitabın tamamında % 12,9’luk kısmı kapsamaktadır.

4.1.1.2. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Adlı Ders Kitabı

1970-1980 arası dönemde Akşit tarafından yazılan “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” adlı tarih ders kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla, Liselerin III. sınıflarında ders kitabı olarak okutulması kabul edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının 23 Haziran 1951 gün ve 9171 sayılı kararıyla liselerin III. sınıflarına ders kitabı olarak kabul edilmiştir. 17 Eylül 1951 tarihli Tebliğler Dergisi’nde de yayınlanmıştır.

Tarih III “Yeni ve Yakın Çağlar” adlı Ortaöğretim Lise Üçüncü Sınıf tarih ders kitabının ilk baskısı 1951 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Kitabın ön kapağının dışında her yıl farklı renklendirmeler yapılmakla beraber yazılar ve logolar aynı kalmıştır. Lise I ve Lise II kitaplarında olduğu gibi üst tarafta yazarın adı ve soyadı küçük harflerle, kitabın ortasında kitabın adı büyük harflerle, altında Remzi Kitabevi’nin logosu alt tarafında büyük harflerle Remzi Kitabevi’nin adı yazmaktadır.

1951 yılındaki ilk baskısında 10 ünite ve 222 Sayfa olan ders kitabına ilerleyen dönemlerde ünite başlarına ve sonlarına yeni sorular, ünitelere çeşitli haritalar ve resimler eklenmiştir. 1970-1971 öğretim yılına gelindiğinde kitap 10 ünite ve 280 sayfadan oluşmaktadır. Ancak kitaptaki konu başlıkları ve içerikleri, özellikle Osmanlı Tarihi’ne yönelik olanlar, korunmuştur.

Akşit, “Tarih Lise II. Sınıf” ders kitabında olduğu gibi “Tarih Lise III Yeni ve Yakınçağlar” ders kitabında da Osmanlı Tarihi’ni kapsayan ünitelerin sonunda bibliyografyaya verirken, Avrupa Tarihi’ni kapsayan ünitelerin sonunda bibliyografyaya yer vermemiştir. Avrupa Tarihi ile ilgili yararlanılan kaynaklara kitabın sonundaki genel bibliyografyada kısıtlı sayıda yer vermiştir.

4.1.1.2.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Akşit, “Tarih II” adlı ders kitabındaki düzeni “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” adlı ders kitabında da uygulamıştır. Ünitelerin sayıları Roma rakamları ile verilmiştir. Ünitelerin alt başlıkları alfabetik sıra ile verilmiştir. Paragraflar numaralandırılmıştır. Her ünitenin başında “Konunun Ana Hatları” adlı bir bölüm açılmıştır. Bu bölümün altında “Hazırlık Soruları” başlığı altında ünite ile ilgili ön hazırlık amaçlı çeşitli sorular sorulmuştur.

Ünite sonlarında ünitedeki konularla ilgili “Sorular” sorulmuştur. Yine ünite sonlarında üniteye yer alan konular ile ilgili “Açıklayıcı ve Tamamlayıcı Sorular ve Bilgiler” adlı bir bölüme yer verilmiştir. Sadece “Osmanlı Tarihi” konularını kapsayan ünitelerin sonlarında yerli ve yabancı yazarlardan oluşan bir “Bibliyografya” ya yer verilmiştir.

Kitabın 1. ve 2. sayfaları kitabın künyesini, 3. ve 4. sayfaları içindekiler bölümünü kapsamaktadır. 5.-269. sayfalar arası üniteler ve alt başlıkları ile konu anlatımlarını kapsamaktadır. 270-271. sayfalarda “Osmanlı Sülalesi” adı ile Osman Bey’den başlamak üzere Osmanlı padişahlarının tahta çıkış sırasını gösteren Osmanlı hanedanına ait bir soyağacı verilmiştir. 272 – 276 arası sayfalarda 1452-1939 yılları arasında Yeni ve Yakın Çağlarda, “Osmanlı Tarihi”nde ve “Avrupa Tarihi”nde, yaşanan olayları kapsayan bir “Kronoloji Cetveli” ne yer verilmiştir. 277-279 arası sayfalarda “Terimler” adı ile yer alan alfabetik başlıklarla düzenlenmiş bir bölüm açılmıştır. Bu bölümde kitapta konu anlatımı esnasında akışı bozmamak için metin içinde açıklaması verilmeyen bazı kelimelerin anlamlarının verildiği bir sözlüğe yer verilmiştir. 280. sayfada kitapta yer alan konuların yazımı sırasında yararlanılan kaynaklardan oluşan alfabetik bir sırada verilmeyen yerli ve yabancı yazarlardan oluşan geniş bir “Bibliyografya” ya yer verilmiştir.

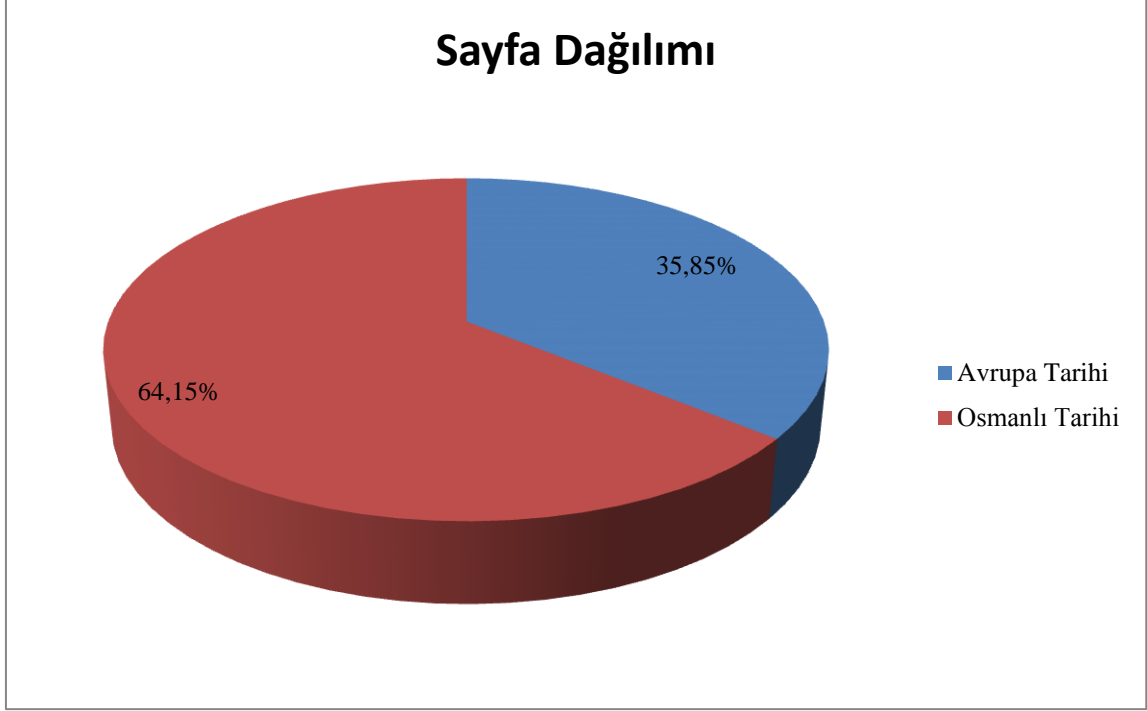
Kitapta içindekiler bölümünün sonunda “Fen Kolu Müfredat Programında Olmayan Konular” başlıklı bir bölüm açılmıştır. Burada Fen Kolu öğrencileri Avrupa Tarihi konularından muaf tutulmuş, sadece “Osmanlı Tarihi” konularından sorumlu tutulmuştur.

Tablo 3. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu Fatih Sultan Mehmet Devri II. Bayezit ve Cem Sultan Mücadelesi XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Uygarlığı	5-35 5-17 18-20 21-35	11,69
2	XV. Yüzyılda Avrupa Batı Avrupa Devletleri Orta ve Güney Avrupa Devletleri Doğu Avrupa Yüz Yıl Savaşları	36-40 36 37 38 38-40	1,89
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Yavuz Sultan Selim ve Doğu Siyaseti Kanuni Sultan Süleyman Devri Sokullu Devri XVI. Yüzyılda Osmanlı Uygarlığı	41-75 41-47 48-61 62-63 64-75	13,21
4	XVI. Yüzyılda Avrupa Devletler Tablosu Bilim ve Teknikte İlerleme Coğrafya Keşifleri ve Sonuçları Rönesans Reform İtalya Savaşları	76-108 76-79 80-82 83-88 89-96 97-105 106-108	12,45
5	XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu İmparatorluğun Genel Durumu Siyasal Olaylar İç Ayaklanmalar İslahat Hareketleri XVII. Yüzyılda Osmanlı Uygarlığı	109-140 109-115 116-124 125-127 128-133 134-140	12,08
6	XVII. Yüzyılda Avrupa Devletler Tablosu XVII. Yüzyılda Avrupa'nın Önemli Olayları Avrupa'da Bilim ve Sanat Durumu	141-149 141 142-147 148-149	3,40
7	XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Bu Yüzyılın İlk Yarısında Siyasal Olaylar XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Siyasal Durumu XVIII. Yüzyılda İslahat Hareketleri XVIII. Yüzyılda Osmanlı Uygarlığı	150-175 150-156 157-161 162-171 172-175	9,81
8	XVIII. Yüzyılda Avrupa Birleşik Amerika'nın Bağımsızlık Kazanması Avrupa Devletler Tablosu Avrupa'nın Önemli Olayları Fransa İhtilali XVIII. Yüzyılda Avrupa'da Bilim ve Sanat Durumu	176-201 176-180 180-181 181-183 184-199 200-201	9,81
9	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasal İlişkileri XIX. ve XX. Yüzyıllarda İslahat Hareketleri XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kültür Hareketleri ve Ekonomik Durum	202-247 202-228 229-243 244-247	17,36
10	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa ve Diğer Dünya Devletleri Devletler Tablosu XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa'nın Önemli Olayları Avrupa Devletlerinin Sömürgeciliği XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa'da Bilim, Teknik, Felsefe ve Güzel Sanatlar Birleşik Amerika Devletleri Hindistan, Çin ve Japonya	248-269 248-249 249-262 262-263 263-266 266-267 267-269	8,30
Toplam		265	100

Tablo 3'te verilen ünitelerin sayfa ve yüzdelik dağılımlarına bakıldığında yazarın en fazla yer verdiği ünite, 46 sayfadan oluşan ve kitabın % 17,36'lık kısmı oluşturan "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu" adlı IX. ünite. Ardından 35 sayfadan oluşan ve kitabın % 13,21'lik kısmını oluşturan "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" adlı III. ünite, 33 sayfadan oluşan ve kitabın %12,45'lik kısmını oluşturan "XVI. Yüzyılda Avrupa" adlı IV. ünite, 32 sayfadan oluşan ve kitabın %12,07'lik kısmını oluşturan "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" adlı V. ünite, 31 sayfadan oluşan ve kitabın %11,69'lık kısmını oluşturan "XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu" adlı I. ünite, 26 sayfadan oluşan ve kitabın %9,81'lik kısmı oluşturan "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" adlı VII. ünite, 26 sayfadan oluşan ve %9,81'lik kısmı oluşturan "XVIII. Yüzyılda Avrupa" adlı VIII. ünite, 22 sayfadan oluşan ve %8,30'luk kısmı oluşturan "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa ve Diğer Dünya Devletleri" adlı X. ünite, 9 sayfadan oluşan ve kitabın %3,40'lık kısmını oluşturan "XVII. Yüzyılda Avrupa" adlı VI. ünite, 5 sayfadan oluşan ve kitabın %1,89'luk kısmını oluşturan "XV. Yüzyılda Avrupa" adlı II. ünite gelmektedir.

Kitapta yer alan üniteler "Osmanlı Tarihi" ve "Avrupa Tarihi" konuları olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır. "Osmanlı Tarihi" ve "Avrupa Tarihi" ile ilgili üniteler eşit olarak paylaştırılmıştır. Sayfa dağılımına bakıldığında kitabın ana konusunun "Osmanlı Tarihi" olduğu görülmektedir.

Şekil 4. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 4’ te, ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularını kapsadıkları görülmektedir. “Osmanlı Tarihi” konuları 170 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 64,15’lik bir kısmını oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” konuları 95 sayfadan oluşmakta ve kitabın %35,85’lik kısmını oluşturmaktadır. Kitabın geneline bakıldığında “Osmanlı Tarihi” konuları ağırlıklı olarak yer almıştır.

4.1.1.2.1.1. Osmanlı Tarihi İle İlgili Ünitelerin Dağılımı

Tablo 4. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	5-35	18,24
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	41-75	20,59
5	XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	109-140	18,82
7	XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	150-175	15,29
9	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	202-247	27,06
Toplam		170	100

Tablo 4'e göre, 10 üniteden oluşan "Tarih III Yeni ve Yakınçağlar" kitabında Osmanlı Tarihi ile ilgili olarak 5 ünite yer almaktadır. Osmanlı Tarihi ile ilgili konuları kapsayan üniteler toplamda 170 sayfadan oluşmaktadır. Bu üniteler arasında en fazla sayfa sayısı "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu" başlığı ile yer alan IX. üniteye aittir. Bu üniteye 46 sayfa ayrılmıştır. Kitapta yer alan Osmanlı Tarihi konuları içerisinde %27,06'lık bir kısmı oluşturmaktadır. "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" başlığı ile yer alan III. ünite 35 sayfadan oluşmakta ve %20,59'luk bir kısmı oluşturmaktadır. "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" başlığı ile verilen V. ünite, 32 sayfadan oluşmakta ve %18,82'lik bir kısmı oluşturmaktadır. "XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu" başlığı ile verilen I. ünite, 31 sayfadan oluşmakta ve %18,24'lük bir kısmı oluşturmaktadır. "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu" başlığı ile verilen VII. ünite, 25 sayfadan oluşmakta ve %15,29'luk bir kısmı oluşturmaktadır.

"Osmanlı Tarihi"ne yönelik üniteler içerisinde en fazla sayfa sayısına sahip olan ünitenin "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu" ünitesi olduğu göz önüne alındığında, Osmanlı ve Türk Tarihinde batılılaşmayı, modernleşmeyi ve demokratikleşmeyi ifade eden, Avrupa tarzı hukuki ve yönetsel ıslahatların olduğu bu dönemin daha çok önemsendiği görülmektedir.

4.1.1.2.2. Görsel Materyallerin Dağılımı

Kitabın tamamında üniteler arasında konularla ilişkilendirilmiş şekilde 10 harita ve yine aynı şekilde 111 resim kullanılmıştır. Haritalar sayfanın tamamına, sayfanın yarısına veya konunun içerisine yerleştirilmiştir. Bu noktada sistemli bir harita yerleştirilmesi izlenmemiştir. Resimler konu aralarına ortada, yanda veya altta olacak şekilde yerleştirilmiştir. Resimlerin yerleştirilmesi de haritalarda olduğu gibi sistemli bir yerleştirme şeklinde değildir. Ancak harita ve resimlerin varlığı kitaba görsellik, konuya canlılık kazandırmıştır.

Tablo 5. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Harita	Yüzde Oranı (%)	Resim	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	1	10	14	12,61
2	XV. Yüzyılda Avrupa	-	-	1	0,90
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	10	15	13,51
4	XVI. Yüzyılda Avrupa	3	30	20	18,02
5	XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	10	7	6,31
6	XVII. Yüzyılda Avrupa	-	-	5	4,50
7	XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	10	11	9,91
8	XVIII. Yüzyılda Avrupa	1	10	15	13,51
9	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	2	20	13	11,71
10	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa ve Diğer Dünya Devletleri	-	-	10	9,01
	Toplam	10	100	111	100

Tablo 5’teki dağılım göz önüne alındığında en fazla harita kullanılan ünite 3 harita ile % 30’luk bir kısmı kapsayan “XVI. Yüzyılda Avrupa” başlığı ile verilmiş olan IV. ünedir. Ardından 2 harita ile % 20’lik bir kısmı kapsayan “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile verilmiş olan IX. ünite, 1 harita ile %10’luk bir kısmı kapsayan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile verilmiş olan I. ünite, 1 harita ile %10’luk bir kısmı kapsayan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile verilmiş olan III. ünite, 1 harita ile %10’luk bir kısmı kapsayan “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile verilmiş olan V. ünite, 1 harita ile %10’luk bir kısmı kapsayan “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile verilmiş olan VII. ünite, 1 harita ile %10’luk bir kısmı kapsayan “XVIII. Yüzyılda Avrupa” başlığı ile verilmiş olan VIII. ünite gelmektedir. “XV. Yüzyılda Avrupa” başlığı ile verilen II., “XVII. Yüzyılda Avrupa” başlığı ile verilen VI. ve “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa ve Diğer Dünya Devletleri” başlığı ile verilen X. ünitelerde ise harita kullanılmamıştır.

Resimlerle ilgili dağılım göz önüne alındığında ise, her ünite en az 1 resim kullanıldığı görülmektedir. En fazla resim kullanılan ünite 20 resim ile %18,02’lik kısmı kapsayan “XVI. Yüzyılda Avrupa” ana başlığı ile verilmiş olan IV. ünedir. Ardından 15 resim ile %13,51’lik kısmı kapsayan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adı verilmiş olan III. ünite, yine 15 resim ile %13,51’lik kısmı kapsayan “XVIII. Yüzyılda Avrupa” ana başlığı

verilmiş olan VIII. ünite, 14 resim ile %12,61'lik kısmı kapsayan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adı verilmiş olan I. ünite, 13 resim ile %11,71'lik kısmı kapsayan “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” adı ile verilmiş olan IX. ünite, 11 resim ile %9,91'lik kısmı kapsayan “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adı ile verilmiş olan VII. ünite, 10 resim ile %9,01'lik kısmı kapsayan “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa ve Diğer Dünya Devletleri” adı ile verilmiş olan X. Ünite, 7 resim ile %6,31'lik kısmı kapsayan “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adı ile verilmiş olan V. ünite, 5 resim ile %4,50'lik kısmı kapsayan “XVII. Yüzyılda Avrupa” adı ile verilmiş olan VI. ünite ve 1 resim ile %0,90'lık kısmı kapsayan “XV. Yüzyılda Avrupa” adı ile verilmiş olan II. ünite gelmektedir.

Kitapta yer alan haritalara bakıldığında en fazla harita ve resim “XVI. Yüzyılda Avrupa Tarihi” ünitesinde görülmekte ise de, aşağıda görüldüğü üzere toplamda en fazla harita sayısı ve en fazla resim sayısı “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan ünitelere aittir.

Şekil 5. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 5’ ten hareketle kitaptaki ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” konularının esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam harita sayısı 10’dur.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan harita sayısı 4’dür. Bu durumda %40’lık bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan harita sayısı ise 6’dır. Bu durumda %60’lık bir kısmı oluşturmaktadır. Haritalar bağlamında bakıldığında daha önce verilen ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitapta “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Şekil 6. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimleri Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 6’ya göre kitaptaki ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” konularının esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam resim sayısı 111’dir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı 51’dir. Bu durumda %46’lık bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı ise 60’dır. Bu durumda %54’lük bir kısmı oluşturmaktadır.

Resimlerde de yukarıda ifade edildiği üzere haritalar ve ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitapta “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

4.1.1.2.2.1. Osmanlı Tarihi İle İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı

Tablo 6. “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Harita	Yüzde Oranı (%)	Resim	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	1	16,7	14	23,33
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	16,7	15	25,00
5	XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	16,7	7	11,67
7	XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	16,7	11	18,33
9	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	2	33,3	13	21,67
	Toplam	6	100	60	100

Tablo 6’ya göre, 10 ünitelerden oluşan “Tarih III Yeni ve Yakınçağlar” ders kitabında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak 5 ünite yer almaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde toplamda 6 harita ve 60 resim kullanılmıştır.

En fazla harita kullanılan ünite 2 harita ile “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan IX. Ünitelerdir. Kitabın tamamında %33,3’lük kısmı kapsamaktadır. Haritalar “Avrupa’da Osmanlı İmparatorluğu (1812-1856)” ve “Ayastafanos ve Berlin antlaşmalarına göre Avrupa’da Osmanlı İmparatorluğu” açıklamaları ile verilmiştir. “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan I. üniteye verilen 1 harita “Fatih Sultan Mehmet’in son zamanlarında Osmanlı İmparatorluğu” açıklaması ile verilmiştir. “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan III. üniteye verilen 1 harita “Kanuni Sultan Süleyman’ın son zamanlarında Osmanlı İmparatorluğu” açıklaması ile verilmiştir. “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan V. üniteye verilen 1 harita “Bu haritada Osmanlıların Karlofça antlaşmalarıyla kaybettikleri yerler gösterilmektedir.” Açıklaması ile verilmiştir. “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan VII. üniteye verilen 1 harita altında herhangi bir açıklama olmadan verilmiştir. Harita üzerindeki açıklamalardan hareketle Karlofça, Pasarofça ve Belgrad antlaşmaları ile oluşan sınırlar verilmiştir.

“Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde 60 resim kullanılmıştır. En fazla resim kullanılan ünite 15 resim ile “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan III. Ünitelerdir. Üniteye yer alan resimler “Yavuz Sultan Selim”, “Kanuni Sultan Süleyman”, “İstanbul’da

Süleymaniye Camii”, “V. Şarl(Şarlken)”, “Barbaros Hayrettin Paşa”, “Sokullu Mehmet Paşa”, “Veziriazam”, “Şeyhülislam”, “İstanbul’da Şehzade Camii”, “Selimiye Camii”, “Yazı çeşitleri: 1. Sülüs, 2. Nesih, 3. Reyhani, 4. Muhakkik, 5. Tevki’, 6. Ta’lik, 7. Nesta’lik, 8. Rik’a, 9. Rik’a, 10. Kûfi, 11. Celi divani, 12. Siyakat”, “XVI. Yüzyıl süsleyici sanat eserlerinden güzel bir örnek.”, “Güzel bir tablo haline getirilen bir yazı örneği”, “Süleymaniye Camiinin tavan süsleri”, “Bir kumaş deseni örneği” açıklamaları ile verilmiştir. 14 resim ile yer alan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. Ünite de kullanılan resimler “Fatih Sultan Mehmet (Bellini tarafından yapılan ünlü tablo)”, “Güzelce Hisar (Anadoluhisarı)”, “Boğazkesen Hisarı (Rumelihisarı)”, “İstanbul surlarının bugünkü hali.”, “İstanbul’un kuşatılması sırasında Fatih’in gemileri Haliç’e indirmesi.”, “İskender Bey.”, “Fatih’in İstanbul’da yaptırdığı Çinili Köşk.”, “II. Bayezit”, “Topkapı Sarayının orta kapısı (Babüselâm)”, “Divan’ın toplandığı Kubbealtı.”, “Merasim elbisesiyle Yeniçeri Ağası.”, “Edirne’de Bayezit Camii.”, “İstanbul’da Bayezit Camii.” ve Bursa’da Sultan Cem türbesinin iç süsleri.” açıklamaları ile verilmiştir. 13 resim ile “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan IX. ünite de kullanılan resimler “Kavalalı Mehmet Ali Paşa.”, “Paris antlaşması görüşmeleri.”, “Berlin Kongresi.”, “Çanakkale savaşları sırasında Mustafa Kemal ve arkadaşları.”, “II. Mahmut.”, “Abdülmecit.”, “Mithat Paşa.”, “II. Abdülhamit.”, “Niyazi Bey.”, “Talat Paşa.”, “İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra toplanan Meclis-i Mebusan.”, “XIX. yüzyılda yapılan Tophane’deki (İstanbul) Nusretiye Camii.” ve “Dolmabahçe Sarayı.” açıklamaları ile verilmiştir. 11 resim ile “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı VII. Ünite de yer alan resimler “I. Petro”, “Prens Öjen”, “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa”, “Çariçe II. Katerina”, “Talleyrand”, “III. Ahmet bir ziyafet sofrasında (Levni’nin minyatürü).”, “Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendinin oğlu Sait Efendi.”, “III. Selim.”, “Laleli Camii.”, “III. Ahmet Çeşmesi.” Ve “Levni’nin bir minyatürü” açıklamaları ile verilmiştir. 7 resim ile “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı V. Ünite de yer alan resimler “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.”, “IV. Murat.”, “Sultanahmet Camii.”, “Bağdad Köşkü(Topkapı Sarayı).”, “İstanbul’da Yeni Cami.”, “Sultanahmet Camiinin içten görünüşü.” ve “Yeni Camiinin pencerelerinden biri.” açıklamaları ile verilmiştir.

“Osmanlı Tarihi”ne ait ünitelerdeki haritalar noktasında en fazla önemsenen ünite “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” olurken, resimler noktasında en fazla önemsenen ünite “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ünitesi olmuştur.

4.1.2. Emin Oktay Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitapları

1970-1976 yılları arasında ortaöğretim ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan tarih ders kitaplarından bir diğeri Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden Emin Oktay tarafından yazılmıştır.

1908 yılında Kahramanmaraş'ta doğan Emin Oktay, İstanbul İlköğretmen Okulu'nu bitirmiş, çeşitli kentlerde öğretmenlik yaptıktan sonra İstanbul Pertevniyal Lisesi tarih öğretmenliğine atanmıştır. Emin Oktay bu arada İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nü de bitirmiştir. Milli Eğitim Başmüfettişliği görevini de yapan Emin Oktay, 1970 yılında emekli olmuştur. Emin Oktay, 1979 yılında İstanbul'da vefat etmiştir(Milliyet Gazetesi, 1 Şubat 1979).

Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları, Akşit tarafından yazılan tarih ders kitaplarında olduğu gibi, 1976-1978 yılları arası hariç, olmak üzere, kesintisiz olarak en uzun süre öğrenimde olan tarih ders kitaplarıdır. Akşit tarafından yazılan tarih ders kitapları 1951 yılından 1993 yılına kadar, Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları ise 1952 yılından 1990 yılına kadar öğrenimde kalmıştır.

4.1.2.1. “Tarih Lise II” Adlı Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 31 Temmuz 1951 gün ve 10930 sayılı emirleriyle Liselerin II. sınıflarında ders kitabı olarak okutulması kabul edilmiştir. Bu durum 15 Ağustos 1952 tarihli Tebliğler Dergisi'nde de duyurulmuştur.

Tarih “Orta Çağ” veya sonraki dönemlerde “Tarih Lise II” adlı ortaöğretim lise ikinci sınıf tarih ders kitabının ilk baskısı 1952 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. İlerleyen dönemde Oktay'ın kitapları Atlas Yayınevi'nden, sonra isim değişikliği ile Atlas Kitabevi'nden çıkmıştır. Kitabın ön kapağının dışında üst tarafta yazarın adı ve soyadı büyük harflerle, ortasında kitabın adı büyük harflerle ve onun da altında küçük bir savaşçı resmi ve alt tarafında büyük harflerle Atlas Yayınevi' nin adı yazmaktadır.

1952-1953 öğretim yılı ile 1975-1976 öğretim yılı arası dönemde Oktay tarafından yazılan “Tarih Lise II” ders kitabı zaman içerisinde çeşitli eklemeler yapılarak genişletilmiştir. Bunlar genel olarak konu başı sorularının artırılması veya eksiltilmesi, yine aynı şekilde harita veya resimlerin eklenmesi ya da ünite çıkarılması şeklindedir. Ancak araştırmanın ana konusu olan “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konularda içerik olarak herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

Oktay tarafından yazılan lise ikinci sınıflara yönelik tarih ders kitabının oldukça ayrıntılı olduğu, özellikle konuların anlatımı sırasında yeri geldiğinde verdiği dipnotlarla açıklamalarda bulunması veya ilgili konu üzerinde tarihçiler arasında bir tartışma veya ittifak varsa bunu belirtmesi yine aynı şekilde ilgili konu ile ön plana çıkan yerli ve yabancı akademik kimlikli tarihçilerin eserlerini okuyucuya sunması kitaba akademik bir nitelik kazandırmıştır.

4.1.2.1.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Kitap 10 ünite ve 296 sayfadan oluşmaktadır. Ünitelerin sayıları Roma rakamları ile verilmiştir. Ünitelerin başında “konunun ana çizgileri” adı altında bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün altında “konunun işlenmesi” başlığı altında konu ile ilgili ön hazırlık amaçlı çeşitli sorular sorulmuştur. Ünite sonlarında konu ile ilgili “okuma” başlığı altında okuma parçalarına yer verilmiştir. Okuma parçası bittikten sonra ünite ile ilgili “değerlendirme soruları ve ödevler” bölümü yer almıştır.

Kitabın 1. ve 2. sayfalarında kitabın adı ve basım yeri bilgilerine; 3. ve 4. sayfalarında ise içindekiler bölümüne yer verilmiştir. Üniteler 5. sayfadan itibaren başlamakta, 266. sayfada bitmektedir. 267. sayfada kitabın içinde yer alan konuların yazar tarafından önemli görülenlerin olayların kronolojik sıralaması “Ortaçağ Tarihinin Önemli Olayları” başlığı altında verilmiştir. 268. sayfadan itibaren bir nevi özet niteliğinde “Ortaçağ Tarihinin Senkronik Özet Tablosu” oluşturulmuştur. Bu tabloda yüzyıllara göre oluşturulan eşzamanlılık bağlamında konular arasında ilişki kurulması sağlanmıştır. 292. sayfada alfabetik olarak “Terimler ve Deyimler” kısmına yer verilmiştir. 294. sayfada “Başlıca Türkçe Kaynaklar” kısmında yazar kitabı oluştururken yararlandığı kaynaklara yer vermiştir. Bu kaynaklar arasında ansiklopediler, tarihler, monografiler, yabancı devletler tarihleri, dergiler ve sözlüklerin adları verilmiştir. Ünitelerin bitiminden sonra başlayan ekler kısmı 30 sayfalık bir bölümü kapsamaktadır.

Kitap ünite başlıkları bağlamında Akşit’in “Tarih II Orta Çağ” adlı kitabı ile paraleldir. Bunun temel nedeni olarak her iki yazarında tarih ders kitabı yazımında aynı anlayışa sahip olmalarıdır. Zira her iki yazar 1950-1951 öğretim yılından itibaren serbest basıma bırakılan kitaplardan lise birinci sınıflarda okutulan “Tarih I İlk Çağ” adlı ders kitabını da beraber yazmışlardır.

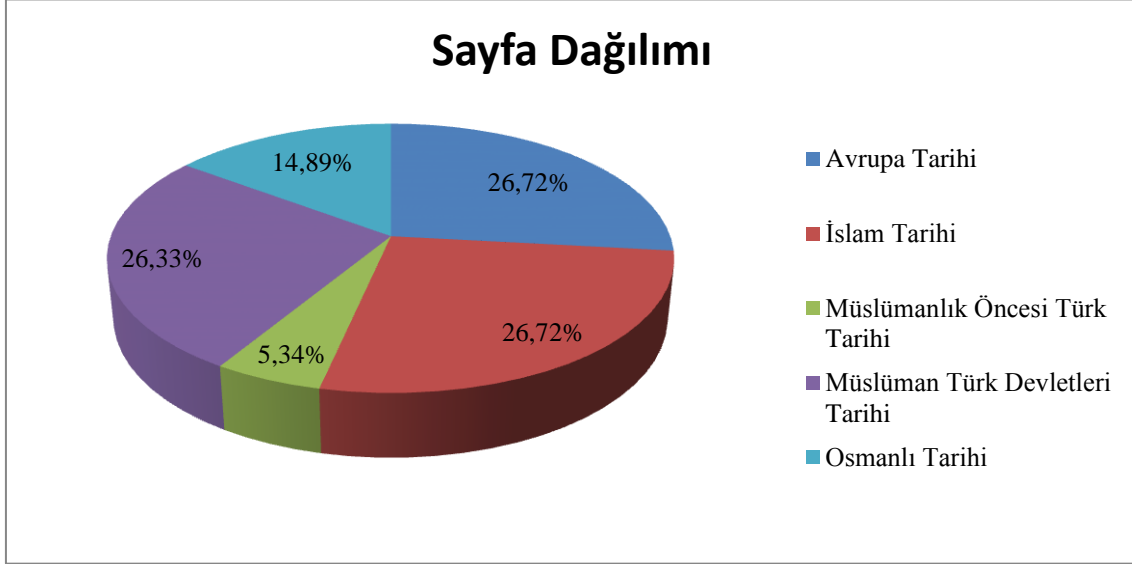
Tablo 7. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış Birinci Bölüm: Kavimler Göçü İkinci Bölüm: Doğu Roma İmparatorluğu(Bizans)	5-38 5-15 16-38	12,98
2	Müslümanlıktan Önce Türkler	39-52	5,34
3	İslam Tarihi Birinci Bölüm: Müslümanlıktan Önce Araplar İkinci Bölüm: Hazreti Muhammed’in Hayatı Üçüncü Bölüm: Dört Halife Devri Dördüncü Bölüm: Emeviler Beşinci Bölüm: Abbasiler Altıncı Bölüm: Endülüs Emevileri Yedinci Bölüm: İslam Kültür ve Uygarlığı	53-122 53-59 60-70 71-80 81-91 92-101 102-110 111-122	26,72
4	İlk Müslüman Türk Devletleri	123-143	8,01
5	VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa	144-173	11,45
6	Türkiye Tarihi	174-201	10,69
7	Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri	202-208	2,67
8	Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu	209-221	4,96
9	Osmanlı Devletinin Kuruluşu Birinci Bölüm: Osmanlı Devletinin Kuruluşu(1299-1453) İkinci Bölüm: XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı	222-260 222-243 244-260	14,89
10	XIV. Yüzyılda Avrupa	261-266	2,29
	Toplam	262	100

Tablo 7.’ye görüldüğü üzere, ünitelerin dağılımında en fazla anlatılan konu olarak kitabın %26,72’lik kısmını kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. üniteye 70 sayfa ayrılmıştır. Ardından kitabın %14,89’luk kısmını kapsayan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. üniteye 39 sayfa, % 12,98’lik kısmını kapsayan “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bakış” adlı I. üniteye 34 sayfa, %11,45’lik kısmını kapsayan “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” adlı V. üniteye 30 sayfa, % 10,69’luk kısmını kapsayan “Türkiye Tarihi” adlı VI. üniteye 28 sayfa, %8,01’lik kısmını kapsayan “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV. üniteye 21 sayfa, %5,34’lük kısmını kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. üniteye 14 sayfa, %4,96’lik kısmını kapsayan “Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. üniteye 13 sayfa, %2,67’lik kısmını kapsayan “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. üniteye 7 sayfa ve %2,29’luk kısmını kapsayan “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. üniteye 6 sayfa ayrılmıştır.

Kitapta yer alan ünitelerin sayfa dağılımlarına, sadece ünite olarak bakıldığında, en fazla sayfa sayısı “İslam Tarihi” başlığı ile verilen ünite dir. Bu noktada Akşit tarafından yazılan

“Tarih II” adlı ders kitabı ile de paralellik arz etmektedir. Ancak Akşit’in kitabında toplamda en fazla sayfa sayısı “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ne ayrılmışken, Oktay’da “İslam Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularına eşit oranda sayfa ayrılmıştır.

Şekil 7. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 7’den hareketle kitabın geneline bakıldığında kronolojik sıralamaya uygun olarak oluşturulan ünitelerin konu dağılımında; üç üniteden oluşan “Avrupa Tarihi”, tek üniteden oluşan “İslam Tarihi”, dört üniteden oluşan “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”, tek üniteden oluşan “Müslümanlıktan Önce Türk Tarihi” ve yine tek üniteden oluşan “Osmanlı Tarihi” olmak üzere 5 ana başlık ortaya çıkmaktadır.

Kitapta yer alan ünitelerin kapsadığı konulara bakıldığında 262 sayfa içerisinde kronolojik sıralamayı bozmamakla beraber önemli olarak görülen üniteye gelindiğinde sayfa sayısında artış görülmektedir. Bu sıralamada, sayfa sayısı olarak en fazla yer verilen üniteler arasında ilk sırada iki konu başlığı bulunmaktadır; “Avrupa Tarihi” ve “İslam Tarihi” konuları. “Avrupa Tarihi” konularını kapsayan “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., “ VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” adlı V. ve “ XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. üniteler toplamda 70 sayfayı kapsamaktadır. Kitabın % 26,72’lik bir kısmını oluşturmaktadır. “İslam Tarihi” konularını kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite 70 sayfayı kapsamaktadır. Kitabın %26,72’lik

kısmını oluşturmaktadır. “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi” konularını kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. ünite 14 sayfayı kapsamaktadır. Kitabın %5,34’lük kısmını oluşturmaktadır. “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ni kapsayan “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV., “ Türkiye Tarihi” adlı VI., “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “ Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. üniteler 69 sayfayı kapsamaktadır. Kitabın % 26,33’lük bir kısmını oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” konularını kapsayan IX. ünite 39 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın % 14,89’luk kısmını oluşturmaktadır.

Ana başlıklardan hareketle Akşit’te en fazla sayfa sayısına sahip olarak “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” konuları görülürken, Oktay’da en fazla sayfa sayısına sahip olarak “İslam Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularını görülmektedir.

4.1.2.1.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitenin Sayfa Dağılımı

Kitabın Orta Çağ Tarihi konularını kapsamasına bağlı olarak “Osmanlı Tarihi” ile ilgili tek bir üniteye yer verilmiştir. “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” ana başlığı ile verilmiş olan Ünite, Birinci Bölüm “Osmanlı Devletinin Kuruluşu (1299-1453)”, İkinci Bölüm “ XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 222-260 sayfaları arasında yer alan üniteye 39 sayfa ayrılmıştır. Kitabın %14,89’luk kısmını oluşturmaktadır.

Ünitenin “Osmanlı Devletinin Kuruluşu(1299-1451)” adlı birinci bölümün başlıkları; XIII Yüzyılda Anadolu’ya Genel Bir Bakış, Osmanlıların Anadolu’ya Gelmeleri. Kayılar ve Ertuğrul Bey, Osman Bey ve Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu (1299), Osmanlı Devleti Kurulduğu Sırada Bizans’ın ve Balkanların Durumu, Osmanlı-Bizans İlişkileri (1299-1353), Türklerin Rumeli’ye Geçmeleri (1353), Türklere Karşı Yapılan Haçlı Seferleri, Yıldırım Bayezit. Bulgar Krallığının Yıkılması. İstanbul’un Kuşatılması ve Niğbolu Savaşı, Osmanlıların Anadolu’da Türk Birliğini Kurmak İçin Çalışmaları, Yıldırım Bayezit ve Timur, Ankara Savaşı (28 Temmuz 1402), Ankara Savaşı’nın Sonuçları. Fetret Devri (1402-1413), Mehmet Çelebi Devri ve Bu Devrin Başlıca Olayları (1413-1421), II. Murat Devri ve Bu Devrin Başlıca Olayları (1421-1451) şeklinde verilmiştir. “XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” adlı ikinci bölümün başlıkları; Sınırlar, Devlet Yönetimi, Memleket Yönetimi, Toprak Yönetimi, Kuruluş

Devrinde Osmanlı Ordusu ve Örgütü, Maliye İşleri ve Para, Eğitim ve Öğretim İşleri, Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar ve Mimarlık, Ekonomik Durum (Tarım, Sanat ve Ticaret) şeklinde verilmiştir.

4.1.2.1.2. Görsel Materyallerin Dağılımı

Tarih Lise II kitabında ünitelerde harita ve resimler kullanılarak görsellik kazandırılmıştır. Bu kapsamda 21 harita ve 59 resim kullanılmıştır. Haritalar sayfa boyunda veya sayfanın yarısını kaplamaktadır. Resimler konunun yer aldığı sayfanın ortasında yanında veya üstünde yer almaktadır.

Tablo 8. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Harita	Yüzde Oranı (%)	Resim	Yüzde Oranı (%)
1	V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış	3	14,29	12	20,34
	Birinci Bölüm: Kavimler Göçü	2		2	
	İkinci Bölüm: Doğu Roma İmparatorluğu(Bizans)	1		10	
2	Müslümanlıktan Önce Türkler	1	4,76	2	3,39
3	İslam Tarihi	4	19,05	15	25,42
	Birinci Bölüm: Müslümanlıktan Önce Araplar	1		2	
	İkinci Bölüm: Hazreti Muhammed'in Hayatı	-		-	
	Üçüncü Bölüm: Dört Halife Devri	-		2	
	Dördüncü Bölüm: Emeviler	1		-	
	Beşinci Bölüm: Abbasiler	1		1	
	Altıncı Bölüm: Endülüs Emevileri	1		3	
Yedinci Bölüm: İslam Kültür ve Uygarlığı	-		7		
4	İlk Müslüman Türk Devletleri	2	9,52	2	3,39
5	VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa	2	9,52	6	10,17
6	Türkiye Tarihi	2	9,52	10	16,95
7	Mısır ve Suriye'de Kurulan Türk Devletleri	1	4,76	2	3,39
8	Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu	3	14,29	2	3,39
9	Osmanlı Devletinin Kuruluşu	2	9,52	7	11,86
	Birinci Bölüm: Osmanlı Devletinin Kuruluşu(1299-1453)	1		2	
	İkinci Bölüm: XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı	1		5	
10	XIV. Yüzyılda Avrupa	1	4,76	1	1,69
	Toplam	21	100	59	100

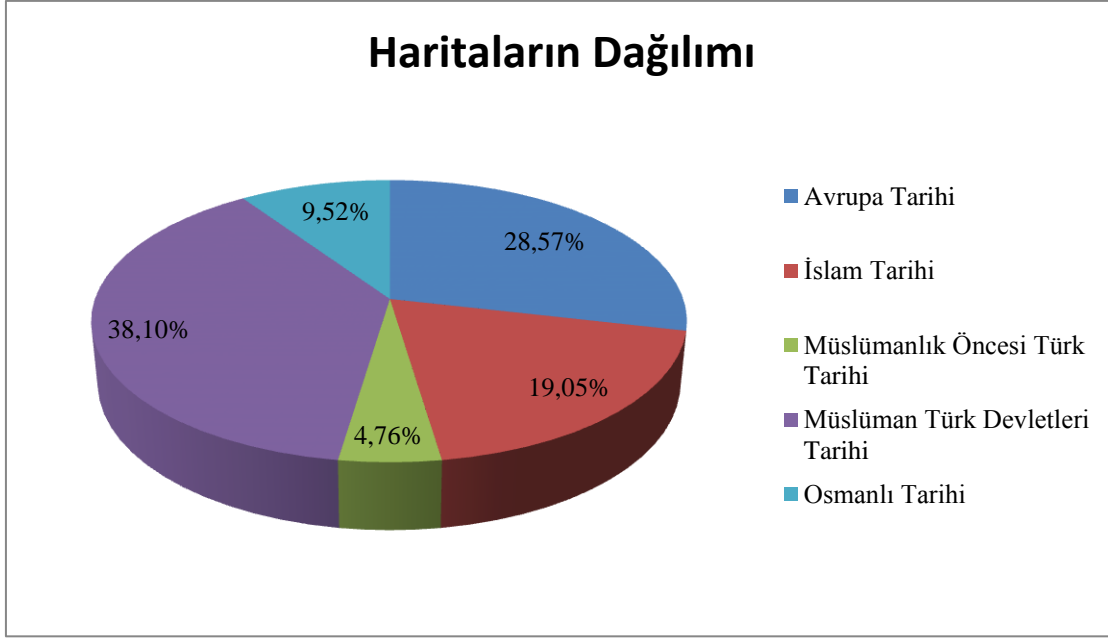
Tablo 8’ de haritaların dağılımına bakıldığında kitabın tamamında kullanılan 21 haritadan en fazla harita “İslam Tarihi” adlı III. Ünite de “Müslümanlıktan Önce Araplar” adlı birinci bölümde 1, “Emeviler” adlı dördüncü bölümde 1, “Abbasiler” adlı beşinci bölümde 1, “Endülüs Emevileri” adlı altıncı bölümde 1 olmak üzere toplamda 4 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 19,05’lik bir kısmı ifade etmektedir. “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I. Ünite de, “Kavimler Göçü” adlı birinci bölümde 2, “Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)” adlı ikinci bölümde 1 olmak üzere toplamda 3 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 14,29’lük bir kısmı ifade etmektedir. “Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. Ünite de 3 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında %14,29’luk bir kısmı ifade etmektedir. “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV. Ünite de 2 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 9,52’lik bir kısmı ifade etmektedir. “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” adlı V. Ünite de 2 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 9,52’lik bir kısmı ifade etmektedir. “Türkiye Tarihi” adlı VI. Ünite de 2 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında %9,52’lik bir kısmı ifade etmektedir. “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. Ünite de “Osmanlı Devletinin Kuruluşu (1299-1453)” adlı birinci bölümde 1, “XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” adlı ikinci bölümde 1 olmak üzere toplamda 2 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında %9,52’lik bir kısmı ifade etmektedir. “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. Ünite de 1 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 4,76’lık bir kısmı ifade etmektedir. “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. Ünite de 1 harita kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında % 4,76’lık bir kısmı ifade etmektedir. “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünite de 1 harita kullanılmıştır. Haritaların dağılımında % 4,76’lık bir kısmı ifade etmektedir.

Resimlerin dağılımına bakıldığında kitabın tamamında kullanılan 59 resimden en fazla resim “İslam Tarihi” adlı III. Ünite de “Müslümanlıktan Önce Araplar” adlı birinci bölümde 2, “Dört Halife Devri” adlı üçüncü bölümde 2, “Abbasiler” adlı beşinci bölümde 1, “Endülüs Emevileri” adlı altıncı bölümde 3, “İslam Kültür ve Uygarlığı” adlı yedinci bölümde 7 olmak üzere toplamda 15 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 25,42’lik bir kısmı ifade etmektedir. “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I. Ünite de, “Kavimler Göçü” adlı birinci bölümde 2, “Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)” adlı ikinci bölümde 10 olmak

üzere toplamda 12 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 20,34'lük bir kısmı ifade etmektedir. “Türkiye Tarihi” adlı VI. Ünite 10 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında %16,95'lik bir kısmı ifade etmektedir. “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. Ünite “Osmanlı Devletinin Kuruluşu (1299-1453)” adlı birinci bölümde 2, “XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” adlı ikinci bölümde 5 olmak üzere toplamda 7 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan haritaların dağılımında %11,86'lık bir kısmı ifade etmektedir. “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa” adlı V. Ünite 6 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 10,17'lik bir kısmı ifade etmektedir. “Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. Ünite 2 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında %3,39'luk bir kısmı ifade etmektedir. “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV. Ünite 2 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 3,39'luk bir kısmı ifade etmektedir. “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. Ünite 2 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 3,39'luk bir kısmı ifade etmektedir. “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. Ünite 2 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 3,39'luk bir kısmı ifade etmektedir. “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünite 1 resim kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimlerin dağılımında % 1,69'luk bir kısmı ifade etmektedir.

Kitapta yer alan ünitelerin harita dağılımlarına, sadece ünite olarak bakıldığında, en fazla harita sayısı “İslam Tarihi” başlığı ile verilen ünite dir. Bu noktada Akşit tarafından yazılan “Tarih II” adlı ders kitabı ile paralellik arz etmemektedir. Bu durum resimler söz konusu olduğunda da aynıdır. Akşit’te en fazla resim “M.S. V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa Tarihi” ünitesinde yer alırken, Oktay’da en fazla resim “İslam Tarihi” ünitesinde yer almıştır.

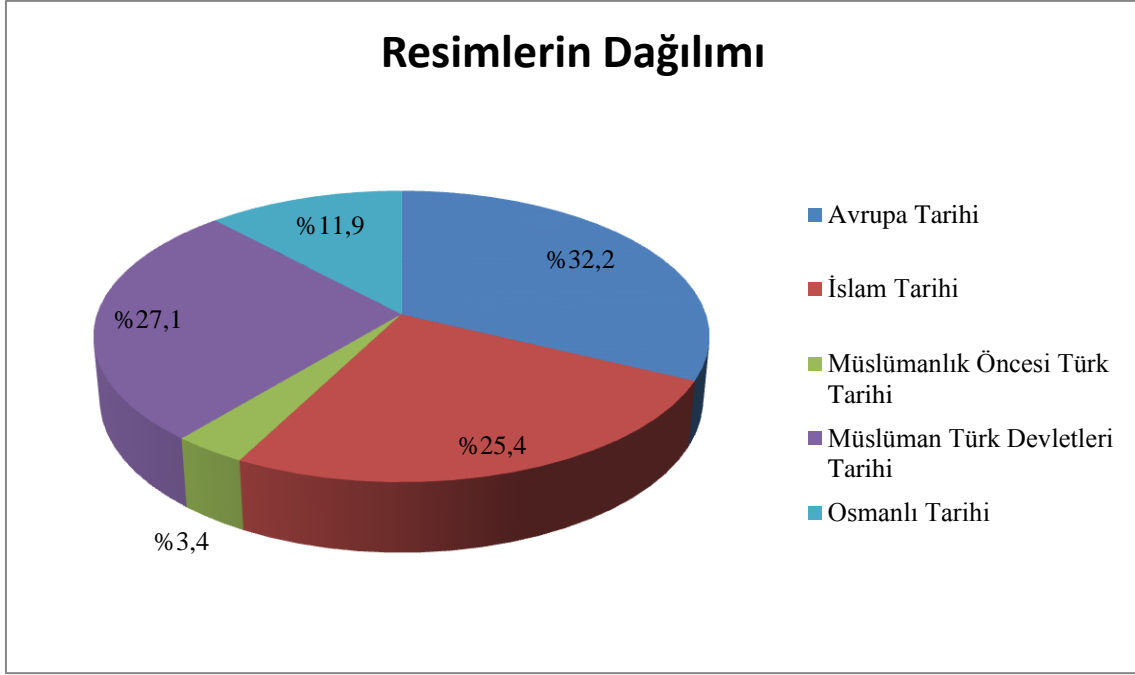
Akşit’in kitabında toplamda en fazla harita sayısı “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” ne ayrılmışken, Oktay’da da en fazla harita “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” konularına ayrılmıştır. Bu durum resimler söz konusu olduğunda Oktay’da toplamda en fazla resim “Avrupa Tarihi” konularında yer alırken, Akşit’te “Avrupa Tarihi” ve “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” konularında yer almaktadır.

Şekil 8. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 8’den hareketle kullanılan harita sayısına bakıldığında “Avrupa Tarihi”ni kapsayan “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa Tarihi” adlı V. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünitelerde toplamda 6 harita kullanılmıştır. Kitabın tamamında %28,57’lik bir kısmı kapsamaktadır. “İslam Tarihi”ni kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite de 4 harita kullanılmıştır. Kitabın tamamında %19,05’lik bir kısmı kapsamaktadır. “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi”ni kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. ünite de 1 harita kullanılmıştır. Kitabın tamamında % 4,76’lık bir kısmı kapsamaktadır. “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”ni kapsayan “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV., “Türkiye Tarihi” adlı VI., “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. ünitelerde toplamda 8 harita kullanılmıştır. Kitabın tamamında %38,10’luk bir kısmı kapsamaktadır. “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. ünite de 2 harita kullanılmıştır. Kitabın tamamında % 9,52’lik bir kısmı kapsamaktadır.

Haritaların dağılımından hareketle kitabın tamamında en fazla harita “Müslüman Türk Devletleri Tarihi” ni kapsayan konularda yer almıştır. Ardından sırasıyla “Avrupa Tarihi”ni, “İslam Tarihi”ni, “Osmanlı Tarihi”ni ve “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi”ni kapsayan konular gelmektedir.

Şekil 9. “Tarih Lise II” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 9’dan hareketle, kullanılan resim sayısına bakıldığında “Avrupa Tarihi”ni kapsayan “V. Yüzyıldan VIII. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakın Doğu Tarihine Genel Bir Bakış” adlı I., “VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar Avrupa Tarihi” adlı V. ve “XIV. Yüzyılda Avrupa” adlı X. ünitelerde toplamda 19 resim kullanılmıştır. Kitabın tamamında %32,2’lik kısmı kapsamaktadır. “İslam Tarihi”ni kapsayan “İslam Tarihi” adlı III. ünite de 15 resim kullanılmıştır. Kitabın tamamında % 25,4’lük kısmı kapsamaktadır. “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi”ni kapsayan “Müslümanlıktan Önce Türkler” adlı II. ünite de 2 resim kullanılmıştır. Kitabın tamamında % 3,4’lük kısmı kapsamaktadır. “Müslümanlık Türk Devletleri Tarihi”ni kapsayan “İlk Müslüman Türk Devletleri” adlı IV., “Türkiye Tarihi” adlı VI., “Mısır ve Suriye’de Kurulan Türk Devletleri” adlı VII. ve “Türk-Moğol ve Timur İmparatorluğu” adlı VIII. ünitelerde toplamda 16 resim kullanılmıştır. Kitabın tamamında % 27,1’lik kısmı kapsamaktadır. “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı IX. ünite de 7 resim kullanılmıştır. Kitabın tamamında %11,9’luk kısmı kapsamaktadır.

Kitapta yer alan 59 resmin dağılımına bakıldığında en fazla resim “Avrupa Tarihi” ni kapsayan konularda kullanılmıştır. Ardından sırasıyla “Müslüman Türk Devletleri Tarihi”, “İslam Tarihi”, “Osmanlı Tarihi” ve “Müslümanlık Öncesi Türk Tarihi”ni kapsayan konular gelmektedir.

4.1.2.1.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı

“Osmanlı Tarihi”nin kuruluş dönemini anlatan “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adlı ünite toplamda 2 harita ve 7 resim kullanılmıştır. Ünite kullanılan 2 harita kitabın tamamında %9,52’lik kısmı kapsamaktadır. Ünite “Osmanlı Devletinin Kuruluşu (1299-1453)” adlı birinci bölümünde “Osman Bey zamanında (1299-1324) Osmanlı Beyliği” adı ile 1 haritaya yer verilmiştir. “XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” adlı ikinci bölümünde de “XV. Yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti (İstanbul’un fethinden önceki sınırlar)” adı ile 1 haritaya yer verilmiştir.

Ünite kullanılan 7 resim ise kitabın tamamında %11,9’luk kısmı kapsamaktadır. Ünite “Osmanlı Devletinin Kuruluşu (1299-1453)” adlı birinci bölümünde “Osmanlı Beyliğinin kurucusu Osman Bey’in Bursa’da Tophane denilen yerde (Gümüslü Kümbet) bulunan türbesindeki muhteşem sandukası. Bu türbe son defa Sultan Abdülaziz zamanında baştan restore edilmiştir.” ve “Yıldırım Bayezit tarafından İstanbul’un kuşatılması sırasında yaptırılan Anadoluhisarı (Güzelcehisar)” açıklamaları ile verilen 2 resim yer almıştır. “XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin Kültür ve Uygarlığı” adlı ikinci bölümünde “Kuruluş Devri merkezlerinden Yeşil Bursa. Resimde görülen cami II. Murat tarafından yaptırılan Muradiye Camisi ile yakınındaki türbelerdir.”, “Kuruluş Devri merkezlerinden Edirne. Resimde görülen cami meşhur Üç Şerefeli Camisidir.”, Birinci Murat zamanında yapılan spor yarışmalarını gösterir bir resim. XVI. Yüzyılda yapılmıştır.”, “Akçe. Orhan Bey’in 5 Akçelik bir sikkesi (Bursa’da basılmıştır)” ve Yeşil Türbe. Mehmet Çelebi’ye aittir.” açıklamaları ile verilen 5 resim yer almıştır.

4.1.2.2. “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla Liselerin III. sınıflarında ders kitabı olarak okutulması kabul edilmiştir. “Tarih Lise III” adlı ortaöğretim lise üçüncü sınıf tarih ders kitabının ilk baskısı 1952 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Sonraki baskıları ise Atlas Yayınevi tarafından yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı bağlamında 1970 ve sonrasındaki baskılar kullanılmıştır. Kitabın ön kapağının dışında her yıl farklı renklendirmeler yapılmakla beraber yazılar ve logolar aynı kalmıştır. Lise I ve Lise II kitaplarında olduğu gibi üst tarafta yazarın adı ve soyadı büyük harflerle, kitabın ortasında

kitabın adı büyük harflerle, altında Atlas Yayınevi'nin logosu alt tarafında büyük harflerle Atlas Yayınevi'nin adı yazmaktadır.

1952 yılındaki ilk baskısına ilerleyen dönemlerde özellikle “Avrupa Tarihi” konularına eklemeler yapılmıştır. Çeşitli harita ve resimler eklenmiştir. 1970 yılına gelindiğinde kitap 6 ünite ve 344 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta 15 harita ve 105 resim kullanılmıştır. Ancak araştırma kapsamındaki “Osmanlı Tarihi” ile ilgili içerikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.

4.1.2.2.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Kitap 6 ünite ve 344 sayfadan oluşmaktadır. Ünitelerin sayıları Roma rakamları ile verilmiştir. Ünitelerin başında “Konunun Ana Çizgileri” adı altında bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün altında “Konunun İşlenmesi” başlığı altında konu ile ilgili ön hazırlık amaçlı çeşitli sorular sorulmuştur. Ardından “İnceleme ve Araştırma İçin Başlıca Kaynaklar” adlı bir bölüm yer almaktadır. Ünite sonlarında konu ile ilgili “Okuma” başlığı altında okuma parçalarına yer verilmiştir. Okuma parçası bittikten sonra ünite ile ilgili “Değerlendirme Soruları ve Ödevler” bölümü yer almıştır.

Kitabın 1. ve 2. sayfalarında kitabın adı ve basım yeri bilgilerine; 3. ve 4. sayfalarında ise içindekiler bölümüne yer verilmiştir. Üniteler 5. sayfadan itibaren başlamakta, 321. sayfada bitmektedir. 322. sayfadan itibaren “Osmanlı Soyu” adlı Osmanlı Sülalesinin soy ağacını gösteren şema, 324. sayfadan itibaren kitabın özeti niteliğinde “Senkronik Özet Tablosu”, 338. sayfadan itibaren “Terimler ve Deyimler” adlı bir sözlük ve 341. sayfadan itibaren “Başlıca Türkçe Kaynaklar” adı ile ansiklopediler, tarihler, monografiler, yabancı devletler tarihleri, dergiler ve sözlüklerin adlarının yer aldığı bir bibliyografyaya yer verilmiştir.

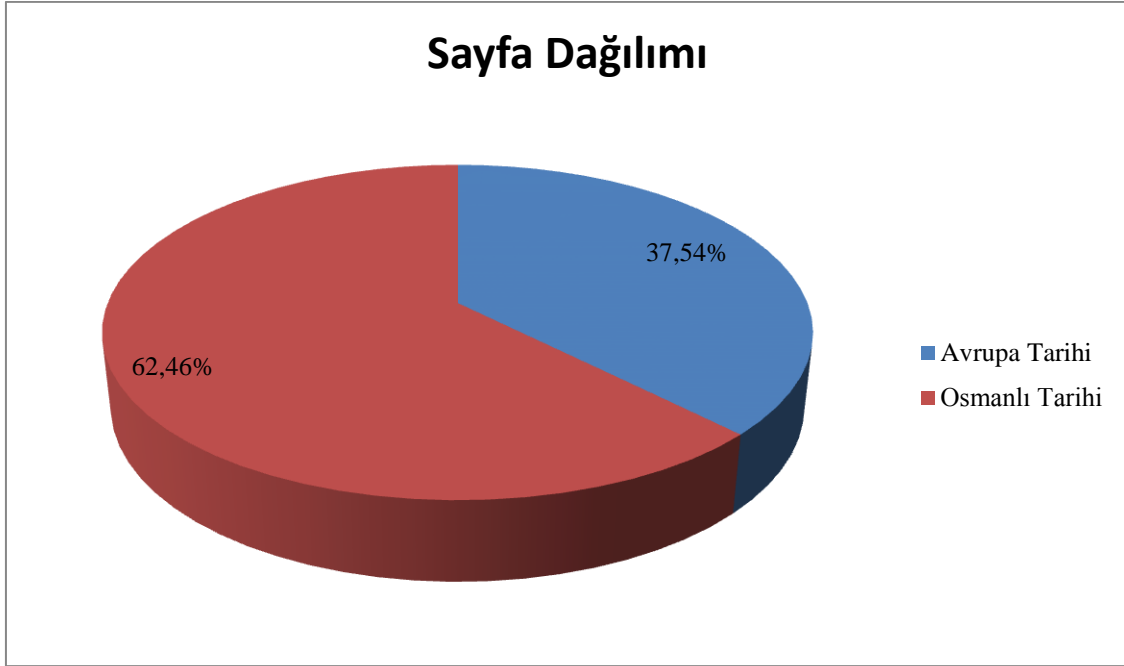
Kitap, ünite başlıkları bağlamında Akşit'in Tarih III “Yeni ve Yakın Çağlar” adlı kitabı ile benzerlik taşımaktadır. Bunun temel nedeni olarak, daha önce de ifade edildiği üzere, her iki yazarında tarih ders kitabı yazımında aynı anlayışa sahip olmalarıdır.

Tablo.9 “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	5-43	12,30
2	XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa	44-79	11,36
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	80-120	12,93
4	XVII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm XVII. Yüzyılda Avrupa	121-164 121-151 152-164	13,88
5	XVIII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm Amerika Birleşik Devletlerinin Kurulması Üçüncü Bölüm XVIII. Yüzyılda Avrupa	165-226 165-195 196-200 201-226	19,56
6	XIX. ve XX. Yüzyıllar Birinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyılda Avrupa Üçüncü Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Birleşik Amerika ve Uzak Doğu Memleketleri	227-321 227-282 283-314 315-321	29,97
	Toplam	317	100

Tablo 9.’daki ünitelerin sayfa ve yüzdellik dağılımlarına bakıldığında yazarın en fazla yer verdiği ünite, 95 sayfadan oluşan ve kitabın % 29,97’lik kısmını oluşturan “XIX. ve XX. Yüzyıllar” adı ile verilmiş olan VI. ünitelerdir. Ünite kendi içerisinde “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu”, “XIX. ve XX. Yüzyılda Avrupa” ve “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Birleşik Amerika ve Uzak Doğu Memleketleri” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 62 sayfadan oluşan ve kitabın % 19,56’lık kısmını oluşturan “XVIII. Yüzyıl” adı ile verilmiş olan V. ünite, kendi içerisinde “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu”, “Amerika Birleşik Devletlerinin Kurulması” ve “XVIII. Yüzyılda Avrupa” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 44 sayfadan oluşan ve kitabın %13,88’lik kısmını oluşturan “XVII. Yüzyıl” adı verilmiş olan IV. ünite, kendi içerisinde “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ve “XVII. Yüzyılda Avrupa” olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Ardından 41 sayfadan oluşan ve kitabın %12,93’lük kısmını oluşturan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adı ile verilmiş olan III., 39 sayfadan oluşan ve kitabın % 12,30’luk kısmını oluşturan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. ve 36 sayfadan oluşan ve kitabın %11,36’lık kısmını oluşturan “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa” adı ile verilmiş olan II. üniteler gelmektedir.

Kitapta yer alan üniteler “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konuları olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili üniteler eşit olarak paylaştırılmıştır. Sayfa dağılımına bakıldığında kitabın ana konusunun “Osmanlı Tarihi” olduğu görülmektedir. Bu noktada Akşit tarafından yazılan Tarih III “Yeni ve Yakınçağlar” adlı ders kitabı ile paralellik göstermektedir.

Şekil 10. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 10’a göre, Ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularını kapsadıkları görülmektedir. “Osmanlı Tarihi” konuları 198 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 62,46’lık bir kısmını oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” konuları 119 sayfadan oluşmakta ve kitabın %37,54’lük kısmını oluşturmaktadır. Kitabın geneline bakıldığında “Osmanlı Tarihi” ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu noktada Akşit tarafından yazılan Tarih III “Yeni ve Yakınçağlar” adlı ders kitabı ile aynı konu ağırlıklarına göre oluşturulmuştur.

4.1.2.2.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı

Tablo 10. “Tarih Lise III” Ders Kitabının Yer Alan Osmanlı Tarihi Konularını Kapsayan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	5-43	19,69
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	80-120	20,71
4	XVII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	121-151	15,66
5	XVIII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	165-195	15,66
6	XIX. ve XX. Yüzyıllar Birinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	227-282	28,28
Toplam		198	100

Tablo 10’a göre, kitapta yer alan ünitelerden “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. ünitenin tamamı, “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı III. ünitenin tamamı, “XVII. Yüzyıl” adlı IV. Ünitenin “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümü, “XVIII. Yüzyıl” adlı V. ünitenin “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümü, “XIX. ve XX. Yüzyıllar” adlı VI. ünitenin “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümü “Osmanlı Tarihi” ile ilgilidir.

“Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünite ve bölümlerde yer alan konu başlıkları şöyledir: “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” ana başlığı ile verilen I. ünite; Fatih Sultan Mehmet Devri (1451-1481), II. Bayezit Devri(1481-1512) ve XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Kurumları, Kültür ve Uygarlığı. “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ana başlığı ile verilen III. ünite; Yavuz Sultan Selim Devri(1512-1520), Kanuni Devri(1520-1566), Sokollu Devri(1564-1579) ve XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun Kurumları, Kültür ve Uygarlığı. IV. Ünite “XVII. Yüzyıl” ana başlığı ile verilen IV. ünitenin “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde; İmparatorluğun Durumuna Genel Bir Bakış, XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Siyasal Durumu, İç İsyanlar, Islahat Hareketleri, Köprülüler Devri(1656-1683), XVII. Yüzyılda Osmanlı Kültür ve Uygarlığı. “XVIII. Yüzyıl” ana başlığı ile verilen V.

ünitenin “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde; XVIII. Yüzyılın İlk Yarısındaki Siyasal Olaylar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran İlişkileri(1722-1746), Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya ve Belgrat Antlaşmaları (1736-1739), XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Siyasal Durumu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Yapılan Islahat Hareketleri, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kültür ve Uygarlığı. “XIX. ve XX. Yüzyıllar” ana başlığı ile verilen VI. ünitenin “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde; İmparatorluğun Siyasal İlişkileri, III. Selim’in Islahat Hareketlerine Karşı Yapılan Tepki, Osmanlılarda Milliyet Hareketleri, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Sorunu, Kırım Savaşı, 1856’dan Sonra Osmanlı Devleti Rusya ve Panislawizm, Berlin Kongresinden İkinci Meşrutiyetin İlanına Kadar Osmanlı Devletinin Siyasal Olayları (1878-1908), İtalya (Trablusgarp) Savaşı (1911-1912), Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Cihan Savaşı (1914-1918), XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri (1808-1908), XIX. Yüzyılın Son Yarısında Kültür Hareketleri ve Ekonomik Durum.

“Osmanlı Tarihi”ne yönelik üniteler içerisinde en fazla sayfa sayısına sahip olan ünitenin Akşit’te de olduğu gibi “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” ünitesidir. Oktay’da Akşit gibi Osmanlı Tarihi ve Türk Tarihinde batılılaşmayı, modernleşmeyi ve demokratikleşmeyi ifade eden Avrupa tarzı hukuki ve yönetsel ıslahatların olduğu dönemi önemseydiği görülmektedir. Her iki yazar lise üçüncü sınıf tarih ders kitaplarında “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” konularına diğerlerine oranla daha fazla yer vermişlerdir.

4.1.2.2 Görsel Materyallerin Dağılımı

Kitabın tamamında üniteler arasında konularla ilişkilendirilmiş şekilde 15 harita ve yine aynı şekilde 105 resim kullanılmıştır. Haritalar sayfanın tamamına, sayfanın yarısına veya konunun içerisine yerleştirilmiştir. Bu noktada sistemli bir harita yerleştirmesi izlenmemiştir. Resimler konu aralarına ortada, yanda veya altta olacak şekilde yerleştirilmiştir. Resimlerin yerleştirilmesi de haritalarda olduğu gibi sistemli bir yerleştirme şeklinde değildir. Ancak harita ve resimler kitaba görsellik, konulara canlılık kazandırmıştır.

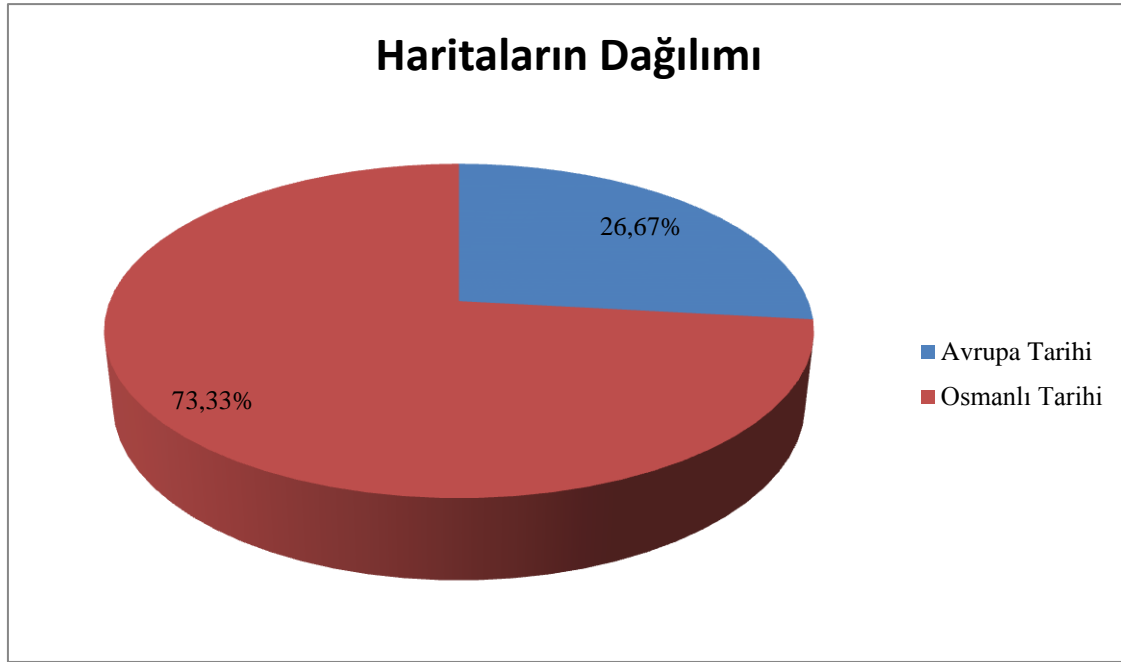
Tablo 11. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	2	13,33	18	17,14
2	XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa	4	26,67	18	17,14
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	6,67	13	12,38
4	XVII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm XVII. Yüzyılda Avrupa	2 2 -	13,33 13,33 -	18 10 8	17,14 17,14 -
5	XVIII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm Amerika Birleşik Devletlerinin Kurulması Üçüncü Bölüm XVIII. Yüzyılda Avrupa	2 2 - -	13,33 13,33 - -	17 5 2 10	16,19 4,76 2,38 10,00
6	XIX. ve XX. Yüzyıllar Birinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Avrupa Üçüncü Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Birleşik Amerika ve Uzak Doğu	4 4 - -	26,67 26,67 - -	21 10 9 2	20,00 17,14 8,57 1,90
Toplam		15	100	105	100

Tablo 11.’deki haritaların dağılımı göz önüne alındığında her üniteye en az 1 harita kullanıldığı görülmektedir. En fazla harita 4 harita ile %26,67’lik kısmı oluşturan “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa” adlı II. ve yine 4 harita ile %26,67’lik kısmı oluşturan “XIX. ve XX. Yüzyıllar” adlı VI. ünitelerde kullanılmıştır. Ardından 2 harita ile %13,33’lük kısmı oluşturan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. ve yine 2 harita ile %13,33’lük kısmı oluşturan “XVII. Yüzyıl” adlı IV. ve yine 2 harita ile %13,33’lük kısmı oluşturan “XVIII. Yüzyıl” adlı V. ve 1 harita ile %6,67’lik kısmı oluşturan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı III. ünite gelmektedir.

Resimlerin dağılımına bakıldığında ise, haritaların dağılımında olduğu gibi her üniteye resim kullanılmıştır. En fazla resim kullanılan ünite 21 resim ile %20’lik kısmı oluşturan “XIX. ve XX Yüzyıllar” ana başlığı ile verilmiş olan VI. ünite dir. Ardından 18 resim ile %17,14’lük kısmı oluşturan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” ana başlığı ile verilmiş olan I. ve yine 18 resim ile %17,14’lük kısmı oluşturan , “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa” ana başlığı ile verilmiş olan II. ve yine 18 resim ile %17,14’lük kısmı oluşturan “XVII. Yüzyıl” ana başlığı verilmiş olan IV. ; 17 resim ile %16,19’luk kısmı oluşturan “XVIII. Yüzyıl” ana başlığı ile verilmiş olan V. ve 13 resim ile %12,38’lik kısmı oluşturan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ana başlığı ile verilmiş III. üniteler gelmektedir.

Kitapta yer alan haritalara bakıldığında en fazla harita “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Avrupa Tarihi” ve “XIX. ve XX. Yüzyıllar” ünitesi altında verilen “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” bölümünde görülmektedir. En fazla resim ise “XIX. ve XX. Yüzyıllar” ünitesi altında verilen “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” bölümünde görülmektedir. Ancak kitabın genelinde aşağıda da görüldüğü üzere toplamda en fazla harita sayısı ve resim sayısı “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan ünitelere aittir.

Şekil 11. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 11’den hareketle, kitaptaki ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temel olarak “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” konularının esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam harita sayısı 15’dir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan harita sayısı 4’dür. Bu durumda % 26,67’lik bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan harita sayısı ise 11’dir. Bu durumda % 73,33’lük bir kısmı oluşturmaktadır.

Haritalar bağlamında bakıldığında daha önce verilen ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitap kapsamına uygun olarak “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Şekil 12. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik.

Şekil 12’ den hareketle, kitaptaki ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” konularının esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam resim sayısı 105’dir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı 49’dur. Bu durumda %46,67’lik bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı ise 56’dır. Bu durumda %53,33’lük bir kısmı oluşturmaktadır.

Resimlerde de yukarıda ifade edildiği üzere haritalar ve ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitabın içeriğine uygun olarak “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

4.1.2.2.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı

Tablo 12. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu	2	18,18	18	32,14
3	XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	1	9,09	13	23,21
4	XVII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	2 2	18,18	10 10	17,86
5	XVIII. Yüzyıl Birinci Bölüm XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	2 2	18,18	5 5	8,93
6	XIX. ve XX. Yüzyıllar Birinci Bölüm XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	4 4	36,36	10 10	17,86
	Toplam	11	100	56	100

Tablo 12’ye göre, 6 üniteden oluşan “Tarih Lise III” kitabında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konular “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. ve “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı III. üniteler ile “XVII. Yüzyıl” adlı IV., “XVIII. Yüzyıl” adlı V. ve “XIX ve XX Yüzyıllar” adlı VI. ünitelerin birinci bölümlerinde yer almaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan üniteler ve ünite içerisindeki bölümlerde toplamda 11 harita ve 56 resim kullanılmıştır.

En fazla harita kullanılan ünite 4 harita ile %36,36’lık kısmı oluşturan “XIX. ve XX. Yüzyıllar” ana başlığı ile verilen VI. ünitenin “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” başlıklı birinci bölümdür. Kullanılan haritalar “Bükreş ve Edirne antlaşmaları”, “Osmanlı –Rus savaşları ve antlaşmaları”, “Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarına göre Balkan devletleri” ve “Balkan savaşını bitiren antlaşmalara göre Balkan devletleri” açıklamaları ile verilmiştir. 2 haritanın yer aldığı %18,18’lik kısmı oluşturan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” adlı I. ünite kullanılarak haritalar “İstanbul’un kuşatılması planı.” ve “Fatih devrinde Osmanlı İmparatorluğu” açıklamaları ile verilmiştir. 2 haritanın yer aldığı %18,18’lik kısmı oluşturan “XVII. Yüzyıl” adlı IV. ünitenin “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümde kullanılan haritalar “Karlofça Antlaşması” ve “1700 İstanbul Antlaşması ve Osmanlı Devrinde Karadeniz Kıyıları” açıklamaları ile verilmiştir. 2 haritanın yer aldığı %18,18’lik kısmı oluşturan “XVIII. Yüzyıl” adlı V. ünitenin “XVIII. Yüzyılda Osmanlı

İmparatorluğu” adlı birinci bölümde kullanılan haritalar “Pasarofça ve Belgrat antlaşmaları.” ve “Küçük Kaynarca Antlaşması.” açıklamaları ile verilmiştir. 1 haritanın yer aldığı %9,09’luk kısmı oluşturan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı III. ünite “Osmanlı İmparatorluğunun Genişlemesi” açıklaması ile verilmiştir.

En fazla resim kullanılan ünite 18 resim ile %32,14’lik kısmı oluşturan “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” başlığı ile yer alan I. ünite. Kullanılan resimler “Fatih Sultan Mehmet (Ressam Venedikli Centil Bellini tarafından yapılmıştır. Aslı Londra Müzesindedir. Topkapı Müzesi Resim Galerisinde bir büyük kopyası vardır).”, Rumelihisarı (Boğazkesen)”, “Fatih’in tuğrası.”, “II. Bayezit.”, “Topkapı Sarayı (Deniz tarafından görünüşü).”, “Sadrazam (Resmi kıyafet).”, “Şeyhülislam (Müftü-Resmi kıyafet).”, “Kubbealtı (Resimde gördüğünüz yerde Divan kurulur ve duvardaki kafes arkasından da padişahlar Divan konuşmalarını dinlerlerdi).”, “Arz odası (Resimde gördüğünüz taht üzerinde padişah oturur ve Divan toplantısından sonra sadrazam ve diğer Divan üyelerini burada kabul ederdi)”, “Babiâli.”, “Yeniçeri Ağası.”, “Kapıkulu Süvarileri”, “Bir yeniçeri (Ressam Bellini tarafından çizilmiştir.)”, “Fatih’in altın sikkesi”, “Fatih Sultan Mehmet’in kaftanı (Topkapı Müzesi)”, “Çiniliköşk (İstanbul)”, “Fatih Camisi” ve “Bayezit Camisi” açıklamaları ile verilmiştir. 13 resim ile % 23,21’lik kısmı oluşturan “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı III. ünite kullanılan resimler “Yavuz Sultan Selim”, “Şah İsmail’in tahtı (Topkapı Müzesi- Hazine Dairesi). (Şah İsmail’e ait olduğu ve Çaldıran zaferi sonunda ele geçtiği söylenen bu taht’ın, gerçekte İran’da Afşar soyunu kuran Nadir Şah tarafından I. Sultan Mahmut’a hediye edildiği ve bunun Hint Türk-Moğol sultanlarına ait bir taht olduğu ve Nadir Şah’ın Hindistan’a yaptığı sefer sırasında elde ettiği anlaşılmıştır).”, “Yavuz’un Kahire’ye girişi (24 Ocak 1517)”, “Kanuni Sultan Süleyman”, “Preveze Deniz Savaşı(28 Eylül 1538) (Katip Çelebi’nin Tuhfet-ül-Kibar fi esfar-il-bihar adlı eserinden).”, “Barbaros Antı (Beşiktaş)”, “Sokollu Mehmet Paşa”, “Bir Türk kalyonu (Katip Çelebi’nin Tuhfet-ül-kibar fi esfar-il-bihar adlı eserinden)”, “Süleymaniye camisi (1550-1557 yılları arasında yapılmıştır).”, “Selimiye (1568- 1574) yılları arasında yapılmıştır. (Edirne)”, “Rüstem Paşa camisinin içinden bir görünüş.”, “Bir çini pano (Topkapı sarayı).” ve “XVI. Yüzyıl hattatlarından ünlü sanatçı Ahmet Karahisari’ nin bir besmele yazısı” açıklamaları ile verilmiştir. “XVII. Yüzyıl” adlı IV. ünitenin “XVII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde kullanan 10 resim ile oluşan % 17,86’lık kısımda “Kaniye kahramanı Tiryaki Hasan Paşa”, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, “İkinci Viyana kuşatması manzaralarından”, “İkinci Viyana

kuşatması sırasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın düşman eline geçen ve şimdi Viyana müzesinde bulunan otağı.”, “Genç Osman”, “Köprülü Mehmet Paşa. (Kendi zamanında yapılmıştır).”, Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa. (Kendi zamanında yapılmıştır).”, “Sultanahmet camisi (1609-1616 yıllarında yapılmıştır).”, “Vezir Mustafa Paşa köşkü (Topkapı Sarayı)” ve “Bağdat Köşkünün içeriden görünüşü (Topkapı Sarayı)” açıklamaları ile verilmiştir. “XIX. ve XX. Yüzyıllar” adlı VI. ünitenin “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde kullanılan 10 resim %17,86’lık kısmı oluşturarak “III. Selim”, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa.”, “Âli Paşa.”, “Fuat Paşa”, “II. Mahmut”, “Mustafa Reşit Paşa”, “Mithat Paşa”, “Namık Kemal”, “Hürriyet kahramanlarından Kolağası Niyazi Bey” ve “Dolmabahçe Sarayı.” açıklamaları ile verilmiştir. “XVIII. Yüzyıl” adlı V. ünitenin “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” adlı birinci bölümünde kullanılan 5 resim %8,93’lük kısmı oluşturarak “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa.”, “İlk Türk matbaasını kuranlardan Sait Efendi (Sonra sadrazam olmuştur.)”, “III. Ahmet Çeşmesi (Bab-1 Hümayun karşısındadır.)”, “Tophane Çeşmesi, Sultan I. Mahmut zamanında yapılmıştır (İstanbul – Tophane) (Ressam Melling’in eseridir. Çeşmenin XIX. yüzyıldaki durumunu göstermektedir.)” ve Levni’nin bir minyatürü “Karanfilli ve Güllü kadın” açıklamaları ile verilmiştir.

“Osmanlı Tarihi”ne ait ünitelerdeki haritalar noktasında en fazla önemsenen ünite “XIX. ve XX. Yüzyıllar” ünitesinin birinci bölümü olan “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu” olurken, resimler noktasında en fazla önemsenen ünite “XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” ünitesi olmuştur.

4.1.3. Yılmaz Öztuna Tarafından Yazılan “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabı

I. MC Hükümeti döneminde 1975 yılında ortaöğretim ders kitaplarının farklı yazarlara yazdırılarak, tek kitap uygulamasına kesinlik kazandırılması amacı ile lise üçüncü sınıflar için “Osmanlı Tarihi” konularını kapsayan tarih ders kitabı, 2012 yılında vefat eden Tahsin Yılmaz Öztuna tarafından yazılmıştır.

20 Eylül 1930 İstanbul doğumlu olan Öztuna'nın ilk makalesi 13 yaşında, ilk kitabı ise 15 yaşında basıldı. 1969'da Adalet Partisi'nden Konya Milletvekili seçilerek Meclis'e girdi. TRT, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığında çeşitli görevlerde bulunan Öztuna, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda kurucu yönetim kurulu üyesi ve Türk Musikisi Korosu'nda kurucu yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. 1974-1980 arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ansiklopedisi olan ve Milli Eğitim Bakanlığınca yayınlanan Türk Ansiklopedisi'nin genel yayın müdürü olarak 'K' harfinden 'T' harfine kadar olan ciltleri yayınladı. Bazı kitap ve yazıları çeşitli dillere tercüme edilen Öztuna, dünyada ilk defa olarak Türk Musikisi Tarihi kürsüsünü kurdu. Türk Kara Kuvvetleri'nin ve Deniz Kuvvetleri'nin evvelce yanlış olarak kutlanan yıl dönümlerinin bugünkü doğru başlangıç tarihleri ile kutlanması da Yılmaz Öztuna'nın girişimleri sonucu olmuştur. Öztuna'nın, “Bir Darbenin Anatomisi”, “Türk Tarihinden Yapraklar”, “Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikayeleri”, “Türk Tarihinden Yapraklar”, “Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikayeleri”, “Türk Tarihinden Portreler”, “Tarih Sohbetleri” gibi eserleri de vardır.(Milliyet Gazetesi, 10 Şubat 2012; Sabah Gazetesi, 10 Şubat, 2012; Hürriyet Gazetesi, 9 Şubat 2012; https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html).

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 26.7.1976 tarih ve 306 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş; Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 16.9.1976 tarih ve 8539 sayılı emirleri ile 1. defa 200.000 adet basılmıştır. MEB Devlet Kitapları olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır. “Kitapta Her hakkı saklıdır ve Milli Eğitim Bakanlığına aittir.” ifadesine yer verilmiştir. 1976 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır. Kitabın 1977 tarihli ikinci baskısı ise Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 26.7.1976 tarih ve 306 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş; Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 2.9.1977 tarih ve 9894 sayılı emirleri ile 2. defa 150.000 adet basılmıştır. İlk baskıda yer alan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş'ın önsözüne, 06.01.1977 tarihinde görevinden ayrılmış olmasına bağlı olarak, ikinci baskıda yer verilmemiştir.

Bu dönemde lise üçüncü sınıflar için yazılan ve MEB okullarında öğrenime alınan “Tarih Lise III” adlı ders kitabının yazarı olan Öztuna tarafından yazılan diğer eserlerin, kendisinden önceki dönemde öğrenimde olan ve sonraki dönemde de öğrenimde olacak olan Akşit ve Oktay tarafından yazılan “Lise II” ve “Lise III” tarih ders kitaplarının bibliyografyalarında yer alması ayrıca dikkat çekicidir.

1976-1977 öğretim yılında lise üçüncü sınıflarda okutulan “Tarih Lise III” ders kitabı, temel olarak “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” şeklinde verilmiştir. Ancak “Avrupa Tarihi” ile ilgili konulara yok denecek kadar az yer verildiğinden, yoğun eleştiriler gelmiş, 1977-1978 öğretim yılında bazı düzenlemeler yapılarak tekrar basılmıştır. Üniteler, konu başlıkları ve haritalar aynı kalmakla beraber, ünite ve konu sonlarında yer alan bazı okuma parçaları ve bazı resimler çıkarılmış, “Avrupa Tarihi”ni kapsayan “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Dünyası” adlı II. üniteye yeni resimler eklenmiştir. Kitapta böyle bir değişikliğe gidilmesinin nedeni olarak bu dönemde özellikle öğretmenler ve velilerden gelen tepkiler gösterilebilir.

4.1.3.1. Ünitelerin Sayfa Dağılımı

1976 yılına ait ilk baskısında kitap 4 ünite ve 478 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağında mavi zemin üzerine beyaz renkte cami resmine yer verilmiştir. Ünitelerin sayıları Roma rakamları ile verilmiştir. Ünitelerin içinde yer alan bölümlerde aralara yazar tarafından önemli görülen konularla ilgili okuma parçalarına ve sorulara yer verilmiştir. Kitabın tamamına bakıldığında yazarın konuları pekiştirmek amacı ile oldukça fazla okuma parçalarına yer verdiği görülmektedir.

1977 yılına ait baskısında ise kitap 4 ünite olarak kalmış ancak sayfa sayısı 446 olmuştur. Bunun nedeni olarak bazı okuma parçalarının ve resimlerin çıkarılmasıdır. İçerik ise ciddi bir değişikliğe uğramadan korunmuştur.

1976 tarihli ilk baskıda kitabın; 1., 2., 3. ve 4. sayfalarında kitabın adı ve basım yeri bilgilerine; 5. ile 9. Sayfalar arasında içindikiler bölümüne yer verilmiştir. 11. ile 14. sayfalarda dönemin Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Rıza Kardaş’ın önsözüne, 15. ile 16. Sayfalarda Yılmaz Öztuna’nın önsöz olarak yazdığı “Başlarken” adlı kısma, 17. ile 19. Sayfalar arasında “Giriş Tarihin Zaman İçindeki Yeri” kısmına yer verilmiştir. Üniteler 20. sayfadan itibaren başlamakta, 438. sayfada bitmektedir. 439. sayfadan itibaren “Osmanoğullarının Soy Kütüğü ve Saltanat Tarihleri” adlı Osmanlı hanedanının soy ağacını gösteren şema, 441. sayfadan itibaren “Bibliyografya” 445. Sayfadan itibaren “Küçük Tarih Sözlüğü” adlı bir alfabetik sözlüğe yer verilmiştir.

1977 tarihli ikinci baskıda ise kitabın, 1. ve 2. sayfalarda kitabın adı ve basım yeri bilgilerine; 3. ile 6. Sayfalar arasında içindikiler bölümüne yer verilmiştir. 7. ile 8.

sayfalarda Öztuna'nın önsöz olarak yazdığı “Başlarken” adlı kısma yer verilmiştir. Üniteler 9. sayfadan itibaren başlamakta, 389. sayfada bitmektedir. 390. sayfadan itibaren “Osmanoğullarının Soyu Kütüğü ve Saltanat Tarihleri” adlı Osmanlı hanedanının soy ağacını gösteren şema, 393. ile 404. sayfalar arasında “Yeni Çağ'da Devletlere Ait Bazı Nüfus Tahminleri” adlı bir bölüme yer verilmiştir. 405. ile 409. Sayfalar arasında “Bibliografya” ve 410. sayfadan itibaren de “Küçük Tarih Sözlüğü” adlı alfabetik sıralı bir sözlüğe yer verilmiştir.

Tablo 13. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı(1976-1977)

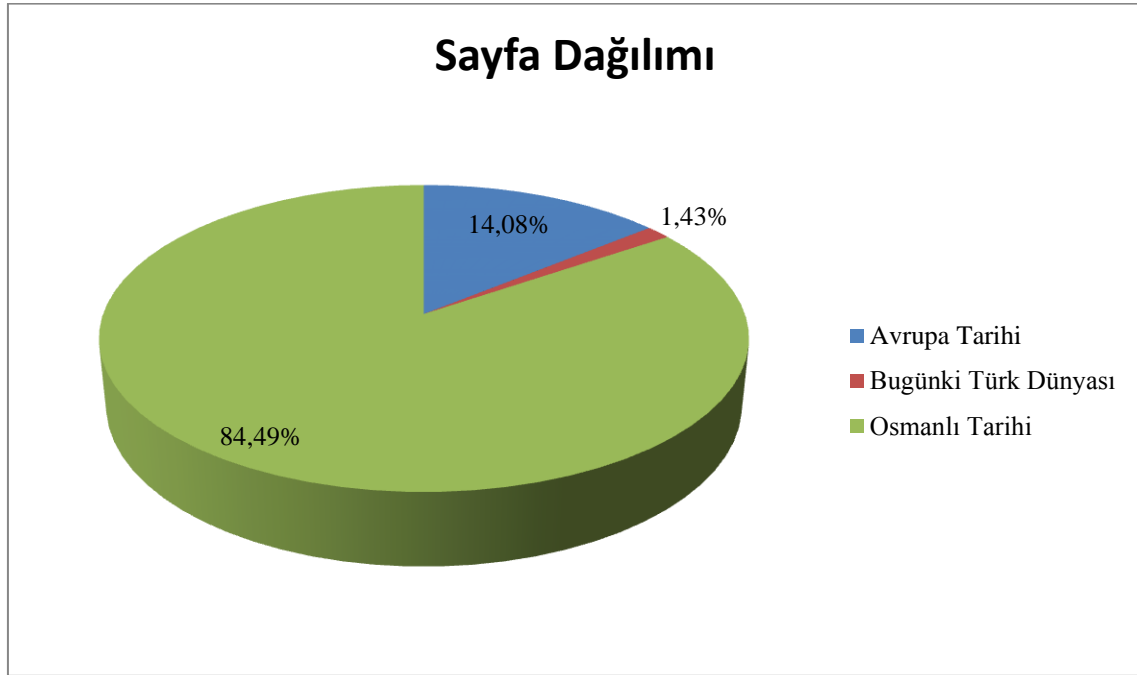
Ünite	Ünite Adı	İlk Baskı(1976)		İkinci Baskı(1977)	
		Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	20-212	46,06	9-174	43,57
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	20-61		9-44	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleyman'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	62-86		45-65	
	C) Kanûni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	87-112		66-93	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	113-134		94-114	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Devresinin Açılması (1683-1826)	135-162		115-133	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islahat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	163-198		134-162	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	199-212		163-174	
2	Yeni ve Yakın Çağlar'da Batı Dünyası	213-271	14,08	175-240	17,32
	A) Yeni Çağ'da Batı Dünyası (1453-1789)	213-239		175-204	
	B) Yakın Çağ'da Batı Âlemi (1789'dan Günümüze Kadar)	240-271		205-240	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	272-432	38,43	241-383	37,53
	A) Osmanlı Çağı Türkiyesi'nde Devlet ve Hükûmet	272-311		241-278	
	B) Ordu	312-341		279-305	
	C) Donanma	342-361		306-323	
	D) Din ve Ahlak	362-368		324-329	
	E) Hukuk ve Eğitim	369-384		330-345	
	F) Toplum ve Kültür	385-413		346-369	
	G) İktisâdi Düzen	414-423		370-378	
	H) Eyaletler	424-432		379-383	
4	Bugünkü Türk Dünyası	433-438	1,43	384-389	1,58
Toplam		419	100	381	100

Tablo 13'e göre, kitabın 1976 yılında yapılan ilk baskısında ünitelerin sayfa ve yüzdelik dağılımlarına bakıldığında yazarın en fazla yer verdiği ünite, 193 sayfadan oluşan ve kitabın % 46,06'lık kısmını oluşturan “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi” adı ile

verilmiş olan I. ünedir. Ardından 161 sayfadan oluşan ve kitabın % 38,43'lük kısmını oluşturan "Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti" adı ile verilmiş olan III., 59 sayfadan oluşan ve kitabın %14,08'lik kısmını oluşturan "Yeni ve Yakın Çağlar'da Batı Dünyası" adı ile verilmiş olan II., 6 sayfadan oluşan ve kitabın % 1,43'lük kısmını oluşturan "Bugünkü Türk Dünyası" adlı IV. üniteler gelmektedir.

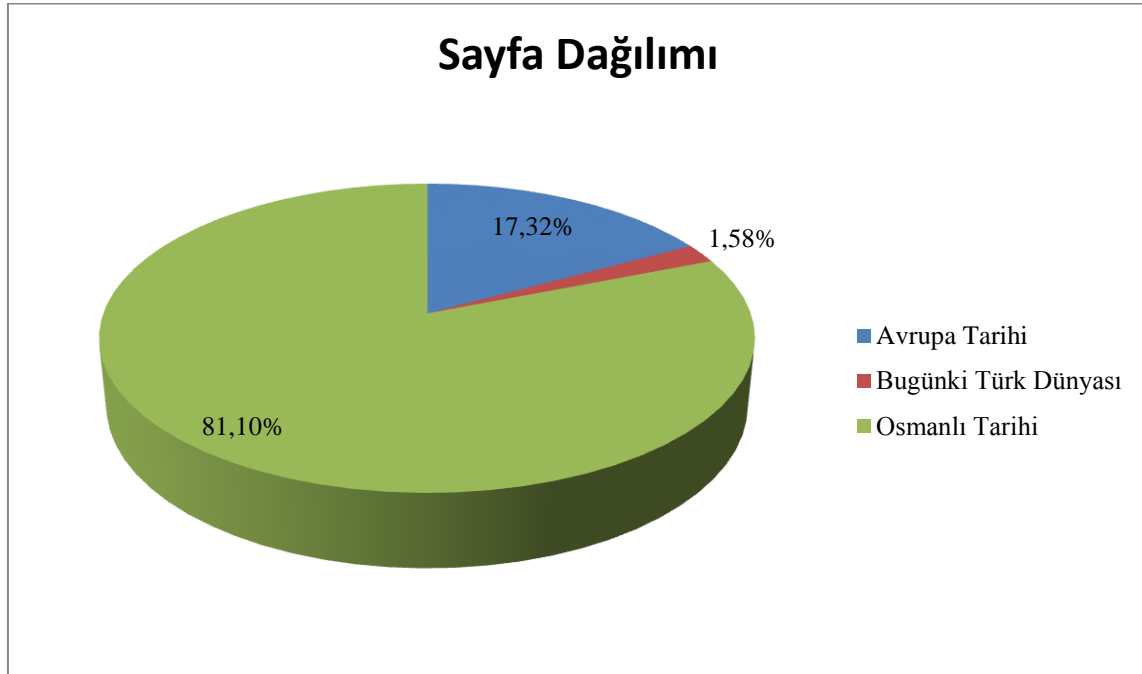
Kitabın 1977 yılında yapılan ikinci baskısında ise içerik olarak çok büyük bir fark olmamakla beraber ünitelerin sayfa ve yüzdeler dağılımlarına bakıldığında yazarın en fazla yer verdiği ünite, 166 sayfadan oluşan ve kitabın % 43,57'lik kısmını oluşturan "Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi" adı ile verilmiş olan I. ünedir. Ardından 143 sayfadan oluşan ve kitabın % 37,53'lük kısmını oluşturan "Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti" adı ile verilmiş olan III., 66 sayfadan oluşan ve kitabın %17,32'lik kısmını oluşturan "Yeni ve Yakın Çağlar'da Batı Dünyası" adı ile verilmiş olan II., 6 sayfadan oluşan ve kitabın % 1,58'lik kısmını oluşturan "Bugünkü Türk Dünyası" adlı IV. üniteler gelmektedir.

Kitabın sayfa dağılımına bakıldığında yazılım amacına uygun olarak "Osmanlı Tarihi"ni kapsayan konuları içerdiği görülmektedir. "Avrupa Tarihi" konularına ise çok kısıtlı bir şekilde yer vermiştir. Akşit ve Oktay'da görülen "Orta Çağ Avrupa Tarihi" ne ise Öztuna hiç yer vermeden doğrudan "Yeni Çağ Avrupa Tarihi" ile başlamıştır.

Şekil 13. "Tarih Lise III" Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1976).

Şekil 13'ten hareketle, 1976 tarihli ilk baskıda ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Osmanlı Tarihi”, “Avrupa Tarihi” ve “Bugünkü Türk Dünyası” konularını kapsadıkları görülmektedir. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konular 354 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 84,49'luk bir kısmını oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili konular 59 sayfadan oluşmakta ve kitabın %14,08'lik kısmını oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” ile ilgili konular 6 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 1,43'lük kısmını oluşturmaktadır. Kitabın geneline bakıldığında “Osmanlı Tarihi” ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Şekil 14.“Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1977).

Şekil 14'ten hareketle, 1977 tarihli ikinci baskıda ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında temelde “Osmanlı Tarihi”, “Avrupa Tarihi” ve “Bugünkü Türk Dünyası” konularını kapsadıkları görülmektedir. “Osmanlı Tarihi” konuları 309 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 81,10'luk bir kısmını oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” konuları 66 sayfadan oluşmakta ve kitabın %17,32'lik kısmını oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” konuları 6 sayfadan oluşmakta ve kitabın % 1,58'lik kısmını oluşturmaktadır. Kitabın geneline bakıldığında “Osmanlı Tarihi” ağırlıklı olduğu görülmektedir.

4.1.3.1.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünitelerin Dağılımı

Tablo 14. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Sayfa Dağılımı(1976-1977)

Ünite	Ünite Adı	İlk Baskı(1976)		İkinci Baskı(1977)	
		Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Sayfa Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	20-212	54,52	9-174	53,72
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	20-61		9-44	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleymân'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	62-86		45-65	
	C) Kanûni Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	87-112		66-93	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	113-134		94-114	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islâhat Devresinin Açılması (1683-1826)	135-162		115-133	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islâhat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	163-198		134-162	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	199-212		163-174	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	272-432	45,48	241-383	46,28
	A) Osmanlı Çağı Türkiyesi'nde Devlet ve Hükûmet	272-311		241-278	
	B) Ordu	312-341		279-305	
	C) Donanma	342-361		306-323	
	D) Din ve Ahlak	362-368		324-329	
	E) Hukuk ve Eğitim	369-384		330-345	
	F) Toplum ve Kültür	385-413		346-369	
	G) İktisâdi Düzen	414-423		370-378	
	H) Eyaletler	424-432		379-383	
Toplam		354	100	309	100

Tablo 14'e göre, kitapta yer alan dört üniteden 1. ve 3. Üniteler “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsarken 2. Ünite “Avrupa Tarihi” konularını, 4. Ünite ise “Bugünkü Türk Dünyası” konularını kapsamaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konulara 1976 tarihli ilk baskıda 419 sayfalık üniteleri kapsayan kısımda 354 sayfa, 1977 tarihli ikinci baskıda ise 381 sayfalık üniteleri kapsayan kısımda 309 sayfa yer verilmiştir.

Kitabın 1976 yılında yapılan ilk baskısında I. Ünite “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiştir. Ünite kendi içinde “ Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1299-1453)”, “İstanbul'un Fethi'nden Kanuni Sultan Süleyman' a Kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)”, “Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)”, “XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)”, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Devresinin Açılması (1683-1826)”, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islahat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)” ve “İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)” olmak üzere yedi alt başlık bulunmaktadır.

Ünite 193 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın %46,06'lık kısmını oluşturmaktadır. 1977 yılındaki ikinci baskısında ise ünite yine yedi alt başlıktan oluşmakta ancak ünite 166 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın % 43,57'lik kısmını oluşturmaktadır.

III. Ünite “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiştir. Ünite içerisinde “Osmanlı Çağı Türkiyesi’nde Devlet ve Hükûmet”, “Ordu”, “Donanma”, “Din ve Ahlak”, “Hukuk ve Eğitim”, “Toplum ve Kültür”, “İktisadi Düzen” ve “Eyaletler” olmak üzere sekiz alt başlık bulunmaktadır. Ünite 161 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın % 38,43'lük kısmını oluşturmaktadır. 1977 yılındaki ikinci baskısında ise ünite yine sekiz alt başlıktan oluşmakta ancak ünite 143 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın % 37,53'lük kısmını oluşturmaktadır.

4.1.3.2. Görsel Materyallerin Dağılımı

Tablo 15. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı(1976)

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	13	81,25	68	60,71
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	5		10	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleymân'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	3		8	
	C) Kanûni Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	3		10	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	1		8	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islâhat Devresinin Açılması (1683-1826)	-		15	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islâhat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	1		13	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	-		4	
2	Yeni ve Yakın Çağlarda Batı Dünyası	1	6,25	3	2,68
	A) Yeni Çağ'da Batı Dünyası (1453-1789)	1			
	B) Yakın Çağ'da Batı Alemi (1789'dan Günümüze Kadar)	-		3	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	1	6,25	41	36,61
	A) Osmanlı Çağı Türkiyesi'nde Devlet ve Hükûmet	-		18	
	B) Ordu	1		7	
	C) Donanma	-		2	
	D) Din ve Ahlak	-		2	
	E) Hukuk ve Eğitim	-		4	
	F) Toplum ve Kültür	-		5	
	G) İktisâdi Düzen	-		-	
	H) Eyaletler	-		3	
4	Bugünkü Türk Dünyası	1	6,25	-	-
Toplam		16	100	112	100

Tablo 16. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı(1977)

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	13	81,25	60	52,2
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	5		10	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleymân'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	3		7	
	C) Kanûni Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	3		7	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	1		10	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islâhat Devresinin Açılması (1683-1826)	-		12	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islâhat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	1		11	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	-		3	
2	Yeni ve Yakın Çağlarda Batı Dünyası	1	6,25	23	20
	A) Yeni Çağ'da Batı Dünyası (1453-1789)	1		5	
	B) Yakın Çağ'da Batı Alemi (1789'dan Günümüze Kadar)	-		18	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	1	6,25	32	27,8
	A) Osmanlı Çağı Türkiyesi'nde Devlet ve Hükûmet	-		16	
	B) Ordu	1		7	
	C) Donanma	-		2	
	D) Din ve Ahlak	-		-	
	E) Hukuk ve Eğitim	-		4	
	F) Toplum ve Kültür	-		2	
	G) İktisâdi Düzen	-		-	
	H) Eyaletler	-		1	
4	Bugünkü Türk Dünyası	1	6,25	-	-
Toplam		16	100	115	100

Tablo 15 ve 16'ya bakıldığında, 1976 tarihli birinci ve 1977 tarihli ikinci baskılarda kitabın tamamında üniteler arasında konularla ilişkilendirilmiş şekilde aynı olmak üzere 16 harita kullanılmıştır. 1976 tarihli birinci baskıda 112 resim, 1977 tarihli ikinci baskıda 1976 tarihli birinci baskıdaki resimlerden bazıları çıkarılmış, “Avrupa Tarihi” ile ilgili konulara ise yenileri eklenmiş olmak üzere 115 resim kullanılmıştır. Haritalar sayfanın tamamına, sayfanın yarısına veya konunun içerisine yerleştirilmiştir. Bu noktada sistemli bir harita yerleştirilmesi izlenmemiştir. Resimler konu aralarına ortada, yanda veya altta olacak şekilde yerleştirilmiştir. Resimlerin yerleştirilmesi de haritalarda olduğu gibi sistemli bir yerleştirme şeklinde değildir. Ancak harita ve resimler kitaba görsellik, konulara canlılık kazandırmıştır.

1976 tarihli birinci ve 1977 tarihli ikinci baskılarda yer alan haritaların dağılımına bakıldığında “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiş olan I. üniteye 13 harita kullanılmıştır. %81,25' lik kısmı oluşturmaktadır. “Yeni ve Yakın

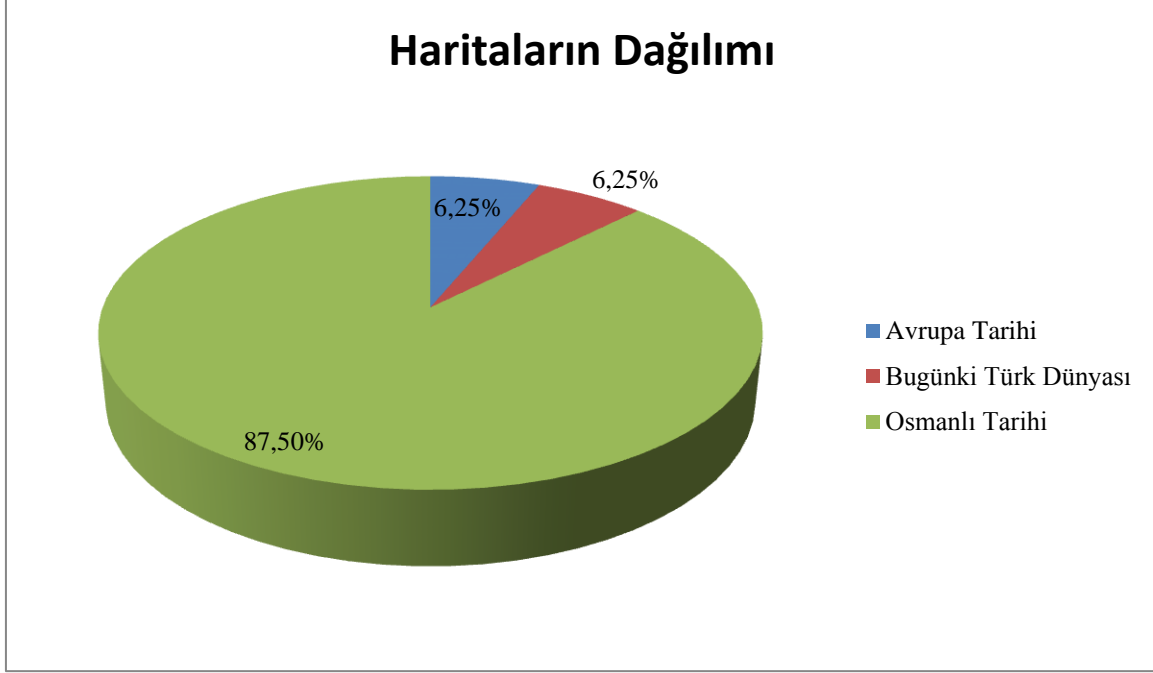
“Çağlar’da Batı Âlemi” ana başlığı ile verilmiş olan II. üniteye 1 haritaya yer verilmiştir. %6,25’ lik bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiş olan III. üniteye 1 harita kullanılmıştır. %6,25’ lik kısmı oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” ana başlığı ile verilmiş olan IV. üniteye 1 harita kullanılmıştır. %6,25’ lik kısmı oluşturmaktadır.

1976 tarihli birinci baskıda resimlerin dağılımına bakıldığında ise “Osmanlı İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiş olan I. üniteye 68 resim kullanılmıştır. %60,71’ lik kısmı oluşturmaktadır. “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Âlemi” ana başlığı ile verilmiş olan II. üniteye 3 resim kullanılmıştır. %2,68’ lik kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiş olan III. üniteye 41 resim kullanılmıştır. %36,61’lik kısmı oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” ana başlığı ile verilmiş olan IV. üniteye resim kullanılmamıştır.

Resimlerin dağılımına bakıldığında en fazla resim kullanılan ünite 68 resim ile “Osmanlı İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiş olan I. üniteye, ardından 41 resim ile “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiş olan III., 3 resim ile “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Âlemi” ana başlığı ile verilmiş olan IV. üniteler gelmektedir.

1977 tarihli ikinci baskıda resimlerin dağılımına bakıldığında ise “Osmanlı İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiş olan I. üniteye 60 resim kullanılmıştır. %52,17’ lik kısmı oluşturmaktadır. “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Âlemi” ana başlığı ile verilmiş olan II. üniteye 23 resim kullanılmıştır. %20’ lik kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiş olan III. üniteye 32 resim kullanılmıştır. %27,83’lük kısmı oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” ana başlığı ile verilmiş olan IV. üniteye resim kullanılmamıştır.

Resimlerin dağılımına bakıldığında en fazla resim kullanılan ünite 60 resim ile “Osmanlı İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilmiş olan I. üniteye, ardından 32 resim ile “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilmiş olan III., 23 resim ile “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Âlemi” ana başlığı ile verilmiş olan IV. üniteler gelmektedir.

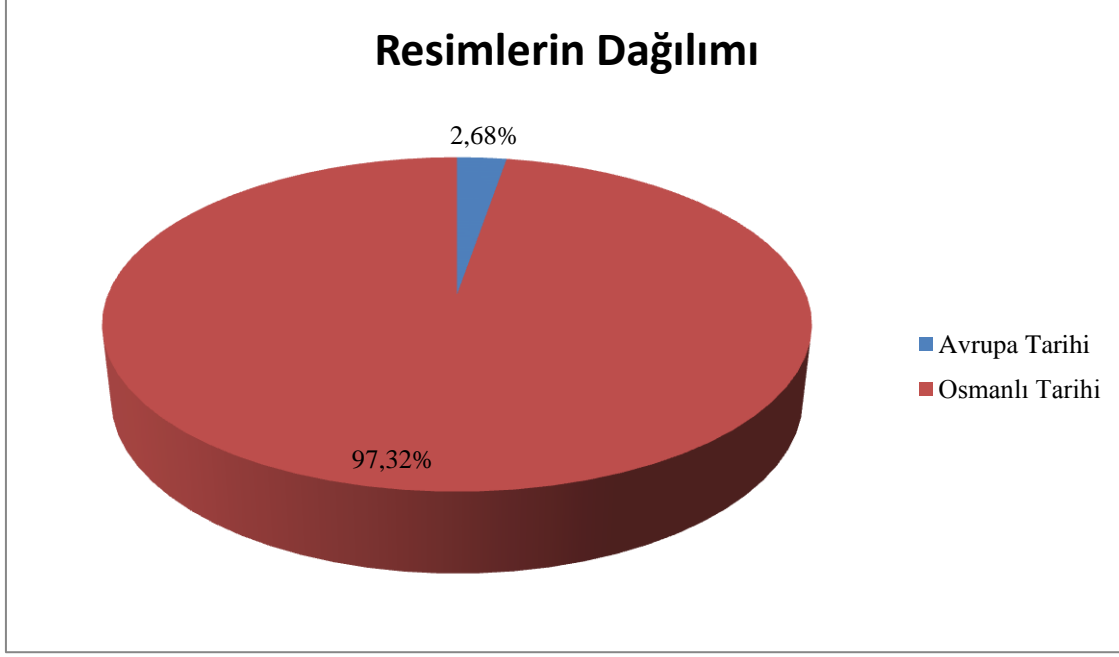

Şekil 15.“Tarih Lise III” Ders Kitaplarında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Haritaların Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1976 ve 1977).

Şekil 15’ten hareketle, kitaptaki ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında “Avrupa Tarihi”, “Bugünkü Türk Dünyası” ve “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuların esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam harita sayısı 16’dır.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünite de kullanılan harita sayısı 1’dir. % 6,25’lik kısmı oluşturmaktadır. “Bugünkü Türk Dünyası” ile ilgili konuları kapsayan ünite de kullanılan harita sayısı 1’dir. %6,25’lik kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan harita sayısı ise 14’dür. Bu durumda % 87,50’lik bir kısmı oluşturmaktadır.

Haritalar bağlamında bakıldığında daha önce verilen ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitabın yazılım amacına uygun olarak “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

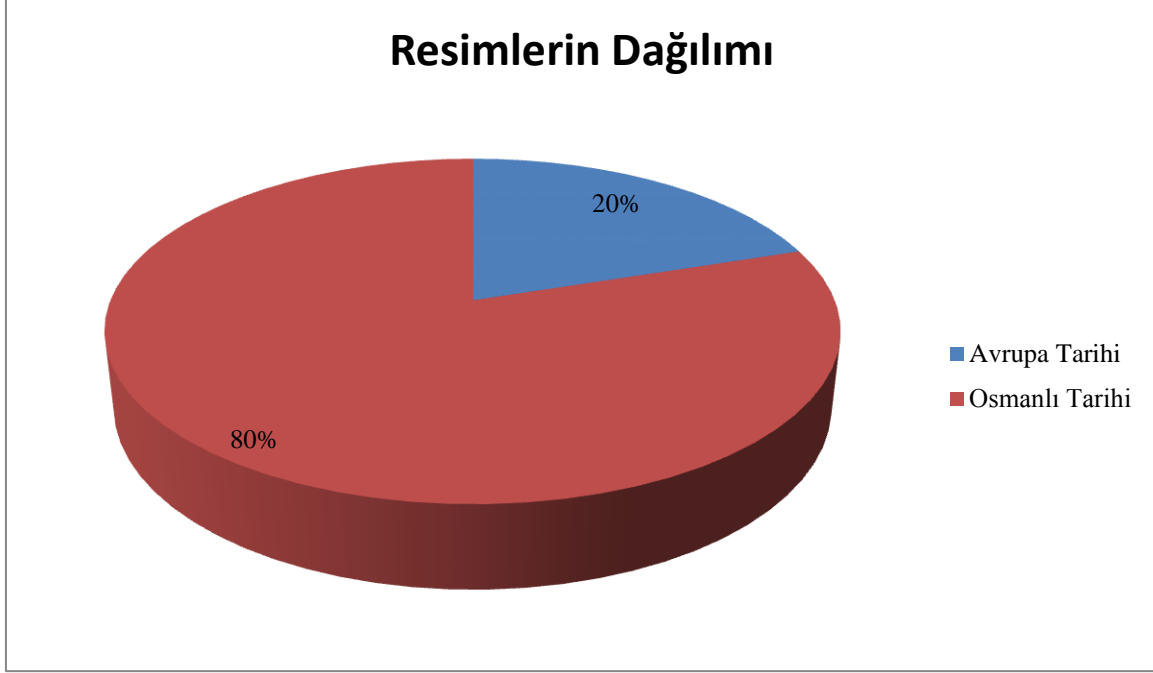

Şekil 16. “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1976).

Şekil 16’ dan hareketle, 1976 tarihli birinci baskıda ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuların esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam resim sayısı 112’dir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı 3’dür. % 2,68’lik bir kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı ise 109’dur. %97,32’lik bir kısmı oluşturmaktadır.

Resimlerde de yukarıda ifade edildiği üzere haritalar ve ünitelerin sayfa sayısı dağılımında olduğu gibi kitap içeriğine uygun olarak “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuların daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ancak kitabın “Avrupa Tarihi”ni kapsayan “Yeni ve Yakın Çağlar’da Batı Âlemi” adlı II. ünite de kullanılan resimlerde “Avrupa Tarihi”ne ait değildir. Ünitenin “Yakın Çağ’da Batı Âlemi” adlı ikinci bölümünde “Birinci Dünya Savaşı” adlı konuda “Filistin cephesindeki 4. ordunun kumandanı Cemal Paşa, Kurmay Başkanı Ali Fuad (Erden) Bey’le”, “I. Dünya Harbi’nde Türk topçusu” ve “Filistin cephesindeki Yıldırım Orduları Grubu (IV., VII. ve VIII. Türk Orduları) Kumandanı Mustafa Kemal Paşa yaverleriyle” açıklamaları ile verilen resimlerin dışında “Avrupa Tarihi”ne ait resim yoktur. Bu resimlerde Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya Savaşı’nda yer almış olmasına bağlı olarak verilmiştir.

Şekil 17. “Tarih Lise III” Adlı Ders Kitabında Yer Alan Temel Konu Başlıklarına Göre Resimlerin Dağılımını Gösteren Pasta Grafik(1977).

Şekil 17’den hareketle, 1977 tarihli ikinci baskıda da ünitelerin başlıklarına ve dağılımlarına bakıldığında “Avrupa Tarihi” ve “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuların esas alındığı görülmektedir. Bu ünitelerde kullanılan toplam resim sayısı 115’dir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı 23’dür. 1976 tarihli birinci baskıda “Avrupa Tarihi” ile ilgili olmayan 3 resim bulunurken, 1977 tarihli ikinci baskıya bahsi geçen 3 resme ek olarak “Avrupa Tarihi” ile ilişkili 20 yeni resim eklenmiştir. % 20’lik kısmı oluşturmaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan ünitelerde kullanılan resim sayısı ise 92’dir. 1976 tarihli birinci baskıda yer alan “Osmanlı Tarihi” ile ilgili 109 resimden bazıları çıkarılmıştır. % 80’lik bir kısmı oluşturmaktadır.

Resimlerde de, yukarıda ifade edildiği üzere, sayfa sayısı ve haritaların dağılımında olduğu gibi, kitap içeriğine uygun olarak “Osmanlı Tarihi” konularının daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

4.1.3.2.1. Osmanlı Tarihi ile İlgili Görsel Materyallerin Dağılımı

Tablo 17. “Tarih Lise III” Ders Kitabında Yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı(1976)

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	13	92,86	68	62,39
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	5		10	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleymân'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	3		8	
	C) Kanûni Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	3		10	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	1		8	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islâhat Devresinin Açılması (1683-1826)	-		15	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islâhat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	1		13	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	-		4	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	1	7,14	41	37,61
	A) Osmanlı Çağı Türkiye'si'nde Devlet ve Hükûmet	-		18	
	B) Ordu	1		7	
	C) Donanma	-		2	
	D) Din ve Ahlak	-		2	
	E) Hukuk ve Eğitim	-		4	
	F) Toplum ve Kültür	-		5	
	G) İktisâdi Düzen	-		-	
	H) Eyaletler	-		3	
Toplam		14	100	109	100

Tablo 18. “Tarih Lise III” Ders Kitabında yer Alan Osmanlı Tarihi ile İlgili Ünite Başlıklarına Göre Görsel Materyallerin Dağılımı(1977)

Ünite	Ünite Adı	Harita Sayısı	Yüzde Oranı (%)	Resim Sayısı	Yüzde Oranı (%)
1	Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi	13	92,86	60	65,22
	A) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri (1231-1453)	5		10	
	B) İstanbul'un Fethi'nden Kanûni Sultan Süleymân'a kadar Osmanlı İmparatorluğu (1453-1520)	3		7	
	C) Kanûni Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı İmparatorluğu (1520-1566)	3		7	
	D) XVI. Asrın Sonları ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu (1566-1683)	1		10	
	E) Osmanlı İmparatorluğu'nda Islâhat Devresinin Açılması (1683-1826)	-		12	
	F) Osmanlı İmparatorluğu'nda Kesin Islâhat Devresi: Türkiye'nin Batı'ya Dönmesi (1826-1908)	1		11	
	G) İmparatorluğun Son Devresi (1908-1922)	-		3	
3	Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti	1	7,14	32	34,78
	A) Osmanlı Çağı Türkiye'sinde Devlet ve Hükümet	-		16	
	B) Ordu	1		7	
	C) Donanma	-		2	
	D) Din ve Ahlak	-		-	
	E) Hukuk ve Eğitim	-		4	
	F) Toplum ve Kültür	-		2	
	G) İktisâdi Düzen	-		-	
	H) Eyaletler	-		1	
Toplam		14	100	92	100

Tablo 17 ve 18'e göre, 1976 tarihli birinci baskıda ve 1977 tarihli ikinci baskıda 4 ünitelerden oluşan “Tarih Lise III” kitabında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konular “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi” adlı I. ve “Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” adlı III. ünitelerde yer almaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuları kapsayan üniteler ve ünite içerisindeki bölümlerde toplamda her iki baskıda aynı olmak üzere 14 harita kullanılmıştır. 1976 tarihli birinci baskıda kullanılan 109 resimden bazıları 1977 tarihli ikinci baskıda çıkarılarak resim sayısı 92'ye düşmüştür.

En fazla harita kullanılan ünite 13 harita ile “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi” ana başlığı ile verilen I. üniteye yer alan haritaların kenarlarında “Osman Gazi'nin Ölümünde Osmanlı Devleti”, Sultan Orhan'ın Ölümünde Osmanlı Devleti”, “I. Murad'ın Ölümünde Osmanlı İmparatorluğu”, “Fetret Devrinin Sonunda Osmanlı Devleti”, “I. Mehmed'in Ölümünde Türkiye”, “Fatih'in Ölümünde Türkiye”, “Yavuz'un Culusunda Türkiye”, “Yavuz'un Ölümünde Türkiye”, “1566'da Türkiye”, “Kanuni'nin Avrupa Sefer-i Hümayunları”, “Kanuni'nin Asya Sefer-i Hümayunları”, “Türkiye İmparatorluğu'nun En Geniş Şekli” ve “Avrupa'da Türkiye İmparatorluğu” açıklamaları ile verilmiştir. “Osmanlı

Çağı Türk Medeniyeti” ana başlığı ile verilen III. ünite de kullanılan 1 harita “Türk Akıncı ve Korsanlarının Faaliyet Sahaları” açıklaması ile verilmiştir.

1976 tarihli birinci baskıda en fazla resim kullanılan ünite 68 resim ile “Osmanlı İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi” başlığı ile yer alan I. ünite dir. Kullanılan resimler “Osman Gazi”, “Sultan Orhan”, “Birinci Sultan Murad Han.”, “Yıldırım Sultan Bayezid Han.”, “Yıldırım Bayezid’in İstanbul’da Boğaziçi’nde yaptırdığı Anadolu Hisarı.”, “Bursa: (ortada Yıldırım’ın yaptırdığı Ulu Cami).”, “Bursa: Yeşil Türbe’de I. Mehmed’in sandukası.”, “II. Sultan Murad Han Gazi.”, “Rumeli Hisârı.”, “Sinan Bey, Fâtih Sultan Mehmed (İstanbul, Topkapı Sarayı).”, “Gentile Bellini, Fatih Sultan Mehmed (Londra, National Gallery).”, “İstanbul, Fatih Türbesi’nin içinde Fatih Sultan Mehmed Han’ın sandukası.”, “Edirne’de II. Bayezid Külliyesi.”, “İstanbul’da II. Bayezid Camii.”, “II. Sultan Bayezid”, “Yavuz Sultan Selim Han.”, “Mimar Ali, İstanbul’da (Yavuz) Sultan Selim Camii.”, “Bir Avrupa gravürüne göre Kanûni Sultan Süleyman.”, “Yavuz Sultan Selim ok atıyor.”, “Kanuni Sultan Süleyman.”, “Kanuni’nin türbesi.”, “Mimar Sinan, İstanbul’da. Süleymaniye Camii.”, “Mimar Sinan, Edirne’de Selimiye Camii.”, “Habeşistan ve Kafkasya Fâtihî Özdemiroğlu Osman Paşa, Sadrazam’ın huzurunda.”, “Nigâri Haydar Reis, Barbaros Hayreddin Paşa. Büyük denizci, sağ elinde kapdan-ı derya aşasını tutuyor, sol eliyle bir karanfil kokluyor.”, “III. Sultan Murad Han (1574-1595)”, “Manisa’da Murâdiye Camii.”, “I. Sultan Ahmed Han (1603-1617)”, “IV. Sultan Murâd Han (1623-1640)”, II.Sultan Osman. (Genç Osman) (1618-1622)”, “Topkapı Sarayı: Revân Köşkü (1635)”, “Topkapı Sarayı: Bağdat Köşkü (1639)”, Vezirköprü: Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa Büstü.”, “İstanbul: Yeni Cami”, “IV. Sultan Mehmed. (1648-1687)”, “Almanlar tarafından Budin’in muhasarası (1686).”, “Şehit Vezir Abdurrahman Abdi Paşa (son Budin= Macaristan beylerbeyisi)”, “II.Sultan Mustafa Han (1695-1703)”, “III. Sultan Ahmed Han (1703-1730).”, “Ayasofya’da III. Ahmed Çeşmesi.”, “Üsküdar Meydanı’nda III. Ahmed Çeşmesi.”, “I. Sultan Mahmud (1730-1754).”, “III. Sultan Mustafa (1757-1774).”, “I. Sultan Abdülhamit (1774-1789).”, “III. Selim ve Sadrazam Yusuf Paşa.”, “İstanbul’da Lâleli Camii.”, “III. Sultan Selim.”, “İstanbul: Selimiye Kışlası.”, “II. Sultan Mahmud kıyafet inkılâbından (1829) sonra modern Türk ordusunun başında.”, “Üsküdar Selimiye (III. Selim)Camii.”, “I. Sultan Abdülmecid. (1839-1861).”, “Sadrazam Mustafa Reşid Paşa.”, “Sadrazam Âli Paşa.”, “Kırım Harbi’nde Türk, İngiliz, Fransız başkumandanları ve ortada Sultan Mecid.”, “Sultan Abdülaziz’in imparator III. Napoléon tarafından Paris’te Lyon Garında karşılanması.”, “İstanbul’da ilk Meclis-i

Meb'ûsân'ın açılışı (Meclis Başkanı Ahmed Vefik Paşa) (19 Mart 1877).”, Rusya’ ya karşı Batum’ a sevk edilen Aydınlı bir Türk taburu tabur imamın duasını dinliyor (1877).”, “Ağır Türk topları Tuna cephesinde trene yükleniyor (1877).”, “Türk topçusu, 24 ekim 1877 Taliş meydan muharebesinde Rus tümenlerini püskürtüyor.”, “Malta Köşkü İstanbul’da Yıldız Sarayı’ nda.”, “Yıldız’ da Hamidiye Camii (II. Abdülhamid)”, “II. Abdülhamid (1876-1909)”, “Almanya imparatoru ve Prusya kralı II. Wilhelm 3. defa İstanbul’a gelişi (Şeyhulislam Efendi’yi selamlıyor, resmin önünde Sultan Reşad, onun arkasında Enver Paşa)”, “V. Sultan Mehmed Reşad Han (1909-1918)”, “Balkan Savaşı’ nda Yunanlılar’ ın yakıp yıktıkları Serez.”, “Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Damâd Enver Paşa.”, “Son Halife (1922-1924) II. Abdülmecid.” Açıklamaları ile verilmiştir.

“Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti” adı ile verilen III. ünite de kullanılan 32 resim “Fâtih Sultan Mehmed Han (1451-1481)”, “Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566).”, “III. Selim (1789-1807) tahtında.”, “Kanuni’nin kızı Mihrimah Sultan.”, “Topkapı Sarayı: Dışarıdan görünüşü.”, “Topkapı Sarayı’ nda Hünkar Sofası.”, “Topkapı Sarayı’ nda Arz Odası.”, “Arz Odası: İç görünüşü.”, “Mimar Sinan: Topkapı Sarayı Harem dairesinde III. Murad’ın yatak odası.”, “Topkapı Sarayı havadan görünüşü.”, “Beylerbeyi Sarayı.”, “Mehterbaşı sefer yürüyüşünde (XV. asır). (Nureddin Sevin, Türk Kıyafet Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973 adlı kitaptan alınmıştır).”, “Dolmabahçe Sarayı.”, “Fatih Sultan Mehmed harb kıyafetinde. (N. Sevin’ den alınmıştır).”, “Kanuni Sultan Süleyman 35 yaşında büyük üniforması ile (1530). (N. Sevin’den alınmıştır).”, “Kanuni Sultan Süleyman’ın ihtiyarlığı (1560’lar). (N. Sevin)”, “IV. Mehmed 38 yaşında tahtta büyük üniforması ile (1680) (N. Sevin)”, “Sadrâzam Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa (1670’lere doğru). (N. Sevin)”, “İlk Harbiye öğrencisi (1830) (tâlim üniforması) (N. Sevin)”, “Modern Türk ordusunda ilk subay üniforması (1830). (N. Sevin)”, “Kurmaya yüzbaşı (1900). (N. Sevin)”, “İmparatorluk Türkiyesi’ nde son general üniforması: Mustafa Kemal Paşa (1918 sonu) (N. Sevin)”, “Tüfekli yeniçeri eri (1451-1481). (N. Sevin)”, “Yeniçeri generali (1500) (N. Sevin)”, “Selam halinde yeniçeri. (N. Sevin)”, “Kapdan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa tören üniforması ile (1545’ e doğru) (N. Sevin)”, “Kapdan-ı Derya Müezzinzade Şehid Ali Paşa sefer üniforması ile (1571). (N. Sevin)”, “Mimar Sinan Süleymaniye Camii’nin Cepheden Görünüşü.”, “Mimar Sinan: Edirne’ de Selimiye Camii.”, “XIX. asrın en büyük Türk hukukçusu ve tarihçisi Vezir Ahmed Cevdet Paşa.”, “Kanuni’nin şeyhulislamlarından Kemalpaşa-zade Ahmed Şemseddin Efendi. (N. Sevin)”, “II. Abdülhamid devrinde (1876-1909) şeyhülislam efendi yazlık büyük üniforması ile (N. Sevin)”, “XVI. asır kazaskeri.

(N. Sevin)", "Mimar Sinan: Konya'da Selimiye Camii.", "Mimar Sinan: Kayseri'de Kurşunlu Cami.", "Mimar Sinan: İstanbul'da Edirnekapısı'nda Mihrimah Sultan Camii.", "Mimar Vezir İvaz Paşa: Bursa Yeşil Cami stalaktitleri (XV. asır başları).", "Mimar Mehmed Ağa: İstanbul'da Sultanahmed Camii çinileri.", "93 (1877-78) Türk – Rus savaşında Rumeli'nden Türk göçmeni getiren bir tren Sirkeci garında.", "93 felaketinde Balkanlar'dan kaçan Türk göçmenleri, Anadolu'ya iskân edilmek üzere Üsküdar'a geçiriliyor.", "93 felaketinde Rus katliamından kaçan Türk göçmenleri tıka basa dolu vagonlarla karlar altında İstanbul'a geliyorlar (1878 yılının ilk günleri)." açıklamaları ile verilmiştir.

1976 tarihli birinci baskıda yer alan "Osmanlı Tarihi"ne ait resimlerden 1977 tarihli ikinci baskıda çıkarılanlar ise şu şekildedir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi" adlı I. ünite; "II. Sultan Bayezid", "Kanuni Sultan Süleyman", "I. Sultan Abdülhamit (1774-1789).", III. Selim ve Sadrazam Yusuf Paşa.", "Üsküdar Selimiye (III. Selim) Camii.", "Malta Köşkü İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda.", "Yıldız'da Hamidiye Camii (II. Abdülhamid)" ve "V. Sultan Mehmed Reşad Han (1909-1918)".

"Osmanlı Çağı Türk Medeniyeti" adlı III. ünite; "Kanuni'nin Kızı Mihrimah Sultan.", "Topkapı Sarayı: Dışarıdan görünüşü.", "Mimar Sinan Süleymaniye Camii'nin Cepheden Görünüşü.", "Mimar Sinan: Edirne'de Selimiye Camii.", Mimar Sinan: Konya'da Selimiye Camii.", "Mimar Sinan: Kayseri'de Kurşunlu Cami.", "Mimar Sinan: İstanbul'da Edirnekapısı'nda Mihrimah Sultan Camii.", "93 (1877-78) Türk-Rus savaşında Rumeli'nden Türk göçmeni getiren bir tren Sirkeci garında." ve "93 felaketinde Balkanlar'dan kaçan Türk göçmenleri, Anadolu'ya iskan edilmek üzere Üsküdar'a geçiriliyor."

4.1.4. “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımı ve Görsel Materyaller Açısından Karşılaştırılması

1970-1980 arası dönemde öğrenimde olan tarih ders kitaplarında ortak konular olarak, “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” karşımıza çıkmaktadır. Siyasi iktidarın değişimi ile tarih ders kitaplarında “Osmanlı Algısı” na yönelik değişimi görebilmek amacıyla, Akşit ve Oktay ile Öztuna’nın ders kitaplarında yer alan “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili sayfa dağılımları, harita ve resimler karşılaştırıldığında değişim daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

4.1.4.1. “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımının Karşılaştırılması

Tablo 19. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Sayfa Dağılımlarının Karşılaştırılması

Yazar adı	Kitap Adı	Sayfa Sayısı	Osmanlı Tarihi	Avrupa Tarihi	Toplam
Niyazi Akşit	Tarih II	214	30	54	84
Emin Oktay	Tarih II	262	39	70	109
Niyazi Akşit	Tarih III	265	170	95	265
Emin Oktay	Tarih Lise III	317	198	119	317
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1976)	419	354	59	413
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1977)	381	309	66	375

Tablo 19’a göre, Akşit tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 30 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 170 olmak üzere “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 200 sayfaya yer verilmiştir. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 54 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 95 olmak üzere 149 sayfaya yer verilmiştir. Bu kapsamda “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularının toplamda 349 sayfadan oluştuğu görülmektedir. Kitabın Osmanlı Tarihi ile ilgili olarak yer alan 200 sayfa % 57,31’lik kısmı oluştururken, “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 149 sayfa %42,69’luk kısmı oluşturmaktadır.

Oktay tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 39 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 198 olmak üzere “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 237 sayfaya yer verilmiştir. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 70 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 119 olmak üzere 189 sayfaya yer verilmiştir. Bu kapsamda “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularının toplamda 426 sayfadan oluştuğu görülmektedir. Kitabın “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 237 sayfası % 55,63’lük kısmı oluştururken, “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 189 sayfa %44,37’lik kısmı oluşturmaktadır.

Öztuna tarafından yazılan 1976 tarihli ders kitabında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 354 sayfaya yer verilmiştir. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 59 sayfaya yer verilmiştir. Kitapta yer alan “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili konular 413 sayfadan oluşmaktadır. “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan 354 sayfa %85,71’lik kısmı oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi”ni kapsayan 59 sayfa %14,29’luk kısmı oluşturmaktadır. 1977 tarihli ders kitabında ise “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde yer alan bazı resimlerin ve okuma parçalarının çıkarılması sonucunda “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olan üniteler 309 sayfaya düşmüştür. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olan ünite ise yeni resimlerin eklenmesi sonucunda 66 sayfaya çıkmıştır. Böylece 1977 tarihli lise 3. sınıf tarih ders kitabı 1976 tarihli lise 3. sınıf tarih ders kitabında olduğu gibi sadece “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” olarak değerlendirildiğinde toplamda 375 sayfayı kapsamaktadır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili üniteler 309 sayfa ile % 82,4’lük kısmı oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili ünite 66 sayfa ile % 17,6’lık kısmı oluşturmaktadır.

1970-1980 arası dönemde öğrenimde tarih ders kitaplarında “Osmanlı Tarihi” ne yönelik konuların sayfa dağılımları % 50’ nin üzerinde bir yer tutmaktadır. Bunların içerisinde kitabında “Osmanlı Tarihi” ne en fazla yer veren yazar Öztuna olurken, ardından Oktay ve onun ardından da Akşit gelmektedir.

4.1.4.2."Osmanlı Tarihi" ve "Avrupa Tarihi" ile İlgili Ünitelerin Görsel Materyallerinin Karşılaştırılması

Tablo 20. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi ile İlgili Ünitelerin Görsel Materyallerinin Karşılaştırılması(Haritalar)

Yazar adı	Kitap Adı	Harita Sayısı	Osmanlı Tarihi	Avrupa Tarihi	Toplam
Niyazi Akşit	Tarih II	16	2	4	6
Emin Oktay	Tarih II	21	2	6	8
Niyazi Akşit	Tarih III	10	6	4	10
Emin Oktay	Tarih Lise III	15	11	4	15
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1976)	16	14	1	15
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1977)	16	14	1	15

Tablo 20' ye göre, Akşit tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 2 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 6 olmak üzere "Osmanlı Tarihi" ile ilgili olarak toplamda 8 haritaya yer verilmiştir. "Avrupa Tarihi" ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 4 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 4 olmak üzere 8 haritaya yer verilmiştir. Bu kapsamda kitapta toplamda 16 harita kullanılmıştır. Kitapta "Osmanlı Tarihi" ile ilgili olarak yer alan 8 harita % 50'lik kısmı oluştururken, "Avrupa Tarihi" ile ilgili olarak yer alan 8 harita %50'lik kısmı oluşturmaktadır.

Oktay tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 2 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 11 olmak üzere "Osmanlı Tarihi" ile ilgili olarak toplamda 13 haritaya yer verilmiştir. "Avrupa Tarihi" ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 6 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 4 olmak üzere 10 haritaya yer verilmiştir. Bu kapsamda kitapta toplamda 23 harita kullanılmıştır. Kitapta "Osmanlı Tarihi" ile ilgili olarak yer alan 13 harita %56,52'lik kısmı oluştururken, "Avrupa Tarihi" ile ilgili olarak yer alan 10 harita %43,48'lik kısmı oluşturmaktadır.

Öztuna tarafından yazılan 1976 ve 1977 tarihli lise 3. sınıf tarih ders kitaplarında daha önce ifade edildiği üzere herhangi bir ekleme veya çıkarma yapılmadan aynı haritalar kullanılmıştır. "Osmanlı Tarihi" ile ilgili olarak toplamda 14 haritaya yer verilmiştir.

“Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 1 haritaya yer verilmiştir. Kitapta yer alan “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili toplamda 15 harita kullanılmıştır. “Osmanlı Tarihi”ni kapsayan 14 harita %93,33’lük kısmı oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi”ni kapsayan 1 harita %6,67’lik kısmı oluşturmaktadır.

1970-1980 arası dönemde öğrenimde tarih ders kitaplarında “Osmanlı Tarihi” ne yönelik haritaların dağılımlarında en fazla yer veren yazar Öztuna olurken ardından Oktay ve onun da ardından Akşit gelmektedir.

Tablo 21. Osmanlı Tarihi ve Avrupa Tarihi Ünitelerinin Görsel Materyallerinin Karşılaştırılması(Resimler)

Yazar adı	Kitap Adı	Resim Sayısı	Osmanlı Tarihi	Avrupa Tarihi	Toplam
Niyazi Akşit	Tarih II	62	8	20	28
Emin Oktay	Tarih II	59	7	19	26
Niyazi Akşit	Tarih III	111	60	51	111
Emin Oktay	Tarih Lise III	105	56	49	105
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1976)	112	109	3	112
Yılmaz Öztuna	Tarih Lise III (1977)	115	92	23	115

Tablo 21’e göre, Akşit tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 8 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 60 olmak üzere “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 68 resim kullanılmıştır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 20 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 51 olmak üzere 71 resim kullanılmıştır. Bu kapsamda kitapta toplamda 139 resim kullanılmıştır. Kitapta “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 68 resim % 48,92’lik kısmı oluştururken, “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 71 resim %51,08’lik kısmı oluşturmaktadır.

Oktay tarafından yazılan lise 2. sınıf tarih ders kitabında 7 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 56 olmak üzere “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak toplamda 63 resim kullanılmıştır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak lise 2. sınıf tarih ders kitabında 19 ve lise 3. sınıf tarih ders kitabında 49 olmak üzere 68 resim kullanılmıştır. Bu kapsamda kitapta toplamda 131 resim kullanılmıştır. Kitabın “Osmanlı Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 63

resim %48,09'luk kısmı oluştururken, “Avrupa Tarihi” ile ilgili olarak yer alan 68 resim %51,91'lik kısmı oluşturmaktadır.

Öztuna tarafından yazılan 1976 tarihli lise 3. sınıf tarih ders kitabında “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde 109 ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili üniteye 3 olmak üzere toplamda 112 resim kullanılmıştır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde kullanılan 109 resim %97,32'lik kısmı oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili üniteye kullanılan 3 resim %2,68'lik kısmı oluşturmaktadır. 1977 tarihli lise 3. sınıf tarih ders kitabında ise “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde bazı resimlerin çıkarılması sonucunda 92 ve “Avrupa Tarihi” ile ilgili üniteye yeni resimler eklenmesi sonucunda 23 resim olmak üzere toplamda 115 resim kullanılmıştır. “Osmanlı Tarihi” ile ilgili ünitelerde kullanılan 92 resim % 80'lik kısmı oluşturmaktadır. “Avrupa Tarihi” ile ilgili üniteye kullanılan 23 resim %20'lik kısmı oluşturmaktadır.

1970-1980 arası dönemde öğrenimde tarih ders kitaplarında “Osmanlı Tarihi” ne yönelik konularda kullanılan resimlerin dağılımında kitabında en fazla resim kullanan yazar Öztuna olurken, ardından Akşit ve onun ardından da Oktay gelmektedir.

4.1.5. Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar

Araştırmada Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları ile Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabının kaynaklar boyutunda birbiri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Daha da ilginç olan husus, özellikle “Osmanlı Tarihi” ne yönelik konularda Akşit ve Oktay'ın kaynak olarak Öztuna'yı vermiş olmalarıdır. Bibliyografyalardaki benzerlikler, sonraki bölüm olan sözel ifadelerdeki benzerlikleri de açıklamaktadır. Bu yüzden yazarların yararlandığı kaynaklardan aynı olanlar bir arada verilmiştir. Tarih ders kitabı yazımında aynı anlayışı sahip oldukları iddia edilen Akşit ve Oktay'ın kullandıkları, birbirinin karşıtı olarak değerlendirilen Akşit ve Öztuna'nın kullandıkları ve yine birbirinin karşıtı olarak değerlendirilen Oktay ve Öztuna'nın kullandıkları kaynaklar olmak üzere başlıklar oluşturulmuştur. Böylece yazarların özellikle Osmanlı Tarihi'ne yönelik kaynak kullanımındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır.

4.1.5.1. Niyazi Akşit ve Emin Oktay Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar

İslam Ansiklopedisi, Türk Ansiklopedisi, Belleten, Maarif Vekilliği: Tanzimat, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Tarihi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Kapıkulu Ocakları (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Lale Devri (Ahmet Refik), tarafından çevirisi yapılan Türk Mektupları (Busbecq- Çeviren:Hüseyin Cahit Yalçın), Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar(İbnülemin Mahmut Kemal), Asya'nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü(Fernard Grenard- Çeviren: Hamdi Varoğlu), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi(İsmail Hami Danişment), Osmanlı Muahadeleri(Reşat Ekrem Koçu), Türkiye Tarihi(T. Yılmaz Öztuna), Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü(Mehmet Zeki Pakalın), Osmanlı Devletinin Kuruluşu(Fuat Köprülü), Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi(Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal), Türk Tarih Kurumu Tarih III. Cilt(Yeni ve Yakın Zamanlar), Kitab-ı Cihannüma Neşri Tarihi, Türkiye Tarihi (Ahmet Hamit, Mustafa Muhsin), Osmanlı Tarihi(Enver Ziya Karal), Osmanlı İmparatorluğunun Dağılma Devri(Yusuf Akçura), Türk Matbaacılığı(Selim Nüzhet Gerçek), Fransa Tarihi(Bainville Jacques-Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın), İngiltere Tarihi(André Maurois- Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın), Rusya Tarihi(B. N. Chaniony- Çeviren Galip Kemalî Söylemezoğlu), Almanya Tarihi(H. Pinnow- Çeviren: Fehmi Baldaş), Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi(Charles Seingnobeos-Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın), Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı(Dr. Selahattin Tansel), Kanuni Sultan Süleyman(Fairfax Downey- Çeviren: Enis Behiç Koryürek), III. Selim Hattı Hümayunları(Enver Ziya Karal), Boğazlar Meselesi(Dr. Cemal Tukin), Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu(Paul Wittek- Çeviren Fahriye Arık), Türk Tarihi(Hüseyin Namık Orkun).

4.1.5.2.Niyazi Akşit ve Yılmaz Öztuna Tarafından Yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar

İslam Ansiklopedisi, Türk Ansiklopedisi, Belleten, Maarif Vekilliği: Tanzimat, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Tarihi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Kapıkulu Ocakları (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Lale Devri (Ahmet Refik), tarafından çevirisi yapılan

Türk Mektupları (Busbecq- Çeviren:Hüseyin Cahit Yalçın), Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar(İbnülemin Mahmut Kemal), Asya'nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü(Fernard Grenard- Çeviren: Hamdi Varoğlu), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi(İsmail Hami Danişment), Osmanlı Muahadeleri(Reşat Ekrem Koçu), Türkiye Tarihi(T. Yılmaz Öztuna), Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü(Mehmet Zeki Pakalın), Osmanlı Devletinin Kuruluşu(Fuat Köprülü), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Umum Türk Tarihine Giriş(Prof. Dr. Zeki Velidi Togan).

4.1.5.3.Emin Oktay ve Yılmaz Öztuna tarafından yazılan Tarih Ders Kitaplarındaki Bibliyografyalarda Yer Alan Ortak Kaynaklar

İslam Ansiklopedisi, Türk Ansiklopedisi, Belleten, Maarif Vekilliği: Tanzimat, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Tarihi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Kapıkulu Ocakları (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Lale Devri (Ahmet Refik), tarafından çevirisi yapılan Türk Mektupları (Busbecq- Çeviren:Hüseyin Cahit Yalçın), Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar(İbnülemin Mahmut Kemal), Asya'nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü(Fernard Grenard- Çeviren: Hamdi Varoğlu), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi(İsmail Hami Danişment), Osmanlı Muahadeleri(Reşat Ekrem Koçu), Türkiye Tarihi(T. Yılmaz Öztuna), Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü(Mehmet Zeki Pakalın), Osmanlı Devletinin Kuruluşu(Fuat Köprülü), Mufassal Osmanlı Tarihi(Nihal Atsız), Meşhurlar Adamlar, Türk Meşhurları(Alaattin Gövsa), Nusretname(Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa), Evliya Çelebi Seyahatname, Mustafa Reşit ve Tanzimat(Reşat Kaynar), Osmanlı Devletinde İlimiye Teşkilatı(İsmail Hakkı Uzunçarşılı), Avrupa ve Fransa İhtilali(Albert Sorel), Hayat Tarih Mecmuası, Tarih Vesikaları Dergisi.

4.1.6. Tarih Ders Kitaplarındaki Sözel İçeriklerde “Osmanlı Algısı”

1970-1980 arası dönemin siyasi atmosferine uygun olarak ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki “Osmanlı Algısı” ile ilgili değişimleri daha net tespit edebilmek için üniteler, sayfa dağılımları, harita ve resimlerin dağılımlarından elde edilen bulgulardan daha önemli olan bu dönem yazarlarının “Osmanlı Algısı” na yönelik sunumlarıdır.

Yazarların anlatımlarında kullandıkları ifadeler ve yaptıkları yorumlar dönemin anlayışını vermesi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda “Osmanlı Algısı” ndaki değişimi tespit ederken, 1970-1980 arası dönem yazarlarında dört başlık öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Osmanlı İmparatorluğu’nun öznesi olan başta padişahlar ve devlet bürokrasisini içine alan “önemli şahsiyetler”, ikincisi Osmanlı İmparatorluğu’nun genişleme siyasetini ifade eden “fetihler ve savaşlar” ve üçüncüsü imparatorluğun somutlaştığı “kurumlar” dır.

4.1.6.1.Önemli Şahsiyetler

Ortaöğretim tarih ders kitaplarında söz edilen önemli şahsiyetler ile ilgili olarak oluşturulmaya çalışılan algıda padişah, sadrazam, asker, bilim adamı ve mimarlara yer verilmişse de, bu dönem yazarları siyasi tarih ağırlıklı bir tarih anlayışından hareketle imparatorluk ile padişahları özdeşleştirerek vermişlerdir.

Bu dönem yazarları padişah algısı oluştururken, daha çok kuruluş ve yükselme dönemini ifade eden XIV. ve XVII. Yüzyıllar arası dönemdeki padişahları detaylı olarak ve ön planda tutarak vermişlerdir. XVII. yüzyıldan itibaren yazarlar arasında başlayan anlayış farklılığında Oktay ve Akşit, padişahlardan söz etmeye devam etmekle beraber, imparatorluk için düzeltimler(ıslahatlar) yapan devlet adamlarını ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Öztuna ise, imparatorluğun son dönemlerinde düzeltim yapan devlet adamlarına yer verirken, padişahları ön planda tutmaya da özen göstermiştir.

Osmanlı padişahları için hükümdar, padişah nitelemelerini kullanan yazarlar, padişahlar ile ilgili olarak kullandıkları genel ifadelerde örgütlenme, savaşçı kişilikleri ve halka yönelimleri ile ilgili bilgilere yer vermişlerdir.

Akşit ve Oktay’ın padişahlar için bey, padişah gibi unvanları pek kullanmadan adları ile – Osman, Orhan gibi – vermişlerdir. Öztuna ise padişahlar için kullandığı unvanlarda “Gazi” ve “Sultan” nitelemelerine yer vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş dönemi, ilk kurumların oluşturulmasına paralel olarak, örgütlenme dönemini içermektedir. Bu kapsamda yazarlar kuruluş dönemi padişahlarının

örgüt oluşturma yeteneği ile ilgili bilgilere yer vermişlerdir. Yazarlar arasında kuruluş dönemi örgütlenmesi hakkında en yoğun bilgiyi ise Akşit vermektedir.

...Osmanlılar, kuvvetli bir örgüt meydana getirerek, sağlam temellere dayanan bir devlet kurmuşlardır. Bu devletin kuruluşunda acele edilmemiştir. Her hükümdar fethetmiş olduğu ülkelere tam anlamıyla sahip olmadan daha ileri gitmemiştir. Osmanlılarda hükümdarlık babadan oğula geçerdi. Bunun için bir kanun yoktu. Başa geçen kendisine karşı bir ayaklanmaya meydan vermemek için kardeşlerini öldürdü...İlk üç hükümdarın (Osman, Orhan, Murat) yüz yıldan fazla saltanat sürmeleri devletin kurulmasında önemli bir etmen olmuştur. Osmanlı hükümdarları devleti yönetmede büyük bir maharet göstermişlerdir; cesaret ve dürüstlükleri halka iyi bir örnek olmuştur. Hepsi de özel bir itina ile yetiştirilmişlerdir...Osmanlı padişahları vakitlerini seferlerde ve fethetmiş oldukları yerlerde örgüt yapmakla geçirdiklerinden, başkentte pek fazla oturmazlardı...Düşman durumu hakkında yerinde kararlar alan, örgüt yapmakta usta olan, görev bölümünde, kişileri tanımada isabet gösteren yaratıcı bir istidada sahip bulunan ilk Osmanlı hükümdarlarının imparatorluğun kurulmasında büyük payları vardır(Akşit, 1970, s. 207-208; 1975, s.207-208; 1979, s.207-208).

Kuruluş dönemi Osmanlı padişahlarının örgütlenmeleri konusunda Akşit gibi kuruluş dönemi için aynı görüşü paylaşan Oktay (1970, s.246; 1975, s.246; 1979, s.246) çok kısa bir şekilde “Hele içlerinden Yıldırım Bayezit büyük bir asker, Orhan, I. ve II. Murat Beyler ise örgütçü idiler.” ifadelerine yer vermiştir.

Öztuna ise Akşit ve Oktay’dan farklı bir yaklaşım içerisindedir. Osmanlı padişahlarının devlet yönetim anlayışını İslami kaidelere oturtarak vermeye çalışmıştır. İlginç bir şekilde Osmanlı padişahlarını İlk Çağ’ın Mısır ve Roma hükümdarları hatta İslamiyet öncesi Türk Tarihini ifade eden Orta Asya Türk devletlerinin hükümdarları ile kıyaslamaktadır. Geçmiş ile kıyaslaması bittikten sonra XX. Yüzyıla gelerek, bu defa da Komünizm ve Faşizm gibi totaliter rejimlerin liderleri ile Osmanlı padişahlarını kıyaslamaktadır. Sonuç olarak Öztuna, kendine göre bir çıkarımda bulunarak Osmanlı padişahlarının bu yöneticilere benzemediğini söylemektedir. Öztuna’nın bakış açısına göre; bu durumun ortaya çıkmasında “İslamiyet” etkili olmuştur.

...Padişah, eski Türk hakanları gibi, hükümdarlığını doğrudan doğruya Tanrı’dan alırdı. Fethettiği topraklarda, kılıcının hakkı olarak saltanat sürerdi. Abbasi halifeleri gibi <<Tanrı’nın Gölgesi>> idi. Fakat firavunlar veya sezarlar gibi bizzat <<tanrı>> değildi, yahut eski Türk hakanları gibi <<Tanrı’ya benzer>> de değildi. İslam dini, böyle sıfatları kesin şekilde yasaklıyordu. Yasa ve gelenek bağlarıyla, sanıldığından daha fazla kayıt altındaydı ve bir çok istediğini, bu istekler son derece şahsi olsa, şahsından başka kimseyi ilgilendirmese bile yapamazdı. Ekserisi çok ileri fikirli, hattâ inkılapçı olmalarına rağmen, ya istedikleri inkılap veya reformları çok dikkatli tatbik etmişler, yahut bu yolda –II. Osman ve III. Selim gibi- baş vermişlerdir. XX. Asrın komünist veya faşist diktatörlerinin mutlak davranışlarının bir kısmı bile padişahlarda mevcut değildi. Ancak her şey, padişah adına yapılırdı. Padişah adına yapılan her şeyin devletin yüksek menfaatlerine uygun bulunması ve bu irade karşısında akan suların durması lazımdı. Nazari olarak her şey padişaha aitti. Gene nazari olarak her şeyden padişah mes’uldü(Öztuna, 1976, s.274; 1977, s.243).

Bu dönem tarih ders kitaplarında Akşit, toplamda 13 görsel olmak üzere Osman Bey, Orhan Bey, Yıldırım Bayezit, Çelebi Mehmet, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit, Yavuz

Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, IV. Murat, III. Selim, II. Mahmut, Abdülmecit ve II. Abdülhamit görsellerine yer vermiştir. Oktay ise, toplamda 7 görsel olmak üzere Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezit, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Genç Osman, III. Selim ve II. Mahmut görsellerine yer vermiştir. Öztuna ise, en fazla Osmanlı padişahı görseli kullanan yazardır. Toplamda 38 görsele yer vermiştir. Osman Bey, Orhan Bey, I. Murat, Yıldırım Bayezit, II. Murat, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, III. Murat, I. Ahmet, IV. Murat, II. Osman, II. Mustafa, III. Ahmet, I. Mahmut, III. Mustafa, I. Abdülhamit, II. Mahmut, Abdülaziz ve II. Abdülhamit ile ilgili 1'er görsele yer verilmiştir. IV. Mehmet, Abdülmecit ve V. Mehmet Reşat ile ilgili 2'şer görsele yer verilmiştir. III. Selim ile ilgili 3 görsele, Fatih Sultan Mehmet ile ilgili olarak 4 görsele, Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili olarak da 6 görsele yer verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahтан sonraki en yetkili ve en güçlü kişi olan sadrazamların, XVI. yüzyıldan itibaren Sokollu Mehmet Paşa ile ön plana çıkmaya başladıkları görülür. Bu durum ilerleyen dönemlerde artarak devam edecektir. Sadrazamlar ile ilgili olarak bu dönem yazarlarından Oktay (1970, s.26; 1975, s.26; 1979, s.26) "Vezirlerin en büyüğüne **Vezir-i âzam** ya da **Sadrazam** derlerdi. Bu padişahın mutlak vekili idi ve onun mührünü taşırdı." şeklinde kısa ifadelere yer verirken, Akşit daha detaylı bilgilere yer vermiştir.

...Padişahın vekili ve hükümetin başkanı olup bütün devlet işlerinden padişaha karşı sorumlu idi. Veziriazam, padişah bulunmadığı zaman orduya komuta ederdi. Bütün tayin ve aziller, terfiler ve katiller birinci derecede onun buyrultusuyla olurdu. Padişahın mührü kendisinde bulunurdu. Veziriazamın değiştirilmesi gerektiği zaman mühür geri alınırdı(Akşit, 1970,s.24; 1975, s.24; 1979, s.24).

Akşit'in kullandığı ifadelerle benzer ifadelerle Öztuna'da yer vermiştir.

...Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında vezir bir tane Osmanlı devletinde başbakana <<vezir-i azam= en büyük ulu vezir>>, sonradan sadrazam denmektedir. Hükümetin başıdır. Padişahın mutlak vekilidir. Seferde orduya komuta kumanda ederse <<serdar-ı ekrem>> sıfatını alır ve sefer müddetince padişaha eşit bütün yetkileri kullanır. Devletin her türlü işinden sorumlu en yüksek görevlidir(Öztuna, 1976, 301; 1977, s.268).

Bu kapsamda Osmanlı sadrazamları ile ilgili olarak Akşit, Sokullu Mehmet Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Mithat Paşa olmak üzere 5 görsele yer verirken, Oktay Sokullu Mehmet Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Âli Paşa, Fuat Paşa, Mustafa Reşit Paşa, Mithat Paşa olmak üzere 9 görsele yer vermiştir. Öztuna ise padişahlar ile ilgili görsellere verdiği önemi, sadrazamlara göstermemiştir. Yusuf Paşa, Mustafa Reşit Paşa, Âli Paşa olmak üzere, 3 görsele yer vermiştir.

4.1.6.1.1. Osman Bey

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Ertuğrul Gazi'nin oğlu, Orhan Bey'in babası olan Osman Bey (1299-1324) ile ilgili olarak iki sayfalık bir bölümde yer veren Akşit, (1970, s.192; 1975, s.192; 1979, s.192) “ Osman Bey, adaleti seven bir devlet adamı, cesur bir komutan, ileri görüşlü bir hükümdardı. Görev verdiği kimseleri iyi tanır ve iyi seçerdi.” şeklinde ifadeler kullanarak Osman Bey' in kurucu bir kişilik olmasından hareketle bir devlet adamı ve askeri bir kişilik niteliklerine değinmiştir.

Akşit'in Osman Bey ile ilgili olarak oluşturmaya çalıştığı, devlet kurucusu lider algısına yönelik kendi ifadelerini desteklemek için yabancı bir yazardan alıntılar yapmıştır.

...Gibons Osman hakkında şöyle yazıyor: << Biz baniyi binasından biliriz>>. <<Attilâ, Cengiz Han, Timur, Osman'ın mensup olduğu bütün büyük fatihler... Osman'ın eseri onlarınkinden daha devamlı ve sonuçları bakımından çok daha geniş ve etkili idi. Çünkü o sessizlik içinde iş görüyor, öncekiler ise boru ve trampet sesleri arasında yakıp yıkıyorlardı>>(Akşit, 1970, s.192; 1975, s.192; 1979, s.192).

Osman Bey'in yaşam tarzı üzerine oluşturulmaya çalışılan algıda ise Akşit, Osman Bey'e ait olduğu yönünde şüphelere sahip olmakla birlikte Osman Bey'in hayatı ile ilişkilendirildiğinde uygun olabileceği yönünde oğlu Orhan'a yönelik, bir vasiyete de yer vermiştir.

...Osman'ın oğlu Orhan'a vasiyeti belki sonradan uydurulmuştur. Fakat bu vasiyet Osman'ın hayatına tamamen uymaktadır. O şöyle demiş: <<**Ben ölüyorum; fakat senin gibi bir evlât bıraktığım için üzülüyorum. Âdil ol, Tanrı sözü ile hareket et, bilmediğini ulemadan sor, iyi adam ol, sana itaat edenleri hoş tut, merhametli ol, eşitlik üzere hareket et, İslâm dinini yay, padişahların görevi budur**>> (Akşit, 1970, s.193; 1975, s.193; 1979, s.193) .

Bu dönem yazarlarından Oktay ve Öztuna ise Osman Bey ile ilgili kişisel özelliklerini belirten bilgilere yer vermemişlerdir. Her iki yazar Osman Bey'den söz ederken, Bizans ile yapılan mücadeleler ve aşiretten beyliğe geçiş süreci içerisinde sınırların genişlemesi ile ilgili bilgilere yer vermişlerdir.

4.1.6.1.2. Orhan Bey

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumlarının temellerini atan Osman Bey'in oğlu I. Murat'ın babası olan Orhan Bey(1324-1362) ile ilgili olarak Akşit, çizdiği devlet adamı profilinde Osman Bey'in idare ettiği aşiretin Orhan Bey'e babasından miras kaldığı ve aşireti bir beylik haline getirdiği vurgulanmıştır. Ancak Orhan Bey'in bir bey olmasına rağmen mütevazı, halkın sorunlarıyla yakından ilgilenen ve dindar bir kişilik olduğu ve memleket çıkarları konusundaki hassasiyeti de örneklendirilmiştir. Aslında bu sunum tarih ders

kitaplarında Türk-İslam ve Osmanlı hükümdarları- özellikle kuruluş dönemi - söz konusu olduğunda önemle vurgulanmaktadır.

...Orhan Bey, büyük bir beylik meydana getirdi. İlk parayı o bastırdı. Parası üzerinde hayatının gayesi olan şu satırlar yazılıdır: << Allah Osman'ın oğlu Orhan'ın mülkünü daim etsin>>. Orhan memleketi içinde dolaşır, eksik kalan işleri tamamlar ve yerinde gerekli tedbirleri alırdı. Merkezi olan Bursa'da bile bir aydan fazla oturmazdı. Dindardı; adaleti sever ve uygulardı. Komutanlara ve bilginlere karşı hürmetkâr, gazilere, sanatkârlara ve fakirlere karşı cömertti. Alçak gönüllü idi. İznik'te yaptırdığı imaretin açılış töreninde kendi eliyle çorba dağıtmış ve geceleyin çirasını kendi yakmıştı. Verdiği sözde durur, güven verir, memleketin çıkarını her şeyin üstünde tutardı (Akşit, 1970, s.194; 1975, s.194; 1979, s.194).

Oktay (1970, s.246; 1975, s.246; 1979, s.246), “Hele içlerinden Yıldırım Bayezit büyük bir asker, Orhan, I. ve II. Murat Beyler ise örgütçü idiler.” ifadelerine yer vererek sıralama noktasında başlattığı teşkilatlanma ile beyliği bir devlet haline getiren Orhan Bey'in örgütçü kişiliğini diğer kuruluş dönemi padişahları ile beraber vermektedir. Orhan Bey ile başlayan örgütlenme kendisinden sonra yönetime gelen padişahlar tarafından da sürdürülmüştür.

Öztuna, Orhan Bey ile ilgili olarak fetihler noktasında askeri kişiliğine vurgu yapmışsa da özellikle diğer devlet ve beylikler ile ilişkileri noktasında diplomatik yönüne vurgu yapmıştır. Babası Osman Bey'e de atıf yaparak Orhan Bey'i bir dahi olarak nitelendirmektedir.

...1335'te de Sultan Orhan, artık İlhanlılar'a bağlılıktan kurtulur ve tamamen müstakil, askeri bakımdan çok güçlü, fevkalâde dinamik bir devletin başı olur. Orhan Gazi, <<sultân>> sanını alarak tam istiklâlini, imparatorluğunu göstermek ister. 1324 şubatından 1362 martına kadar 38 yıl süren saltanatı, Bizans imparatorluğundan devamlı fetihlerle geçer. Babasının dehasını, belki daha büyük çapta tevârüs etmiştir. Son derecede mâhir bir diplomasi ile, hem Anadolu Türkmen beylikleri, hem Balkan devletleri, hem de Doğu Roma (Bizans) imparatorluğu ile münasebetlerini devam ettirir ve daima Osmanlı devletinin lehine durumlar meydana getirir(Öztuna, 1976, s.26; 1977, s.15).

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemi üzerine padişahlardan söz ederken Öztuna, Osman Bey'den ziyade Orhan Bey'den söz etmektedir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusunun Osman Bey olmakla beraber, devlet kurumlarını oluşturan Orhan Bey'in asıl kurucu olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Böylece Öztuna, imparatorluğun kurucusu olarak Orhan Bey'i ön plana çıkarmaktadır.

4.1.6.1.3.I.Murat(Hüdavendigâr)

Orhan Bey'in oğlu, Yıldırım Bayezit'in babası olan I. Murat (1362-1389) dönemi ile ilgili olarak Akşit, beyliğin devlete dönüştüğünü, devlet kurumlarının oluştuğunu, bir devlet adamında olması gereken bütün meziyetlerin yeterince I. Murat'ta var olduğunu ifade etmiştir.

...Murat, Osmanlı beyliğini büyük bir devlet haline getirdi. Askerlik ve sivil alanda örgüt de onun zamanında yapıldı. Daima ordusunun başında bulunan, yorulmayan, azimli ve yetenekli bir hükümdardı. Kanunlara karşı son derece riayetkârdı. Çok temkinli idi. Milletinin geleceğini ihtirasları uğruna feda etmemiştir. Düşmanlarının maddi ve manevi imkanları derecesini ölçmekte aldanmayan mükemmel bir politika adamı idi. Hıristiyanlara karşı da iyi davranmıştır(Akşit, 1970, s.196-197; 1975, s.196-197; 1979, s.196-197).

Kitabında Osmanlı tarihçilerinden alıntılar yapmak suretiyle anlatımını destekleyen Öztuna, I. Murat'ın kişisel özellikleri ile ilgili olarak kendisi doğrudan bir bilgi vermek yerine Osmanlı tarihçilerinden Neşri'ye başvurmuştur. Bu kapsamda "Okuma Parçası : II Osmanlı Tarihçilerinden Seçmeler:2 Neşri I. Kosova Zaferi (1389)" adlı bölümde I. Murat'ın kişisel özelliklerini sunmuştur.

...Bu Gazi Murad Hân dahi babası gibi hayır sahibi idi. Âdil ve kâmil, dindar, himmetli, fakir dostu, rey sahibi, tedbirli ve yiğitti. Ömrünü Allah yolunda gazâyâ sarfetmişti. Osmanoğulları'nda onun ettiği gazâyı hiç padişah etmedi. Kâfirin şevketini zail eden odur. Hiç bir ferd kapısına gelip mahrum gitmezdi. Avı gaayet severdi. Nice bin altın ve gümüş halkalı av köpeği vardı Doğanları da öyleydi. Bursa'da kaplıca imaretini o yaptı. Hem imâret ve hem cami ve hem medresedir. Ve dahi mahabbet ettiği dervişlere zaviye yaptırır. Nitekim Baba Postinpuş'a Yenişehir'de zaviye yapıverdi. Gayri şehirlerde dahi cum'a namazından sonra adeti idi, fukaraya akça üleştirirdi. Sultan Murad Hân'ın menkıbeleri kıyassızdır. Basiret ehline bu kadarı kafidir. Allaahü Taâlâ rahmet eylesin! (Öztuna 1976, s.40).

Öztuna, kitabına akademik bir boyut kazandırmak amacıyla birinci elden kaynaklara yer vermiştir. Kitabın ilerleyen kısımlarında da bu durum devam etmektedir. Öztuna'nın Neşri'ye başvurarak I. Murat ile ilgili kişisel bilgilerde, özellikle dindarlığına, adilliğine, İslam adına yaptığı savaşlara ve hayırseverliğine yer vermiştir.

4.1.6.1.4.I.Bayezit (Yıldırım Bayezit)

I. Murat'ın oğlu ve I. Mehmet'in babası olan Yıldırım Bayezit(1389-1402) ile ilgili bilgiler kardeşini öldürmesi, kişiliği ve esirlere karşı tutumu ekseninde verilmiştir.

Osmanlı tarihinin tartışmalı konularından biri olan "kardeş katli meselesi" günümüzde de tartışmalı bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. İslami bir dayanağının olmaması bu meseleyi daha da tartışılır bir duruma getirmektedir.

Orta Asya Türk devlet geleneğinde yer alan “Ülke hanedanın ortak malıdır” anlayışına paralel olarak yaşanan taht mücadeleleri Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde yaşanmıştır. Özellikle Osman Bey, babası Ertuğrul Gazi’nin ölümü sonrasında amcası ile giriştiği beylik mücadelesinden galip çıkmışsa da bu durum hanedan anlayışının bilinen aksaklığını bir kez daha ortaya çıkarmıştır. I. Murat döneminde ilk kardeş katlinin gerçekleştirilmesi ile örfeye bağlı olarak sonraki padişahlar tarafından da sürdürülen kardeş katli, ilerleyen dönemde bir zorunluluk haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde ise kardeş katli Kanunname-i Ali Osman ile yasal bir boyut kazanmış, artık tahta çıkmanın birinci şartı Osman Bey’in soyundan gelmek ise ikinci şartı kardeşlerini katletmek olmuştur.

Kardeş katli ile ilgili olarak Akşit (1970, s.197; 1975, s.197; 1979, s.197) “Yıldırım Bayezit, kardeşi Yakup Beyi öldürerek babasının yerine geçti.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.231; 1975, s.231; 1979, s.231) “Gene bu arada yeni padişah Yıldırım Bayezit de kardeşi Yakup Çelebi’yi, padişahlıkta kendisine rakip olur kaygısıyla, boğdurttu. Baba-oğul her ikisinin cenazesi Bursa’ya gönderildi” ifadelerine yer vermiştir.

Yıldırım Bayezit’in kişiliği ile ilgili olarak daha çok askeri kişiliğinden hareketle savaşlardaki başarılarını öne çıkaran Akşit (1970, s.199;1975, s.199;1979, s.199) Niğbolu Savaşı’ndan söz ederken “Bayezit elinde kılıcı olduğu halde savaşa katıldı. Atının ölmesi ve kendisinin yaralanması cesaretini kırmadı. Nihayet Macarlar da dağıldı. Müttefiklerin çoğu Tuna’ da boğuldu (1396)” ifadelerine yer verirken yine aynı şekilde Niğbolu Savaşı sonrasında Timur ile yapacağı mücadele için “Bundan sonra Bayezit, zaferden zafere koşmanın verdiği büyük bir gururla Timur’un karşısına çıktı.” ifadelerine yer vermiştir. Yıldırım Bayezit’in kişisel ve askeri özellikleri bağlamında Akşit (1970, s.201; 1975, s.201; 1979, s.201) “Yıldırım Bayezit, kuvvetli bir iradeye sahip, atılgan, cesur ve değerli bir komutandı. Yalnız fazla asabi hırçın ve inatçı idi. İçkiye düşkünlüğü vardı. Ani olaylar karşısında soğuk kanlılıkla hareket eder, kararını verir, ordusunu süratle istediği yere götürebilirdi. Adaleti severdi. Birçok hayır kurumu yaptırmıştır.” İfadelerine yer verirken “içkiye düşkünlüğü vardı” ifadesi ayrıca dikkat çekicidir. Akşit Osmanlı padişahlarının içki/şarap ve keyif verici madde kullanımı konusunda ifadelere yer vermekten çekinmemiştir. Bu konuda Sakaoğlu, Yıldırım Bayezit’in sık sık seferlere çıktığı için bu düşkünlüklere fazla zaman ayıramayacağı yorumunu getirmektedir(2000, s.61).

Yıldırım Bayezit’in askeri faaliyetleri konusunda Oktay (1970, s.230; 1975, s.230; 1979, s.230) “Türk ordusunun gösterdiği kahramanlık, Türklerin savaş tekniğindeki üstünlükleri

ve özellikle sağ kol komutanı şehzade **Yıldırım Bayezit**'in çok güzel çevirme hareketi, Haçlıları sekiz saat gibi kısa bir zamanda perişan etti.” ifadelerine yer vererek Akşit ile aynı düşünceleri paylaşmıştır.

Öztuna ise (1976, s.40; 1977, s.20) “1390 yılı ile 1391’in ilk aylarında I. Bâyezid, kendisine <<Yıldırım>> unvanını kazandıran bir sür’atle, Batı Anadolu Türkmen beyliklerini birer ikişer ortadan kaldırarak Osmanlı birliğine kattı.” ifadelerinde Yıldırım Bayezit’in fetihlere verdiği önemi göstermiştir.

Yıldırım Bayezit’in esirlere karşı tavrı üzerine Oktay, Niğbolu Savaşı sonrasında başta Fransa Kralının yeğeni Korkusuz Jan (Kon dö Naver) olmak üzere birçok ünlü şövalyeye yönelik verdiği ziyafette yaptığı konuşmaya yer vermiştir.

...Yıldırım, esirlerden kurtuluş parası aldıktan sonra onlara Edirne’de parlak bir ziyafet verdi. Ziyafetten sonra Korkusuz Jan’a şu sözleri söyledi: <<**Jan, sizin memleketinizde büyük bir Bey olduğunuzu biliyorum. Henüz gençsiniz, istikbalde şövalyelikte hâsıl olan bu lekeyi silmek için benimle muharebe etmeye gelirsiniz. Bundan korkum olsaydı, size yemin ettirirdim; ne zaman gelerseniz beni ve askerimi karşınızda bulacaksınız. Çünkü ben böyle bir maksat için ve benden önde olanları yenmek için doğmuşumdur.**>>(Oktay, 1970, s.231; 1975, s.231; 1979, s.231).

Oktay’ın bu ifadelerinin aynısını Öztuna’da kullanmıştır. Ancak Oktay’ın Yıldırım Bayezit’in Korkusuz Jan’a hitaben kullandığı ifadelerde “Bundan korkum olsaydı, size yemin ettirirdim” ifadesine karşılık, Öztuna, Yıldırım Bayezit’in Korkusuz Jan’a yemin ettirdiğini ifade etmektedir. Hatta Yıldırım Bayezit’in bu yemini Korkusuz Jan’a bağışladığını Yıldırım Bayezit’in ağzından aktarmaktadır.

...Korkusuz Jan, Fransa’ya dönmek üzere Bursa’da Yıldırım Bayezid’e veda ziyaretinde bulunduğu zaman, kendisine ve diğer esir Haçlı kumandanlarına çok iyi muamele yapıldığı için teşekkür etti ve bir daha Türkler’e asla silâh çekmeyeceğine and içti. Yıldırım Bâyezid şu cevabı verdi: <<Bana karşı bir daha silâh çekmeyeceğine dair içtiğin andı sana bağışlıyorum. Aksine, şerefini kurtarmak üzere bana karşı Hıristiyan dünyasının bütün kuvvetlerini topla. Yeniden gel! Bana, şan ve şerefimi arttırmak için yeni fırsatlar ver!>> (Öztuna, 1977, s.22).

Öztuna, zafer kazanmış bir kumandan olan Yıldırım Bayezit’in düşmanlarına karşı tavrına yer verirken, aynı şekilde savaştan korkmayan, özellikle Hıristiyanlara karşı meydan okuyan bir hükümdar, bir asker olduğuna yer vermiştir.

4.1.6.1.5.II. Murat

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş döneminin son padişahı olarak kabul edilen I. Mehmet (Çelebi)'in oğlu ve II. Mehmet (Fatih)'in babası olan II. Murat(1421-1451), tarih ders kitaplarında kişiliği ile ön plana çıkmaktadır.

Akşit(1970, s.207; 1975, s.207; 1979, s.207), II. Murat'ın kişiliği ile ilgili olarak sadece "II. Murat 1451 yılında öldü. Bilim ve fikir adamlarını koruyan bir hükümdardı." ifadesi ile II. Murat'ın bilim ve fikir adamlarına dolayısıyla bilim ve fikre verdiği önemi göstermeye çalışırken, aynı dönemin ve Akşit ile aynı düşünceleri paylaşan bir diğer yazar olan Oktay (1970, s.242; 1975, s.242; 1979, s.242), "Sultan Murat şair ruhlu, merhametli, dindar bir padişahı. Savaştan yorulmazdı. Türbesi Bursa'da kendi adıyla söylenen Muradiye camisindedir." ve yine Oktay (1970, s.257; 1975, s.257; 1979, s.257), "Daha önce de söylediğimiz gibi bu devrin padişahları arasında da şair ve edipler vardı. Hele II. Murat ile oğlu Fatih iyi birer şairdiler." ifadelerine yer verirken, II. Murat'ın şair ruhluluğu ile edebi yönünü, savaşçı kişiliğine paralel olarak merhametli kişiliğini ve dinine bağlılığını göstermeye çalışmıştır.

...3 şubat 1451'de büyük şan ve şeref içinde öldü. Müstesna dehâda devlet adamı, diplomat ve kumandan idi. <<Osmanlı Rönesansı>> denen ve bu yıllarda Doğu Türkleri'nin <<Timurlu Rönesansı>> denen akımı ile paralel olan ilim, san'at ve kültür hareketinin de gerçek kurucusu ve koruyucusudur. Oğlu II. Mehmed'e dünyanın hemen her bakımından en güçlü devletini bırakıyordu. Yalnız denizde Venedik, hâlâ en üstün kuvvetti. Dedesi Yıldırım'ın mirasını geniş ölçüde toparlamıştı. Bilgin, şair, müzisyendi. Adalet ve merhamet duygusu çok yüksekti (Öztuna, 1976, s.47; 1977, s. 30).

Öztuna, Akşit ve Oktay'ın II. Murat ile ilgili ilim ve sanata olan ilgisini, sanatı ve sanatı koruyuculuğunu, edebi kişiliğini, adil ve merhametli oluşunu paylaşmakla beraber biraz daha ileri giderek, II. Murat'ın devlet adamlığı, askeri kimliği ve diplomasi özelliğini ön plana çıkarmanın yanında bu döneme "Osmanlı Rönesansı" nitelemesini yapmıştır.

4.1.6.1.6.II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet)

II. Mehmet II. Murat'ın oğlu II. Bayezit'in babası olan II. Mehmet'in (1451-1481), İstanbul'u fethedebilmiş olması Osmanlı tarihinde önemli bir yer tutmasına sebep olmaktadır. Fatih Sultan Mehmet ile ilgili bilgiler; devlet adamlığı, sanata ve sanatçıya verdiği önem ve ölümü ekseninde verilmiştir.

Akşit, Fatih Sultan Mehmet'in yayılmacı siyasetinin haklı nedenlere dayandığına, bir plan çerçevesinde eylemlerini gerçekleştirdiğine, yönetim anlayışında sertliğine ve düşüncelerini kimse ile paylaşmadığına vurgu yapmıştır.

...Fatih, otuz yıllık saltanatı zarfında hemen her yıl bazen bir saldırıyı önlemek, bazen bir entrikayı bozmak, bazen bir ihaneti cezalandırmak için daima haklı bir sebeple sefere çıkmıştır... İmparatorluğun bir bütün haline getirilmesi işinin gayeli ve imkân olduğu kadar bir plana göre yapılmış olduğu söylenebilir... İrade sahibi, temkinli ve verdiği kararı değiştirmeden uygulayan bir hükümdardı. Devlet yönetiminde sertti. Yapacağı seferleri kimseye söylemezdi(Akşit, 1970, s.17; 1975, s.17; 1979, s.17).

Oktay ise, Akşit'in Fatih Sultan Mehmet' e atfettiği özelliklere ek olarak, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun imparatorluk niteliği kazanmasından hareketle Fatih Sultan Mehmet'i "Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu" olarak nitelendirmiştir. Yine bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun başta askeri alanda olmak üzere gelişmişliğini Fatih Sultan Mehmet'in üstün özelliklerine bağlamıştır.

...Fatih devri, her yönü ile, Osmanlı devletinin en parlak bir dönemini kapsar. Bunda, Fatih'in üstün kişiliğinin, kuvvetli kültürünün ve askerî dehasının önemli rolü olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu olan Fatih, bu imparatorluğu kurarken çok düzenli bir plan ve programla hareket etmiş ve devrinin bütün teknik imkânlarından ve stratejisinden yararlanmasını bilmiştir...Fatih devri, silâh, savaş araç ve gereçleri ve özellikle savaş tekniği bakımından da çağdaş olduğu tüm Avrupa devletlerinden üstün idi. Fatih, üstün kültürü ve geniş teknik bilgisi ile bu konuda da öncülük etmiştir. Dünyada ilk büyük toplar Fatih devrinde Türkler tarafından dökülmüş, ilk aşırma gülle atan havan topları (Osmanlılar buna humbara derlerdi) Fatih'in üstün dehası ve buluşu ile gene bu devirde yapılmıştır. Fatih devrinde ve onu izleyen devirlerin kara ve deniz savaşlarındaki başarılarımızın en önemli nedeni bu silah ve strateji üstünlüğüdür. Fatih, bütün bu üstünlükleri yanında devlet kurucusu olarak da çok önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun temellerini atan devlet örgütünü ve bunlarla ilgili kanun ve düzenleri koyan Fatih'tir. Onun kendi adıyla söylenen Kanunnamesi, Osmanlı devletinin ilk Anayasası niteliğindedir(Oktay, 1970, s.19,20,21; 1975, s.; 1979, 19-20-21).

Öztuna, Akşit ve Oktay'ın ifadelerine ek olarak daha geniş bir perspektifte Fatih Sultan Mehmet'i tasvir etmiştir. Öztuna'nın kaleme aldığı okuma parçasında "Fatih'in Şahsiyeti" başlığı altında Fatih Sultan Mehmet'in özelliklerine yer vermiştir. Öztuna'nın kullandığı en ilginç ifade aşağıda da görüleceği üzere Fatih Sultan Mehmet'i çeşitli yönlerden diğer Osmanlı padişahları ile kıyaslayıp sonra da "Fatih'i esasen kendi eşsizliği ile başbaşa bırakmak, kimseye mukayese etmemek doğru olur." ifadesidir. Bu ifade Öztuna'nın genel yazım tarzından kaynaklıdır. Öztuna, önce kendi fikirlerini ortaya koyup, kendince bir tartışma ortamı yarattıktan sonra en iyisi bu tarihi kişilikleri tarihteki yerlerinde huzur içinde bırakmak gerekir ifadelerini kendi üslubu ile vermektedir.

...Fatih, Osmanlı hükümdarları içinde hem en büyük asker, hem en büyük devlet ve siyaset adamı, hem de en büyük alim olandır. Askerlikte Yavuz, Kanûni ve Yıldırım, devlet ve siyaset adamlığında Kanûni ve Yavuz, bilginlikte II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûni, ona erişememişler, fakat yaklaşmışlardır. Fatih'i esasen kendi eşsizliği ile başbaşa bırakmak, kimseye mukayese etmemek doğru olur. Bazı tarihçiler onu, dünya tarihinin en büyük şahsiyeti olarak ileri sürmüşlerdir. Yaptığı akıl almaz işlerle Batı Türkleri'nin asırlar sürececek olan refah ve saadetini hazırlamış, gelecek nesiller tarafından, hiç kimseye nasib olmayan bir samimi saygı içinde anılmıştır. 20'den fazla devleti ve bu arada 2 imparatorluğu fethederek tarih sahasından yok eden Fâtiş Sultan Mehmed, fetihlerinin yanı sıra, iktisada ve bayındırlığa da son derece

ehemmiyet vermiştir. 30 yıllık 2. saltanatı boyunca yalnız 308 cami inşa edildiğini söylemek, imar faaliyeti hakkında bir fikir vermeye kâfidir. Kendisinden bir asır sonra 20 milyon km²'ye erişecek olan Türkiye imparatorluğunun gerçek kaynağı ve dayanağı, Fâtih'in eseri olmuştur. Ege'yi ve Karadeniz'i Türk iç denizleri hâline sokan ve Boğazlar Rejimi'ni kuran Fâtih'tir. Her sene en son keşiflere göre Türk ordusunun silahlarını yenilemiştir. İkinci derecede bir deniz kuvveti olarak teslim aldığı Türk donanmasını, ölümünde, Venedik'i geçerek, dünyanın birinci deniz kuvveti haline getirmiştir. 20 kadar devletle tek başına savaşmış hepsine baş eğdirmesi, onun siyasi ve askeri dehasını taçlandırmıştır. Kendi adıyla anılan **KaanûnNâme**'si ile de devlet teşkilâtında mühim bir hamle yapmıştır. Asırlarca yaşayacak olan birçok devlet müessesesi, Fâtih devrinde ve çoğu onun tarafından ve onun himmetiyle kurulmuştur. (Öztuna, 1976, 60-61; 1977, s.43-44).

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethetmiş olmasının yanında Osmanlı tarihindeki diğer padişahlara oranla kültür noktasında en fazla ön planda olan simadır. Bu konuda Akşit (1970, s.17-18; 1975, s.17-18; 1979, s.17-18) "Birkaç dil bilirdi ve aynı zamanda şairdi. Birçok bilgini yanına toplamıştır. Camiinin yanına ünlü Sahn-ı Seman medreselerini yaptırdı. Taassubu yoktu. İtalyan ressamı Bellini' ye resmini yaptırmıştır." ifadelerine yer verdikten sonra, ilerleyen kısımlarda Akşit(1970, s. 33; 1975, s.33; 1979, s.33) "Fatih, Müslümanlarca yasak sanılan resme de değer vermiştir. Venedik'ten getirttiği Bellini' ye resmini yaptırmıştır." ifadelerine de yer vermiştir.

Akşit ile aynı düşünceleri paylaşan Oktay(1970, s. 39; 1975, s.39; 1979, s.39-40) "Fatih'in kendisi de bilgin ve şairdi. Bilginleri ve şairleri korur ve gözetirdi. Oğlu II. Bayezit ve Cem Sultan'da şairdiler. Bunlar buldukları sancaklarda şair ve bilginleri korudular. Böylelikle Fatih devrinde Osmanlı İmparatorluğunda parlak bir Rönesans hareketi görüldü." ifadelerine yer verirken, ilerleyen kısımlarda Oktay (1970, s.40; 1975, s.40; 1979, s.40) tekrar "Fatih devri, resim bakımından da önemlidir. Zira ileri görüşlü bir padişah olan Fatih, dinin yasak etmesine rağmen, Venedik'ten getirttiği ressam **Centil Bellini**' ye kendi portrelerini, madalyalarını ve İstanbul'un çeşitli yerlerinin manzaralarını yaptırtmıştır." ifadelerine yer vermiştir. Yine aynı şekilde Oktay, Fatih Sultan Mehmet dönemini imparatorluğun sadece fetihler bağlamında sınırların genişlemesi ile değil, Fatih Sultan Mehmet'in şahsında her alanda bir zirve dönemi olduğunu bir "Rönesans" olduğunu vurgulamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminin sadece yayılma siyaset olmadığını da vurgulayan Oktay, Fatih Sultan Mehmet'in aldığı yüksek eğitime ve özellikle Avrupa'daki gelişmeleri takibine vurgu yapmıştır. Oktay'ın Fatih Sultan Mehmet'i, Avrupa Tarihi'nde yaşanan "Coğrafi Keşifler" sonucunda Burjuva sınıfı içerisinde çıkararak edip, şair ve sanatçıları koruyup, gözeterek "Rönesans"ın ortaya çıkmasına etki eden bir sınıfın mensubu olan bir "mesen" olarak nitelendirmesi de ayrıca dikkat çekicidir.

...Fatih devri, yalnız bir istilâ ve genişleme devri olmakla kalmamış, bu devir aynı zamanda Osmanlı devletinin kültür ve uygarlık bakımından da üstün ve parlak bir devrini teşkil etmiştir. Fatih, bilgin ve şair bir kimse idi. Gençliğinde iyi bir öğrenim görmüştü. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilirdi. Hatta, Rumca ve İtalyanca bildiği dahi söylenmektedir. Her fırsatta bilgin ve şairlerle düşer kalkar ve onlarla bilimsel tartışmalar yapar ve yaptırırdı. Sarayında Türk, Rum ve İtalyan bilgin, şair ve sanatçıları daima saygı görürdü...Açık düşünceli, ileri görüşlü, tolerans sahibi, hümanist ve aynı zamanda büyük bir mesen olan Fatih, kendi zamanında İtalya'da başlamış olan hümanizma ve Rönesans hareketleri ile de yakından ilgilenmiş, dinimizin yasaklamasına rağmen 1479 yılında İtalya'dan getirttiği Venedikli ressam Centil Bellini ve Constanzo de Ferraro gibi ünlü ressamalara kendisinin muhtelif portrelerini çizdirmiş ve İstanbul'un çeşitli resimlerini yaptırmıştır(Oktay, 1970, s. 20; 1975, s.20 ; 1979, s.20) .

Osmanlı padişahlarının şairliği bilinmekle beraber Fatih Sultan Mehmet, şair yönü ile de diğer padişahlardan ayrı bir yeredir. Fatih Sultan Mehmet'in şair kişiliğini öne çıkararak kelimeleri kullanmadaki ustalığını sergileyen Akşit (1970, s.33; 1975, s.33; 1979, s.33) "Fatih ve II. Bayezit çok iyi öğretim görmüşlerdi. Aynı zamanda şair idiler. Fatih, İstanbul'u aldığı zaman aşağıdaki beyti söylemiştir: **Feth-i İstanbul'a fırsat bulmadılar evvelûn Feth-edip Sultan Muhammed didi tarih: Ahirûn (1).**" ifadelerinde yer alan Ahirûn kelimesi için kullandığı dipnotta "<<Ahirûn>> kelimesi eski harflerle yazıldığı takdirde Ebced hesabıyla harflerinin toplamı 857 sayısını verir ki bu, İstanbul'un fethedildiği hicrî tarihtir. (857-M.1453)" ifadelerine yer vermiştir.

Akşit ve Oktay'ın Fatih Sultan Mehmet ile ilgili bilim ve sanata verdiği önem konusundaki ifadelerini destekler şekilde bir anlatım sergileyen Öztuna, Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu, günümüzde İstanbul Üniversitesi olarak bilinen Sahn-ı Seman Medresesi'nin adını vermeden, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Üniversitesi'nin kurucusu olduğu ifadesine yer vermiştir.

...Devrinde büyük âlimler yetişmiş, mühim eserler yazılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin de kurucusu olan Fâtih, daha hayatında bu ilim müessesesini üstün bir hale getirmiş, birçok Türk ilim adamını Memlûk ve İran, Türkistan medreselerine gitmek ihtiyacından uzak tutmuştur. Bizzat kendisi şair ve güzel sanatlar ile edebiyata mensup, Arap ve Fars edebiyatlarını pek iyi bilen bir şahsiyettir (Öztuna, 1976, s.61; 1977, s.44).

Öztuna, ilerleyen kısımlarda tekrar Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Üniversitesi'nin kurucusu olduğunu belirttikten sonra bilginliğine ısrarla vurgu yapmıştır. Hatta Öztuna, Fatih Sultan Mehmet'i Osmanlı ailesi içerisinde en bilgin olarak nitelemektedir. Fatih Sultan Mehmet'e yönelik övgüleri bazı tarihçiler ifadesini kullanarak- bu tarihçilerin kim olduğunu belirtmemiştir- Türk milletinin 2.500 yıl içinde yetiştirdiği en büyük kişilik olduğunu da belirtmiştir.

...İstanbul Üniversitesi'nin de kurucusudur. Batı ve Doğu dillerini iyi bilen Fâtih, edebi ve matematik ilimlerinde bilgindi. Osmanlı hükümdarları içinde yetişen en büyük asker, en büyük diplomat ve devlet adamı olduğu gibi, Osmanoğulları'nın en bilginidir. Bazı tarihçilere göre,

Türk milletinin 2.500 yıl içinde yetiştirdiği en büyük şahsiyettir. Büyük bir san'at ve ilim koruyucusu idi. Bu emsalsiz savaş adamı, imparatorluğunu imar etmeyi de ihmal etmedi. Her tarafta Türk bayındırlık eserleri yükseltti(Öztuna, 1976, s.66-68; 1977, s.51).

Osmanlı tarihinin tartışmalı ölümlerinden biri olan Fatih Sultan Mehmet'in ölümü ile ilgili olarak Akşit, (1970, s.17; 1975, s.17; 1979, s.17) "Fatih Sultan Mehmet 1481 yılında yine bir sefere çıktığı sırada Gebze' de hastalanarak elli iki yaşında iken öldü." ifadelerine yer verirken, aynı kanaatleri paylaşan Oktay(1970, s. 19; 1975, s.19; 1979, s.19) "Ordu Gebze'ye geldiği zaman Fatih hastalandı. Bunun üzerine Hünkâr (Sultan) çayırı denilen yerde ordugâh kuruldu. Burada günlerce hasta yattı. Nihayet **1481** yılında ordugâhta çadır içinde öldü" ifadelerine yer vermiştir.

Akşit ve Oktay ile aynı kanaatleri paylaşmayan Öztuna, Fatih Sultan Mehmet'in ölümünü normal bir ölüm olarak değil, daha çok zehirlenmek suretiyle bir suikast sonucu öldürüldüğünü iddia etmektedir.

...İyonya adalarını aldıktan sonra, Donanmay-ı Hümâyûn'u İtalya'ya gönderdi ve 28 temmuz 1980'de Otranto'yu işgal ettirdi. İtalyan devletçikleri, Fâtih Sultan Mehmed'i Batı Roma imparatoru olarak selâmlamak üzere hazırlıklara başladılar. Fakat padişah 3 mayıs 1981'de Maltepe ile Gebze arasındaki ordugahında, ordusu arasında, zehirlenerek öldü. 49 yaşında idi (Öztuna, 1976, s.66; 1977, s.51).

Öztuna, Fatih Sultan Mehmet'in zehirlenerek öldürülmesi konusunda 1976 tarihli ders kitabında yer alan "zehirlenerek öldürüldü" ifadesinin başına 1977 tarihli yeni baskısında "bir Venedik casusu tarafından" eklemesini yapmıştır. Böylece Öztuna, Fatih Sultan Mehmet'in öldürülmesini İtalya'nın fethi ile ilişkilendirmeye çalışmıştır.

4.1.6.1.7.II. Bayezit

Osmanlı tarihinde çok kısa şekilde söz edilen padişahlardan biri olan II. Bayezit(1481-1512), Fatih Sultan Mehmet'in (II. Mehmet) büyük oğlu, Yavuz Sultan Selim'in (I. Selim) babasıdır. Genel olarak babası Fatih Sultan Mehmet- İstanbul Fatihi olması ve yoğun fetih hareketlerinde bulunmuş olmasına paralel olarak- ile kıyaslanmaktadır. Zira II. Bayezit dönemi özellikle fetihler açısından durağandır. Bu durum her ne kadar kardeşi Cem Sultan ile giriştiği taht mücadelesine bağlanmakta ise de II. Bayezit'in kişiliği de bu durumda etkili olmuştur. Bu kapsamda II. Bayezit ile ilgili bilgiler; kişiliği, sanata ve sanataçıya bakışı kapsamında verilmiştir.

Akşit(1970, s.21; 1975, s.21; 1979, s.21), "II. Bayezit kendisinden önceki Osmanlı padişahları gibi hareketli bir hükümdar değildi. Sessizlik ve rahatı severdi. Şehzadeliğinde ve hükümdarlığının ilk zamanlarında zevk ve eğlenceye düşküdü. Sonraları kendini dine

verdi. Birçok cami, medrese ve imaret yaptırdı.” ifadelerine yer verirken bir başka yerde Akşit(1970, s.44; 1975, s.44; 1979, s.44). “Şah İsmail verdiği cevapta bu hakaret dolu mektuptan şikayet ederek, bu yazıların afyonkeş katipler tarafından yazılması sebebiyle bir altın kutu içinde afyon macunu yolladığını bildirdi. Böylece babası II. Bayezit’in afyonkeşliğinin Selim’ e de geçtiği ima edilmek istenmişti(Akşit, 1970, s.44; 1975, s.44; 1979, s.44). ifadelerine yer vermiştir.

Akşit’in II. Bayezit’e yönelik kullandığı keskin ifadeleri- özellikle afyonkeşliği ve sonrasında zevk ve sefaya düşkünlüğü- kullanmayan Oktay (1970, s.22; 1975, s.22; 1979, s.22) “31 yıl süren II. Bayezit devri, dış siyaset bakımından sönük geçmiştir. Bunda padişahın kişiliğinin etkisi çok olmuştur. Zira II. Bayezit çok yumuşak huylu, sofu bir padişahı. Savaşta hoşlanmazdı. Vaktini daha çok okumak ve ibadet etmekte geçirirdi. Bundan dolayı II. Bayezit zamanı, Fatih devrinin arkasından gelen bir duraklama devri sayılabilir.” ifadelerine yer vermiştir.

Öztuna ise, (1976, s.70; 1977, s.54) “Babası, dedeleri ve oğlu gibi büyük harb adamı değilse de, orduya ve donanmaya çok dikkat etmiş, Türkiye’nin kudretini titizlikle korumuş, yalnız son yıllarında Safevi baskısı altında bunalmıştır.” ifadeleri ile diğer iki yazardan farklı bir bakış açısı ile de olsa II. Bayezit döneminin babası Fatih Sultan Mehmet dönemine kıyasla pasif geçmesini II. Bayezit’in savaş sevmeyen kişiliğine bağlamıştır.

Sanat ve sanatçıya bakış konusunda yine bir kıyaslama yapılarak, II. Bayezit’in babası Fatih Sultan Mehmet’ten farklı olarak resim sanatına bakışı hakkında Akşit (1970, s.34; 1975, s.34; 1979, s.34) “II. Bayezit sanatın bu şubesine karşı taassup göstermiş, sarayda ne kadar tablo ve heykel varsa hepsini attırıştır.” ifadelerine yer verirken, Akşit’i destekler şekilde, Oktay’da (1970, s. 40; 1975, s.40; 1979, s.40) “Fakat yerine geçen oğlu II. Bayezit, babası kadar ileri görüşlü olmadığı için bir süre sonra bu gibi çalışmalar durmuştur” şeklinde II. Bayezit’in babası Fatih Sultan Mehmet’ten farklı olarak resim sanatına bakışını ifade etmiştir. Öztuna ise (1976, s.70; 1977, s.54) II. Bayezit’in taassubundan özellikle resim sanatına bakışına girmeden ve diğer iki yazar gibi resim sanatı noktasında babası Fatih Sultan Mehmet ile bu konuda bir kıyasa girmeden “Babası Fatih’ten sonra Osmanoğulları’nın en bilginidir. Değerli bestekârdı.” ifadelerine yer vermekle yetinmiştir.

4.1.6.1.8.I.Selim (Yavuz Sultan Selim)

II. Bayezit'in oğlu, Kanuni Sultan Süleyman'ın (I. Süleyman) babası olan Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) dönemi, İslam birliğini sağlama çalışmaları kapsamında daha çok Şiiler/Safeviler ile olan mücadele etmiştir. Bu noktalardan hareketle Yavuz Sultan Selim ile ilgili bilgiler; kişiliği, kararlılığı ve doğu yönlü yayılma eksenli verilmiştir.

Osmanlı tarihinin en sert mizaçlı padişahı olarak değerlendirilen Yavuz Sultan Selim'in kişiliği hakkında Akşit, şiddetli ve hiddetli bir karakter çizerken, devlet adamlarına ve fikirlerine verdiği önemi de bir örnek ile vurgulamıştır.

...Yavuz Sultan Selim, 1520 yılında elli dört yaşında iken öldü. Devlet işlerinde bir programa göre hareket eder, karar vermeden önce devlet adamlarının fikirlerini alır, uzunca süre düşünür; fakat bir defa karar verdi mi bir daha geri dönmezdi. Düzenli casus örgütü vardı. Düşman durumundan zamanında haber alırdı. Bütün hiddet ve şiddetine rağmen, fikrini açık söyleyenleri dinler ve kendi düşüncesi gibi kabul ederdi. Bir gün nasıl olsa öldürüleceğini bilen Piri Paşa ona şöyle demişti: <<Padişahım, eninde sonunda bir bahane ile beni öldüreceksin; hemen bir gün evvel halâs etsen münasıptır>> sözleriyle üzüntüsünü bildirmişti. Yavuz bu söze epeyce güldükten sonra: <<Benim dahi bu mana muradım; lâkin yerini tutan bir adam bulunmaz; yoksa seni muradına eriştirmek kolaydır.>> diyerek değerini takdir ettiğini anlatmıştır. Yavuz çok mükemmel bir eğitim görmüştür. Farsça şiirleri vardır. Osmanlı hükümdarlarının en bilgelisidir. Sadeliği severdi. Lüks şeyler yapılmasını istemez, hazinenin daima dolu kalmasını arzu ederdi(Akşit, 1970, s.47-48; 1975, s.47-48; 1979, s.47-48).

Akşit'in, Yavuz Sultan Selim ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşüncelere destek verir şekilde Oktay'da, dönemin ünlü kazasker ve bilgini olan İbn-i Kemal'den bir alıntı ile Yavuz Sultan Selim'in 8 yıllık kısa saltanatında yaptıklarının önemini vurgulamıştır.

...Yavuz, Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden birisidir. Devri kısa sürmüş, fakat bu kısa zamanda dahi pek büyük işler yapmıştır. Yavuz devrinin ünlü kazaskeri ve bilgini **İbni Kemal**, onun ölümü üzerine yazdığı mersiyede Yavuz için şu sözleri söylemiştir:

**Şems-i asr idi; asırda şemsin
Zıllı memdûd olur, zamanı kasır**

Açıklamasında bu beytin anlamı şudur: Yavuz asrının, yani zamanının bir güneşi idi. Fakat bu bir ikinci güneşine benzemektedir. Nasıl ikinci güneşinin zamanı kısa ve bu zamandaki gölgeler uzun olursa, Yavuz'un da zamanı kısa, fakat yaptığı ve gördüğü işler ise ikinci güneşin gölgesi gibi uzun sürdü. (Oktay, 1970,s.88, 1975, s.88; 1979, s.88).

Akşit'in Yavuz Sultan Selim için daima hazinenin dolu olmasını isterdi ifadelerine Oktay (1970, s.110; 1975, s.110; 1979, s.110) "Hatta Yavuz bundan dolayı şöyle bir vasiyet yapmıştır: <<Ben hazineyi altınla doldurdum. Benden sonra gelecekler akçe ile doldururlarsa hazine onların mühüleriyle mühürlensin. Yoksa benim mührümle mühürlensin>> Yavuzdan sonra hazine onun mührü ile mühürlendiğine göre, bu devirdeki servetin derecesi anlaşılmalı olur." ifadeleri ile destek vermiştir.

Öztuna ise, Yavuz Sultan Selim'e tarihi bir görev yüklendiğine inanmaktadır. Bu görevi, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu tehdit eden Safevi baskısının ortadan kaldırılarak İslam birliğinin sağlanmasıdır.

...Yavuz Sultan Selim, 42 yaşında tahta çıktı. Çok uzun müddet Trabzon sancak beyi olarak bir çok seferde bulunup tecrübe kazanmıştı. Türkiye'yi Safevi baskı, hattâ tehdidinden kurtarmak için ordu tarafından tahta çıkarılmış gibiydi. Bu misyonla – bir takım iç meseleleri hallettikten sonra – derhal İran meselesini ele aldı(Öztuna, 1976, s.78; 1977, s.56).

İlerleyen kısımlarda Öztuna(1976, s.80; 1977, s.61) “Yavuz’un bu Mısır sefer-i hümâyûnu 2 yıl 2 ay sürmek bakımından Osmanlı tarihinin en uzun sefer-i hümâyûnudur. Dünyanın 3. Büyük devleti olan Memlûk imparatorluğunun tamamının Türkiye'ye katılmasıyla neticelenmiş ve Yavuz'u, tarihin kaydettiği en büyük cihangirlerden biri yapmıştır.” ifadeleri ile Yavuz Sultan Selim'in Memlûklere yönelik yaptığı Mısır seferinde sağladığı başarı sonrasında Yavuz Sultan Selim'in tarihin kaydettiği en büyük cihangirlerden biri olduğunu vurgulamıştır. Yavuz Sultan Selim ile ilgili bilgilendirmelerine devam eden Öztuna, kısa hayatında baş döndürücü işler yaptığına ve öldüğü zaman imparatorluğun ulaştığı sınırları vermiştir.

...8 yıl içinde baş döndürücü işler yapan Yavuz, 50 yaşında, Edirne yakınlarında ordugâhında, otağ-ı hümâyûnda, yeni bir seferin hazırlıkları içinde iken öldü (22 eylül 1520). Osmanlı Cihan Devleti'nin temellerini Fâtih atmış, Hind Okyanusu ile Moskova güneyi, Batı Akdeniz'le Kafkasya arasında Yavuz gerçekleştirmiştir (Öztuna, 1976, s.83).

Yavuz Sultan Selim, yayılma siyasetini İran ve Mısır üzerine kurmuştur. Bu kapsamda, Safeviler üzerine yaptığı İran seferi sırasında ordu ile arasında sorunlar yaşanacaktır. Zira Safeviler'in Şii olmasına bağlı olarak, Bektaşî tarikatına bağlı olan Yeniçeriler yapılan sefere tepki göstermişlerdir.

Akşit, Safeviler üzerine yapılan sefer sırasında, Yeniçeriler'in çadırına kurşun atmak suretiyle canına kastetmelerine rağmen soğukkanlılığını koruyarak, gerekli önlemleri de alarak, orduya yaptığı hitap sonucunda sefere devam edildiğini ifade etmektedir.

...Seferin uzaması, ve düşmanın meydanda olmaması yüzünden komutanlar ve askerler arasında hoşnutsuzluk başgösterdi. Geri dönme istekleri görüldü. Hatta Yeniçeriler Yavuz Selim'in çadırına kurşun attılar. Yavuz, gerekli tedbirleri almakta kusur etmedi. Geri dönülmesi teklifinde bulunan **Hemdem** Paşanın derhal kellesini uçurdu. Askerlerin gurur ve onurlarına dokunan şu acı sözleri söyledi: <<**Biz henüz kastettiğimiz yere varmadık, düşmanla karşılaşmadık; dönmek ihtimali yoktur; hatta bunu düşünmek bile fasid hayaldir. Biz katıyen yolumuzdan dönmeyeceğiz. Kalpleri zayıf olanlar kadın ve çocuklarını düşünenler ve yol zahmetini bahane edenler, kendileri bilirler; dönerlerse din-i Mübin yolundan dönerler. Er iseniz benimle beraber gelin ve illâ ben tek başıma da giderim**>> diye atını ileri sürünce ordu yeniden yürüyüşe geçti...Yavuz, Divan toplayarak durumu gördü. Paşaların hemen hepsi askerin ve atların çok yorgun olması yüzünden bir süre

istirahat verilmesini istediler. Yalnız başdefterdar **Pirî Mehmet Çelebi** ordunun içinde Şah İsmail'e taraftar bazı şîilerin bulunabileceğini ve bunların dinlenmeden faydalanarak karşı tarafla anlaşabileceğini ileri sürdü ve derhal savaşa başlamanın uygun olacağı mütalâasında bulundu. Yavuz da bu fikirde idi. Onun için çok memnun oldu ve şöyle söyledi: <<**İşte yegâne rey sahibi bir adam, yazık ki vezir olmamış**>> (Akşit, 1970, s.44-45; 1975, s.44-45; 1979, s.44-45).

Bu dönemin bir diğer yazarı olan Oktay'da Akşit ile aynı ifadelere yer vermiştir. Ancak Oktay, Akşit'ten farklı olarak Yavuz Sultan Selim'in kararlılığını verebilmek amacıyla öldürttüğü Hemdem Paşa için "çok sevdiği" ifadesini kullanmıştır.

...Osmanlı ordusu, İran topraklarına girdiği halde Şah İsmail görünmedi. Ordu bundan faydalanarak seferden vaz geçmek istedi. Askerin bu isteğini Karaman Beylerbeyi **Hemdem Paşa**, padişaha bildirdi. Yavuz, verdiği karardan dönen bir padişah olmadığını göstermek için, çok sevdiği Hemdem Paşanın hemen başını vurdurdu. Ordu bir süre daha yürüdü. Fakat Şah İsmail gene görünmedi. Bu sefer orduda isyan çıktı. Askerler bir konak yerinde padişahın çadırına kurşun ve ok atarak onu yolundan çevirmek istediler. Yavuz buna çok kızdı. Fakat cesaretini asla kaybetmedi. Atına atlayarak askerlerin arasına girdi. Onların gurur ve izzetinefislerini okşayacak bir tarzda konuştu ve şunları söyledi: <<**Ben, sizlere bu meşakkatlerin çekileceğini daha cülûsum zamanında söylemişim. O vakit niçin kabul ettiniz ve şimdi niçin itaat etmezsiniz? Rahat isteyenler karılarının yanına dönsünler. İçinizde kimse gitmezse ben yalnız başıma giderim**>>. Bu sözler asker üzerinde iyi bir etki yaptı. Ordu yeniden yürüyüşe geçti...Paşaların hemen hepsi, askerin üç aydan beri yol yürüdüğünü, atların ve askerlerin yorulduğunu ileri sürerek birkaç gün olsun istirahat verilmesini istediler. Fakat Yavuz bu fikirde değildi. Divanda bulunan Defterdar Pirî Mehmet Çelebi, paşaların oylarına itiraz etti. Ordunun içinde gizli bazı Şîilerin bulunması ihtimalini söyleyerek hemen savaşa başlanması gerektiğini ileri sürdü. Bundan çok memnun olan Yavuz: <<**İşte içinizde yegâne rey sahibi bir adam. Yazık ki vezir olmamış**>> dedi ve hemen savaşa başlanılmasını emretti (Oktay, 1970, s.84; 1975, s.84; 1979, s.84).

Oktay, Divan'da oy çokluğu ile alınan ordunun istirahat kararına rağmen Yavuz Sultan Selim'in savaşa başlanmasını emretmesini kararlılığının bir göstergesi olarak sunmuştur.

4.1.6.1.9.I.Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman)

Yavuz Sultan Selim'in (I. Selim) oğlu II. Selim'in babası olan Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) ile ilgili bilgiler; kişisel özellikleri ve Fransa'ya yardım mektubu ön plana çıkarılarak verilmiştir.

Akşit'in, Kanuni Sultan Süleyman'ı babası Yavuz Sultan Selim ile karşılaştırdığı ifadelerde en önemli yorumu kendisinden sonra tahta çıkan oğlu - Burada kastedilen oğlu II. Selim'dir- ile ilgili olarak kullandığı olumsuz ifadelerdir. Yerine bıraktığı oğlu II. Selim'in padişah olmasını Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptığı olumlu işlerin yanında, en büyük hatası olarak değerlendirmiştir.

...Kanuni Sultan Süleyman babası Yavuz Sultan Selim gibi asabi ve çabuk kızan bir hükümdar olmamakla beraber yumuşak tabiatlı da değildi. Acele etmez, düşünür taşınır, ondan sonra karar verirdi ve bir daha da geri dönmezdi. Ordusu tarafından çok sevilirdi. İltimas yapmazdı.

Öldüğünü ordusu duyduğu zaman herkes olduğu yerde donakalmış ve bir adım dahi ileri atamamıştır. Koyduğu kanunlarla devlet örgütünü düzenlemiş, ordu ve donanmasını, dünya ordu ve donanmaları arasında birinci dereceye çıkarmıştı. Şöhreti de buradan gelmektedir. En büyük hatası kendine lâyük bir oğlunu yerine bırakmamış olmasıdır. Şiirleri de vardır. Aşağıdaki meşhur beyit onundur: <<**Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi**>>(Akşit, 1970, s.61; 1975, s.61; 1979, s.61).

Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili ifadelerde Akşit’ e destek veren Oktay, Avrupalıların Kanuni Sultan Süleyman’a yönelik nitelendirmelerine yer vermiştir.

...Kanuni devri, Osmanlı devletinin her bakımdan en parlak bir devrini teşkil eder. Bu devir fütühat bakımından bir ilerleyiş ve bir yükseliş zamanıdır. Kültür ve uygarlık tarihi bakımından ise Osmanlı tarihinin en parlak bir devrini meydana getirmektedir. Avrupalılar Sultan Süleyman’a <<**Büyük Süleyman**>> ya da <<**Muhteşem Süleyman**>> derler. Biz ise ona sadece **Kanuni** deriz. 46 yıl süren Kanuni devrinde Osmanlı orduları ve donanmaları karada ve denizde, batıda ve doğuda birçok savaşlar yapmış, pek büyük ülkeler elde etmiştir (Oktay, 1970, s. 88; 1975, s.88; 1979, s.88)

Kitabın ilerleyen bölümlerinde Oktay, Kanuni Sultan Süleyman’ın askeri kişiliğine vurgu yaparak, Zigetvar Savaşı sırasında top ve tüfek sesleri arasında, 72 yaşında iken savaş alanında öldüğünü ve bu ölümün ortaya çıkardığı üzüntüyü tasvir etmiştir. Böylelikle Kanuni Sultan Süleyman’a olan sevgiyi gösterirken, aynı zamanda bir Osmanlı padişahının bir komutana yakışır şekilde ölümünü de göstermeye çalışmıştır.

...Ordu, Sokollu’nun komutasında olarak kaleyi kuşattı. İhtiyar padişah otağından savaşı izliyor, gerekli emirleri veriyordu. Kont Zerini, Zigetvar’ı şiddetle savunuyor, yapılan bütün Osmanlı saldırılarını püskürtüyordu. Kanunî ise kalenin alınmasının uzamasına çok üzülüyordu. Bu üzüntü onun hastalığını büsbütün artırmıştı. Sokollu’ya kalenin bir an önce alınmasını emretti. Ordunun yeni saldırılara başladığı sırada ihtiyar padişah top ve tüfek sesleri arasında hayata gözlerini yumdu. Öldüğü zaman 72 yaşında idi(**7 Eylül 1566**)...Ordu Belgrat’a yaklaştığı zaman yeni padişahın oraya geldiğine dair haber alındı. Bunun üzerine Sokollu, orduda bulunan hafızları önde giden padişahın arabasının yanına çağırdı. Artık Kanunî’nin ölümünün orduya bildirilmesi zamanı gelmişti. Birden padişahın arabası durdu. O anda <<**Ruhu için fatiha**>> sedası yükseldi ve arkasından tekbir sedaları ortalığı inletti. Ordu bir anda durdu. Bütün asker ağlamaya, başlarından börtük ve üsküflerini çıkararak yerlere çalmaya başladılar. Herkesin ağzından <<**Vah Sultan Süleyman Vah!**>> sesleri yükseliyor, bütün ordu 46 yıldan beri Türk ordularına komuta eden, onları zaferden zafere koşturan, Türk milletine birçok ülkeler kazandıran bu büyük Türk padişahı için ağlıyor, göz yaşları döküyordu(Oktay, 1970, s.104; 1975, s.; 1979, s.103).

Öztuna, diğer yazarlar ile aynı görüşü paylaşmakla beraber –Özellikle Avrupalıların Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili nitelendirmeleri noktasında- kendi içinde bir ikilem yaşayarak, daha önceki bölümlerde Fatih Sultan Mehmet için kullandığı “2.500 yıl içinde yetiştirdiği en büyük şahsiyettir” ifadesini bu sefer Kanuni Sultan Süleyman için de kullanmıştır.

Öztuna’nın yazdığı tarih ders kitabında, Osmanlı tarihinde kendince önemli gördüğü ve o dönemde bir dönüşüm yarattığına inandığı padişahlara yönelik üslubunda, yer yer abartılı

ifadeler kullanılmaktadır. Genel olarak bakıldığında Öztuna'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1299-1453 yıllarını kapsayan kuruluş döneminde ön plana çıkardığı padişahlar Orhan Bey ve II. Murat ise, 1453-1579 yıllarını kapsayan yükselme döneminde Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'dır. Bu durum 1579-1699 yıllarını kapsayan duraklama döneminde II. Osman ve IV. Murat, 1699-1792 yıllarını kapsayan gerileme döneminde I. Mahmut ve III. Selim, 1792-1922 yıllarını kapsayan dağılma döneminde ise II. Mahmut ve II. Abdülhamit şeklinde devam etmektedir.

...<<Türk Asrı>> denen XVI. asrı, II. Sultan Süleyman, Türkler'in yalnız kanun yaptığı için değil, kanunları tatbik ettiği için ancak <<Kanûnî>> unvanına lâyık gördükleri, fakat Avrupalılar'ın <<Muhteşem>> dedikleri hükümdar sembolleştirir. 2.500 yıllık Türk tarihinin en muhteşem hükümdârı sayılır ve devri, Türkler'in tarih boyunca eriştikleri en ihtişamlı ve bahtiyar çağ olarak bilinir. Saltanatı 46 yıldır ve - Ertuğrul Gazi'nin beylik müddeti sayılmazsa - Osmanoğulları içinde en uzunudur. Diploması ve devlet idaresinde gösterdiği dehâ yanında, asker olarak tarihin de büyük kumandanları arasındadır. Bilgin, hukukçu ve şâirdir(Öztuna, 1976, s.93; 1977, s.71).

Avrupa'da egemenlik çabası içerisindeki Almanya'nın, Fransa üzerindeki baskısını artması üzerine Fransa'nın yaptığı yardım çağrısına Kanuni Sultan Süleyman'ın bir mektupla verdiği cevaba tarih ders kitabında yer veren Akşit'in, mektuba giriş yaparken "Her Türk'ün göğsünü kabartan bu mektup" ifadesinde Türklük ögesine vurgu yapması oldukça dikkat çekicidir. Bu üslup diğer yazarlar tarafından doğrudan doğruya kullanılmamıştır.

...Kanuni bu fırsatı kaçırmadı. Yüzyıllarca Türklere karşı harekete geçen Hıristiyan birliğini parçalamak amacıyla, Fransa'ya yardım edeceğini bildiren bir mektup gönderdi. Her Türk'ün göğsünü kabartan bu mektupta şöyle deniliyordu: <<Ben ki Akdeniz'in, Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Zülkadiriye vilayetlerinin ve Diyarbekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve ecdadımın fethettikleri daha birçok diyarın sultanı ve padişahı Sultan Bayezit Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Françe vilayetinin kralı Françesko' sun. Dergah-ı Salatin penahıma yarar adamın Frankipan ile mektup gönderip ve bazı ağız haberi dahi ısmarlayıp memleketinize düşman müstevli olup el'an hapiste olduğunuzu ilam edip halâsımız hususunda bu canipten inayet ve medet istida eylemişsiniz. Her ne kadar ki demiş iseniz... tamam malum oldu. İmdi padişahlar sınımak (yenilmek) ve hapis olmak ayıp değildir. Gönlünüzü hoş tutup azürde hatır olmayasız... Daima def-i düşman ve feth-i memalik için... gece gündüz atımız eğlenmiş ve kılıcımız kuşatılmıştır. Hak Sünhanehu ve Taâlâ hayırlar müyesser eyleyip meşiyet ve iradati neye müteallik olmuş ise vücuda gele...>>(Akşit, 1970, s.59; 1975, s.59; 1979, s.59).

Oktay ise, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, konu akışı içerisinde bu mektubun detaylarından söz etmek yerine, ünite sonunda bir okuma parçası olarak vermeyi tercih etmiştir.

... <<...Ben ki sultan-üs-selâtin ve burhan-ül-havakin tac-ı bahş-i hüsrevan-ı ruy-i zemin, zıllullah-ı fil-arzeyn Akdeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Vilayet-i Zülkadriye'nin ve Diyarbekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve külliyyen diyar-ı Arap'ın ve Yemen'in ve dahi birçok memleketlerin ki âba-yı kiram ve ecdad-ı izamım emerallahü berahinhüm kuvvet-i kahireleriyle fethettikleri ve cenab-ı celâlet meabım dahi tig-ı ateşbar ve şemşir-i zafer nigârım ile fetheylediğim nice diyarın sultanı ve padişahı Sultan Bayezit Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Fransa Vilayetinin kralı Françesko'sun. Dergâh-ı selâtin –penahıma yarar âdemin Frankipan ile mektup gönderüp ve bazı ağız haberi dahi ısmarlayup memleketinize düşman müstevli olup, el'an hapista olduğunuzu ilâm edüp halâsınız hususunda bu canipten inayet ü medet istida eylemişsiniz. Her ne ki demiş iseniz benim pâye-i serir-i âlem masirime arz olunup ales-sebil-üt-tafsil ilm-i şerifim muhit olup tamam malûm oldu. İmdi padişahlar sınımak ve hapsolmak ayıp değildir. Gönlünüzü hoş tutup âzürde hatır olmayasız. Öyle olsa bizim âba-yı kiram ve ecdad-ı izamımız nevverallahu merakidühüm daima def-i düşman ve feth-i memalik için seferden hâli olmayup biz dahi anların tarikına sâlik olup her zaman memleketler ve sa'b ve haşin kaleler fetheyleyüp gece gündüz atımız eyerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak sübhanehu tealâ hayırlar müyesser eyleyüp meşiyet ve iradâti neye müteallik olmuş ise vücuda gele. Bâki ahval ve ahbar ne ise mezkûr âdeminizden istintak olunur malûmunuz ola şöyle bilesiz.>> **1525 senesinde İstanbul'da yazılmıştır**(Oktay, 1970, 118; 1975, s.118; 1979, s.118).

1976 tarihli “Tarih Lise III” adlı tarih ders kitabının ilk baskısında bu mektupla ilgili olarak Öztuna (1976, s.89) “Fransa Kralı I. François, Madrid'de Charles-Quint'in esiri idi; annesi, <<Cihan Padişahı>> Kanuni Sultan Süleyman'a müracaat ederek oğlunun kurtarılmasını istirham etti.” ifadelerinde böyle bir mektuptan söz etmediği için Kanuni Sultan Süleyman'ın, Fransa kralına verdiği cevaba yer veren herhangi bir mektuptan da söz etmemiştir. Ancak Öztuna, tarih kitabının 1977 tarihli yeni baskısında bu mektuba oldukça sade bir şekilde ve kısa olarak yer vermiştir.

...Kanuni, Fransa Kralı'na çok teselli edici bir name-i hümayun (padişah mektubu) yolluyarak, Fransa'yı ezdirmeyeceğini ve Almanya-İspanya'yı mâkul sınırlara iteceğini bildirdi. Bu mektupta şöyle diyordu: <<Sen ki Françe vilâyetinin Kralı Françesko'sun, dergâhıma mektup gönderip memleketinize düşman müstevli olup el'an hapista idüğünü ilâm edip halâsınız (kurtulmanız) husûsunda inâyet ve meded istida eylemişsiz. Gönlünüzü hoş tutunuz...>> Öztuna(1977, s.68).

4.1.6.1.10.II. Selim ve III. Murat

Yükselme döneminin son iki padişahı olan II. Selim (1566-1574) ve III. Murat (1574-1595) devlet işleri ile ilgilenmemeleri, ordunun başında sefere çıkmamaları ve daha çok şahsi zevklerine olan düşkünlükleri sonucunda yönetimi Kanuni Sultan Süleyman'ın son sadrazamı olan Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakmış olmaları ile eleştirilmiştir.

Bu konuda Akşit (1970, s.62; 1975, s.62; 1979, s.62) “Kanuni'nin ölümünden sonra **II. Selim** ve ondan sonra **III. Murat** padişah oldular. Bunlar zayıf iradeli ve liyakatsiz hükümdarlardı. Ordunun başında sefer gitme âdetini bırakarak zevk ve eğlence ile vakit geçirmeye başladılar.” ifadelerine yer vererek her iki padişah için ortak düşüncelerini paylaşmıştır. Özellikle her iki padişah için kullandığı “Bunlar zayıf iradeli ve liyakatsiz

hükümdarları” ifadesi dikkat çekicidir. Akşit’in her iki padişaha yönelik kullandığı sefere çıkma geleneğini terk etmeleri konusunda aynı ifadeyi kullanan bir diğer yazar olan Öztuna (1977, s.97) “İlk defa iki padişah, II. Selim ve III. Murad, sefere çıkmamış, ordularına fiilen kumanda etmemişlerdi.” ifadelerine yer vermiştir.

Kanuni Sultan Süleyman’ın oğlu ve III. Murat’ın babası olan II. Selim, babası Kanuni Sultan Süleyman ile kıyaslandığı zaman ordunun başında sefere çıkmayan ilk padişah olması, devlet işlerinden uzak durarak daha çok zevk ve sefa içinde hayatını geçirmesi yönü ile eleştirilmiştir. Bu dönemde Kıbrıs’ın fethedilmesi konusunda II. Selim’in şaraba olan düşkünlüğüne vurgu yapan Akşit (1970, s.62; 1975, s.62; 1979, s.62) “Venedikliler, Türk tüccar ve yolcu gemilerine saldırıyorlardı. Aynı zamanda Kıbrıs zengin bir ülke idi. Bağları ve şarabı ile meşhurdur. Padişah II. Selim, Kıbrıs’ın fethini istemekte idi.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit’in II. Selim ve III. Murat için ortak olarak kullandığı ifadelerin benzerini kullanan Oktay (1970, s.104; 1975, s.104; 1979, s.104) II. Selim için “Sokollu, burada da siyasî ustalığını ve otoritesini kullanarak askerinin isyanına engel oldu. II. Selim, onun asker üzerindeki bu büyük otoritesini gördükten sonra bütün devlet işlerini Sokollu’ya bırakarak bir kenara çekildi. Keyif ve zevk içinde saltanat sürmeye başladı.” ifadelerini kullanmıştır. II. Selim’in oğlu ve III. Mehmet’in babası olan III. Murat için ise Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111) “Sokollu Mehmet Paşa öldüğü zaman, padişah **III. Murat** idi. **III. Murat** (1574-1595) zayıf iradeli, direktif veremeyen, etki altında kalan, saraydan dışarı çıkmayan bir hükümdardı. Eğlenceye düşküncü. Zamanında devlet yönetimine annesi, haseki sultanlar ve saray ağaları karışmışlardır.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.109; 1975, s.109; 1979, s.109) “Bütün bu iyi işler Sokollu’nun ölümüne dek devam etti. Fakat onun ölümünden sonra Kanun-u Kadim bozuldu. **III. Murat** önce orduyu bozmakla işe başladı. Saray kadınlarının padişahlar üzerindeki etkileri arttı. Maliye bozuldu. Donanmaya önem verilmez oldu. Devlet hizmetlerine atananlar daha çok hatır ve gönül, iltimas ve rüşvet ile bu makamlara gelmeye başladılar.” ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.11.III. Mehmet

III. Murat’ın oğlu I. Ahmet’in ve I. Mustafa’ın babası olan III. Mehmet (1595-1603) ilgili kişisel özellikleri noktasında ordunun başında sefere çıkması önem taşımaktadır. Bu kapsamda Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111) “III. Mehmet (1595-1603), sancak beyliğinden gelen son Osmanlı padişahıdır. Bu hükümdar safdil, çok terbiyeli, halim, sakin

ve aynı zamanda vehimli ve kararlarında müteredditti. Celali ayaklanmaları ve İran savaşları sebebiyle çok defa yemek ve içmekten kesilirdi. Genç yaşta öldü.” ifadelerine yer verirken, Oktay ve Öztuna III. Mehmet ile ilgili kişisel bilgiler vermek yerine konular içerisinde dağıtılmış şekilde III. Mehmet’in ordunun başında sefere çıkmasına yer vermişlerdir. Akşit (1970, s.116; 1975, s.116; 1979, s.116) “Durumun gittikçe bozulması ve **Estergon** kalesinin düşman eline geçmesi üzerine, devlet adamları yeni padişah III. Mehmet’i sefere çıkmaya ikna ettiler. Padişahın ordunun başında sefere gitmesi çok iyi etki yaptı.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.129; 1975, s.129; 1979, s.129) “**III. Mehmet (1595-1603)** devlet büyüklerinin rica ve ısrarı üzerine sefere çıkmaya karar verdi: Onun bu hareketi asker üzerinde iyi bir etki yaptı. Zira Kanuni’nin son seferinden beri padişahlar ordulara komuta etmiyorlardı” ifadelerini yer vermiştir. İfadelerden anlaşıldığı üzere Akşit ve Oktay, III. Mehmet’in de aslında dedesi ve babası gibi ordunun başında sefere çıkmama geleneğini sürdürmeye niyetli olduğunu ancak devlet adamları durumun ciddiyeti üzerine III. Mehmet’e sefere çıkması için ısrar, rica ve ikna yöntemlerini kullandıklarını vurgulamıştır. Ancak Öztuna (1976, s.117; 1977, s.99) daha farklı bir bakış açısı ile “III. Mehmed, babası ve büyükbabasının hiç sefere çıkmamasına rağmen, sefere çıkmaya karar verir. 1566’da Kanuni’nin Sigetvar sefer-i hümayûnundan beri 30 yıldır ilk sefer-i hümayûndur.” ifadelerini kullanarak III. Mehmet’in ordunun başında sefere çıkmaya kendisinin karar vermiş olduğunu söylemektedir.

4.1.6.1.12.I.Ahmet

III. Mehmet’in oğlu, II. Osman’ın babası olan I. Ahmet (1603-1617) ile ilgili olarak bu dönem tarih ders kitabı yazarlarından Akşit, olumsuz ifadelere yer vermiştir.

...**I.Ahmet** (1603-1617), çocuk denecek yaşta (on dört yaşında) hükümdar olduğu için devlet işlerinde yakınlarının etkisi altında kaldı. Çok mutaassıp ve vefasızdı. I. Ahmet zamanına kadar şehzadeler Anadolu’da sancak beyliği yaparlar, devlet ve memleket işlerini öğrenirler, padişahlığa hazırlanırlardı. Bu padişah devrinde padişahlığın, hanedanın en yaşlısına geçmesi usulü kabul olundu. Şehzadelerin taşraya çıkmaları yasak edildi(Akşit, 1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111).

Bu dönemin bir diğer yazarı olan Oktay ise, Akşit’in söz ettiği şehzadelerin sancağa çıkma usulüne son verilmesine ve kafes usulüne yer verirken, I. Ahmet’in kişisel özellikleri hakkında olumlu veya olumsuz bir algı oluşturmamıştır.

...Yalnız **I. Ahmet** zamanında (1603-1617) Osmanlı veraset (kalıtım) sisteminde bir değişiklik yapılarak padişahlığın babadan oğula değil, Osmanlı soyu içinde <<ekber ve erşet>>, yani en büyük ve en akli başında olanına geçmesi esas kabul olunmuştur...I. Ahmet 14 yaşında padişah olmuş, 14 yıl saltanat sürdürdükten sonra ölmüştür. Zamanı Avusturya savaşları ve Celali isyanları içinde geçmiştir. İstanbul'da kendi adıyla söylenen ünlü camiye yaptırmıştır(Oktay, 1970, s.145-146; 1975, s.145-146; 1979, s.145-146).

Oktay, I. Ahmet dönemini veraset sisteminde değişiklik boyutunda ele almakla beraber, döneminin özellikle Avusturya Savaşları ve Anadolu'da yaşanan Celali İsyancıları ile geçtiğine yer vermiştir. I. Ahmet'in İstanbul'da yaptırdığı kendi adı ile anılan Sultan Ahmet Camisi'nden kasıtlı da dini yönünü vurgulamıştır.

4.1.6.1.13.I. Mustafa

III. Mehmet'in küçük oğlu ve I. Ahmet'in kardeşi olan I. Mustafa'nın akıl sağlığı yerinde değildir. İlki 1617-1618, ikincisi 1622-1623 olmak üzere iki defa tahta çıkarılmıştır. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında I. Mustafa için kullanılan ifadeler ise birbiri ile örtüşmektedir.

Osmanlı Tarihi'nin en tartışmalı konularından biri, duraklama döneminden itibaren tahta çıkan bazı Osmanlı padişahlarının akıl sağlıklarının bozukluğu konusudur. Bu konuda kullanılan üslup ve ifadeler her ne kadar toplum nazarında ve akademik camia da tartışma konusu olsa da bu dönem yazarlarının "deli" nitelemesini kullanmakta tereddüt etmedikleri görülmektedir. Özellikle bu dönem tarih ders kitabı yazarlarından Akşit'in (1970, s.110-111; 1975, s.110-111; 1979, s.110-111) XVII. Yüzyıl padişahları için kullandığı "Duraklama Devrinin padişahları ise yeteneksiz ve idaresiz kimselerdi. Bunlardan bazıları çocuk, bazıları da deli ve aptaldı. Fakat içlerinde memlekete faydalı hizmetlerde bulunanları da vardı" ifadelerinin, Oktay'ın (1970, s.123; 1975, s.123; 1979, s.123) "Devlet yönetimi bozuldu. Kanun ve düzenlere uyulmadı. Bunun nedeni, bu yüzyılda iş başına geçen padişahların bir kısmının çocuk, bir kısmının da aptal, ya da deli olmalarıydı." ifadeleri ile örtüşmesi dikkat çekicidir.

I. Mustafa ile ilgili olarak Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111) "İki defa padişah olan **I. Mustafa** (1617-1618, 1622-1623) bir deli idi." ifadelerini kullanırken ilerleyen bölümlerde yine aynı şekilde Akşit (1970, s.130, 1975, s.130; 1979, s.130) "II. Osman'ın yerine geçen I. Mustafanın ikinci padişahlığı da uzun sürmedi. Deliliği devam ettiği için tahttan indirilerek yerine on iki yaşında bir çocuk olan IV. Murat padişah oldu." ifadelerine yer vererek I. Mustafa'nın bir deli olduğunu vurgulamıştır.

Akşit'in kullandığı ifadeleri destekler şekilde Oktay (1970, s.146; 1975, s.146;1979, s.146) "I. Mustafa balıklara yem yerine altın serpecek derecede deliydi. Tahttan indirilerek yerine

genç Osman geçirildi...Deli Mustafa ikinci defa padişah oldu. Fakat, deliliği devam ettiğinden tekrar tahttan indirilerek yerine henüz 12 yaşına girmiş bulunan IV. Murat padişah yapıldı.” ifadelerine yer vererek I. Mustafa’nın deliliğine vurgu yapmıştır.

Akşit ve Oktay’ın I. Mustafa’nın deliliği konusunda kullandıkları ifadeleri destekler şekilde Öztuna ise (1976, s.119; 1977, s.101-103) “I. Ahmed’in genç yaşında zamansız ölümü üzerine büyük oğlu Sultan Osman, bir Saray entrikası ile bertaraf edilerek yerine Sultân Ahmed’in kardeşi I. Mustafa (1617-1618) tahta çıkarıldı. Fakat deli olduğu anlaşıldığı için 3 ay sonra tahttan indirildi.” ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.14.II. Osman (Genç)

I. Ahmet’in oğlu olan II. Osman(1618-1622) ile ilgili olarak dönemin yazarları tarafından, ıslahatçı kişiliği, yönetim alanındaki tecrübesizliği ve öldürülmesi konuları ön plana çıkarılmıştır.

II. Osman’ın yapmaya çalıştığı ıslahatları Akşit (1970, s. 111; 1975, s.111; 1979, s.111) “**II. Osman** (Genç Osman; 1618-1622), tecrübesiz olmasına rağmen iyi niyetli ve memlekete faydalı olmak isteyen bir hükümdardı.” şeklinde verirken ilerleyen bölümlerde de II. Osman’ın tecrübesizliğini ve iyi niyetli oluşunu tekrarlamaktadır.

...Devlet örgütünü düzeltmek amacıyla ıslahat yapmak isteyen II. Osman hükümdar olduğu zaman on dört yaşında idi. İyi bir eğitim ve öğretim görmüştü. Savaşa heves ediyor ve iyi silah kullanıyordu. Bu genç padişah faal, fakat tecrübesizdi. Temiz yürekle ıslahat yapmak istediye de kendisine yardım edecek ve doğru yolu gösterecek devlet adamlarından yoksundu. Annesinin, kızlar ağasının, hocası Ömer Efendinin etkisi altında kalıyordu. Çok hasisti...“Genç Osman ihtiyatlı hareket etmiyor, yapacağı işleri yakınlarına söylüyordu. Padişahın, ocaklarını kaldırmak amacıyla hacca gideceğini öğrenen yeniçeriler harekete geçti...Esasen II. Osman’ın tecrübesizliği, hasisliği ve sert hareketleri her zümrede hoşnutsuzluk uyandırmıştı(Akşit 1970, s.129-130, 1975, s.129-130; 1979, s.129-130).

Akşit ile aynı düşüncede olan Oktay’da aynı şekilde II. Osman’ın tecrübesizliğine vurgu yapmıştır.

...Genç Osman’ın devlet alanında yapmak istediği en büyük ıslahat ise yeniçeri ocağını kaldırmak istemesidir. Fakat, gençliği ve tecrübesizliği yüzünden yapmak istediği şeyleri karınlarına söylemesi, onların da bunu saraya girip çıkan akrabalarına ve yakınlarına duyurmaları, bunun yeniçeri ve ulemanın arasına yayılmasına yol açmıştı. Bu haberin yayılmasından sonra çıkarları elden gidecek olan yeniçerilerle ulema birleşerek yukarıda okuduğumuz Genç Osman faciasını meydana getirmişlerdir(1970, s.141; 1975, s.141; 1979, s.141).

Akşit ve Oktay’ın II. Osman ile ilgili olarak ıslahatlar konusundaki tecrübesizliği konusunda aynı düşüncüyü paylaşan Öztuna (1976, s. 119; 1977, s.103) “Ordunun, bilhassa Kapıkulu Ocakları’nın ve umumiyetle devlet düzeninin bozulduğu kanaatinde olan II.

Osman, o çağ toplumunun asla kaldıramayacağı derecede radikal reformlara karar verdi. Dehâsına rağmen, gençliği ve tecrübesizliği yüzünden, bunları tatbik edemedi.” ifadelerine yer vermiştir.

Osmanlı tarihinde Yeniçeriler tarafından öldürülen ilk Osmanlı padişahı olan II. Osman ile ilgili olarak, Akşit II. Osman’ın Yeniçerilere yalvardığını, canının bağışlanması için af dilediğini ve ağladığını anlatmıştır.

...II. Osman burada Yeniçerilere yalvararak: <<**Hey derdmendler, padişah ettiğiniz adamı görün. Bu devletin inkırazına sebep olup ocağımızı söndürecektir. Yakında pişman olursunuz. Bilmezlik ile size cefa ettim ise affedin, siz etmeyin, dün sabah padişah idim, şimdi üryan kaldım. Halimden ibret alın. Dünya size de kalmaz. Hangi padişahın kulları padişahlarına bu ihaneti ettiler**>> diyerek ağladı (Akşit, 1970, s.126; 1975, s.126; 1979, s.126).

Akşit ile aynı ifadelerle yer veren Oktay’da II. Osman’ın Yeniçerilere yalvardığını, canının bağışlanması için af dilediğini ve ağladığını anlatmıştır.

...Genç Osman orada toplanan yeniçeri kodamanlarına yalvararak şu sözleri söyledi: <<**Bilmezlik ile size cefa ettim ise affedin. Siz etmeyin. Dün padişah idim. Şimdi üryan kaldım. Halimden ibret alın. Dünya size de kalmaz. Hangi padişahın kulları padişahlarına bu ihaneti ettiler?**>> diyerek ağladı(Oktay, 1970, s.138; 1975, s.138; 1979, s.138).

II. Osman ile ilgili olarak ilerleyen anlatımlarında Oktay (1970, s.146; 1975, s.146; 1979, s.146) “Genç Osman enerjik bir padişahı. İyi düşünceleri vardı. Fakat bir yeniçeri ihtilâli sonunda feci şekilde öldürüldü.” ifadelerine yer vermiştir. Oktay daha önceki anlatımlarda görüldüğü üzere II. Osman’ın öldürülmesini bir “facia” olarak nitelendirmiş, burada ise, “bir ihtilal sonucunda feci şekilde öldürüldü” ifadelerine yer vermiştir.

II. Osman hakkında Akşit ve Oktay ile aynı düşünceleri paylaşan Öztuna, tarihi olaylar konusunda literatür yaratma yeteneğinin bir yansıması olarak, Osmanlı Tarihi’nde II. Osman’ın öldürülmesine farklı bir boyut kazandırarak, II. Osman’ın öldürülmesi için “bir çeşit Kerbelâ Faciası” ifadesini kullanmıştır. Yine Öztuna’ya göre bu olayın etkileri yüzyıllarca devam etmiştir.

...Dehâsına rağmen, gençliği ve tecrübesizliği yüzünden, bunları tatbik edemedi. Öldürüldü (20 Mayıs 1622 akşamı) ve bu yüzden imparatorluk karıştı. Kutsal sayılan padişahın öldürülmesi, bir çeşit Kerbelâ Fâciası olarak Türk tarihine geçti. Teessürü asırlarca devâm etti. Sultan Osmân’ın intikamını almak için ordunun bir kısmı ve çeşitli bölgelerde halk ayaklandı. Çok kan döküldü. Neticede yalnız anarşi büyüdü, genişledi ve artık âdi âsâyîşsizlik halini aldı(Öztuna, 1976, s.119; 1977, s.103).

Öztuna, diğer iki yazardan farklı olarak II. Osman’ın öldürülmesi üzerine, intikam almak amacı ile ordunun bir kısmının ve çeşitli bölgelerde halkın ayaklandığından da söz etmiştir.

4.1.6.1.15.IV. Murat

I. Ahmet'in oğlu olan IV. Murat (1623-1640) ile ilgili olarak; kişiliği ve şaraba düşkünlüğü konularına yer verilmiştir.

IV. Murat ile ilgili olarak Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111) “ **IV. Murat** (1623-1640), bu devrin en değerli padişahıdır.” ifadesini kullanırken, ilerleyen bölümlerde bu düşüncesini destekleyen Akşit (1970, s.130; 1975, s.130; 1979, s.130) “IV. Murat, genç olmasına rağmen devlet işlerine yabancı kalmayarak her işi öğrenmek ve anlamak istiyordu. Çok zeki, çabuk kavrayışlı ve hafızası kuvvetli idi. Yirmi bir yaşına gelince duruma hâkim oldu.” ifadelerini kullanmıştır.

IV. Murat ile ilgili olarak Akşit'in görüşlerini destekleyen Oktay ise (1970, s. 146; 1975, s.146; 1979, s.146) “henüz 12 yaşına girmiş bulunan IV. Murat padişah yapıldı. Bunun ilk zamanları birçok karışıklıklar içinde geçti. Devlet yönetimini eline alınca korkunç ve zalim bir hükümdar kesildi. Pek çok kan döktü.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit ve Oktay'ın IV. Murat ile ilgili ifadelerini destekleyen ve bu ifadelere eklemeler yaparak sert ve otoriter bir IV. Murat algısının yanında Öztuna'nın Osmanlı padişahları için kullandığı dahi ifadesini – daha önce II. Osman'da da kullandığı üzere - bu defa IV. Murat için kullanmıştır.

...Bu iklimde yetişen IV. Murad, 8 haziran 1632'de sert bir darbe ile iktidârı şahsen eline aldı. Zulme kaçtığı rahatça iddia edilebilecek, Osmanlı tarihinde ne kendisinden önce, ne de kendisinden sonra asla görülmemiş bir sertlikle devleti idare etti ve şahsından başka hiç bir otoriteye müsamaha etmedi. Çok geniş ölçüde huzur, âsâyişi sağladı, anarşiyi ezdi ise de, sonraki olaylar, bu işin, padişahın şahsiyle kaim olduğunu gösterdi. Bununla beraber bazı tarihçiler IV. Murâd'ın devletin ömrünü yarım asır uzattığını söylerler. Kanûnî ile II. Mahmûd arasında gelen padişahların en büyüğü, XVII. Asır Türk tarihinin çok seçkin bir simasıdır. Dâhi olarak doğmuş, hâdiselerle olgunlaşmış, fakat gene içinde yaşadığı ortam ve gördükleri, kendisini zulme itmiştir. Büyük bestekârdı. Asker doğmuş, en büyük orduları sevk-u idâre edebilecek kabiliyetlerle mücehhez bir şahsiyeti. 27,5 yaşında ölümü, devleti çok sarstı (Öztuna, 1976, s.121, 1977, s.103).

Osmanlı Tarihi'nin en tartışmalı konularından biri olan padişahların şarap veya başka keyif verici maddeler tüketip tüketmediği sorunu –ki bu sorun İslam padişahı ve halifesi olan Osmanlı padişahları söz konusu olduğunda ciddi bir boyut kazanmaktadır.- oluşturulan padişah algısından kaynaklı olarak bir vardır veya yoktur sorunu olarak günümüzde de tartışma konusudur.

Osmanlı padişahlarının şarap veya keyif verici madde tüketimi sorunu, siyasi bağlamda ideolojik boyut kazanmaktadır. Yazarın Osmanlıcı veya Anti-Osmanlıcı olarak nitelendirilmesine sebep olabilmektedir. Bu konuda Akşit ve Oktay hiç tereddüt etmeden böyle bir durumun olduğunu açıkça yazabilmişlerdir. Daha önceki bölümlerde de söz

ettiğimiz üzere Yıldırım Bayezit'in içkiye düşkünlüğünden, Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği afyon macunu ile Yavuz Sultan Selim'in babası II. Bayezit'in bir afyonkeş olduğunu ve bu afyonkeşliğin Yavuz Sultan Selim'e geçtiğini ima etmesinden söz eden Akşit'in aynı şekilde II. Selim döneminde Kıbrıs Adası'nın fethi konusunda "bağları ve şarabı ile meşhurdu" ifadeleri ile II. Selim'in şaraba olan düşkünlüğüne vurgu yaptığı da görülmektedir.

IV. Murat'ın şarap kullanımı ile ilgili olarak ise Akşit (1970, s. 131; 1975, s.131; 1979, s.131) "Fakat Sultan Murat esaslı bir ıslahat yapmaya vakit bulamadı. Henüz yirmi dokuz yaşında iken öldü (1640). Herkese yasak ettiği şarabı bir türlü bırakmamıştı." ifadeleri ile IV. Murat'ın şarap kullanımı konusunda şaraba düşkünlüğünü bir müptelalık boyutunda verirken Oktay'da (1970, s.142; 1975, s.142; 1979, s.142) aynı üslubu kullanarak "Fakat Sultan Murat bu raporu uygulamaya vakit bulamamıştır. Zira herkese yasak ettiği şaraba düşkünlüğü kendisinin genç yaşında ölümünün en önemli nedeni olmuştur(1640). Bütün bunlara rağmen IV. Murat'ın ıslahat hareketleri de korku ve şiddete dayanmaktadır." ifadelerinde IV. Murat'ın şaraba olan düşkünlüğünü Akşit'i destekler şekilde vermiştir.

4.1.6.1.16.İbrahim

Osmanlı Tarihi'nin en tartışmalı konularından biri olan Osmanlı padişahlarının akıl sağlıklarının bozukluğu konusunda daha önce I. Mustafa'nın akıl sağlığının bozukluğu ile ilgili olarak kullanılan ifadeler bu kez Sultan İbrahim içinde kullanılmıştır.

I. Ahmet'in oğlu IV. Murat'ın kardeşi, IV. Mehmet'in, II. Süleyman'ın ve II. Ahmet'in babası olan Sultan İbrahim'in(1640-1648), akli yetersizliği konusunda Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111) "**İbrahim** (1640-1648), asabi, düşüncesi dar ve çok aceleci idi. Devletin kanun ve taamülünü dinlemez, şuursuz emirlerini uygulattırmak isterdi. Gazaba gelerek çok değerli devlet adamlarını öldürmüştür. Canı istediği zaman tahtirevanla veya araba ile İstanbul'da dolaşır ve kendisini okutmak üzere adını duyduğu üfürükçülere giderdi. Bu padişah zamanında rüşvet alma da son derecesine varmıştır." ifadelerine yer verirken ilerleyen kısımlarda tekrar Akşit (1970, s.131; 1975, s.131; 1979, s.131) "IV. Murat'ın ölümünden sonra padişah olan İbrahim, deli ve zalimdi. Sadrazam **Kara Mustafa Paşa**, Hanya fatihi **Yusuf Paşa** gibi değerli devlet adamlarını haksız yere öldürdü. İmparatorluk tekrar karışıklık içinde kaldı" ifadelerine yer vermiştir.

Sultan İbrahim'in deliliği konusunda Akşit ile aynı düşünceleri taşıyan Oktay (1970, s.139; 1975, s.139; 1979, s.139) "Deli İbrahim zamanında (1640-1648) Sivas Valisi **Vardar Ali**

Paşa (Buna Varvar Ali Paşa de derler) Celali oldu” ifadelerini kullanırken ilerleyen kısımlarda yine aynı şekilde Oktay (1970, s.142; 1975, s.142; 1979, s.142) “IV. Murat ölünce yerine kardeşi **Deli İbrahim** geçti. Bunun devrinde (1640-1648) memleket yönetimi tekrar bozuldu. Devlet, saray kadınlarıyla saray ağalarının elinde kaldı. Padişah üzerinde büyük bir otorite kazanan **Cinci Hoca** adında bir açık göz, devlet işlerine karışmaya, rüşvet ve iltimas ile istediğini devlet memuru yapmaya başladı” ifadelerine yer vermiştir.

Bu dönemin diğer bir yazarı olan Öztuna ise (1976, s.123; 1977, s.107) “IV. Murad’ın yerine kardeşi İbrahim Han (1640-1648) geçti. Onun saltanat yıllarına <<Samur Devri>> denmektedir. Saltanatının ilk yarısı, ağabeyinin devrinin devamı gibidir. İkinci yarısında huzur bozulur ve anarşi başlar” ifadeleri ile Akşit ve Oktay’a kıyasla oldukça sade bir üslup kullanarak Sultan İbrahim’den söz etmiştir.

4.1.6.1.17.IV. Mehmet

Sultan İbrahim’in oğlu, II. Mustafa ve III. Ahmet’in babası olan IV. Mehmet (1648-1687) ile ilgili olarak bu dönem yazarlarının ittifakla üzerinde durdukları konu IV. Mehmet’in devlet işlerine karışmadığı ve Köprülülerin yönetime egemen olmasıdır. Bu konuda Akşit (1970, s.111; 1975, s.111; 1979, s.111)“IV. Mehmet (Avcı Sultan Mehmet; 1648-1687), yedi yaşında padişah olmuştur. Devlet işlerini tamamen Köprülülere bırakmış, kendisi ava gidip gelmiştir.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s. 146; 1975, s.146; 1979, s.146) “IV. Mehmet’in ilk zamanları karışıklıklar içinde geçti. Nihayet Köprülülerin iş başına geçmesiyle durum değişti. IV. Mehmet bundan sonra hiçbir devlet işine karışmadı. Zamanını av ve eğlencelerle geçirdi.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna ise (1976, s. 125; 1977, s.108) “Fakat II. Selim tipinde, devlet işlerine karışmak istemiyen bir hükümdardır. Bütün salâhiyeti Köprülü Mehmed Paşa’da toplanır.” ifadelerine yer vererek diğer yazarlardan farklı bir yönelimle IV. Mehmet’i II. Selim’e benzeterek, devlet işlerini Köprülü Mehmet Paşa’ya bırakmasını, II. Selim’in Sokullu Mehmet Paşa’ya bırakması ile eşdeğer görmektedir.

4.1.6.1.18.II. Mustafa

IV. Mehmet’in oğlu, I. Mahmut’un ve III. Osman’ın babası olan II. Mustafa(1695-1703) dönemi ile ilgili olarak Akşit (1970, s.151; 1975, s.151; 1979, s.151) “Padişah II. Mustafa’nın av peşinde dolaşması, kızları için Edirne’de saraylar yaptırması, devlet

memurluklarına getirdiği kimselerin hırs ve entrikaları yüzünden İstanbul'da bir ayaklanma çıktı” ifadelerini kullanırken Oktay'da aynı üslubu kullanarak II. Mustafa'nın zamanın çoğunu avlanmaya ayırmasına, devlet işlerini bırakarak İstanbul yerine Edirne'de yaşamasına ve bir ayaklanma sonucunda tahttan indirilmesine yer vermiştir. Oktay, II. Mustafa'nın tahttan indirilmesini “bir askeri ihtilal” olarak nitelendirmiştir.

...XVII. Yüzyılın son padişahı olan II. Mustafa memleketi düştüğü felaketten kurtarmak istedi. Birkaç defa sefere çıktı. Fakat istenilen sonucu elde edemedi. Karlofça antlaşmasından sonra o da işi keyif ve zevke döktü. Vaktini av peşinde geçirmeye başladı. Hatta İstanbul'u bile terk ederek Edirne'ye yerleşti. Nihayet bir askeri ihtilâl sonucunda tahttan indirildi(1970, s. 146; 1975, s.146; 1979, s.146).

Bu dönemin diğer bir tarih ders kitabı yazarı olan Öztuna, daha farklı bir üslupla II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi amacıyla çıkarılan ayaklanma için ihtilal olduğu konusunda Oktay ile aynı düşüncüyü paylaşırken daha olumsuz olarak nitelendirmek amacıyla “uğursuz bir ihtilal” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Öztuna, II. Selim'in başlattığı padişahların sefere çıkmama geleneğinden hareketle Osmanlı tarihinde ordunun başında sefere çıkan son Osmanlı padişahı II. Mustafa için “son harb adamı” ifadesine yer vermiştir.

...II. Mustafa, “Edirne Vak'ası” denen uğursuz bir ihtilalle 1703'de tahttan indirildi ve bir kaç ay sonra kederinden öldü. Yerine ana – baba bir kardeşi III. Ahmed (1703-1730) padişah oldu. 40 yıla yakın bir zamandan beri padişahların Edirne'de oturmak âdetlerine de son verildi. II. Mustafa, şehzadelğinde seferlerde bulunarak yetişmiş, son harb adamı padişahdır ve ondan sonra padişahların bizzât orduya kumanda etmeleri, sefer-i hümayûna çıkmaları âdet kalkmıştır(Öztuna, 1976, s.141; 1977, s.119).

Öztuna, II. Mustafa'nın ordunun başında sefere çıkan son padişah olmasına vurgu yaparken, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kez büyük oranda toprak kaybettiği Karlofça Antlaşması'nın, alınan bu yenilgilere bağlı olarak imzalandığına ise değinmemiştir.

4.1.6.1.19.III. Ahmet

IV. Mehmet'in oğlu, III. Mustafa ve I. Abdülhamit'in babası olan III. Ahmet (1703-1730) ile ilgili olarak Akşit (1970, s.151; 1975, s.151; 1979, s.151) “III. Ahmet de zevkine düşkün bir hükümdardı. Yakınlarının etkisiyle yedi yılda yedi veziriazam değiştirdi. Memleket işleri bir türlü yoluna konmadı. Çıkan fırsatlardan istifade edilemedi. Bu sıralarda İsveçlilerle Ruslar savaş etmekte, Batı Avrupa devletleri de İspanya veraset savaşlarıyla meşgul olmakta idiler” ifadelerine yer verirken, Oktay ve Öztuna konu anlatımları içerisinde III. Ahmet'in ismini vermekle yetinmişlerdir.

4.1.6.1.20.I.Mahmut

II. Mustafa'nın oğlu olan I. Mahmut(1730-1754) ile ilgili olarak Akşit (1970, s.167; 1975, s.167; 1979, s.167) “I. Mahmut’un son yılları barış içinde geçti. İyi bir hükümdardı. Ölümü herkesi üzdü (1754).” ifadelerinde oldukça sade bir şekilde I. Mahmut’un iyi bir hükümdar olduğu ve ölümünün yarattığı üzüntüye yer vermiştir.

...Tahta III. Ahmed'in yeğeni (II. Mustafa'nın büyük oğlu) I. Mahmud (1730-1754) geçti. “Patrona İhtilâli” ni çıkaranları az zamanda temizledikten sonra, daha mutedil şekilde Lâle Devri'nin hemen bütün geleneklerini devâm ettirdi. Bazı yenileşme ve askeri reform hareketlerine de ihtiyatlı şekilde devam etti. Onun çeyrek asrı bulan saltanatu, Türkiye'nin son şevket/büyüklik ve bahtiyarlık çağlarından biridir(Öztuna, 1976, s.145; 1977, s.123).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez Avrupa tarzı askeri ıslahatların yapıldığı I. Mahmut dönemine Öztuna'nın, Akşit ve Oktay'a oranla daha fazla yer verdiği görülmektedir. I. Mahmut dönemini Öztuna, Osmanlı İmparatorluğu'nu kastederek Türkiye'nin son büyüklik ve bahtiyarlık çağlarından biri olarak değerlendirmiştir.

4.1.6.1.21.III. Osman

II. Mustafa'nın oğlu olan III. Osman(1754-1757) ile ilgili olarak Akşit (1970, s.167; 1975, s.167; 1979, s.167) “I. Mahmut'tan sonra padişah olan **III. Osman** yenilik taraftarı olmadı. Geri kafalı ve mutaassıptı. Çabuk kızıyor ve sık sık sadrazam değiştiriyordu.” ifadelerini destekleyen Oktay (1970, s.188; 1975, s.188; 1979, s.188) “I. Mahmut’un **1754** tarihinde ölümü üzerine yerine, **III. Osman** geçti. Bu, yaşlı ve geri kafalı bir padişahı. Kısa süren saltanatu (**1754-1757**) zamanında hiçbir yenilik yapılmadı.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna(1976, s.145; 1977, s.123) ise “I. Mahmud’ un yerine kardeşi III. Osman (1754-1757), sonra amca oğulları – III. Ahmed'in oğlu- III. Mustafa (1757-1774) geçti” ifadeleri ile üç yıl boyunca padişahlık yapan III. Osman'dan sadece bir isim olarak söz etmiştir.

Akşit ve Oktay, III. Osman ile ilgili kanaatlerinde hem fikirdirler. Özellikle III. Osman için kullandıkları “geri kafalı” nitelemesi dikkat çekicidir.

4.1.6.1.22.III. Mustafa

III.Ahmet'in oğlu ve III. Selim'in babası olan III. Mustafa'nın(1757-1774) padişahlığı döneminde yaşanan olumsuzluklardan ziyade, dikkat çeken husus III. Mustafa'nın müneccimlerden, sihirbazlardan ve çeşitli metafizik öğelerden medet ummasıdır. Bu durumu anlatan Akşit, aynı zamanda III. Mustafa'yı çağdaşı olan dönemin Prusya kralı II.

Frederik ile de karşılaştırmıştır. III. Mustafa ile II. Frederik'in devlet yönetim anlayışını birbiri ile kıyaslayarak, örtülü de olsa Prusya'nın gelişmesinin nedenlerini ortaya koymuştur.

...III. Mustafa, çok hasis bir hükümdardı. İyi müneccimler sayesinde uğurlu günleri belli etmek ve iyi komutan seçmek mümkün olacağına inanıyordu. Sarayda Mısır, Fas, Hindistan ve Arabistan'dan gelen birçok sihirbaz ve müneccim vardı. Padişah, Prusya kralı II. Frederik'in başardığı işlere bakarak, maiyetinde çok iyi müneccimler olduğunu sanıyordu. Prusya kralının yanına gönderdiği elçi Ahmet Resmi Efendi aracılığıyla ondan üç müneccim istedi. II. Frederik, elçiye müneccim yerine üç sır söyledi: <<**1. Tarih okumak ve eski tecrübelerden faydalanmak; 2. İyi bir orduya sahip olmak ve barış zamanında dahi bu orduyu talim ettirmek; 3. Hazineyi daima para ile dolu bulundurmak. İşte benim üç müneccimim bunlardır. Bundan başka müneccim yoktur. Dostum padişaha söylemenizi rica ederim**>>(Akşit, 1970, s.168; 1975, s.168; 1979, s.168).

Bu dönemin bir diğer yazarı olan Oktay'da, Akşit ile aynı şekilde III. Mustafa ile ilgili olarak, müneccimlere ve sihirbazlara olan meyline ve yine aynı şekilde, çağdaşı Prusya kralı II. Frederik ile yaptığı mektuplaşmaya yer vererek, bir kıyaslamaya gitme imkânı sunmuştur. Zira her iki yazarın, mektuplaşmadan hareketle, her iki devletin yönetim anlayışının farklılığını ve daha da önemlisi son dönem Osmanlı yönetimindeki zaafı ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir.

...III. Mustafa, yenilik seven bir padişahı. Hasis olduğu için maliyeye çok önem verdi. Lüzumsuz masrafları keserek hazineyi doldurdu. Yalnız III. Mustafa yıldızların insanlarla hükümetlerin hayatları üzerinde büyük bir etkisi olduğuna inanırdı. Bundan dolayı yapacağı işlerde daima uğurlu zamanı ve eşref saati hesap ederdi. Zamanında saray, Mısır'dan, Fas'tan, Arabistan ve Hindistan'dan gelen sihirbaz ve müneccimlerle dolmuştu. Padişah bunların sözlerine inanır, işlerini ona göre yürütürdü. Hatta III. Mustafa, çağdaşı bulunan Prusya kralı II. Frederik'in kazanmış olduğu zaferlere bakarak onun yanında uğurlu zamanı belirten çok usta müneccimlerin bulunduğu, Frederik'in bundan dolayı daima muzaffer olduğuna inanmakta idi. Bu amaçla Prusya kralına elçi olarak gönderdiği Ahmet Resmî Efendiyi, II. Frederik'ten üç müneccim istemeye, büyük işlere başlama zamanlarının iyi komutanlar bulmanın sırlarını öğrenmeye memur etmişti. II. Frederik, Türk elçisine verdiği cevapta, siyasetteki başarılarının üç şeyden ileri geldiğini, bunların da: **1) Tarih okuyarak geçmiş zamanların tecrübelerinden faydalanmak, 2) İyi ve düzenli bir orduya sahip olmak ve bu orduya her gün savaş edecekmiş gibi eğitim yaptırmak, 3) Hazineyi daima para ile dolu bulundurmak** olduğunu söylemiş ve <<**İşte benim üç müneccimim bunlardır. Bundan başka müneccim yoktur. Dostum padişaha söylemenizi rica ederim**>> demiştir (Oktay, 1970, s.189; 1975, s.189; 1979, s.189).

Bu dönemin yazarlarından Öztuna, III. Mustafa hakkında Akşit ve Oktay gibi müneccimlere ve sihirbazlara olan düşkünlüğü ve Prusya kralı II. Frederik'e yazdığı mektup sonucunda, aldığı cevap ile ilgili bilgilere yer vermemiştir. III. Mustafa ile ilgili olarak Öztuna (1976, s.153; 1977, s.126) "Mora'ya çıkan düşmanı bertaraf eden Türkler (1970), Kartal meydan muharebesinde bozuldukları gibi, Çeşme'de Türk Donanması da ağır zayiâta uğradı (6/7 temmuz 1770 gecesi). Ruslar, Kırım'ı işgal ettiler (1771). III. Mustafa kahr olarak öldü." ifadelerine yer vermekle yetinmiştir.

4.1.6.1.23.I. Abdülhamit

Bu dönem yazarlarının III. Ahmet'in oğlu, IV. Mustafa ve II. Mahmut'un babası olan I. Abdülhamit(1774-1789) ile ilgili verdikleri bilgiler I. Abdülhamit'in ölümü noktasında kesişmektedir. Bu bağlamda I. Abdülhamit'in ölümü konusunda Akşit(1970, s.160; 1975, s.160; 1979, s.160) "Özü kalesinin düştüğünü ve halkının Ruslar tarafından öldürüldüğünü haber alan padişah **I. Abdülhamit** üzüntüsünden öldü" ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.180; 1975, s.180; 1979, s.180) aynı şekilde "Ruslar **Özi** kalesini alarak ahalisini kılıçtan geçirdiler. Bu felâket haberi İstanbul'a gelince, I. Abdülhamit kederinden öldü." ifadeleri ile Akşit'in ifadelerini desteklemiştir. Öztuna(1976, s.155; 1977, s.127) ise I. Abdülhamit'in ölümünü "Bu tafsilatı anlatan sadaret arizasını okuyan I. Abdülhamid'e teessüründen elinde kağıt olduğu halde inme indi ve bir kaç gün sonra öldü." ifadeleri ile biraz daha dramatik bir üslupla vermiştir.

4.1.6.1.24.III. Selim

III. Mustafa'nın oğlu olan III. Selim dönemi(1789-1807) bu dönem yazarlarında geniş yer bulmuştur. Bu bağlamda III. Selim; kişiliği, Islahatlara bakışı ve ıslahatlara tepkiler boyutunda ele alınmıştır.

"Osmanlı Tarihi"nde XVIII. Yüzyılda başlayan batılılaşma sürecinin, köklü değişimler dönemini başlatan III. Selim'in kişisel özellikleri ile ilgili Akşit (1970, s.170; 1975, s.170; 1979, s.170) "III. Selim, şiire, tarihe ve özellikle musikiye meraklı idi. Daha veliaht iken, Avrupa hakkında bilgi edinmek üzere; Fransa elçisinin yardımıyla güvendiği adamlarından İshak Bey'i Fransa'ya göndermişti." ifadeleri ile sanatçı kişiliğini ve Avrupa ile yakından ilgilenmesine yer vermiştir. Akşit'in söz ettiği III. Selim'in Avrupa ile ilişki kurma noktasında Oktay(1970, s.190; 1975, s. 190; 1979, s.190) "III. Mustafa'nın oğlu olan **III. Selim**, şehzadeligi oldukça serbest yetiştirilmiş, dışarı ile ilişkiler kurarak memleketin iç ve dış durumunu öğrenmişti. Açık düşünceli, ileri görüşlü, yenilik taraftarı bir padişahı. Devlete ve millete hizmet etmek, faydalı olmak istiyordu." ifadeleri ile aynı düşünceleri ortaya koymuştur. Yine aynı şekilde Akşit'in vurguladığı III. Selim'in sanatkarlığına Oktay (1970, s.194; 1975, s.194; 1979, s.194) "I. Mahmut, III. Mustafa ve özellikle oğlu III. Selim musikiye çok meraklı idiler. Hele III. Selim daha şehzadeligi zamanında bu işe merak etmiş ve bu alanda az zamanda ilerleyerek, devrinin ünlü musikîşinasları arasına girmiştir" ifadeleri ile vurgu yapmıştır.

Akşit, III. Selim'in yapmayı düşündüğü ıslahatlar noktasındaki iyi niyetini ve imparatorluğun düştüğü bu durumdan kurtulabilmesi için çareler aradığına değinmiştir.

...Devletin yeniden kuvvetleneceğine inanıyordu. Devlet işlerinin düzelmez hale geldiğinden söz eden kötümserlere, daima şu cevabı verirdi: <<**Ölümden gayri her hastalığa ilaç bulmak mümkündür**>>. III. Selim, imparatorluğun içinde bulunduğu güç durumu kavramıştı. Devleti yuvarlanmakta olduğu uçurumdan kurtarmak için çareler aramaya başladı. İmparatorluk için çalışmak isteyen olgun bir insandı. Devlet örgütüne yeni bir düzen vermek gerektiğine inanmakta idi. (Akşit,1970,s.169-170; 1975, s.169-170; 1979, s.169-170).

Akşit gibi çok detay vermeyen Oktay (1970, s.233; 1975, s.233; 1979, s.233) “Halbuki III. Selim, memleketi Avrupalılaştırmak, gerilikten kurtarmak niyetinde idi.” ifadeleri ile III. Selim'in niyetinin imparatorluğu geliştirme, güçlendirme ve Avrupa seviyesine çıkarma olduğuna yer vermiştir. İmparatorluğun tüm kurumlarında düzenleme yapılması hususunda Akşit ve Oktay ile aynı kanaatleri paylaşan Öztuna (1976, s.155; 1977, s. 127) “Bu andan itibaren bütün gayesi, devlet müesseselerini, başta imparatorluğun teminatı olan ordu ve donanma bulunmak üzere yeniden düzenleme noktasında topladı. III. Selim'in bu reformlarının topuna birden “Nizam-ı Cedid = Yeni Düzen” denmektedir.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit, III. Selim döneminde yapılan ıslahatların ulema tarafından tepki ile karşılandığını, halkın tahrik edilerek, III. Selim'in kurduğu, Nizam-ı Cedid'e karşı ayaklanmalarının sağlandığını anlatmıştır.

...III. Selim'in ıslahat hareketlerine düşmanlık günden güne çoğalıyordu. Muhafazakâr olanlar geniş bir propaganda faaliyetine girişmişlerdi. Ulema da bu harekete karıştı. Camilerde vaizler halka şöyle diyorlardı: <<**Askere setre pantolon giydirip imanına hanel getiren, önlerine muallim diye frenkleri düşüren padişaha elbette Allah tevfikını çok görür**>>. İslahata düşman vezirlerden biri de: <<**Efendi, şimdi ne Sipahi var, ne Yeniçeri var. Cümlesi başı şapkahlı frenk oldu**>> diyerek halkı Nizam-ı Cedide karşı ayaklandırmaya çalışıyordu(Akşit, 1970, s.203; 1975, s.203; 1979, s.203).

Oktay'da Akşit'i teyit eder şekilde yenilik hareketlerinin, mutaassıp kişiler tarafından olumsuz yorumlandığını, dinsizlikle eşdeğer görüldüğünü ifade etmiştir.

...Fakat III. Selim'in bütün iyi niyetlerine rağmen, yaptığı ıslahat iyi karşılanmadı. Hele yeniçerilerle mutaassıp kimseler bu yenilik hareketlerini beğenmiyorlar, yapılan işleri dinden çıkma anlamına alıyorlardı. III. Selim'in kibarlığı, yumuşaklığı bu gibi gericilere cesaret veriyordu. Nihayet yenilik aleyhtarı olanların hazırladıkları büyük ve kanlı bir ihtilâl, III. Selim'in yapmış olduğu yeniliklerin yıkılmasına yol açtı(Oktay, 1970, s.191; 1975, s.191; 1979, s.191)

Oktay, ilerleyen bölümlerde yine Akşit'i onaylar ve kendi ifadelerini destekler şekilde, mutaassıp kesimler tarafından yönlendirilen cahil ve mutaassıp kişilerin, III. Selim'in

yaptığı ıslahatlara tepki olarak, Nizam-ı Cedid uygulamalarını “Gavur İcadı” olarak nitelendirdiklerini vurgulamıştır.

...Halbuki III. Selim, memleketi Avrupalılaştırmak, gerilikten kurtarmak niyetinde idi. Fakat kişiliği ıslahatçı bir karaktere sahip değildi. Adı gibi halim ve selim bir padişahı. Şiirden, müzikten zevk alır, eğlenceleri severdi. Aynı zamanda kendi görüş ve kafasında devlet adamlarına da sahip değildi. Mevcut olanlarda iki yüzlü hareket ediyorlardı. Bu koşullar içinde ıslahat hareketleri yürüyemiyor, Nizam-ı Cedid aleyhtarları günden güne kuvvet kazanıyorlardı. Cahil ve mutaassıp halk ise, her devirde olduğu gibi yapılan ıslahata <<Gâvur İcadı>> diyor, taraftarlarına kâfir gözüyle bakıyordu...O sırada Boğaziçi’ndeki topçu yamaklarına Nizam-ı Cedid elbisesi giydirilmesine karar verilmişti. Musa Paşa, adamları aracılığı ile yamaklara: <<Nizam-ı Cedid elbisesi giyerseniz dinden çıkarsınız. Şayet giymeyecek olursanız, Nizam-ı Cedid askeri sizi katledecektir>> diye haber gönderdi ve onları isyana kışkırttı(Oktay, 1970, s.233; 1975, s.233; 1979, s.233).

Akşit ve Oktay ile aynı görüşü paylaşan Öztuna (1976, s.157; 1977, s.127) “ Bu ortamda gene çok aşağılık bir ihtilal kendini gösterir. Kabakçı İhtilali (1807) ile III. Selim tahtından indirilir. Nizam-ı Cedid ordusunu, kardeş kanı dökülmesin diye kapıkulu ocaklarına karşı kullanmaktan kaçınan reformcu büyük hükümdarın eseri mahv olur.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna, Kabakçı Mustafa önderliğinde başlayan ayaklanma sonucunda III. Selim’in öldürüldüğü olayı Oktay gibi bir ihtilal olarak değerlendirmiş, ancak daha önceki padişahlar bahsinde de özellikle II. Mustafa’nın Edirne Vakası ile tahttan indirilmesini “uğursuz bir ihtilal” olarak verdiği ifadelerin benzerini, III. Selim’in tahttan indirilmesinde “gene çok aşağılık bir ihtilal” ifadesi ile vermiştir. Öztuna, padişahların bir ayaklanma sonucunda tahttan indirilmesini hep bir olumsuzluk olarak vermiştir. Bu yaklaşımı II. Abdülhamid döneminde daha da belirginleşecektir.

4.1.6.1.1.25.IV. Mustafa

I. Abdülhamit’in oğlu olan IV. Mustafa(1807-1808) ile ilgili olarak daha önce söz edildiği üzere I. Mustafa ve Sultan İbrahim ile ilgili “deli” ifadeleri bu defa IV. Mustafa için “yarı deli” şeklinde görülmektedir. III. Selim’in Kabakçı Mustafa isyanı ile tahttan indirilmesi sonrasında tahta çıkarılan IV. Mustafa ile ilgili olarak yazarlar aynı görüşü paylaşmışlardır. Akşit (1970, s.204) “Ayaklananlar, III. Selim’i tahtından indirerek yerine yarı deli olan **IV. Mustafa**’yı geçirdiler” ifadesine yer verirken, Oktay (1970, s.234) “IV. Mustafa yarı deli bir padişahı” ifadesine yer vermiştir.

4.1.6.1.26.II. Mahmut

III. Selim'in başlattığı köklü reformlar dönemini sürdüren ve başarı sergileyen I. Abdülhamit'in oğlu Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz'in babası olan II. Mahmut(1808-1839); ıslahatçı kişiliği, müsadere sistemini kaldırması, Osmanlı halkına bakışı, yaptığı ıslahatlara tepkiler ve sanata bakışı yönleri ile öne çıkmıştır.

“Osmanlı Tarihi”nde III. Selim'in başlattığı batı tarzı radikal ıslahatlar döneminin en önemli karakterlerinden II. Mahmut ile ilgili olarak Akşit (1970, s.230; 1975, s.230; 1979, s.230) “I. Abdülhamit'in oğlu olan II. Mahmut 1808-1839 yılları arasında padişahlık yapmıştır. Edebiyat ve musikiye meraklı idi. Velihtlığı sırasında, amcası III. Selim' den imparatorluğu kurtarmak için ıslahat yapılması gerektiğini öğrenmişti...II. Mahmut, ıslahat hareketlerini zorla gerçekleştirebilecek karaktere sahip, enerjik bir padişahı.” ifadelerine yer verirken, özellikle II. Mahmut'un enerjik kişiliği konusunda Akşit ile aynı fikirleri paylaşan Oktay'a göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu çeşitli iç ve dış olumsuzluklara rağmen Avrupalı bir hale getirmeye çalıştığını ifade etmiştir.

...II. Mahmut zamanı, Osmanlı devletinin en buhranlı bir devrine tesadüf etmekle beraber, ıslahat bakımından da en karakteristik bir devrini teşkil eder. II. Mahmut, Osmanlı padişahları içinde eşine az tesadüf olunur enerjik ve ıslahatçı bir padişahıdır. Bir taraftan memleketi parçalanmaktan kurtarmaya çalışırken, öte yandan da devleti ortaçağ örgüt ve yönetiminden kurtararak ona Avrupalı bir karakter vermeye çalışmış, otuz yıl süren padişahlığı zamanında bütün enerjisiyle imparatorluğu maddi ve manevi bakımından ıslaha uğramıştır(Oktay, 1970, s.265-266; 1975, s.265-266; 1979, s.265-266).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalılaşıma sürecinin en radikal çıkışlarını gerçekleştiren II. Mahmut konusunda öncülleri olan Oktay ve Akşit ile aynı görüşleri paylaşan Öztuna (1976 Öztuna; 1976, s.166; 1977, s.136) “Kanûni' den (1566) sonra gelen padişahların en büyüğü olan II. Mahmud, modern Türkiye'nin kurucusudur. 31 yıl saltanat sürmüş, 54 yaşında daha çok Rus belâsının verdiği sıkıntı ile kahr olarak ölmüştür. Kendisinden sonra gelen bütün Osmanoğulları, II. Mahmud'un sulbündendir.” ifadelerinde bir adım ileriye giderek II. Mahmut'u “modern Türkiye'nin kurucusu” olarak nitelendirmiştir. II. Mahmut'un enerjisi, azmi ve dehası konusunda ise, “II. Mahmud Han, modern Türk ordusunun yetiştirilmesi işine mistik denilebilecek bir enerjiyle sarılmıştı” ifadelerine yer vermiştir. Aynı şekilde II. Mahmut ile oğlu Sultan Abdülmecid'i kıyaslayan Öztuna(1976, s.176; 1977, s145) “Kendisinden sonra Osmanoğulları'nın tahtı, aynı fikirlerle hareket eden genç oğluna, Sultan Abdülmecid'e kaldı. Ancak çocuk yaşındaki bu genç hükümdarda, Sultan Mahmud' un dehâsı, azmi, enerjisi ve tecrübesi yoktu.” ifadelerini kullanmıştır.

...Tanzimat'ın eşiğinde, 1839'da Türkiye, tarihinin en kritik anlarından birini yaşıyordu. Vak'a-i Hayriyye ile Tanzimât-ı Hayriyye arasında geçen 13 yıl (1826-1839), Türkiye imparatorluğunun bünyesini büyük ölçüde değiştirmişti. Fâtih devri müesseseleri ile II. Mahmûd'un devr aldığı müesseseler arasında, şekil bakımından büyük fark yoktu. Yalnız vaktiyle devrinin en yüksek ve iyi müesseseleri, gittikçe bozularak, II. Mahmud zamanında, çöküntünün eşiğine gelmişti. II. Mahmûd, imparatorluğu çağdaş müesseselerle donattı. Eski orduyu ortadan kaldırıp modern ordu ve donanmayı kurdu. Batı medeniyeti ile sıkı temasa geldi. Bu medeniyetten bir çok şeyi almak suretiyle, ilk defa olarak açıkça, Batı' nın Türkiye'den üstün olduğunu ilân etti. Böyle bir gerçeği açıklamıya, şimdiye kadar kimse cesaret edememişti. Zira Türkiye, pek zahmetli bir geçmişin mirası idi. Bir yerde bu miras, devletin kalkınmasında bir yük, hattâ bir engel oluyordu (Öztuna, 1976, s.166; 1977,s.137).

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli uygulamalarından olan müsadere sisteminin sona ermesi konusunda Akşit ve Oktay, öncelikle müsadere sisteminin nasıl uygulandığını, sonra da II. Mahmut'un bu konu ile ilgili sözünü vererek nasıl kaldırıldığını anlatmışlardır.

...Devlet hizmetinde çalışanların, öldükten sonra mallarının müsadere edilmesi usulü kaldırıldı. Bu önemli iş için imparatorluğun her tarafına gönderilen fermanla padişah:<<**Bundan böyle saltanatın, millet için bir dehşet ve korku kaynağı değil, fakat bir destek olmasını istiyorum. Bunun için kişinin malına devletçe el konulması (müsadere) geleneğini kaldırıyorum**>> diyordu(Akşit, 1970, s. 232; 1975, s.232; 1979, s.232).

Akşit ile aynı görüşleri paylaşan Oktay, II. Mahmut'un sözünü aynı şekilde vermiştir. Ancak Oktay, Akşit'ten farklı olarak müsadere sistemini biraz daha açıklayarak ve devletin müsadere sonrasında, malları müsadere edilen devlet memurunun ailesinin durumuna da açıklık getirmiştir. Bu sistemin, devlet ve vatandaş nezdindeki olumsuzluklarına değinmiştir.

...Eskiden bir devlet adamı öldüğü ya da azledildiği zaman mal ve eşyası, parası devletçe müsadere olunur, ailesine, çocuklarına bir miktar nafaka bağlanırdı. Bazı padişahlar müsadereyi, ticaret ve tarım alanında zengin olan halka da uygularlardı. Yani, eskiden Osmanlı devletinde mal ve mülk özgürlüğü tam değildi. Devlet istediği zaman, istediği kimsenin servetine el koyabilirdi. Sultan Mahmut, verdiği bir fermanla, Osmanlı devlet yönetiminin bu kötü geleneğine son verdi. Bu hususta yazdığı fermanla:<<**Bundan böyle saltanatın, millet için bir dehşet ve korku kaynağı değil, fakat bir destek olmasını istiyorum. Bunun için kişinin malına devletçe el konulması (müsadere) geleneğini kaldırıyorum**>> diyordu(Oktay, 1970, s. 267; 1975, s.267; 1979, s.267).

Farklı etnik, dini ve mezhep unsurlarından oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nda en önemli husus bütün halka eşit davranılması ve özellikle inanç ve ibadet boyutunda halkın özgür olmasıydı. Bu kapsamda Akşit(1970, s. 232-233; 1975, s.232-233; 1979, s.232-233), "II. Mahmut din bakımından tebaası arasında bir fark gözetmediğini şu sözlerle belirtti:<<**Tebaamdan Müslümanları ancak camide, Hristiyanları kilisede, Musevileri de havrada tanımak isterim**>> ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s. 267; 1975, s.267; 1979, s.267)'da " Bundan başka, Osmanlı uyruğunda olan herkese tam bir din ve mezhep

özgürlüğü verdi. II. Mahmut devletçe din ve mezhep ayrımı gözetilmeyeceğini şu sözlerle belirtmiştir: <<Tebaamdan Müslümanları ancak camide, Hıristiyanları kilisede, Musevileri de havrada tanımak isterim>> ifadelerine yer vermiştir. II. Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra bir Osmanlı padişahının böyle bir ifadeye yer vermesi, artık bir vatandaş kavramının da oluşmakta olduğu, herkesin inanç ve ibadetinde özgür olduğu konusu işlenmişse de, öte yandan böyle bir ifade aynı zamanda imparatorlukta inanç bağlamında kesin çizgileri de ifade etmektedir.

II. Mahmut'un reformist tavırlarının bir yansıması olarak memleketini ve buna paralel olarak halkını tanıma amaçlı yurt içi gezilere çıkmasını Akşit(1970, s.233; 1975, s.233; 1979, s.233) "II. Mahmut, eski padişahlar gibi sarayda kapanıp oturmadı. Memleketi tanımak amacıyla geziye çıktı" ifadeleri ile verirken, Oktay (1970, s.268; 1975, s.268; 1979, s.268) "Sultan Mahmut, memleket içinde bir geziye çıktı. Rumeli'de bazı illeri teftiş etti." ifadeleri ile vermiştir.

Daha önceki dönemlerde II. Osman ile başlayan ıslahat teşebbüslerinin en köklülerini ortaya koyan II. Mahmut'a karşı da çeşitli tepkiler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Akşit halkın yapılan ıslahatlara tepkilerini ve II. Mahmut'u "Gavur padişah" olarak nitelendirdiklerini vurgulamıştır.

...Onun bu yenilik hareketleri henüz yetişmemiş halk arasında şiddetli tepkiler yarattı. Kendisine <<Gâvur padişah>> deniliyordu. II. Mahmut yılmadı. Yeniliğe karşı gelenleri ezdi. Fakat yapmak istediği ıslahat hareketlerinin sonuçlarını göremedi. Zamanında Osmanlı Devleti yenilgilere uğradı. Bununla beraber onun çekinmeden ve korkmadan çalışmaları ilerisi için çok faydalı olmuştur(Akşit, 1970, s.234; 1975, s.234; 1979, s.234).

Bu dönemin bir diğer yazarı olan Öztuna'da, Akşit ile aynı görüşleri savunarak, II. Mahmut'un yaptığı ıslahatlara karşı tepkiler oluştuğunu ve halkın II. Mahmut'u "gâvur padişah" olarak nitelendirdiğini vurgulamıştır.

...Sultan Mahmud, çok merkezîyetçi bir idare kurar. Eyaletlerde, sancaklarda, şurada burada, nüfuz kazanmış aile ve şahısların, feodallerin, amansız düşmanıdır. Haklarında merhametsiz davranır. Zira onlar, uzunca bir müddetten beri devleti sömürmekte ve merkezi dinlememektedirler. Modern ordusunu ve donanmasını kurar. Harbiye ve Tıbbiye başta olmak üzere, Fransızca tedarikat yapan ve Batı medeniyetine ilk defa içinden bakabilen ilk modern büyük okulları kurar. Büyük bayındırlık işlerine girişir. Saray ve hükümet teşkilâtını temelinden değiştirir; bütün gelenekleri yıkarak Avrupa tarzında teşkilatlandırır. Bunları çok büyük muhalefetler içinde gerçekleştirir. Halk kendisine <<gâvur padişah>> der (Öztuna, 1976, s.164; 1977, s.135).

II. Mahmut'un yaptığı ıslahatları halkın anlayamadığına vurgu yapan Öztuna, bu ifadelerini kendisinin kaleme aldığı bir okuma parçasında tekrar ele almıştır. Öztuna(1976,

s.175; 1977, s.143) “Halk’da inkılapların lüzumunu anlayabilmiş değildi. II. Mahmud’a <<gâvur padişah>> diyorlardı.” ifadelerine yer vermiştir.

Osmanlı padişahlarının, sanata ve sanatçıya bakışı konusunda genel olarak II. Mehmet ile oluşturulan olumlu algı, arada II. Bayezit’ in resim sanatına katı karşıtlığından sonra tekrar II. Mahmut döneminde resim sanatına ilgi duyan ve destekleyen ifadelerle ortaya çıkmıştır. Bu konuda Akşit (1970, s.245; 1975, s.245; 1979, s.245) “III. Selim ve II. Mahmut, İslamlıkta yasak olduğu sanılan resme önem verdiler ve kendi resimlerini yaptırıldılar. Resim bu devirde hızla gelişti.” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.268; 1975, s.268; 1979, s.268) “Sultan Mahmut, dince yasak olmasına rağmen, resmini yaptırarak devlet dairelerine astırdı. Bundan böyle devlet dairelerinde padişahların resimlerini asmak bir gelenek haline geldi.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit ve Oktay’ın II. Mahmut’un resim sanatına bakışına yönelik ifadelerini, bizzat kendisinin kaleme aldığı okuma parçasında Öztuna (1976, s.175; 1977, s.143) “Taassubu yenmek için resmini devlet dairelerine astıran II. Mahmud, yenilik hareketleri aleyhinde bulunanları şiddetle cezalandırdı.” ifadeleri ile desteklemiştir.

4.1.6.1.27. Abdülmecit

Tanzimat Dönemi (1839-1876) padişahlarından Sultan Abdülmecit (1838-1861) II. Mahmut’un oğlu olup, V. Murat’ın, II. Abdülhamit’in, V. Mehmet Reşat’ın ve VI. Mehmet Vahidettin’in babasıdır. Sultan Abdülmecit konusunda Akşit (1970, s.234; 1975, s.234; 1979, s.234) “II. Mahmut’tan sonra padişah olan oğlu **Abdülmecit**, veliahtlığında iyi yetişmişti. Fransızca biliyordu. Babasının yarıda bıraktığı ıslahat hareketlerini tamamlamaya çalıştı.” ifadelerine yer verirken, Öztuna (1976-166-168; 1977, s.137) “16 yaşındaki I. Abdülmecîd, ilk modern hükümdar tipidir. Fransızca konuşmaktadır. Reşit Paşa’ya, Tanzimat’ı ilana izin verir (2 Kasım 1839).” ifadeleri ile vermiştir. Burada her iki yazarın ittifak ettiği nokta Sultan Abdülmecit’in modern bir padişah portresi çizdiği ve Fransızca bildiğidir. Öztuna, diğer iki yazardan farklı olarak Sultan Abdülmecit’ten söz ederken I. Abdülmecit unvanını kullanmıştır. Osmanlı padişahları arasında Sultan Abdülmecit’ten sonra padişah olarak tahta çıkan Osmanlı padişahı olmadığı düşünüldüğünde, Öztuna’nın saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922’den sonra I. TBMM tarafından seçilen Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi’yi II. Abdülmecit olarak kabul ettiği durumu ortaya çıkmaktadır ki, Öztuna(1976, s.210; 1977, s.172) “II.

Abdülmeccid, 101. ve sonuncu İslam halifesi olarak bütün Hanedan'la beraber Türkiye dışına çıkarıldı." şeklindeki ifadesi ile de bunu göstermektedir.

Oktay ise daha çok Sultan Abdülmeccid döneminde yaşanan, İngiltere ile başlayan Avrupa'dan borç alma süreci ve bu alınan borçlarla yapılan harcamaları anlatmıştır.

...Osmanlı devleti, Kırım savaşı sırasında ilk kez Avrupalılardan borç para (istikraz) aldı (1854). Bundan sonra istikrazlara devam olundu. Bu şekilde alınan paraların bir kısmı yapılan yenilik hareketlerine ve özellikle ordu ve donanmaya sarf olundu. Fakat çoğu sarayın ve padişahların lüks ve eğlenceleri uğruna yok edildi. Abdülmeccid, Sultan Mahmut zamanında inşasına başlanan **Dolmabahçe sarayını** tamamlattı(Oktay, 1970, s.280; 1975, s.280; 1979, s.280).

Abdülmeccid döneminde Osmanlı maliyesinin bozulmasına bağlı olarak alınan dış borçların yenilik hareketlerine, özellikle de ordu ve donanmaya harcadığını, söyledikten sonra asıl harcamanın padişahın ve sarayın lüksüne ve eğlencelerine harcadığını belirtmiştir. Böylece alınan dış borçların amacının dışında harcadığını vurgulamıştır.

4.1.6.1.28. Abdülaziz

Tanzimat döneminin bir diğer padişahı II. Mahmut'un oğlu ve Osmanlı hanedanından gelen son halife Abdülmeccid Efendi'nin de babası olan Sultan Abdülaziz(1861-1876) 'dir. Sultan Abdülaziz dönemi, alınan dış borçlarla, yapılan gereksiz harcamaların fazlalığına paralel olarak, müsrifliği ve en tartışmalı konulardan olan tahttan indirilip öldürülmesi veya intihar etmesi boyutları ile ele alınmıştır.

Sultan Abdülmeccid döneminde başlayan dış borç alma süreci, Sultan Abdülaziz döneminde de devam etmiştir. Akşit, alınan bu dış borçların bir kısmı ile devlet kurumlarına yönelik yatırımlar yapıldığından ve saraylar yaptırıldığından söz ederken, Abdülmeccid ve Abdülaziz için "müsrif" ifadesine yer vermiştir.

...Maliyeyi düzeltmek için borç para alınması çareleri arandı. Kırım savaşında başarı kazanılması bu imkânı sağladı. Avrupa'dan oldukça yüksek faizlerle borç para alındı. Bu paralardan bir kısmı ordu ve donanmaya harlandıysa da diğer bir kısmıyla saraylar yaptırıldı. Abdülmeccid ve Abdülaziz çok müsrif hükümdarlardı. Ekonomik durumun gittikçe bozulması hükümeti kontrol etmek lüzumunu ortaya koydu(Akşit, 1970, s.246; 1975, s.246; 1979, s.246).

Oktay'da Akşit ile aynı ifadelere yer vererek alınan dış borçların devlet kurumlarına yönelik yatırımlar yapıldığından bahsetmiştir. Yaptırılan saraylar bahsinde Akşit'ten bir adım ileri giderek, alınan dış borçların çoğunun saray ve köşk gibi lüzensüz inşaata harcadığını ifade etmiştir. Yine Akşit ile aynı şekilde Sultan Abdülaziz için "müsrif" ifadesine de yer vermiştir.

...Tanzimat devrinde başlayan Batılılaşma hareketleri sırasında Avrupalılardan yüksek faizlerle birçok borç alınmıştı. Sultan Aziz bu paraların bir kısmı ile donanma ve silâh satın almış, fakat çoğunu saray ve köşk gibi lüzumsuz inşaata sarf ettirmişti. Padişahın kendisi de çok savruktu. Devlet ve memleketi eski padişahlar gibi yönetmek istiyordu(Oktay, 1970, s.272; 1975, s.272; 1979, s.272).

Oktay'ın bu ifadelerini tarih ders kitabının ilerleyen kısımlarında tekrarladığı görülmektedir. Alınan dış borçların özellikle lüks inşaatlara, saray ve köşklere yatırıldığını böylece alınan dış borçların ülke yararına kullanılmadan ziyan edildiğini belirtmektedir.

...Abdülaziz zamanında Avrupa'dan yüksek faizlerle alınan paraların bir kısmı ile silâh ve donanma satın alındı. Fakat gene lüks inşaata devam olundu. Beylerbeyi, Çırağan gibi büyük saraylar ve daha bazı köşkler yapıldı. Bu paralarla memleket ekonomisinde faydalı olacak herhangi bir ekonomik yatırım yapılmadı. Bütün bu paralar lüks ve gösteriş uğruna yok edildi(Oktay, 1970, s.280-281; 1975, s.280-281; 1979, s.280-281).

Kendine has üslubu ve yorumlarıyla Öztuna, Sultan Abdülaziz için doğrudan olumsuz ifadelere yer vermek yerine “bazı hataları olmakla beraber” ifadesini kullanarak üstü kapalı ve içi doldurulmamış “bazı hatalar” dan kastedilenin ne olduğunun belli olmadığı, okuyucunun yorumuna açık bir ifade kullanmıştır. Ancak Öztuna alınan dış borçlara yer vermeden Akşit ve Oktay'dan farklı olarak devlet kurumlarına yatırımlar yapıldığını ve gösterişli saraylar yaptırıldığını belirtmiştir.

...Bazı hataları olmakla beraber çok milliyetçi, oldukça muhafazakâr bir hükümdâr olan Abdülaziz Han, modern bir ordu ve üstün bir donanma için büyük para harcar. Bu arada muazzam saraylar da yaptırır. İngiltere ve Fransa'da sonra dünyanın 3. Büyük, modern, zırhlı donanmasına sahip olur ve Türk tersanelerini modern zırhlı yapacak şekilde düzenletir. Bu donanma ile Kırım'ı geri almak istediği söylenir. İngiltere ve Fransa'dan alınan dış borçlarla Türk maliyesi, iflâsın eşğine gelir. Rusya'nın kışkırttığı panslavist ajanlar, Balkanlar'daki Türk topraklarını karıştırır(Öztuna, 1976, s.176-178; 1977, s.145).

Bir diğer konu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinin en tartışmalı padişahlarından biri olan Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve sonrasında ölümü, ciddi bir tartışma konusudur. Dönemin aktif yapılanması olan Yeni Osmanlılar/Jön Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan sorunları aşabilmek amacıyla Avrupa siyasi hayatının örnek alındığı modeller üzerinden hareketle, yine Osmanlı ailesinden vazgeçemeyerek bir meşrutî yönetim amaçlamışlardır. Bunu Sultan Abdülaziz'e kabul ettiremeyeceklerini bildiklerinden, bir taht değişikliğini zorunlu görmüşlerdir. İşte tartışma da tam olarak burada yaşanmaktadır. Sultan Abdülaziz “intihar mı etmiştir?” Yoksa “öldürülmüş müdür?” şeklindeki konuya ortaöğretim tarih ders kitaplarında da yer verilmiştir.

Akşit, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin, Meşrutiyet yönetimine geçiş için bir zorunluluk arz ettiğini ifade ettikten sonra, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesini bir askeri harekât şeklinde sunmuştur.

...Meşrutiyetin ilân edilebilmesi için Abdülaziz'in hal'edilmesi gerekiyordu. Çünkü bu padişaha Kanun-u Esasi'yi ettirmek imkânsızdı. Abdülaziz Âli ve Fuat paşaların ölümlerinden sonra eski padişahlar gibi istediği şekilde hareket etmeye başlamış, Rus taraftarı olarak tanınan Mahmut Nedim Paşayı sadrazam yapması halk arasında çok kötü karşılanmıştı...Yeni Osmanlılar Avrupalıların içişlerimize karışmalarını önlemek için Meşrutiyetin ilanına karar verdiler. Şeyhülislâmdan alınan fetva üzerine, bir gece Dolmabahçe sarayının etrafı denizden donanma, karadan askerle sarılarak Abdülaziz hal'edildi(1876)(Akşit, 1970, s.239-240; 1975, s.239-240; 1979, s.239-240).

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesini Akşit'in ifadeleri ile benzer şekilde veren Oktay, Akşit'ten farklı olarak Sultan Abdülaziz'in bilek damarlarını keserek intihar ettiğine yer vermiştir.

...Yeni Osmanlıların şefi olan Mithat Paşa ve arkadaşları Sultan Aziz'i tahttan indirmeye karar verdiler. Devrin şeyhülislâmından alınan fetva üzerine, bir gece Dolmabahçe Sarayının etrafı karadan asker ve denizden de donanma ile sarılarak, Sultan Aziz tahttan indirildi. Yerine veliaht Murat Efendi, **V. Murat** adıyla padişah ilan olundu (1876). Bu olaydan altı gün sonra Sultan Aziz, padişahlıktan indirilmesini gururuna yediremediğinden, bir küçük makasla bilek damarlarını keserek intihar etti(Oktay, 1970, s.273; 1975, s.273; 1979, s.273).

Öztuna, Akşit ve Oktay'in aksi yönde bir kanaat sergileyerek, Sultan Abdülaziz'i tahttan indiren Mithat Paşa önderliğindeki Yeni Osmanlılar için “birkaç akılsız devlet adamı” nitelendirmesi yapmıştır. Ancak Öztuna, “Tarih Lise III” adlı tarih ders kitabının 1977 tarihli yeni baskısında Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenler için kullandığı “akılsız” kelimesini çıkarmıştır.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ile ilgili olarak olumsuz bir tablo çizen Öztuna, Sultan Abdülaziz'in ölümünün bir intihar olarak verildiğini, aslında öldürüldüğü yönünde şüpheler olduğuna değinmiştir.

...Bu ortamda padişaha şahsen düşman olan bir kaç akılsız devlet adamı, Sultan Aziz'i tahttan indirirler (1876). Yeğeni (I. Abdülmecid'in büyük oğlu) V. Murad tahta geçer. Türk devleti, son derece büyük bir kargaşalığa düşer. 5 gün sonra Sultan Aziz bilekleri kesilmiş halde ölü bulunur. Darbeyi yapanlar, intihar olduğunu savunurlar. İntihâra delâlet eden emareler çok azdır. Padişahın sarayı ve serveti yağmalanır. Darbeyi meşrutiyet için yaptıklarını iddia edenlerin yalnız ikisi gerçekten meşrutiyetçidir. Diğerleri bu rejimin o zamanki imparatorluğa tatbik edilemeyeceğini bilenler ve koyu müstebid tabiatte bulunanlardır(Öztuna, 1976, s.176-178; 1977, s.145).

Osmanlı padişahlarının intihar edebileceğine ihtimal vermek istemeyen Öztuna, daha önce bahsi geçen Yıldırım Bayezit'in ölümü hususunda da “intihar” ifadesine hiç yer vermemiştir. Bu durum Öztuna'nın, Osmanlı padişahları hususunda kendi içinde tutarlı bir anlayış sergilediğini göstermektedir.

4.1.6.1.29.V. Murat

Osmanlı padişahlarının akli yetersizlikleri konusunda daha önceki padişahlardan I. Mustafa, Sultan İbrahim ve IV. Mustafa için kullanılan “deli” nitelemesi, bu sefer Sultan Abdülmecit’in oğlu V. Murat(1876-1876) için kullanılmıştır. Bazı Osmanlı padişahlarının akli yetersizlikleri konusunda, bu dönem yazarlarının aynı kanaati paylaştıkları görülmektedir.

V. Murat’ın akli yetersizliği hakkında Akşit (1970, s.240, 1975, s.240; 1979, s.240) “Yerine geçirilen V. Murat da yarı deli olduğu için, üç ay sonra tahttan indirilip, II. Abdülhamit padişah yapıldı.” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.273; 1975, s.273; 1979, s.273) “V. Murat veliaht iken hasta ve yarı deliydi. Padişah olunca deliliği büsbütün arttı.” ifadelerine yer vermiştir.

IV. Murat’ın akli dengesinin bozukluğuna yer veren diğer bir yazar olan Öztuna (1976, s.178; 1977, s.145) “Amcasının tahttan indirilmesi ve ölümü, Çerkes Hasan vak’ası, V. Murad’ın dengesini bozdu. 93 günlük Osmanlı tarihinin en kısa saltanatından sonra, mecburen tahttan indirildi. 36 yaşında idi ve daha 28 yıl Çırağan Sarayı’nda yaşayacak, zaten kısa müddet sonra iyileşecektir” ifadelerine bakıldığında daha önce söz konusu edilen I. Mustafa ve Sultan İbrahim hakkında “deli” nitelemesini yapmaktan çekinmeyen, Öztuna’nın V. Murat için “deli” nitelemesini yapmak yerine biraz daha yumuşak bir üslup kullanarak dengesinin bozulduğu ve sonrasında da iyileştiği ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.30.II. Abdülhamit

Son dönem Osmanlı padişahlarının en tartışmalı simalarından olan Sultan Abdülmecit’in oğlu II. Abdülhamit(1876-1909) için kimi kaynaklar “Ulu Hakan” kimi kaynaklar “Kızıl Sultan” gibi nitelendirmeler yapmaktadırlar. Ancak II. Abdülhamit, çoğunlukla müstebit yönetim anlayışı ile anılmaktadır. Bu adlandırmalar II. Abdülhamit’in politize edilmiş halidir. Döneminde uyguladığı fikir akımı olarak İslam birliğini sağlamak olan “İslamcılık” çabası eleştirilse de esas olan, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan itibaren, her zaman bir İslam devleti olduğu ve İslam birliğini sağlamaya çalıştığıdır.

Cumhuriyet döneminde yeni rejim yanlıları için olumsuz, eski rejim yanlıları içinde olumlu yönde sembol isimlerden biri olarak günümüze kadar gelen II. Abdülhamit, bu dönemde siyasi arenada olduğu gibi ortaöğretim tarih ders kitaplarında da bir mücadele alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda II. Abdülhamit’in; kızıl sultanlığı, İstibdat yönetimi ve ekonomi politikası ön plana çıkarılmıştır.

Avrupalıların II. Abdülhamit'e yönelik kullandıkları "Kızıl Sultan" nitelemesine Oktay (1970, s.275; 1975, s.275; 1979, s.275) "Zaten, Abdülhamit'in yönetimi Avrupalıların da hoşuna gitmiyordu. Hatta kendisine Kızıl Sultan adını vermişlerdi" ifadesine yer verirken, Öztuna (1976, s.190; 1977, s.158) "II. Abdülhamid'in Ermeniler'e sert tedbirler almıya mecbur kalması neticesinde Avrupa'da kendisine <<Kızıl Sultan>> unvânı verilmiş, bu unvan sonra da Türkiye'de bu padişah muhaliflerince de zamanımıza kadar kullanılmıştır" ifadelerine yer vermiştir. Böylece II. Abdülhamit tarihi bir kişilik olmanın ötesine geçerek siyasi bir çatışmanın içine sokulmuştur.

1877-1908 yılları arasında II. Abdülhamit'in, meşrutî yönetime son vererek bütün gücü elinde topladığı dönemi ifade eden İstibdat yönetimi ile ilgili olarak Akşit, olumsuz ifadelere yer verirken, ülke genelinde tam bir otoriter yönetim kurulduğunu ifade etmektedir.

...II. Abdülhamit, otuz üç yıllık saltanatı zamanında memleketi istibdat usulleriyle yönetmiştir. Gayet vehimli bir hükümdardı. Hal'edilmekten korkuyordu. Geniş bir hafiyе örgütü kurarak şüphelendiği kimseleri zindanlara attı veya Yemen ve Fizan gibi uzak illere sürdü. Bu zamanda halk büyük bir korku içinde yaşıyordu. Söz ve yazı hürriyeti diye bir şey kalmamıştı. Üç kişi bir yerde toplanamazdı. Basına sansür konmuştu. Okullar da sıkı bir kontrol altına alınmıştı. Osmanlı tarihinden başka tarih okutulması yasak edilmişti. Kendisi Beşiktaş'ta Yıldız Sarayında oturur, etrafında muhafız olarak bir tümen asker bulunurdu. Çevreden kuş uçmazdı...II. Abdülhamit zamanında bazı faydalı işler de görüldü. Birçok askeri ve sivil okul açıldı. Darülfünun yeniden kuruldu. Adliyede ve orduda ıslahat yapıldı. Bir Mecelle (Medeni Kanun) hazırlandı. Yeni bir askerlik örgütü meydana getirildi(Akşit, 1970, s.241; 1975, s.241; 1979, s.241).

II. Abdülhamit'i İstibdada yönelten nedenler üzerinde duran Oktay, istibdat dönemi uygulamalarını daha detaylı şekilde sunmuştur. Bu kapsamda ülkede II. Abdülhamit'in yarattığı güvensizlik ortamında yaşanan otoriter anlayışı verirken öte yandan özellikle eğitim alanında yaşanan olumlu gelişmelere de yer vermiştir.

...II. Abdülhamit esasen vesveseli ve korkak bir padişahtı. Sultan Aziz'in üç ay sonra da V. Murat'ın Yeni Osmanlılar tarafından arka arkaya padişahlıktan indirilmeleri onu büsbütün korkak ve vehimli bir hale getirmişti. Hele Ayastefanos antlaşmasından biraz sonra Sultan Murat'ı tekrar padişah yapmak isteyen Ali Suavi'nin Çırağan Sarayına yürümesi, onu daha çok vesveseli ve korkak yaptı. Bu olaydan sonra herkesten şüphe etmeye ve kendisine suikast yapılacağından korkmaya başladı. Bundan dolayı Dolmabahçe Sarayını terk ederek Yıldız'a çekildi. Devlet işlerini de Babiâli'den alarak saraya nakletti. Kanunu Esasi'yi resmen kaldırmadı, fakat ona hiç uymadı. Hükümetin başına kendi beğendiği ve güvendiği adamları atayarak devlet ve memleketi istediği gibi yönetmeye başladı. Yıldız sarayının etrafını büyük bir duvarla çevirtti. Bunun arkasına kışlalar yaptırarak kendisini sıkı bir kordon altına aldırdı. Hassa alaylarını Türk olmayan Müslümanlardan seçti...Bu olaydan sonra Abdülhamit'in istibdadı daha çok arttı. Hürriyet ve meşrutiyet düşmanı oldu. Kendisini herhangi bir suikastten kurtarmak için memlekette geniş bir hafiyе örgütü kurarak bunlarla milleti sıkı bir kontrol altına aldı. Hafiyelerin verdikleri jurnallara dayanarak meşrutiyet ve hürriyet için çalışanları hapisanelere, zindanlara attırdı, ya da memleketin Fizan, Yemen, Irak, Suriye ve Doğu Anadolu gibi uzak yerlerine sürdü. Okulları da sıkı kontrol altına aldı. Osmanlı tarihinden

başka bütün tarihlerin okutulmasını yasakladı. Milli ve vatanî roman ve tiyatroların yayınlanmasını yasak ettirdi. Bu kadar kötü koşullar ve tam bir istibdat altında bulunan memlekette, Abdülhamit, maliye, adliye alanlarında bazı ıslahat yaptırdı. Bir **Mecelle** (o devrin Medeni Kanun'u) hazırlattı. Memleketin birçok yerlerinde askerî ve sivil okullar açtırdı. Yeni bir ordu örgütü yaptırdı. Fakat donanmayı tüm ihmal etti(Oktay, 1970, s.273-275; 1975, s.273-275; 1979, s.273-275).

Oktay, II. Abdülhamit dönemini sadece İstibdat eksenli iç politika bağlamında ele almamıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikada yaşadığı sorunları da ele alarak yaşanan toprak kayıplarından II. Abdülhamit'in pasif yönetimini sorumlu tutmuştur.

...Berlin kongresinden sonra Osmanlı İmparatorluğu, **II. Abdülhamit**'in koyu istibdadına girdi. 30 yıl süren bu süre içinde Osmanlı Devleti içte istibdat yönetiminin acılarını çekti. Dışta ise koca bir imparatorluğun yavaş yavaş dağıldığını gördü. Abdülhamit, Avrupa devletleriyle herhangi bir siyasal sorun çıkarmamak, memleketi yeni bir savaşa sokmamak için, onların yaptıkları bütün haksız tecavüzlere göz yumdu ve kendi zamanında imparatorluktan koparılan parçalara birer olupbitti gözüyle bakarak, ses çıkarmadı. Bu suretle Osmanlı İmparatorluğundan 30 yılda pek büyük ülkeler elden çıktı(Oktay, 1970, s.255; 1975, s.255; 1979, s.255).

Öztuna ise II. Abdülhamit'in istibdadı konusunda Akşit ve Oktay'dan çok farklı bir yerdedir. II. Abdülhamit'e yapılan eleştirilen yersizliğinden söz ederken, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan demokrasi hareketlerini bu dönemdeki Avrupa devletleri ile kıyaslayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun daha ileri bir durumda olduğuna dair yoruma açık bir ifade kullanmaktadır.

...Gerçi bu yıllarda demokrasi yalnız birkaç devletin tatbik ettiği bir rejimdi (Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, İsviçre, Holanda, Belçika, İsveç, Norveç, Danimarka). Diğer devletlerde meclisler varsa da, yönetim gerçekte parlamenter değildi. Mesela 1918'e kadar Almanya'da meclislerin bütün üyeleri aleyhte rey verseler, hükûmeti düşüremezlerdi; devleti kayzer (imparator) ile onun seçtiği şansölye (federal başbakan) ortaklaşa yönetirlerdi. Bu durumu bilmeden veya bilmezlikten gelerek Sultân Hamîd rejimi hakkında müfrit tenkitlerde bulunmak, tarihi gerçeklere aykırı olur...23 Temmuz 1908'de bu suretle II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. <<Meşrutiyet>>, <<taçlı demokrasi>> demektir. Bugün İngiltere, Belçika, Holanda, İsveç, Norveç, Danimarka, Lüksemburg, Japonya vs.'de olduğu gibi. Ancak rejimin değişmesi, imparatorluğu kurtaramayacak, bilakis batıracaktır. II. Abdülhamid'in dış politikada müstesna bir dehâ olması, devletlerin dengesiyle 30 yıl boyunca en mâhir şekilde oynayabilmesi ve kıl payı denge farklarıyla imparatorluğu büyük tehlikelerden koruyabilmesi, yeni rejimin beceremeyeceği işler arasındadır(Öztuna, 1976, s.192; 1977, s.161).

Öztuna, ilerleyen kısımlarda yine II. Abdülhamit'in istibdat dönemine değinerek, bu dönemin karanlık bir dönem olmasına rağmen, kan akmadığını ifade ettikten sonra II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile yaşanan rahatlamının çok kısa sürdüğünü, beklenen refah ortamının oluşmadığını ifade etmiştir. Bu durumun yaşanmasında da II. Abdülhamit'i tahttan indirenleri sorumlu tutarak, olumsuz ifadeler kullanmıştır.

...Sultan Hamid'in karanlık, fakat kansız istibdadından sonra Türkiye, bir kaç ay rahat nefes almıştır. Ama daha 1908 yılı dolmadan karanlık bulutlar çökmüş, imparatorluk bir siyasi idamlar, sürgünler, siyasi suikastler ülkesi haline gelmiştir. Çok büyük milli felaketler, sırf beceriksizlikler, cehaletler ve sabit fikirler yüzünden, imparatorluğun üzerine çökmekte gecikmeyecektir(Öztuna, 1976, s.193; 1977, s.162).

II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine sebep olan İttihat ve Terakki Fırkası yöneticilerine olumsuz nitelendirmeler yaptıktan sonra, ilerleyen kısımlarda II. Abdülhamit'in ölümünü Öztuna(1976, s.208) "II. Abdülhamid'in cenaze merasimi muhteşem oldu. Artık kendisini takdir etmiye ve anlamıya başlayan İttihatçı liderler katıldığı gibi, halk, harbin en acı günlerinde, devrinde huzur, refah ve sulh içindeki yaşadığı eski hükümdârın ardından samimi gözyaşları döktü. 10 yılda ortam, bu derecede değişmişti." şeklinde değerlendirmiştir.

Akşit, II. Abdülhamit dönemini ekonomik uygulamalar noktasında Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemleri ile kıyaslamaktadır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde yaşanan sorunların kaynağı olarak, II. Abdülhamit öncesindeki ekonomi yönetiminde yapılan yanlışlıklara atıf yapılmıştır. Ekonomi noktasında, II. Abdülhamit'i tenzih eder ifadelerle yer vermekle beraber Akşit, II. Abdülhamit için başarısız bir yönetim sergilediği yönünde bir ifade kullanmakta da tereddüt etmemiştir.

...II. Abdülhamit, kendinden önceki padişahlar kadar müsrif değildi. Fakat savaşlar, daha önce alınan borç paraların faizleri, Avrupa mallarının bol miktarda memlekete sokulması, imparatorluğun mali durumunu tamamen sarsmış, memurların aylıkları verilemez hale gelmişti. II. Abdülhamit'in bu müstebit ve başarısız yönetimine karşı her tarafta şiddetli bir muhalefet uyandı. Nihayet Makedonya'da hazırlanan askeri hareket, İkinci Meşrutiyetin ilanına sebep oldu(Akşit, 1970, s.241-242; 1975, s.241-242; 1979, s.241-242).

İlerleyen kısımlarda II. Abdülhamit döneminden, ekonomik boyutlu olarak tekrar söz eden Akşit(1970, s.246; 1975, s.246; 1979, s.246) "II. Abdülhamit zamanında borç para alınmadı. Bu padişah fazla müsrif değildi. Fakat maliye o kadar bozulmuştu ki borçların faizleri dahi ödenemiyordu. Bunun üzerine Avrupa devletleri alacaklarını kurtarmak için Osmanlı Devletine Düyun-u Umumiye (Genel borçlar) idaresini kurdurdular." ifadeleri ile II. Abdülhamit'in kendisinden önceki padişahlar gibi müsrif olmadığına tekrar vurgu yapılmıştır. Ekonomik sıkıntıların kaynağını daha önceki ekonomik politikalara bağlamıştır.

Akşit ile aynı düşünceleri paylaşan Oktay, II. Abdülhamit'in tahta çıktığı zaman, ekonomik olarak Osmanlı maliyesinin daha önceki dönemde aldığı borçları ödeyemeyecek durumda olduğunu, bir mecburiyet sonucunda alacaklı devletlerin Düyun-u Umumiye'yi kurmalarını kabullenmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

...Abdülhamit, padişah olduğu zaman devlet, Avrupalılardan aldığı paraların taksitlerini ve faizlerini bile veremeyecek bir hale gelmişti. Osmanlı maliyesinin iflâsı demek olan bu halden devletten alacağı olan Avrupalılar telâşa düştüler. Abdülhamit bunlardan kurulacak olan bir yönetimin devletten alacaklarını kendilerinin tahsil etmelerine razı oldu. Bu suretle memleketimizde, devlet içinde bir devlet demek olan **Düyunu Umumiye** (Genel Borçlar) adlı yeni bir yönetim kuruldu(Oktay, 1970, s.281; 1975, s.281; 1979, s.281).

II. Abdülhamit'in ekonomi uygulamaları noktasında Öztuna, kendisinden önceki yazarlar olan Akşit ve Oktay ile aynı düşünceleri paylaşmaktadır. Özellikle II. Abdülhamit'in harcamalar konusundaki tutumlu siyasetinde aynı kanaatlere sahiptirler. Ancak Öztuna, Alacaklı devletlerin kurduğu Düyun-u Umumiye kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'nun belli gelir kalemlerine el konulduğu bahsine girmeyerek, II. Abdülhamit öncesinde alınan dış borçların büyük bir kısmının, II. Abdülhamit tarafından ödendiğini iddia etmektedir.

...Bu paralar, çok büyük ve modern bir ordunun silâhları, dünyanın 3. Büyük zırhlı donanması, demiryolları ve Avrupa tarzında büyük saraylar için harcandı. Buna 93 bozgununun felaketleri ve büyük Rus savaş tazminatı eklenince, henüz tahta çıkan II. Abdülhamid devrinde devlet, mali iflâsın eşiğine geldi. Bu hükümdar, tutumlu siyasetiyle dış borçların en büyük kısmını ödedi(Öztuna, 1976, 310; 1977, s.277).

Öztuna, Akşit ve Oktay'dan farklı olarak, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücünü vurgulamaya çalışmıştır. Özellikle alınan borçlarla, ordunun modern silahlarla donatıldığını ve dünyanın üçüncü büyük donanmasının oluşturulduğuna yer vermiştir.

4.1.6.1.31.Sokollu Mehmet Paşa

1564-1579 yılları arasında sadrazamlık görevinde bulunan Sokollu Mehmet Paşa ile ilgili olarak; devlet yönetimi ve Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik bakışı olmak üzere iki ana konu ortaya çıkmaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın son döneminde, sorasında tahta çıkan oğlu II. Selim ve II. Selim'in oğlu III. Murat dönemlerinde sadrazamlık görevinde bulunan Sokollu Mehmet Paşa'nın, devlet yönetimine dair yaptıkları ile ilgili olarak Akşit başarılı bir yönetim sergilediğini ve sınırlarının genişlediğine değinmiştir.

...Fakat Sokollu Mehmet Paşanın başarılı yönetimi sayesinde imparatorluk kuvvetinden bir şey kaybetmediği gibi yeni birçok ülke de zapt edildi. Sokollu devşirme olup, Enderun'dan yetişmiş, azil ve ceza görmemiştir. Kanuni'nin son zamanlarında, 1564 yılında veziriazam olmuştur. 1579 yılına kadar bu görevde kalmış ve tam yetkiyle devleti yönetmiştir. Sokollu Avusturyalılarla barış yaptı. Dışta kalan Türkleri imparatorluk içine almaya çalıştı. Önemli bazı yerleri de imparatorluğa kattı(Akşit, 1970, s.62; 1975, s.62; 1979, s.62).

Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa için Akşit'in kullandığı olumlu ifadelere Oktay'da yer vermiştir. Özellikle Sokollu Mehmet Paşa'nın devlet kademelerindeki hızlı yükselişi, çalışkanlığı, ileri görüşlülüğü, tedbirli ve otorite sahibi oluşundan söz etmiştir.

...Sokollu, Bosna yakınında **Sokol (Sokoloviç)** kasabasında doğmuş bir Hırvat idi. Devşirme olarak alınmış, zeka ve kabiliyeti görüldüğünden Enderun'a verilmişti. Burayı bitirdikten sonra önce saray hizmetlerinde çalıştı. Daha sonra Barbaros'un yerine Kaptan-ı Derya oldu. Bu görevde iken Rumeli Beylerbeyliğine atandı. Avusturya ve Erdel savaşlarında gösterdiği büyük başarı üzerine Kanunî'nin son zamanlarında sadrazam oldu(1564). Kanunî, Sokollu'yu torunu olan II. Selim'in kızı Esmahan Sultan ile evlendirdiğinden, damat olmuştu. Osmanlı tarihleri çok uzun boylu olduğu için kendisine <<**Tavil Mehmet Paşa**>> derler. Çalışkan, ileri görüşlü, tedbirli ve otorite sahibi bir vezirdi(Oktay, 1970, s.104; 1975, s.104; 1979, s.104).

Oktay, ilerleyen kısımlarda yine Sokollu Mehmet Paşa ile ilgili olarak Türk dünyası için yapmaya çalıştıklarının öneminden, ileri görüşlülüğünden söz ederken, bütün olumlu işlerin Sokollu Mehmet Paşa'nın ölümü ile sona erdiğini ifade etmiştir.

...Şayet bu kanal açılmış olsaydı, Osmanlı donanması kolayca Hazar denizine geçebilecek ve gerektiğinde Orta Asya Türkleri ile ilişki kurulmuş, aynı zamanda İran savaşlarında donanmadan da fayda sağlanmış olacaktı. Sokollu'nun bu teşebbüsü onun çok uzak görüş sahibi bir devlet adamı olduğuna büyük bir delildir...Fakat bütün bu işler onun ölümü ile sona erdi. Kendisinden sonra iş başına geçenler Türk milletinin geleceği için çok hayırlı olacak bu gibi işlerle asla uğraşmadılar (Oktay, 1970, s.107; 1975, s.107; 1979, s.107).

Sokollu Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı konusunda Öztuna, oldukça farklı bir görüşe sahiptir. Akşit ve Oktay'a göre Sokollu Mehmet Paşa, devlet için yararlı işler yapmış ve imparatorluğun saygınlığını koruyarak sınırları genişletmiştir. Öztuna'ya göre ise bütün kötülüklerin kaynağı olan Sokollu Mehmet Paşa bir "diktatör" dür. Ancak Öztuna, "Tarih Lise III" adlı tarih ders kitabının 1977 tarihli yeni baskısında Sokollu Mehmet Paşa için kullandığı "diktatör" kelimesini çıkarmıştır.

...1566'da Kanunî Sultan Süleyman'ın bıraktığı Cihan Devleti, bütün haşmet ve şevketine rağmen, kötülük filizlerinden temizlenmiş değildi. Bu filizler, çeyrek asır sonra yeşermeye başladı. II. Selim devrinde devlet, geniş ölçüde diktatör-vezir Sokollu Mehmed Paşa'nın elinde kaldı. Vezirliği, 14 yıldan fazla sürdü ve öldürülmesiyle sona erebildi (12 ekim 1579) (Öztuna, 1976, s.113; 1977, s.94).

Ortaöğretim öğrencilerine yönelik hazırlanan bu dönem tarih ders kitaplarından birinin yazarı olan Akşit, Sokollu Mehmet Paşa'nın ağızından alıntılara yer vererek XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü vermeye çalışmıştır.

...Sokollu, Venediklilerle çarpışmak üzere, ilkbahara kadar kuvvetli bir donanma hazırlanması için Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşaya emir verdi. Kılıç Ali Paşanın tereddüt etmesi üzerine ona: <<**Paşa paşa, sen henüz bu devleti anlamamışsın. Bu devlet öyle bir devlettir ki meram ederse donanmanın demirlerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini de atlastan yapmak için güçlük çekmez**>> demiştir. Yine bu sırada İnebahtı yenilgisinin Türkler üzerinde

bıraktığı etkiyi anlamak isteyen Venedik elçisine Sokullu şu sözleri söylemiştir: <<**Ziyaretinizden gerçek maksadınızın ne olduğunu anlıyorum. İnebahtı savaşının üzerimizdeki etkisini anlamak istiyorsunuz. Biz Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu kestik, siz de donanmamızı yenmekle bizim sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilen kol yerine başkası gelmez; fakat tıraş edilen sakal daha gür olarak çıkar**>>. Sokullu'nun gayretiyle altı ay içinde eskisinden daha kuvvetli bir donanma hazırlanarak denize indirildi(1572); Venedikliler barış istemek zorunda kaldılar. Böylece Akdeniz egemenliği yine Türklere geçmiş oldu(Akşit, 1970, s.63; 1975, s.63; 1979, s.63).

Aynı dönemin bir diğer tarih ders kitabı yazarı olan Oktay'da Akşit ile aynı düşüncelere sahiptir. Oktay'da Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyılda ulaştığı gücü göstermek adına Sokollu Mehmet Paşa'nın ağzından aynı alıntılara yer vermiştir.

...Bu savaştan ancak **Uluç Ali Reis**, kendi filosunu kurtararak İstanbul'a gelebildi. Sokollu, onu gösterdiği yararlıktan dolayı Kaptan-ı Derya yaptı ve Uluç Ali adını da **Kılıç Ali**'ye çevirdi. Sokollu, İnebahtı savaşının acısını çıkartmak için derhal yeni bir donanma yapılmasını emretti. Kılıç Ali Paşa, bu kadar büyük bir donanmanın bir kısım içinde yapılmasının zor olduğunu ve yapılsa dahi gereçlerinin hemen sağlanamayacağını söyleyince Sokollu ona: <<**Paşa, Paşa! Sen henüz bu devleti anlayamamışsın. Bu devlet öyle bir devlettir ki, isterse bütün donanmanın direklerini gümüşten, halatlarını ibrişimden, yelkenlerini atlastan yapar. Bütün gemileri tam olarak yetiştiremezsem benden iste.**>> demiştir. Gene bu sırada Sokollu kendisini ziyarete gelen Venedik balyosuna da şu sözleri söylemiştir: <<**Ziyaretinizin gerçek nedenini anlıyorum. İnebahtı yenilgisinin üzerimizdeki etkilerini anlamak istiyorsunuz. Biz, sizden Kıbrıs adasını almakla kolunuzu kestik. Halbuki siz donanmamızı yakmakla bizim sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilen kol bir daha yerine gelmez. Fakat tıraş edilen sakal eskisinden daha gür olarak çıkar.**>> Gerçekten Sokollu beş altı ay gibi kısa bir zamanda eskisinden daha kuvvetli bir donanma hazırlatarak 1572 yılı baharında Akdeniz'e gönderdi. Bunun üzerine Venedikliler barış istemek zorunda kaldılar(Oktay, 1970, s.106; 1975, s.106; 1979, s.106).

Sokollu Mehmet Paşa ile ilgili olarak Akşit (1970, s.62; 1975, s.62; 1979, s.62) "Sokollu Mehmet Paşa" açıklaması ile bir görsele yer verirken, Oktay'da(1970, s.105; 1975, s.105; 1979, s.105) "Sokollu Mehmet Paşa" açıklaması ile aynı görsele yer vermiştir.

4.1.6.1.32.Kuyucu Murat Paşa

Hırvat asıllı bir devşirme olan Kuyucu Murat Paşa(1607-1611), I. Ahmet döneminin sadrazamıdır. Anadolu'da çeşitli nedenlerle çıkan "Celali Ayaklanmaları" na karşı aldığı önlemler ve uygulamaları yönünden en tartışmalı isimlerden biridir. Kimi kaynaklar Anadolu'da "Celali Ayaklanmaları" nı bastırmak için yüz bin kişiyi katlettiğini yazmaktadır(Merey, 2008, s.86). Bu kapsamda Akşit, "Celali Ayaklanmaları" eksenli bir Kuyucu Murat algısı oluşturmaktadır.

...Devlet örgütünü düzeltmek amacıyla ıslahat yapmak isteyen veziriazam **Kuyucu Murat Paşa**, Celâli ayaklanmalarını bastırmak için çok uğraştı. Kendisi doksan yaşında bir ihtiyardı. Pek fazla şiddet gösterdi. Yüz bin kadar Celâli eşkıyası öldürdü. Devletin otoritesini yeniden kurmayı başardı. Fakat ölümünden sonra çok geçmeden Celâli ayaklanmaları yeniden baş göstermiştir(Akşit, 1970, s.128-129; 1975, s.128-129; 1979, s.128-129).

Kuyucu Murat Paşa'nın, Anadolu'daki Celali İsyanlarına bakışı noktasında Oktay'da Akşit'ten farklı bir düşünce içerisinde değildir. Benzer ifadeler yer veren Oktay, Akşit gibi Anadolu'da ayaklanan Celalileri, devlet tarafından bakarak eşkıya olarak nitelendirmiş ve Kuyucu Murat'ın Anadolu'da gerçekleştirdiği bu eylemlerini, devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi olarak vermiştir.

...Celali isyanlarının Anadolu'yu kasıp kavurduğu **I. Ahmet** zamanında sadrazam olan **Kuyucu Murat Paşa**, yukarıda da gördüğümüz gibi, memleketin bozulan asayişini düzeltmek, devlet otoritesini yeniden kurmak amacıyla Anadolu'da birçok askeri hareketlerde bulunmuştur. Kuyucu Murat Paşa'nın yaptığı iş, bir eşkıya izlenmesi ve bastırılması niteliğindedir. Yoksa, isyan ve ihtilallerin nedenlerini aramak, bunlara çare olmak, devletin bozulan yönetimini, ordusunu, maliyesini ıslah ederek memleketi gerilemekten kurtarmak gibi bir amaç gütmemiştir. Kuyucu, ancak korku ve dehşet salarak yüz bine yakın insanı haklı, ya da haksız idam ettirerek devlet otoritesini sağlamıştır. Bununla beraber Kuyucu Murat Paşa kendisine verilen ödevi tam bir başarı ile sona erdirmiş, Anadolu'daki Celâlileri bir süre ortadan kaldırmayı başarmıştır. Fakat Celâlî isyanlarının nedenleri ortadan kaldırılmadığı için onun ölümünden sonra Anadolu'da gene birçok isyan ve ihtilaller çıkmıştır(Oktay, 1970, s.141; 1975, s.141; 1979, s.141).

Kuyucu Murat ile ilgili olarak devlet otoritesini yeniden tesis etmesi noktasındaki devletçi bakış açısının beklendiği yazar olan Öztuna (1976, s.119; 1977, s.101) "Bu devirde Celali ihtilalleri devam eder. Vezir-i âzam ve Serdar-ı Ekrem Kuyucu Murat Paşa, 5 yıla yakın çalışarak, ölümüne kadar (5 ağustos 1611) bu ihtilallerle uğraşır. Fakat anarşinin kökü derinde ve sebepleri çeşitlidir. Şiddetle davranmasına rağmen ancak geçici başarılar kazanır." ifadelerinde Anadolu'da çıkan Celali ayaklanmaları neticesinde öldürülen insan sayısından bahsetmemiş, yine aynı şekilde bu isyanların bastırılması neticesinde devlet otoritesini yeniden kurulduğu yönünde bir yaklaşım sergilememiştir. Yaşanan sorunların kökenlerinin başka yerlerde aranması gerektiğini vurgulayan Öztuna(1976, s.119; 1977, s.101) "Zira isyân edenler düşmanlar değil, çevrelerine Anadolu Türkü toplıyan eski beylerbeyiler, sancak beyleri, sipahi subaylarıdır." ifadeleri ile de Celali isyanlarının neden tamamen sona erdirilemediğine ve isyancıların kim olduklarına açıklık getirmiştir.

4.1.6.1.33. Tarhuncu Ahmet Paşa

IV. Mehmet döneminde sadrazamlık görevinde bulunarak Osmanlı tarihinde ilk bütçeyi yapan Tarhuncu Ahmet Paşa için Akşit, mali alanda ıslahatlar kapsamında ilk bütçeyi yapmasına yer vermiştir.

...Nihayet 1651 yılında **Tarhuncu Ahmet Paşa** sadrazamlığa getirildi. Tarhuncu Ahmet Paşa, ilk önce maliyeyi düzeltmek istedi. Bilinen ilk bütçeyi meydana getirdi. Devletin yıllık gelirinin 24, giderinin 25,5 milyon olduğu hesaplandı. Açığı kapatmak için çare aradı. Veziriazamın hareketleri ulema ve büyük devlet adamları arasında iyi karşılanmıyordu. Pek

çok düşman kazandı. Düşündüklerini yapamadan öldürüldü (Akşit, 1970, s.131; 1975, s.131; 1979, s.131).

Oktay ise Tarhuncu Ahmet Paşa'nın yaptığı bütçe konusunda Akşit ile aynı görüşleri paylaşıırken, verdiği rakamlar noktasında da birebir aynıdır.

...Nihayet sadrazam olan **Tarhuncu Ahmet Paşa** bu işe ancak sağlam bir bütçe ile son verileceğini anladığından bütçeyi yoluna koymak istedi. Yaptığı bütçede devlet geliri 24 milyon altın, gideri ise 25,5 milyon altın idi. 1,5 milyonluk açık daha çok saray masraflarının çokluğundan ve lüzumsuz yere verilen bahşiş, hediye ve ihsanlardan ileri geliyordu. Tarhuncu bütçeyi denkleştirmek için bu lüzumsuz bahşiş ve masrafları kesti. Fakat çıkarları elden giden kimseler derhal onun aleyhine döndüler. Bunun üzerine Tarhuncu idam olundu(Oktay, 1970, s.142; 1975, s.142; 1979, s.142).

Bu dönem tarih ders kitaplarında Akşit ve Oktay, Tarhuncu Ahmet Paşa ile ilgili bilgilere yer vermişlerdir. Özellikle Tarhuncu Ahmet Paşa'nın mali alandaki ıslahatları ve sonrasında yaşanan olumsuzluklardan söz etmişlerdir.

4.1.6.1.34.Köprülü Mehmet Paşa

IV. Mehmet döneminin bir diğer sadrazamı olan Köprülü Mehmet Paşa, saraya şartlar sunarak sadrazam olması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü vurgulaması noktalarında ön plana çıkmıştır.

Bu dönem tarih ders kitabı yazarlarının, ittifak ile üzerinde durdukları, Köprülü Mehmet Paşa'nın XVII. yüzyılda devlet yöneticilerinin can güvenliğinin olmamasından hareketle yapacağı ıslahatlar için tam yetki istediği şartlar konusunda Akşit (1970, s.131; 1975, s.131; 1979, s.131) “Devletin içte ve dışta çok güç bir duruma düştüğü bu sıralarda veziriazamlık yetmiş yaşındaki Köprülü Mehmet Paşa'ya teklif edildi. Mehmet Paşa, iç durumu düzelteceğini, Venedikliler tarafından kapatılan Çanakkale Boğazını açacağını, ancak bu görevi bazı şartlarla kabul edeceğini bildirdi.” ifadelerine yer verirken, Köprülü Mehmet Paşa'nın şartlı olarak sadrazam olması konusunda Oktay(1970, s.143; 1975, s.143; 1979, s.143) “Valide Sultan, Köprülü Mehmet Paşayı saraya çağırarak kendisiyle görüştü. Köprülü, devleti düştüğü tehlikeden kurtaracağını, ancak kendisinin bunu yapabilmesi için bazı koşulları olduğunu söyledi.” ifadelerine yer vermiştir.

Köprülü Mehmet Paşa'nın saraya şartlar sunarak sadrazam olması bahsinde Akşit ve Oktay'ın ifadelerini destekleyen Öztuna(1976, s.125; 1977, s.108) ise “Nihayet, müşâvirlerinin tavsiyesiyle, bir hayli korka korka, pek de ümitli olmıyarak, ihtiyar ve şöhrersiz bir vezire, Köprülü Mehmet Paşa'ya mühr-i hümayunu verir (15 eylül 1656). Köprülü'yü istediği salâhiyetlerle donatır ve naibelikten şân ve şeref içinde çekilir.” ifadelerine yer vermiştir.

Tarih ders kitaplarında konuların anlatımı sırasında anlattığı bir dönemi veya bir olayı bir önceki dönem veya olaylarla veya çağdaşları ile kıyaslama anlayışını sergileyen Öztuna (1976, s.125; 1977, s.108) “Bütün salâhiyet Köprülü Mehmed Paşa’da toplanır. Böylece 1683’e kadar 27 yıl sürecek Köprülüler Devri başlar ki, bazı tarihçilerce hatta Kanûni Devri ile mukayese edilmeye lâyık görülen bir şan ve şevket devridir.” ifadelerine yer vererek yine aynı şekilde bazı tarihçiler şeklinde verdiği destekleyici ifadeye daha önceki konularda olduğu gibi bu tarihçilerin kim olduğunu belirtmemiştir. Yine aynı şekilde Öztuna (1976, s.125; 1977, s.108) “İhtiyar Köprülü’nün üstâdı, IV. Murad’dır. O padişahı taklit etmeye çalışır. Ve zulmuyla beraber taklîd eder. Epey kan döker. Fakat anarşinin kökünü kazır.” ifadelerine yer vermiştir.

Köprülü Mehmet Paşa’nın bir devlet adamı olarak Osmanlı İmparatorluğu’nu nasıl değerlendirdiğine dair Akşit (1970, s.132; 1975, s.132; 1979, s.132) “Bir gün Avusturya elçisi Hıristiyan devletlerin denizden ve karadan Osmanlı İmparatorluğuna hücum edeceklerini ima etti. O zaman veziriazam Köprülü Mehmet Paşa şu cevabı verdi: <<Padişah ne ateşten korkar, ne de sudan. Kuvvetini anlamak isteyenler birleşip hücum etmekte hürdürler>>.” ifadesine yer vererek Köprülü Mehmet Paşa’nın ağzından o dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun gücüne vurgu yapmıştır. Köprülü Mehmet Paşa’nın aynı sözüne yer veren Oktay’da (1970, s.130; 1975, s.130; 1979, s.130-131) “Fakat Osmanlı kuvvetleri Gros Varadin’i derhal geri aldılar. Bunun üzerine Avusturya sefiri Köprülü’yü tehdit etmek istedi. Köprülü ise sefire:<<Benim padişahım ne ateşten ve ne de sudan korkar, tüm Hıristiyan devletleri birleşip saldırmakta serbesttir>> diye cevap verdi.” ifadeleri ile Akşit’i destekler bir tavır sergilemiştir.

4.1.6.1.35.Fazıl Ahmet Paşa

Fazıl Ahmet Paşa’nın sadrazamlığı konusunda bu dönem yazarları aynı düşüncelere sahiptirler. Fazıl Ahmet Paşa’nın sadrazam oluşu, sadrazamlık görevinde kaldığı süreler kadar kullandıkları yazım birbirlerinin benzeri şeklindedir.

Akşit (1970, s.132; 1975, s.132;1979, s.132) “Köprülü Mehmet Paşa öldükten sonra, veziriazamlığa vasiyeti üzerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa tayin edildi. Fazıl Ahmet Paşa henüz yirmi yedi yaşında idi; iyi bir öğrenim görmüş ve müderris olmuştu.” ifadelerine yer verirken Oktay(1970, s.144; 1975, s.144; 1979, s.144) “IV. Mehmet, Köprülü’nün yönetiminden memnun olduğundan, o ölünce yerine oğlu **Fazıl Ahmet Paşayı** sadrazam yaptı. Bu sırada Ahmet Paşa 27 yaşlarındaydı. İyi bir öğrenim görmüştü. Babası sadrazam

olmadan önce müderris(Profesör) idi.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna(1976, s.127; 1977, s.108) “Köprülü’nün yerine 27 yaşındaki oğlu Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa, aynı geniş salâhiyetlerle sadrazam olur.” ifadeleri ile Akşit ve Oktay ile aynı ifadelere yer vermiştir.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa için Akşit(1970, s.132; 1975, s.132; 1979, s.132) “ O da babası gibi tam yetki ile hareket etti. Fazla şiddet göstermedi. Tedbirli siyaseti sayesinde zamanında hiçbir ayaklanma görülmedi. Orduyu ve özellikle topçu sınıfını ıslah etti” ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s.144; 1975, s.144; 1979, s.144) “Babası zamanında Erzurum ve Şam valiliklerinde bulundu. Daha sonra İstanbul’a gelerek sadrazam kaymakamı oldu. Fazıl Ahmet Paşa akıllı ve zeki bir devlet adamıydı. Babası gibi şiddet taraftarı olmamakla beraber devlet çıkarı için adam öldürmekten çekinmemiştir.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna (1976, s.127; 1977, s.109) ise, “Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa, 41 yaşında ölür (2/3 kasım 1676 gecesi). Hayatının büyük kısmı cephede geçtiği için, yerine uzun yıllar kaymakamlık (sadrâzam vekilliği) yapan eniştesi ve akrânı (aynı yaşadılar) 3. Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, sadrâzam olur (1676-1683).” ifadelerinde Fazıl Ahmet Paşa’nın 41 yıllık ömrünün savaşlarla geçtiğini bu yüzden İstanbul’da bulunamadığını vurgulamıştır.

Akşit(1970, s.133; 1975, s.133; 1979, s.133) “Köprülü Fazıl Ahmet Paşa devamlı olarak on beş buçuk yıl sadrazamlık yaptıktan sonra 1676 yılında öldü.” ifadelerine yer verirken Oktay(1970, s.145; 1975, s.145; 1979, s.145) “Fazıl Ahmet Paşanın sadrazamlık yaptığı 15 yıl içinde Osmanlı devleti her alanda kuvvetlenmiş, âdeta bir Sokollu devri yaşamıştır. Fakat Paşanın içkiye olan düşkünlüğü genç yaşında ölümüne yol açmıştır.” ifadelerine yer vermiştir. Burada yine bir tartışma konusu olan içki konusuna giren Oktay, daha önceki konularda söz edildiği üzere Osmanlı padişahları hakkında kullandığı ifadelerde tereddüt etmediği gibi Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa içinde tereddüt etmemiştir.

Öztuna’da (1976, s.127; 1977, s.109) “Köprülü-zâde’nin 15,5 yıllık sadâreti hem Türkiye tarihinin en uzun süren iktidar devirlerindedir, hem de çeşitli bakımlardan en bahtiyar yıllarındandır. Merzifonlu devrinde bu parlaklık zirvesini bulur ve zirveden düşer.” şeklinde ifadeler ile Akşit ve Oktay’ı onaylamaktadır.

4.1.6.1.36.Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

Köprülü Mehmet Paşa'nın damadı aynı zamanda evlatlığı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa için bu dönem yazarlarından Akşit ve Oktay olumsuz yönlerine yer vermekle beraber devlet adamlığı konusunda Öztuna ile hemfikirdirler.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Köprülü ile olan akrabalığı ve kişiliği noktasında Akşit(1970, s.133; 1975, s.133; 1979, s.133) “Fazıl Ahmet Paşanın yerine Köprülü Mehmet Paşanın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa veziriazam oldu. Merzifonlu, Köprülü'nün oğullarıyla yetişmiş, bilgili ve değerli bir devlet adamı idi. İkinci Viyana kuşatmasında yenildiğinden Belgrad'da öldürüldü. Haris ve paraya düşkün olduğu söylenir.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.145; 1975, s.145; 1979, s.145) “IV. Mehmet, gene bu aileden birisini işbaşına geçirmek istemiş ve Köprülü'nün evlâtlığı ve aynı zamanda damadı olan **Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı** sadrazam yapmıştır. Kara Mustafa Paşa iyi yetişmiş bir devlet adamı, cesur ve birçok meziyetlere sahip bir vezirdi. Yalnız haddinden fazla mağrur ve ün düşkünüydü.” ifadelerine yer vermiştir. Merzifonlu Kara Mustafa ile ilgili olarak Öztuna(1976, s.128; 1977, s.111) ise, “1656'da Merzifonlu'nun kayınbabası ve mânevî babası Köprülü Mehmed Paşa'nın iktidara gelmesinden önceki devir başladı: bir türlü muktedir vezir bulunamadı; bir sürü liyâkatsiz adam birbirini takip etti.” ifadelerinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ölümü ile artık Köprülü ailesinden gelen sadrazamlar döneminin sona erdiğini böylece imparatorluğun tekrar Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazamlığa geldiği dönemin koşullarına geri dönüldüğünü ifade etmektedir.

Bu dönem yazarları, II. Viyana kuşatmasında çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşanan başarısızlıktan sorumlu tutulan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesini, II. Viyana kuşatmasındaki başarısızlığı telafi edecek tek kişinin ortadan kaldırılması şeklinde yorumlamışlardır. Bu konuda Akşit(1970, s.133; 1975, s.133; 1979, s.133) “Fakat o zaman yenilginin acısını çıkaracak ondan başka da komutan yoktu. İdamını emrettiği Budin valisi İbrahim Paşa onun için şöyle demişti: <<**Bu adam beni haksız yere öldürüyor; fakat padişahımıza söylesinler, devletin selâmeti için kendisine sakın kıyılmasın**>>” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.145; 1975, s.145; 1979, s.145) “Fakat, yukarıda da gördüğümüz gibi bu sefer onun sonsuz hırsı ve tedbirsizliği yüzünden büyük bir felâketle sonuçlandı. Üstelik başını da verdi...Bütün bu hareketlerine rağmen Merzifonlu'nun, şayet idam edilmemiş olsaydı, Viyana felâketini önleyeceği söylenmektedir.” ifadelerine yer vermiştir. Burada Oktay'da Akşit'e benzer bir yaklaşımla Merzifonlu idam edilmeseydi,

Viyana felaketini önleneceği söylenmektedir ifadelerinde kimler tarafından söylendiğine yer vermemiştir. Öztuna (1976, s.128; 1977, s.111) ise farklı bir bakış açısı ile “Düşmanlarının korkunç kını ile Merzifonlu idbar günlerinde, şaşkına döndü. Bu propagandaya kanan IV. Mehmed, sadrâzamı azletti. Merzifonlu, Belgrad’da idam edildi(1683). Bu da felaket oldu.” ifadelerine yer vererek Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın olumsuz bir propaganda ile padişah IV. Mehmet’in kandırılması sonucunda idam edildiğini ifade etmektedir.

4.1.6.1.37. Baltacı Mehmet Paşa

XVIII. Yüzyılın en tartışmalı sadrazamlarından biri olan Baltacı Mehmet Paşa, Prut Savaşı’nı kazanmasına rağmen şartları çok ağır olmayan bir antlaşma imzalayarak Rusya’nın güçlenmesine zemin hazırladığı noktasında eleştirilir. Bu noktada Çariçe Katerina tarafından bir şekilde ikna edildiği konusunda Akşit(1970, s.152; 1975, s.152; 1979, s.152) “Baltacı Mehmet Paşa, şiddetli bir savaş için Yeniçerilere güvenemiyordu. Rusların teklif ettikleri barış şartlarını kabul ederek **Prut antlaşması**’nı imzaladı (1711). Baltacı’nın çadırına kadar gelerek değerli hediyeler getiren ve göz yaşı döken güzel Katerina tarafından kandırıldığı da ileri sürülür.” ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s.169; 1975, s.169; 1979, s.169) özellikle ordunun yetersizliği konusunda “Çok zayıf koşullar taşıyan Prut antlaşması, Osmanlı devleti için daha kazançlı olabilirdi. Fakat Baltacı Mehmet Paşa’nın ileri görüş sahibi bir vezir olmayışı ve etrafındakilerin paraya olan düşkünlükleri, bu seferden istenilen sonucun alınmasına engel olmuştur” ifadeleri ile Akşit’i destekleyen Oktay(1970, s.169; 1975, s.169, 1979, s.169) “İşte Rus ordusu bu halde iken Petro’yu bu tehlikeden sonraları karısı olan **Katerina** adlı güzel bir kadın kurtardı. Katerina, Baltacı Mehmet Paşaya elçiler göndererek barış istedi. Ona kıymetli hediyeler sundu. Paşanın maiyetindeki adamları parayla elde ederek Baltacı’yı barışa razı etti.” ifadelerine yer vererek Akşit ve Oktay’ın, Çariçe Katerina’nın güzelliği noktasında doğrudan söylemek yerine Baltacı Mehmet Paşa’nın bundan etkilenerek imparatorluk aleyhine eylemde bulunduğunu ima etmişlerdir. Çariçe Katerina’nın bir şekilde Baltacı Mehmet Paşa’yı ikna ettiği yönündeki ifadelerine ise Öztuna (1976, s.143; 1977, s.121) “Bu sefere kumanda eden Sadrâzam ve Serdâr-ı Ekrem Baltacı Mehmed Paşa, bugün tamamen masal olduğu kesin şekilde anlaşılan ithamlarla lekelenerek düşürülmüştür.” ifadeleri ile tepki göstermiştir.

4.1.6.1.38.Nevşehirli Damat İbrahim Paşa

III. Ahmet döneminin sadrazamı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, 1718-1730 yıllarını kapsayan “Lale Devri” ni başlatan kişidir. Eğlenceye düşkünlüğü yanında kültürel çalışmalara verdiği önem noktasında, bu dönem tarih ders kitabı yazarları tarafından olumlu bir algı oluşturulurken, savaş yanlısı olmaması- özellikle İran- yönü ile eleştirilmiştir.

Zevk ve eğlence dönemi olarak nitelendirilen “Lale Devri”nde aynı zamanda çeşitli alanlarda yeniliklerde yapılmıştır. Akşit özellikle Çini sanatının gelişmesine önem verildiğini ifade etmiştir.

...Vaktiyle pek ziyade ilerlemiş olan çinicilik sonradan ihmale uğramıştı. İbrahim Paşa, bu sanatın yeniden canlandırılmasına çalışmış ve İstanbul’da Tekfur sarayında bir çini imalathanesi yaptırmıştır. Aynı zamanda kumaş fabrikaları da açtırmıştır...Nevşehirli İbrahim Paşa, fikir hayatının gelişmesine de önem verdi. Devrin bilginlerinden tercüme kurulları kurarak Arapça ve Farsçadan bazı değerli eserleri dilimize çevirtti. İstanbul’da yeniden beş kütüphane açtırdı. Bu kütüphanelere konulan kitaplar çok güzel bir şekilde ciltletildi(Akşit, 1970, s.165; 1975, s.165; 1979, s.165).

Lale Devri yenilikleri konusunda Akşit ile aynı görüşleri paylaşan Oktay, Akşit’ten farklı olarak İbrahim Paşa’nın yaptığı en hayırlı işin, matbaanın açılmasına destek vermesi olduğuna yer vermiştir.

...İbrahim Paşa ileri görüşlü, yenilik taraftarı bir sadrazamdı. Onun eğlenceye düşkünlüğü yanında, memleketin hayırına yaptığı bazı ıslahat hareketleri de vardır. İbrahim Paşanın yaptığı işlerin en iyisi memleketimizde ilk matbaanın açılmasına yardım etmektir...Lâle devrinde matbaanın yanında gene İbrahim Paşanın himmetiyle daha bazı yenilikler yapıldı. Yeniçerilerden bir **itfaiye** bölüğü kuruldu. Yalova’da bir **kağıt imalâthanesi**, İstanbul’da bir **kumaş fabrikası** ve **çini imalâthanesi** açıldı. İbrahim Paşa devrin ileri gelen bilginlerinden bir bilim heyeti vücuda getirerek bunlara Doğu klasiklerinden bazı eserleri Türkçeye çevirtti. Bütün bu yenilik hareketlerinden başka İstanbul’da birçok saray, köşk, çeşme, han ve hamam yapıldı(Oktay, 1970, s.186; 1975, s.186; 1979, s.186).

“Lale Devri”nin ortaya çıkmasında büyük etkisi olan İbrahim Paşa’ya yönelik tepkiler konusunda Akşit, özellikle zevk ve eğlenceye paralel israfın ve adam kayırmanın artması üzerine halkın gösterdiği tepkiye yer vermektedir.

...İbrahim Paşanın açtığı bu zevk ve eğlence devri uzun sürmedi. Fazla israf yapılması mutaassıp ve fakir halk arasında hoşnutsuzluk uyandırdı. İbrahim Paşanın, yakınlarını büyük mevkilere getirmesi ve ticaret vergisi yüzünden hakkında dedikodular yapılmaya başlandı. Bu sırada İranlılarla yapılan savaşlardan da iyi haberler gelmiyordu. Nadir’in Tebriz’i alması üzerine sadrazamın sefere gitmesi kararlaştırıldı. Fakat İbrahim Paşa savaş adamı değildi. Vakit kazanmak için oyalanıyor, bir türlü yola çıkamıyordu(Akşit, 1970, s.166; 1975, s.166; 1979, s.166)

Akşit ile aynı ifadelere yer veren Oktay'da "Lale Devri"nde yaşanan zevk ve eğlence döneminde israfın artması ve adam kayırmanın artmasına halkın tepki gösterdiğine yer vermektedir. Her iki yazar Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın karakter olarak, savaş adamlığı vasfına sahip olmadığına da vurgu yapmışlardır.

...Damat İbrahim Paşanın memlekette açmış olduğu zevk u sefa devri birçok kimselerin, özellikle mutaassıp ve fakir halkın hoşuna gitmiyordu. Hele paşanın oğlunu, damatlarını ve bütün hısımlarını ve yakınlarını kayırması, onları devletin en yüksek memurluklarına ataması, kendisini çekemeyenlerin sayısını günden güne çoğaltıyordu. Bunlar, her fırsatta İbrahim Paşanın aleyhine çalışıyorlar, yalan ve yanlış iftiralar ve birtakım adi dedikodularla İbrahim Paşa'yı halkın gözünden düşürmeye uğraşıyorlardı. O sırada 1722'de başlayan İran savaşı devam ediyordu. Nadir Han'ın Tebriz'i geri alması üzerine İstanbul'da kurulan divanda paşanın sefere gitmesi kararlaştırıldı. Fakat İbrahim Paşa savaş adamı değildi. Vakit kazanmak için oyalanıyor, bir türlü yola çıkamıyordu(Oktay, 1970, s.187; 1975, s.187; 1979, s.187).

İbrahim Paşa'nın öldürülmesi konusunda Akşit (1970, s.166; 1975, s.166; 1979, s.166) "Padişah, şeyhülislamı sürdü. Çok sevdiği İbrahim Paşa ile damatlarını idam ettirip cesetlerini asilere teslim etti. İbrahim Paşa'nın cesedi parça parça edildi." ifadelerine yer verirken Oktay(1970, s.187; 1975, s.187; 1979, s.187) "Padişah, Şeyhülislamı İstanbul'dan sürdü. Çok sevdiği İbrahim Paşa ile damatlarını idam ettirerek asilere teslim etti. Asiler İbrahim Paşanın cesedini İstanbul sokaklarında bin bir rezalet ve hakaretle dolaştırdılar. Parça parça ettikten sonra Babiâli'ye getirerek astılar." ifadelerine yer vermiştir. Akşit ve Oktay'ın aynı düşünceleri paylaştığı bir ayaklanma sonucunda sadrazam İbrahim Paşa'nın öldürülmesi konusunda Öztuna(1976, s.145; 1977, s.123) her ayaklanma sonunda yaşanan padişah ve devlet adamı değişikliğine yönelik olumsuz ifadelerine burada da yer vererek"Bu ortamda uzayan İbrahim Paşa iktidarını kıskananlar, çok aşağılık bir ihtilâl çıkartarak, Paşa'yı idam ettirdiler. III. Ahmed, tahttan indirildi (1 ekim 1730)" ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.39.Halil Hamit Paşa

I. Abdülhamit döneminde sadrazamlık görevinde bulunan Halil Hamit Paşa ile ilgili olarak Akşit, bu dönemde orduya verilen önemi özellikle sürat topçuları ocağını ön plana çıkarmıştır.

...1782 yılında sadrazam olan **Halil Hamit Paşa**, padişah I. Abdülhamit'in izniyle ıslahat hareketlerine devam etti. Halil Hamit Paşa ileri görüşlü ve yurdunu seven bir devlet adamı idi. Ordunun yetişmesine ve teknik bakımdan ilerlemesine çalıştı. Sürat Topçuları ocağını yeniden kurdu. Bu ocağa çok önem verdi; mevcudunu iki bine çıkardı. Sürat Topçuları kısa zamanda çok ilerlediler. Bunlar arasında dakikada sekiz on mermi atan usta topçular yetişti(Akşit, s.169; 1975, s.169; 1979, s.169).

Akşit'in sürat topçuları ile ilgili ifadelerinde verdiği iki bin sayısı Oktay'da aynı şekilde kullanılmıştır. Oktay, Halil Hamit Paşa'yı sadece askeri bir kişilik olarak değil, özellikle mali alanda yaptığı çalışmalarla da ön plana çıkarmıştır.

...Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra iş başına geçen sadrazamlardan **Halil Hamit Paşa**, ordunun yenileşmesine çalıştı. **Sürat Topçuları** adını verdiği 2 000 kişilik bir topçu sınıfı meydana getirdi. Bunların eğitimleriyle yakından ilgilendi. Humbaracı ve Lağımcı ocaklarını ıslah etti. Bundan başka devletin maliyesini de düzene koymak istedi. Ulûfe alım ve satımını yasak etti. Sınırlarda ve İstanbul'da bulunan yeniçerilerin yoklamalarını yaptırarak ordunun gerçek mevcudunu öğrenmek, bu suretle ulûfe sahteciliğine engel olmak istedi(Oktay, 1970, s.190; 1975, s.190; 1979, s.190).

Akşit ve Oktay'a göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. Yüzyılda başlayan askeri ve ekonomik düzeltimlerde, ileride de görüleceği üzere, padişahlardan ziyade devlet adamları etkilidir. Öztuna ise, bu noktada Akşit ve Oktay'dan ayrılır. Askeri ve ekonomik düzeltim yapanları değil, özellikle yönetim alanında düzeltim yapan devlet adamlarına yer verirken, padişahların geri plana düşmemesine de özen göstermiştir.

4.1.6.1.40. Mustafa Reşit Paşa

XIX. Yüzyılın önemli simalarından biri olan Tanzimat Fermanı'nın mimarı Mustafa Reşit Paşa ile ilgili olarak bu dönemin yazarlarının ittifak ettikleri husus özellikle diplomasi alanında ve Avrupa'yı okuyabilmesi noktasındaki başarılı devlet adamlığıdır.

Mustafa Reşit Paşa ile ilgili olarak Akşit, Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na bakışına hâkim olduğunu ve mevcut düzenlemelerin yetersizliğine bağlı yeni düzenlemeler yapılması gerektiğine inandığını ifade etmektedir.

...Mustafa Reşit Paşa hariciye nazırı (dışişleri bakanı) idi. Mısır Meselesinin hallinde büyük bir rol oynamıştı. Daha önce Londra ve Paris büyük elçiliklerinde bulunmuştu. Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki düşüncelerini gayet iyi biliyordu. Avrupa siyasetini kavramıştı. Mustafa Reşit Paşa, şimdiye kadar yapılan ıslahatın eksik olduğu kanaatinde idi. Ona göre; anayasamızda, kanunlarımızda ve idare uullerimizde esaslı değişiklikler yapılmak lazımdı(Akşit, 1970, s. 234; 1975, s.234; 1979, s.234).

Mustafa Reşit Paşa'nın Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na bakışı ve mevcut düzenlemelerin yetersizliğine paralel olarak Avrupa'nın esas alındığı düzenlemelere gidilmesi gerektiği noktasında Oktay, Akşit ile aynı ifadelerle yer vermiştir.

...Mustafa Reşit Paşa, Avrupa siyasetinden anlayan bir devlet adamıydı. İstanbul'a geldikten sonra genç padişahla birkaç defa görüştü. Ona memleketin iç ve dış durumunu açıkladı. Memleketi kurtarmak için Avrupalı büyük devletleri kazanmanın şart olduğunu anlattı. Bunun için memlekette şimdiye kadar yapılan ıslahat hareketlerinden daha esaslı bir ıslahatın yapılması, yani Avrupa kanun ve düzenlerinin kabul olunması gerektiğini bildirdi ve padişahı **Tanzimatın** ilanına razı etti(Oktay, 1970, s.269; 1975, s.269; 1979, s.269).

Mustafa Reşit Paşa'nın diplomasi yeteneğine vurgu yapan bu dönemin bir diğeri yazarı olan Öztuna, Akşit ve Oktay ile aynı kanaatleri paylaşırken kendine has üslubu ile Mustafa Reşit Paşa'yı kastederek "Türkiye tarihinin en büyük başbakanı sayılabilecek bir diplomasi dehası ile" ifadesine de yer vermiştir.

...Reşit Paşa, bazıları dehâ sahibi, fevkalâde bir devlet adamları ekibi yetiştirir (Âli Paşa, Fuad Paşa, Cevdet Paşa, Vefik Paşa, Safvet Paşa, Mehmed Paşa vs.). Türkiye tarihinin en büyük başbakanı sayılabilecek bir diplomasi dehâsı ile imparatorluğu muhafaza eder ve dış prestijini fevkalâde arttırır. 1848 ihtilâlleri, Avrupa'yı sarsarken, Türkiye, şan ve şerefle atlatır(Öztuna, 1976, s.168; 1977, s.139).

Öztuna, Mustafa Reşit Paşa'nın Osmanlı ve Türk diplomasisine katkısına yer verirken, daha çok imparatorluğun itibarını, şan ve şerefini sürdürmesi yönünü vurgulamıştır. Akşit ve Oktay ise, Mustafa Reşit Paşa'nın Avrupa tarzı hukuki düzeltimler yapılması gerekliliğine inandığına yer vermişlerdir.

4.1.6.1.41.Mithat Paşa

XIX. Yüzyıl Osmanlı tarihinin en az padişah II. Abdülhamit kadar tartışmalı isimlerinden biri I. Meşrutiyet'in ilanında etkili olan Yeni Osmanlıların lideri sadrazam Mithat Paşa'dır. Bu dönem yazarları arasında Akşit ve Oktay benzer düşünceleri öne sürerken, Öztuna farklı bir düşünce içerisinde olmuştur. Akşit(1970, s.239; 1975, s.239; 1979, s.239) "Yeni Osmanlıların fikirlerini **Mithat Paşa**, serasker **Hüseyin Avni Paşa**, **Süleyman Paşa** gibi devlet adamları da kabul ediyorlar ve onları teşvik ediyorlardı. Tuna ve Bağdad valilikleri sırasında yaptığı ıslahat ve gösterdiği başarı ile memlekette haklı bir ün kazanmış olan Mithat Paşaya Yeni Osmanlıların önderi gözüyle bakılıyordu." ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s.272; 1975, s.272; 1979, s.272) "Avrupalıların **Yeni Osmanlılar** adını verdikleri bu aydınlar topluluğunun başında **Mithat Paşa**, **Şair Namık Kemal**, **Şair Ziya Paşa** ve **Serasker Hüseyin Avni Paşa** gibi büyük devlet adamları ve birçok vatanseverler vardı." ifadelerine yer vermiştir. Akşit ve Oktay'a göre Mithat Paşa önderliğindeki Yeni Osmanlılar vatansever ve büyük devlet adamlarıydılar. Ancak bu kanaatleri paylaşmayan Öztuna(1976, s.180) "II. Abdülhamid, hiç inanmadığı halde, Midhat Paşa'nın zoruyla I. Meşrutiyet'i ilan etti(23 aralık 1876). Ancak, gemi azıya almış hâle gelen ve bir çeşit meşrutiyet diktatörlüğüne kalkışan Midhat Paşa'ya tahammül etmiyerek onu Türkiye'den çıkardı (1877)." ifadelerine yer vererek Mithat Paşa'yı bir çeşit diktatöre benzetmiştir.

4.1.6.1.42.Humbaracı Ahmet Paşa

I. Mahmut döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na gelerek askeri alanda batı tarzı ıslahatlar yapan Humbaracı Ahmet Paşa ile ilgili olarak; Osmanlı hizmetine girişi, askeri alandaki düzeltimleri ve bu düzeltimler sonucunda elde edilen başarı konularına yer verilmiştir.

Fransız asıllı olan Humbaracı Ahmet Paşa'nın kökeni üzerine ifadelere yer veren yazarlar askeri deneyimlerine ve Müslüman oluşuna vurgu yapmışlardır.

...Orduya düzen verme görevi **Humbaracı Ahmet Paşa**'ya verildi. Aslen Fransız olan Humbaracı Ahmet Paşa, memleketinde <<Kont dö Bonavel>> unvanıyla tanınmıştı. Fransa ordularında parlak hizmetler yapmış sonra gördüğü ağır muamele yüzünden Avusturya'ya gitmiş, orada Prens Öjen'in ordusunda önemli bir mevki almıştı. Osmanlılara karşı yapılan savaflara katılmış, Petervaradin meydan savaşında gösterdiği cesaretle göze çarpmıştı. Fakat bir süre sonra Prens Öjen' le de arası açılmış, Osmanlılara iltica ederek Müslüman olmuştur(Akşit, 1970, s.167; 1975, s.167; 1979, s.167).

Akşit'in bu ifadeleri ile aynı kanaatleri paylaşan Oktay'da askeri alandaki deneyimlerine ve Müslüman oluşuna vurgu yapmıştır. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet memuru olmanın şartı Müslüman olmaktı. Bu bağlamda yazarlar Müslümanlık ögesine vurgu yapmışlardır.

...Sultan Mahmut bundan sonra askeri alanda ıslahat hareketlerine başladı. Bu sırada aslen Fransız olan **Humbaracı Ahmet Paşa** (Kont de Bonneval) isminde bir zat Osmanlı hizmetine girmişti. Humbaracı, Fransız ve Avusturya ordularında çalışmış, sonra İstanbul'a gelerek Müslüman olmuştu. İyi bir asker olan Ahmet Paşa, Osmanlı ordusunun topçu ve humbaracı ocaklarını ıslaha çalıştı. Bundan dolayı kendisine Humbaracı sanı verildi(Oktay, 1970, s.188; 1975, s.188; 1979, s.188)

Humbaracı Ahmet Paşa'nın XVIII. Yüzyılda Osmanlı ordusunda yaptığı batı tarzı düzenlemeler konusunda Akşit, Avrupalı devletler hakkında bilgi sahibi olmasının Osmanlı ordusunu modernleştirmede etkili olduğunu ifade etmektedir. Ancak burada sadece askeri alanda değil, siyasi alanda da etkili olduğuna dair ifadeler kullanmıştır.

...Sadrazam Topal Osman Paşa, onu Humbaracı sınıfına tayin etmiş, bu tarihten itibaren Humbaracı Ahmet Paşa adıyla anılmıştır. Humbaracı Ahmet Paşa, yeni usullerle yetiştirildiği takdirde Türk askerinin her şeyi yapmaya gücü olduğuna inanmıştı. Talim ve terbiyesi kendisine verilen Humbaracı sınıfını, Avrupa usulünde ve diğer sınıflara örnek olacak bir şekilde yetiştirdi. Bölük, tabur ve alay örgütü kurdu. Silâhları, tabiye ve sevkulceysi ıslah hususunda önemli hizmetler gördü. Avrupa devletlerinin iç örgütleri hakkında Osmanlı devlet adamlarını aydınlatmaya çalıştı. Ve siyasal durum hakkında lâyihalar hazırladı. Bununla beraber siyaseti askerliği kadar parlak olmadı. İhtiyatlı ve ketum değildi. Fransa ile bir ittifak yapılmamasında onun da etkisi vardır...Yine I. Mahmut zamanında Humbaracı Ahmet Paşanın gayretiyle ilk defa subayların yetiştirilmesi için Üsküdar'da bir **Mühendishane** okulu açılmıştır(Akşit, 1970, s.167; 1975, s.167; 1979, s.167).

Akşit ile aynı düşünceleri paylaşan Oktay(1970, s.188; 1975, s.188; 1979, s.188) "Ahmet Paşa, Osmanlı ordusunda komutanlık yapmadı. Fakat ordunun eğitim ve öğretimi için

çalıştı. Ordunun ıslahı için raporlar yazdı. Emrine verilen kıtaları Avrupa ordularının kuruluşlarına göre düzene koydu. Bölük, tabur ve alay örgütü yaptı.” ifadeleri ile kısa bir şekilde Humbaracı Ahmet Paşa’nın askeri alanda yaptığı düzenlemelere yer vermiştir. Humbaracı Ahmet Paşa’nın askeri düzenlemelerinin başarısı konusunda Akşit(1970, s.167; 1975, s.167; 1979, s.167) “1736 yılında başlayan Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşlarında Osmanlı ordusunun sevk ve idaresi için planlar, talimatlar, haritalar yaptı. Yetiştirdiği humbaracılar büyük yararlılıklar gösterdiler.” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.189; 1975, s.189; 1979, s.189) “Onun bu husustaki çalışmaları çok faydalı oldu. Hatta **1736** Osmanlı –Rus ve Avusturya seferi sırasında yetiştirdiği topçu ve humbaracılar büyük yararlılıklar gösterdiler.” ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.43.Gazi Osman Paşa

Osmanlı Tarihi’nde 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı veya 93 Harbi veya 93 Bozgunu olarak bilinen savaşta Akşit, Oktay ve Öztuna’ da Gazi Osman Paşa ön plana çıkmaktadır. Yazarlar kısa veya uzun anlatımlarla da olsa, Ruslar karşısındaki bu ciddi yenilgiyi, Gazi Osman Paşa’nın şahsında bir başarı şeklinde vermeye çalışmışlardır.

...Balkanlara kadar gelen Rus orduları **Plevne**’de durduruldu. Plevne komutanı **Gazi Osman Paşa**, Türk tarihinin en şanlı savunma savaşlarından birini yaptı. Birçok yoksunluğa rağmen ve kat kat üstün düşman kuvvetlerine karşı kahramanca çarpıştı. Savaşı Rus çarı yönetiyordu. Rusların bütün hücumları püskürtülüyor ve çok ağır kayıplar verdiriliyordu. Fakat Osman Paşaya hiçbir yardım gönderilmedi. Erzakı ve cephanesi çok azalmıştı. Bir hücumla düşman hatlarını yararak kuşatmadan kurtulmak istedi. Türk ordusu şiddetli bir saldırıyla düşman hatlarını geçerken Gazi Osman Paşa yaralandı ve esir düştü. Çar, gösterdiği başarıdan dolayı kendisini takdir ve tebrik etti. Kılıcını ve üniformasını taşımakta serbest olduğunu bildirdi (Akşit, 1970,s.221; 1975, s.221; 1979, s.221).

Akşit’in anlatımında savaşı, bizzat Rus çarı yönetmektedir. Ancak Osmanlı kuvvetleri buna rağmen, yokluk ve sefalet içerisinde her yönden üstün olan Rus kuvvetlerini durdurmayı başarmıştır. Bunun sonucunda, savaşta Osmanlı ordusuna komuta eden Gazi Osman Paşa, Rus Çarının takdir ve tebrikini kazanmış, bir düşman olmasına rağmen, kılıcını ve üniformasını taşımakta serbest bırakılmıştır. Akşit’in kullandığı benzer ifadelere Oktay’da yer vermiştir.

...Tuna’yı geçen Ruslar, **Plevne** önünde durdular. Burada Türk tarihinin en şanlı savunma savaşlarından biri oldu. **Gazi Osman Paşa**nın komutasında bulunan Plevne kahramanları kendilerinden kat kat üstün olan Rus ve Rumen kuvvetlerine karşı Plevne’yi aylarca savundular. Ruslar, Plevne’ye karşı yaptıkları ilk saldırıda 4 000 kişi kaybettiler. Bunun üzerine Rus Çarı, Plevne’ye geldi. Çarın yönettiği ikinci saldırı da püskürtüldü. Ruslar gene çok kayıp verdiler. Hatta Rus Çarı: <<**Hıristiyanlık mahvoluyor**>> diyerek Romanya’dan yardım istedi. Rusların Plevne’ye yaptıkları üçüncü saldırı da Türk savunması karşısında eridi. Bu sefer Çar, Plevne önünde 160 bin kişilik bir kuvvet ve 608 top topladı. Bu sırada Osman

Paşanın yanında ancak 30 bin kişi kalmıştı. Buna rağmen Paşa, Çarın yönettiği birçok saldırıları arka arkaya püskürttü. Fakat Plevne kahramanlarının, bir taraftan yardım alamadıklarından, altı ay savaştan sonra cephanesi ve erzakları tükendi. Bunun üzerine Osman Paşa düşman kuşatma hatlarını yararak Plevne'den çıkmaya karar verdi. Türk ordusu, Rusların birinci hattını yardı. İkinci hat da yarılrken, Osman Paşa bacağından vuruldu ve Ruslar tarafından esir edildi. Çar, Gazi Osman Paşayı saygı ile karşıladı. Plevne savunmasında gösterdiği olağanüstü başarısından dolayı, kendisini takdir ve tebrik etti. Kılıcını ve üniformalarını taşımakta serbest olduğunu bildirdi. Sonra onu büyük bir törenle Rusya'ya gönderdi. Diğer Plevne kahramanları da Romanya'ya geçirildi(Oktay, 1970, s.252-253; 1975, s.252-253; 1979, s.252-253).

Akşit'in anlatımındaki üslup Oktay'da da aynı şekilde korunmuştur. Yine sayıca üstün olan Rus kuvvetleri karşısında, Gazi Osman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri savaşı Rus Çarının yönetmesine ve başta erzak ve cephanesi olmak üzere birçok eksiklikleri olmasına rağmen, başarılı mücadele vermiştir. Osmanlı ordusu savaşta yenilmiş, ancak Gazi Osman Paşa'nın şahsında başarılı bir savunma göstermiştir. Burada Osmanlı kuvvetlerinin başarısı Gazi Osman Paşa'nın şahsında Rus Çarı tarafından takdir ve tebrik edilmiş, kılıcın ve üniformalarına taşınmasına izin verilmiştir. Son dönem Osmanlı tarihi konularında Akşit ve Oktay'dan farklı görüşler öne süren Öztuna'da Gazi Osman Paşa'nın şahsında, Osmanlı kuvvetlerinin Ruslara yenilmesini bir zafer kazanılmış edası içerisinde vermektedir.

...Bu savaşta Gazi Osman Paşa parladı ve harb tarihinin en büyük isimlerinden biri olarak tarihe geçti. Savunma savaşına yeni prensipler getirdi. Az kuvvetle, fevkalâde üstün düşmana nasıl karşı koyulabileceğini, ardarda kazandığı 3 Plevne zaferi ile dünyaya isbât etti. Her şeyi bittikten sonra Plevne'den cebren çıkmak isterken esir düştü. Ruslar kendisine esir değil, misafir muamelesi yaptılar ve hakkında en yüksek derecede protokolü uyguluyarak kendisini Rusya'da misafir ettiler(Öztuna, 1976, s.182; 1977, s.153).

1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşı'nı 93 Bozgunu olarak veren Öztuna'nın ifadeleri, yukarıda verilen Akşit ve Oktay tarafından yazılanlara kıyasla daha kısa ve daha nettir. Ancak içerik olarak aynıdır.

Bu dönem yazarları olan Akşit, Oktay ve Öztuna; Gazi Osman Paşa'nın şahsında, savaşı Ruslar kazanmışsa da bizde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvetleri olarak, çok iyi bir savunma gerçekleştirdik algısı yaratmaya çalışmışlardır. Az bir kuvvetle çok büyük ve güçlü bir Rus ordusuna -üstelik Rus çarının bizzat yönettiği- karşı dünyanın gördüğü en büyük mücadele sergilenmiştir. Özellikle Öztuna tarih anlatımında kullandığı abartılı üslubunu burada da “aşırı derecede üstün düşmana nasıl karşı koyulabileceğini”, “dünyaya ispat etti” gibi ifadeleri ile burada da kullanmıştır.

Üç yazarın anlatımına bakıldığında savaşın sonunda yenilen Osmanlı İmparatorluğu değil, hatta savaşın sonunda Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı, sonrasında da Berlin Antlaşması'nı Osmanlı İmparatorluğu imzalamamış gibi durum ortaya çıkmaktadır.

4.1.6.1.44. Mustafa Kemal (Atatürk)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Mustafa Kemal'e yer verilerek Türkiye Cumhuriyeti Tarihine geçiş sağlanmıştır. Mustafa Kemal; “Trablusgarp Savaşı'nda Derne-Tobruk Müdafaası”, “I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi”, “I. Dünya Savaşı'nda Doğu(Kafkas) Cephesi” ve “Türk Milli Mücadelesinin Lideri Olması” konuları ile öne çıkarılmıştır.

1911-1912 yılları arasında İtalya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'daki son toprağına saldırması ile başlayan Trablusgarp Savaşı ile ilgili olarak Akşit, bazı kahraman subayların kıyafet değiştirmek suretiyle Trablusgarp'a gittikleri noktada Mustafa Kemal'i ön plana çıkarmıştır.

...İtalyanlar Türk subaylarının örgütlendirdikleri yerli kuvvetler karşısında çok güç duruma düştüler. Ancak deniz kuvvetlerinin yardımı sayesinde kıyı bölgelerinde tutunabildiler. Bu sırada İstanbul'dan bazı kahraman subaylarımız kıyafet değiştirerek Mısır ve Tunus yolu ile Trablusgarp'a gittiler. Bunlar arasında kolağası **Mustafa Kemal** de vardı. Mustafa Kemal, Derne ve Tobruk'ta İtalyanlarla kahramanca savaştı. İtalyanlar bir avuç Türkün gösterdiği şiddetli mukavemet karşısında ne yapacaklarını şaşırıldılar(Akşit, 1970, s.224; 1975, s.224; 1979, s.224).

Akşit ile aynı görüşü paylaşan Oktay da, bazı kahraman subayların Trablusgarp'a gittikleri noktada Mustafa Kemal'i ön plana çıkarmıştır.

...O sırada Osmanlı devletinin durumu Akdeniz'de İtalya ile bir deniz savaşı yapmaya uygun değildi. Bundan dolayı Trablusgarp'ın savunması oradaki bir avuç Türk askeriyile yerlilere bırakıldı. Bununla beraber Trablus'ta bulunan askerlerimiz ve yerli gönüllüler, İtalyanlarla mücadeleye başladılar. Bu arada İstanbul'dan bazı kahraman subaylarımız da Mısır ve Tunus yolu ile Trablus'a gittiler. Bunlar arasında Kolağası **Mustafa Kemal** (Atatürk) de vardı. Mustafa Kemal, Derne ve Tobruk'ta İtalyanlarla kahramanca çarpıştı(Oktay, 1970, s.258; 1975, s.258; 1979, s.258).

Trablusgarp Savaşı'nda, Akşit ve Oktay'ın Mustafa Kemal'i ön plana çıkarmasına karşılık kendisinin kaleme aldığı bir okuma parçasında Öztuna (1976, s. 205; 1977, s.168) “Üçü de 31 yaşında olan Kurmay Binbaşı Enver, Kurmay Binbaşı Fethi, Kurmay Kolağası Mustafa Kemal Bey'ler gibi genç ve ateşli subaylar, Libya'ya gelerek, Senûsiler'in deteğiyle halkı silahlandırdılar: İtalyanlar, hayallerinden geçirmedikleri şiddette bir çete harbiyle karşılaştılar.” ifadeleri ile Trablusgarp Savaşı'nı Mustafa Kemal'in şahsında özelleştirmek yerine bir grup subayın ortak hareketi ile gerçekleştirilen bir mücadele olduğuna yer vermiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında Mustafa Kemal'in savaştığı ilk cephe olan Çanakkale ile ilgili olarak Akşit(1970, s.227-228; 1975, s.227-228; 1979, s.227-228) “Gelibolu yarımadasında

Anafartalar bölgesini savunan 19. tümen komutanı Yarbay **Mustafa Kemal** (Atatürk), yeniden çıkarma yaparak anî bir şekilde hücumu geçen İngilizleri büyük kahramanlıklarla durdurmayı başardı. Dost ve düşman onu bu savaşlarda çok iyi tanıdılar” ifadeleri ile Mustafa Kemal’in şahsında savaşı sembolleştirirken, Oktay (1970, s.264; 1975, s.264; 1979, s.264) “Anafartalar bölgesini savunan 19. Fırka komutanı **Kaymakam Mustafa Kemal** (Atatürk), İngiliz kuvvetlerinin anî olarak yaptıkları bu saldırıyı örneği görülmemiş bir savunma ile durdurdu. Düşmanı kıyılarda çiviledi. **Bu suretle memleketi büyük bir tehlikeden kurtardı.**” ifadelerine yer vererek, Akşit’in yaptığı şekilde Çanakkale cephesindeki başarıyı Mustafa Kemal’in şahsında sembolleştirmiştir. Öztuna ise (1976, s.259; 1977, s.225) “Anafartalar muharebesinde genç bir kurmay subay, Mustafa Kemal Bey, bu savaşta parladı ve milletlerarası ün yaptı.” ifadeleri ile Akşit ve Oktay’ın üslubunu destekleyerek Mustafa Kemal’in şahsında savaşı sembolleştirmiştir.

Çanakkale Cephesi’ndeki görevinden sonra Doğu Cephesi’ne atanan Mustafa Kemal hakkında Akşit(1970, s.228; 1975, s.228; 1979, s.228) “Çanakkale savaşlarından sonra bu cephenin komutanlığına tayin edilen Mustafa Kemal, Rusları yenerek Muş ve Bitlis’i geri aldı.” ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s.263; 1975, s.263; 1979, s.263) Akşit ile aynı şekilde “Çanakkale savaşları bittikten sonra, Kafkasya cephesine atanan **Miralay Mustafa Kemal**, bu kesimde Rusları yenerek Muş ve Bitlis’i geri aldı.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit, Oktay ve Öztuna, aynı ifadeleri kullanmak suretiyle I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf devletlerinin ağır şartlar içeren Sevr Antlaşması’nın Türk ulusu tarafından reddedilmesinin Mustafa Kemal’in önderliğinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.

...İtilaf devletleri bu mütarekeden sonra, türlü bahanelerle başta İstanbul olmak üzere Türk topraklarının birçok yerini işgal ettiler ve gayet ağır şartları olan **Sevr antlaşmasını** Osmanlılara imzalattılar (10 ağustos 1920)...Fakat bu antlaşmayı Türk milleti kabul etmedi. Mustafa Kemal yönetiminde İstiklâl savaşını yaparak Birinci Dünya savaşının yenilgisinden kurtuldu(Akşit, 1970, s.229; 1975, s.229; 1979, s.229).

Akşit’in kullandığı ifadeleri ek olarak Oktay, daha farklı bir yaklaşım sergileyerek Mustafa Kemal için “büyük kurtarıcı” ifadesine yer vermiştir.

...Sevr antlaşmasını o sırada Anadolu’da **Mustafa Kemal Paşanın** başkanlığı altında kurulmuş olan **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti** tanımadı. Bu suretle Sevr koşulları uygulanamadı. Türk milleti, büyük kurtarıcı **Mustafa Kemal**’in önderliği altında, yurdumuzu yer yer işgal eden Uzlaşma devletleriyle ve onların adına Anadolu’yu elde etmek isteyen Yunanlılarla şanlı bir mücadeleye başladı(Oktay, 1970, s.265; 1975, s.265; 1979, s.265).

Mustafa Kemal için büyük kurtarıcı ifadelerine yer veren Oktay’a benzer şekilde Öztuna(1976, s.262; 1977, s.228) “Yalnız şunu ehemmiyetle hatırlıyalım, yenilen Merkezi

İmparatorluklar'dan yalnız Türkiye, hakkında uygulanmak istenenlere baş eğmemiş, cihan galibi devletlerden korkmamış ve Büyük Atatürk'ün önderliğinde Sevr paçavrasını reddetmiştir.” ifadelerinde Mustafa Kemal için “Büyük Atatürk” nitelemesini yapmıştır. Ayrıca Öztuna diğer yazarlardan farklı olarak Sevr Barış Antlaşması için bir antlaşma demek yerine “paçavra” şeklinde aşağılayıcı bir üslup kullanmıştır.

Mustafa Kemal'in liderliği söz konusu olduğunda Oktay (1970, s.306; 1975, s.306; 1979, s.306) “Türkiye’de milli kahraman **Mustafa Kemal**, Ankara’da **Türkiye Büyük millet Meclisi Hükümeti** adıyla yeni bir devlet kurarak İngiliz ve Fransızlarla ve onların adına Anadolu’ya saldıran Yunanlılarla yeni bir savaşa başladı.” ifadelerine yer verirken aynı şekilde Öztuna’da (1976, s.210; 1977, s.172) “23 nisan 1920’de İstanbul’dan kaçabilen milletvekillerinin iştirakiyle Ankara’da, Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı ve Milli Mücadele’yi yönetmeye başladı.” ifadelerine yer vermiştir. Mustafa Kemal ile ilgili en radikal çıkışını Öztuna(1976, s.193; 1977, s.162) “Türk olmıyan kavimlerin ihaneti, Türk milliyetçiliği şuûrunu uyandıracaktır. Mustafa Kemal, bu şuûrun temsilcisi olarak milli mücadelenin başına geçecek ve kazanacaktır.” ifadeleri ile yapmıştır.

Mustafa Kemal ile ilgili olarak, Akşit 1 görsele yer verirken, Öztuna 2 görsele yer vermiştir.

4.1.6.1.45.İbrahim Müteferrika

İbrahim Müteferrika ile ilgili bilgiler genel olarak matbaa eksenli verilmektedir. Akşit (1970, s.164; 1975, s.164; 1979, s.164) “Aslen Macar olan İbrahim Müteferrika, İkinci Viyana bozgunundan sonraki savaşlarda esir düşmüş ve Müslüman dinini ve Türkçeyi de biliyordu. Devlet hizmetinde önemli görevler aldı. Fakat her şeyden önce bir matbaa kurmak istiyordu.” ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.186; 1975, s.186; 1979, s.186) “Devrin Şeyhülislamı **Ebezade Abdullah Efendi** de açık düşünceli bir zattı. Onun verdiği fetva üzerine Sait Efendi, İstanbul’da bu işten anlayan Macar dönmelerinden **İbrahim Müteferrika** isminde bir zatla birlikte İstanbul’da İbrahim Müteferrika’nın evinde, ilk Türk matbaasını açtılar(1727).” ifadelerine yer vermiştir. Oktay’ın “ilk Türk matbaası” ifadesinin bir benzerini “Lale Devri” adlı kendisinin kaleme aldığı bir okuma parçasında Öztuna(1976, s.147; 1977, s.125) “Lale Devri’nin günümüze kadar gelen en önemli yeniliği, şüphesiz ilk milli matbaanın açılmasıdır.” ifadelerinde yer alan “ilk milli matbaa” ifadesi ile duruma ulusal bir nitelik yüklemiştir.

4.1.6.1.46.Evliya Çelebi

XVII. Yüzyılda yaşamış olan ünlü seyyah Evliya Çelebi ile ilgili olarak Akşit (1970, s.138; 1975, s.138; 1979, s.138) “**Evliya Çelebi** bütün Osmanlı İmparatorluğu ülkelerini, Avrupa’nın bazı yerlerini gezerek, o yerlerdeki halkın yaşayışını, tarihini, âdetlerini ve coğrafyasını anlatan büyük bir seyahatname yazmıştır.” ifadelerine yer verirken Oktay’da benzer ifadelere yer vermiştir.

...XVII. yüzyılda yetişen ünlü simalardan birisi de **Evliya Çelebi**’dir. Çok büyük bir Türk gezgini olan Evliya Çelebi, 30 yıl süren birçok geziler yapmış, Osmanlı İmparatorluğunu baştan başa gezdiği gibi, Avrupa’da dahi birçok yerler görmüştür. Evliya Çelebi, gezdiği ve gördüğü memleketlerin tarih, coğrafya ve folkloru hakkında bilgi veren ve **Evliya Çelebi Seyahatnamesi** adıyla ün alan büyük bir eser yazmıştır. Bunun 10 cildi yayınlanmıştır(Oktay, 1970, s.149; 1975, s.149; 1979, s.149).

Akşit ve Oktay, Osmanlı Tarihi’nin siyasi ve askeri yönüne yer vermekle beraber, kültürel boyutuna da aynı oranda yer vermeye çalışmışlardır. Bu durum sonraki konularda da devam etmektedir. Ancak Öztuna’da daha çok siyasi ve askeri ağırlıklı bir yazım sergilenmiştir.

4.1.6.1.47.Kâtip Çelebi

XVII. Yüzyılda yaşamış olan Kâtip Çelebi ile ilgili olarak Akşit yaptığı tercümelere ve yazdığı eserlerden söz etmiştir.

...Büyük Türk bilgini **Kâtip Çelebi (Hacı Halife)**, İslam olmuş bir Fransız bilgininden faydalanarak çeşitli eserler meydana getirmiş ve Avrupa bilim dünyasına tanınmıştır. Coğrafyaya ait Cihannüma adlı bir eser hazırlamış, bir Avrupa tarihini Türkçeye çevirmiş, Keşf-üz-Zünun adıyla büyük bilim ve bibliyografya kitabını meydana getirmiştir(Akşit, 1970, s.138; 1975, s.138; 1979, s.138).

Akşit’in ifadelerine benzer ifadeler kullanan Oktay, Kâtip Çelebi ile ilgili olarak hayatı ve eserleri hakkında daha fazla bilgi vermiştir.

...Bunların içinde **Kâtip Çelebi (Hacı Halife)** başta gelmektedir. Kâtip Çelebi kendi kendisini yetiştirmiş ve o zamanki Avrupa kültüründen de faydalanmıştır. Arapça ve Farsçadan başka Müslüman olan bir papazdan da Fransızca ve Latince öğrenmiştir. Birçok devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra memurluktan ayrılarak kendisini ilme vermiştir. Eserleri içinde en ünlüleri şunlardır: **1) Keşf-üz-Zunun** (Bibliyografyaya ait bir eserdir), **2) Cihannüma** (bir coğrafya kitabıdır), **3)Fezleke-i Osmani** (bir Osmanlı tarihidir), **4) Tuhfet-ül-Kibar fi Esfar-il-Bihar** (Osmanlı deniz savaşlarına ait bir eserdir), **5) Atlas Minor Tercümesi** (Latince den tercüme edilmiştir) (Oktay, 1970, s.149; 1975, s.149; 1979, s.149).

Akşit ve Oktay, ders kitaplarında Osmanlı Tarihi’nde önemli gördükleri kişiler arasında Kâtip Çelebi’ye ayrı bir önem vermişlerdir. Özellikle Akşit’in Kâtip Çelebi’ye yönelik kullandığı ”Büyük Türk bilgini” ifadesi ayrıca önem taşımaktadır.

4.1.6.1.48.Mimar Sinan

XVI. Yüzyılın en büyük mimarı olan Mimar Sinan ile ilgili olarak kökeni, eserleri ve ölümü hakkında bilgiler verilmiştir.

Mimar Sinan'ın kökeni ile ilgili olarak Akşit (1970, s.71; 1975, s.71; 1979, s.71) “Bu devrin ünlü mimarı, **Mimar Sinan**'dır. Kayserili olan Sinan devşirme olarak Acemi Ocağına alınmış, sonra Yeniçeri Ocağına girmiş, Vezir **Lütfi Paşa**'nın himayesiyle tanınmış ve birçok savaşa katılarak önemli hizmetlerde bulunmuştur.” ifadelerine yer verirken, Oktay'da(1970, s.113-114; 1975, s.113-114.; 1979, s.113-114) benzer şekilde “XVI. yüzyılın en büyük mimarı ve Osmanlı-Türk klasik mimarîsinin en büyük ustası **Mimar Koca Sinan**'dır. Mimar Koca Sinan **1490**'da Kayseri yakınında bir köyde doğdu. Devşirme olarak orduya alındı. Birçok hizmetlerde bulunduktan sonra hassa mimarı ve ondan sonra da mimarbaşı oldu.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna (1976, s.390; 1977, s.349) ise Mimar Sinan'ın devşirme kökenine girmeden “Mimar Sinan, 29 Mayıs 1490 günü Kayseri merkez kazâsının Kesi nahiyesinin Ağırnas köyünde doğdu. O gün, İstanbul'un Fethi'nin 37. Yıldönümüne rastlıyordu. Sinan, orduya girdi ve istihkâm subayı olarak yavaş, fakat muntazam bir şekilde yükseldi.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna'nın Mimar Sinan'ın doğumunun İstanbul'un fetih tarihine denk geldiğini bir ayrıntı olarak vermesi de o dönemler için yılların bile kesin olarak verilemediği düşünüldüğünde oldukça iddialı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mimar Sinan'ın eserleri hakkında Akşit (1970, s.71; 1975, s.71; 1979, s.71) “İstanbul'da **Şehzade, Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa ve Süleymaniye**, Edirne'de **Selimiye** camilerini yapmıştır. Süleymaniye ve Selimiye camileri dünya ölçüsünde sanat eserleridir. Sinan 323 bina meydana getirmiştir. Bunların 81'i cami, 50'si medrese, 14'ü imaret, 16'sı kervansaray, 32'si hamam ve 3'ü hastanedir.” ifadelerine yer verirken Oktay daha detaylı ve yaklaşık rakamlar vermiştir.

...Başta İstanbul olmak üzere, İmparatorluğun çeşitli yerlerinde 330 parça eser vücuda getirdi. Bu eserlerin sayıları ve adları şunlardır: 81 cami, 50 mescit, 55 medrese, 26 türbe ve dar-ül-kura, (Kur'an okulu), 14 imaret (aşevi), 3 dâr-üş-şifa (hastane), 5 su kemeri, 8 köprü, 17 kervansaray, 33 saray, 6 mahzen, 32 hamam. Sinan'ın yaptığı camiler içinde İstanbul'daki **Şehzadebaşı, Süleymaniye, Rüstem Paşa, Mihrimah Sultan ve Sokollu Mehmet Paşa** camileri ile Edirne'deki **Selimiye camisi** en ünlüleridir. Bunlardan hele Selimiye onun bir şaheseridir. Bu caminin kubbesi Ayasofya'dan büyüktür. Özellikle minareleri pek ustalıklı yapılmıştır. Mimar Sinan çok yaşamış ve pek çok usta, kalfa ve mimar yetiştirmiştir. Onun kurduğu klasik Osmanlı-Türk mimarî okulunda yetişenler, kendisinden sonra daha bir yüzyıl bu mimarî tarzını yaşatmışlardır(Oktay, 1970, s.114; 1975, s.114; 1979, s.114).

Mimar Sinan'ın bıraktığı eserlere yer veren Öztuna'da bazı eserlerin sayıları noktasında Akşit ve Oktay ile aynı sayıları vermiştir.

...Bıraktığı eserler, insanı şaşırtacak derecededir; şöyle: 81 cami, 51 mescid, 81 medrese yani yüksek veya orta dereceli okul, 19 türbe, 17 imâret, 3 hastahane, 7 su kemeri ve su bendi yani baraj, 8 köprü, 18 kervansaray, 33 saray, 32 hamam ve 6 mahzen. Bunların toplamı 365'dir(Öztuna, 1976, s.391; 1977, s.349).

Mimar Sinan'ın ölümü ile ilgili olarak Akşit (1970, s.71; 1975, s.71; 1979, s.71) Bu büyük Türk mimarı 1588 yılında ölmüştür. Mezarı Süleymaniye Camii yanındaki türbededir.” ifadelerini kullanırken Oktay (1970, s.114; 1975, s.114; 1979, s.114) “Sinan 1588 yılında 98 yaşında iken ölmüştür. Süleymaniye camisinin kuzey kapısı yanında yaptığı küçük ve zarif türbesinde yatmaktadır.” ifadelerini kullanmıştır. Mimar Sinan'ın ölümü ile ilgili herhangi bir detay vermeyen Öztuna(1976, s.391; 1977, s.349) “Sinan'ın yetiştirdiği mimarlar da sonradan hocaları derecesinde dehaya, o kadar geniş kaynaklara ve pek az insana nasib olan 98 yıllık bir ömre malik olmakla beraber, imparatorluğu çok değerli eserler, Sultanahmed gibi şaheserlerle süslemekte devam etmişlerdir.” ifadelerine yer vermekle yetinmiştir.

4.1.6.1.49.Mimar Mehmet Ağa

XVII. Yüzyılın önemli mimarı olan Mimar Mehmet Ağa ile ilgili olarak Akşit(1970, s.139; 1975, s.139; 1979, s.139) “Mimar **Mehmet Ağa** tarafından yapılan Sultanahmet Camii, Sinan'ın eserleriyle (Süleymaniye ve Selimiye camileri) karşılaştırılabilir. Mehmet Ağa, Sinan'ı aşmak düşüncesiyle aydınlığa önem vermiş ve altı minare yapmıştır. Bu cami İstanbul'un en büyük ve en güzel mimarlık eserlerinden biridir.” ifadelerine yer verirken, Oktay(1970, s.150; 1975, s.150; 1979, s.150) “Bu yüzyılın başında **Mimar Mehmet Ağa**, Sultanahmet camisini yapmıştır. Mehmet Ağa bu eseriyle ustası Sinan'ı geçmek istemiş ise de, başaramamıştır. Yalnız, mimaride yaptığı yenilikle caminin iç düzenini değiştirmiş, aydınlık ve ferahlığı sağlamıştır” ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.1.50.Zembilli Ali Cemalî Efendi

XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış olan Zembilli Ali Cemalî Efendi özellikle Yavuz Sultan Selim'e karşı çıkışı ve onun haksız uygulamalarını önlemesi ile ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Zembilli Ali Cemalî Efendi nezdinde ilim insanların özellikle de din adamlarının herhangi bir hata karşısında bu kişi padişah dahi olsa karşı çıkılması gerektiği yönünde bir yaklaşım sergilenmiştir.

...Bu devirde, şeriata göre hüküm veren ve ulemanın başkanı olan şeyhülislamın önemi arttı. II. Bayezit, Yavuz ve Kanuni zamanlarında şeyhülislamlıkta bulunan **Zembilli Ali Cemalî**

Efendi ve ondan sonra şeyhülislam olan **İbni Kemal** iyi yetişmiş değerli ve bilgili kimselerdi. Zembilli Ali Efendi Yavuz gibi asabi ve çok şiddetli hareket eden bir hükümdara karşı gelmekten çekinmemiş ve onun bazı işlerine karışmıştır(Akşit, 1970, s.65; 1975, s.65; 1979, s.65).

Akşit'in bu sunumunu Oktay biraz daha detaylandırmıştır. Yine aynı şekilde Yavuz Sultan Selim'e yaptığı hatalı işlerden dolayı karşı çıkışını vurguladıktan sonra kendisine neden "zembilli" denildiğine de açıklık getirmiştir.

...Bunlardan Zembilli Ali Cemalî Efendi, II. Bayezit ve Yavuz zamanlarında müftülük etti. Doğru sözlü, metin ve özellikle fıkıh ilminde derin bilgisi olan bir zattı. Yavuz gibi sert ve insafsız bir padişahı yerinde yaptığı birçok uyarmalarla haksız idam emri vermekten alıkoymuştur. Halkın şikâyet ve dertlerini evinin penceresine astığı bir zembilde topladığı ve bunları cevaplandırdıktan sonra gene aynı zembille halka dağıttığı için **Zembilli Müftü** diye ün kazanmıştır(Oktay, 1970, s.112; 1975, s.112; 1979, s.112).

Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuki yönü ile ilgili olarak Akşit ve Oktay, üç padişah döneminde Şeyhülislamlık görevinde bulunan Zembilli Ali Cemalî Efendi'ye ayrı bir önem vermişlerdir. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in uygulamalarına itiraz edebilmesi, Osmanlı padişahlarının sözünün kanun olduğu algısını ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan Yavuz Sultan Selim gibi bir padişahın kendi atadığı bir devlet görevlisi olan Şeyhülislamın sözüne itibar ederek, kararından dönmesi de, Yavuz Sultan Selim'in âlimlere gösterdiği saygının ve verdiği değerlerin göstergesi olarak sunulmaktadır.

4.1.6.1.51.Ebusuud Efendi

Akşit ve Oktay'ın Osmanlı şer'i hukuk sistemi içerisinde ön plana aldıkları bir diğer Şeyhülislam, verdiği binlerce fetva ve yetiştirdiği âlimler ile Osmanlı hukuk sisteminin gelişimini sağlayan ancak bir o kadar da Alevi/Kızılbaşlara yönelik verdiği fetvalar ile günümüzde dahi tartışma konusu olan Ebusuud Efendi'dir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin ünlü şeyhülislamı olan Ebusuud Efendi ile ilgili olarak Akşit (1970, s.70; 1975, s.70; 1979, s.70) "Hukuk bilgisi ile herkesin hürmet ve takdirini kazanan **Ebüsuûd Efendi**, Kanuni tarafından takdir edilerek şeyhülislâmlığa yükseltildi." ifadelerine yer verirken, Oktay (1970, s.112; 1975, s.112; 1979, s.112) "Kanunî devrinin ve Osmanlı İmparatorluğunun yetiştirdiği en büyük din âlimi ve fâkihi olan **Ebussuut Efendi**, özellikle fıkıh ilminde çok büyük ün kazanmıştır. 28 yıl süren müftülüğü zamanında pek çok fetva vermiş, fakat hiçbir zaman siyasete alet olmamıştır." ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.2.Fetihler ve Savaşlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme siyasetini ifade eden fetihler ve savaşlar noktasında yazarlar aynı yaklaşımı sergilemişlerdir. Bu dönem yazarlarının çağ taksimi yaparak verdikleri Osmanlı İmparatorluğu, Orta ve Yeni Çağlar boyunca dünyanın en güçlü devleti olarak sunulurken, Yakın Çağda bir güç kaybı anlatımlarda kendini hissettirmektedir. Yazarların genel üslubunda Orta ve Yeni Çağlarda yaşanan Müslüman-Hıristiyan mücadelesinde Osmanlı İmparatorluğu/Türkler Müslüman dünyayı temsil etmektedir. Karşısında ise bir bütün olarak Avrupa, Haçlı kimliği ile yer almaktadır. Bu kapsamda 1970-1980 arası dönemde oluşturulan “Osmanlı Algısı” nda fetihler ve savaşlar noktasında sözel ifadeler karşılaştırılmıştır.

4.1.6.2.1.Peleanon Savaşı

Orhan Bey döneminin önemli savaşlarından biri olan Peleanon Savaşı'nın anlatımında yazarların ittifak ile belirttikleri noktalardan biri Bizans imparatorunun yenilerek savaş alanından kaçtığıdır. Diğer nokta ise Osmanlı yerine Türk ifadesine yer vermiş olmalarıdır. Akşit, “Sultan Orhan” başlığı altında verirken Oktay'da “Orhan Bey” başlığı altında vermiştir. Öztuna ise, “Sultan Orhan (1324-1362)” başlığı ile vermiştir. Akşit (1970, s.193; 1975, s.193; 1979, s.193) “Bizans İmparatoru **Genç Andronikos**, bir ordu ile Türkler üzerine yürüdüyse de Maltepe'de yenilerek soluğu Üsküdar'da aldı ve arkasına bakmadan Boğazı geçip sarayına kapandı. Bu savaştan sonra **İznik** teslim oldu.” ifadelerine yer verirken Oktay da aynı ifadeleri kullanmıştır.

...Bunun üzerine II. Andronikos'un yerine geçen **III. Andronikos**, Osmanlıların ilerleyişini durdurmak amacıyla Türklerin karşısına çıktı. Fakat Peleanon (şimdiki Maltepe) denilen yerde Orhan Bey'in komuta ettiği Türk kuvvetlerine yenildi. Yaralı bir halde İstanbul'a kaçtı (**1330**). Bunun üzerine İznik ve İzmit şehirleri Osmanlılara teslim oldu(Oktay, 1970, s.229; 1975, s.229; 1979, s.229).

Akşit ve Oktay, İznik için teslim oldu ifadesini kullanırken, bu dönemin bir diğer tarih ders kitabı yazarı olan Öztuna, İznik'in fethedildiğini söyler. Bir diğer önemli ayrıntı ise bu savaşın anlatımı sırasında Akşit ve Oktay'ın İznik'in alınmasını Peleanon Savaşı'nın kazanılmasının sonucu olarak vermelerine karşılık, Öztuna'nın İznik'in Osmanlılar tarafından fethi üzerine Peleanon Savaşının yaşandığını söylemesidir.

...1329 mayısında o sırada çok mühim bir şehir sayılan İznik'i fetheder. Şehri geri almak isteyen Bizans imparatoru III. Andronikos Paleologos'u, Türk topraklarına sokmadan, Boğaziçi'ne 40 kilometre mesafede, Gebze Darıcası civarında yakalar; düşmanı bozar, imparator yaralanıp kaçır ve iki imparatorluk prensi muharebe meydanında kalır. Bu

Pelekanon meydan muharebesi (2 mart 1331), Osmanlı hükümdarının şöhretini bütün cihana yayar. Zira Avrupa'nın ünvan ve protokol bakımından birinci hükümdarı sayılan Bizans imparatorunu, açık sahrâ muharebesinde yenmiştir(Öztuna, 1976, s.27; 1977, s.16).

Akşit, Oktay ve Öztuna'nın paylaştıkları ortak ifade Bizans İmparatoru III. Andronikos'un yenilip kaçtığıdır. Oktay ve Öztuna ise Bizans İmparatoru III. Andronikos'un savaş alanında yaralı halde kaçtığı ifadesidir ki, burada Bizans İmparatoru III. Andronikos'un Osmanlıların elinden canını zor kurtardığı mesajı verilmektedir.

İznik'in Pelekanon Savaşı'ndan önce mi sonra mı alındığı konusunda Uzunçarşılı, İznik'in kuşatılmasının Pelekanon Savaşı'ndan önce başladığını ve Pelekanon Savaşı sonrasında İznik'in teslim olduğunu aktarırken, Bizans İmparatoru'nun yaralandığını ve deniz yoluyla İstanbul'a can attığını da aktarmıştır(1995, s.119-121). İnalçık ise, Bizans imparatorunun okla baldırından vurularak yaralandığını ve bu durumun imparator öldü şeklinde yayılması sonucunda Bizans ordusunda panik başladığını aktarmıştır(2010, s.48).

Orhan Bey'in İznik'i kuşattığı sırada yaşanan Pelekanon Savaşı'nın Maltepe Savaşı olarak adlandırılmasının Hammer'den dolayı bir yanlış aktarım olduğuna değinen Mırmıroğlu, Pelekanon'un Maltepe ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını belirtmiştir. Bizans kaynaklarından Skarlatos Vizandios'tan yaptığı aktarımda Maltepe'nin Bizans İmparatorluğu dönemindeki adının Vrias olduğuna, Pelekanon denilen yerin Manastır'da bulunduğu kanaatinde olduğunu ifade etmiştir(1949, s.31-321). Ancak günümüzde dahi tarih ders kitaplarında Pelekanon Savaşı ile Maltepe Savaşı aynı olarak verilmektedir.

4.1.6.2.2.Rumeli'nin Alınması

Orhan Bey dönemine ait olan Rumeli'nin alınması konusunu Akşit, "Türklerin Rumeli'ye Geçişleri" başlığı ile verirken, Oktay, "Türklerin Rumeli'ye Geçmeleri (1353)" başlığı ile vermiştir. Öztuna ise, "Gazi Süleyman Paşa ve Rumeli'nin Fethi" başlığı ile vermiştir.

Akşit ve Oktay bu fetih hareketlerinin başlangıcını Çimpe Kalesi'nin alınması ile başlatmakta iken, Öztuna Çimpe Kalesi'nden bahsetmeden sadece genel ifadeler kullanmak suretiyle Rumeli'nin fethinin Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.

Akşit (1970, s.194; 1975, s.194; 1979, s.194) "Artık Rumeli'de yerleşmek zamanı gelmişti. Zaten Türkler bütün yardımlarında her şeyden önce kendi çıkarlarını göz önünde tutuyorlardı. Dar bir zamanında yine yardım isteyen Kantakuzen, Gelibolu yakınlarında bulunan **Çimpe** kalesini Orhan Bey'e vermek zorunda kaldı. Türklerin Rumeli'de kesin olarak yerleşmeleri, Çimpe kalesine asker bırakmalarıyla başlar(1353)." ifadelerine yer

verirken, Oktay (1970, s.229; 1975, s.229; 1979, s.229) “Bütün Rumeli halkı, adaletli ve müsamahacı olan Osmanlı yönetimini kabule hazırdı. Türkler, Rumeli’nin bu durumunu öğrendikten sonra bu kıtanın da fethine giriştiler. 1353 yılında **Süleyman Paşa** komutasında bulunan bir Osmanlı ordusu Rumeli’ye geçti. Çimpe kalesi üs yapılarak önce Gelibolu alındı.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna (1976, s.27; 1977, s.16) ise, “1354’te Orhan Gazi’nin büyük oğlu Veliahd-Şehzâde Gazi Süleyman Paşa, Gelibolu yarımadasına, Rumeli’ne, Balkanlar’a, Avrupa’ya ayak basar. Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. <<Rûmeli Fâtihî>> sanını kazanır. Gelibolu yarımadasını fetheder.” ifadelerine yer vermiştir.

4.1.6.2.3.Sırp Sındığı Savaşı

Akşit, “Sırp Sındığı Savaşı” başlığı ile verirken, Oktay, “Türlere Karşı Yapılan Haçlı Seferleri” başlığı ile vermiştir. Öztuna ise “I. Murad (1362-1389)” başlığı altında vermiştir. Yazarların tarih ders kitaplarında ortak kullandıkları ifadelerde “Avrupalı devletler”, “Hıristiyanlar” ifadesini kullanmak yerine “Haçlılar” ifadesini kullandıkları görülür. Bu yazım Avrupa ile savaş esnasında kullanılan tarz olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde yazarların bu konuda ana karakter olarak Hacı İl Bey’i ön plana çıkardıkları görülmektedir. Akşit ve Oktay, Hacı İl Bey’in askeri alandaki başarısını, düşmanın zaafından yararlanma şeklinde verirken, Öztuna oldukça sade bir anlatımla ama Hacı İl Bey’i ön planda tutarak vermiştir.

...Haçlılar, Türklerden fazla kalabalık olmanın verdiği kayıtsızlık ve ihmalkârlıkla geceyi içki ziyafetleriyle geçiriyorlardı. Hacı İl Bey, bu durumdan faydalanarak, gece yarısından sonra, ani bir baskınla düşmanı darmadağın etti. Kaçmak isteyenlerin çoğu Meriç ırmağında boğuldu (1364). **Sırp Sındığı** adı verilen bu savaşın kazanılmasından sonra Osmanlılar, hızla ileri hareketlerine devam ettiler(Akşit, 1970, s.195; 1975, s.195; 1979, s.195).

Akşit’in bu ifadelerinde yer alan Hacı İlbey bir gece baskını ile Haçlıları bozguna uğratmıştır. Akşit’e göre bir savaş kazanılmıştır. Oktay’a göre ise, parlak bir zafer kazanılmıştır.

...Hacı İl Bey, Haçlıların Meriç vadisi boyunca gayet düzensiz bir şekilde ilerlediklerini görünce onların bu durumundan yararlanmak istedi. Uсталıklı bir gece baskını düzenleyerek Haçlıları birbirine düşürdü. Neye uğradıklarını anlamayan Haçlılar şaşkınlıktan birbirlerini kırmaya başladılar. Kaçabilenler de Meriç’te boğuldular. Orduda bulunan Macar Kralı **Layoş** zorla kaçabildi. Kurtuluşunu boynunda asılı duran Hz. Meryem’in resmine yorarak onun adına bir kilise yaptırdı. Bizim tarihimizde Hacı İl Bey’in kazandığı bu parlak zafere **Sırp Sındığı** denilir (1364)(Oktay, 1970, s.230; 1975, s.230; 1979, s.230).

Akşit ve Oktay'a göre daha az detay veren Öztuna, diğer iki yazar gibi savaşın ana karakteri olarak Hacı İlbey'e yer vermiştir. Akşit savaşın kazanıldığını, Oktay, parlak bir zafer kazanıldığını dile getirirken, Öztuna Haçlıların mahvedildiğini dile getirmiştir.

...Türklerin Meriç'i geçmesi, Balkan devletlerini telaşlandırmış ve Osmanlı'ya karşı ilk Haçlı koalisyonu Teşekkül etmiştir. Bu koalisyon, Macaristan Kralı I. Layoş'un başkumandanlığı altında, Sırbistan Kralı V. Uroş, Bosna Kralı I. Tvrtko'nun da katılmasıyla Osmanlılar'ın üzerine yürümüş, fakat 1364'te Sırp Sındığı'nda Hacı İlbeyi tarafından mahvedilmiştir (Öztuna, 1976, s.35; 1977, s.18).

Öztuna, Akşit ve Oktay'a göre kısa ve net ifadelere yer vererek, savaşın başlamasını ve sonucunu vermek ile yetinmiştir. Öztuna, Haçlı saldırısını bir "Haçlı koalisyonu" olarak değerlendirmiş, koalisyona katılan ülkeleri ve hükümdarlarını da adları ile vermiştir.

4.1.6.2.4.I. Kosova Savaşı

Akşit, "Kosova Meydan Savaşı", Oktay, "Türlere Karşı Yapılan Haçlı Seferleri", Öztuna ise "Birinci Kosova Zaferi" başlığı altında vermiştir. İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere Akşit ve Oktay konu başlıkları bağlamında savaş ifadesine yer verirken, Öztuna kendince önemli gördüğü ve Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olduğuna inandığı savaşlar için zafer ifadesine yer vermiştir.

Akşit ve Oktay, savaşın gelişimi ile ilgili olarak nedenleri ve sonuçları hakkında detaylı bilgiler verirken, Öztuna çok sade bir ifade ile savaşı anlatmıştır. Savaşın sonunda yaşanan I. Murat'ın ölümü ile ilgili olarak Akşit ve Oktay öldürüldüğünü söylerken, Öztuna şehit olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle yazarlar arasında bir anlayış farklılığı olduğu görülmektedir. Öztuna burada şehitlik kavramı ile olaya İslami bir nitelik yüklemektedir.

I. Kosova Savaşı'nın kazanılmasından sonra Miloş adlı bir Sırp prensi tarafından öldürüldüğünü anlatan Akşit(1970, s.196; 1975, s.196; 1979, s.196) "Savaşın sonunda Murat, Miloş adında bir Sırp prensi tarafından öldürüldü." ifadelerine yer vermiştir. Akşit ile aynı şekilde I. Murat'ın bir Sırp soylusu tarafından hançerlendikten sonra tahtı oğlu Yıldırım Bayezit'e bırakarak ölmesini Oktay(1970, s.231; 1975, s.231; 1979, s.231) "Sultan Murat aldığı yaradan öleceğini anlayınca büyük oğlu Yıldırım Bayezit'i yanına çağırarak padişahlığı ona bıraktı ve bir süre sonra da öldü." ifadeleri ile vermiştir. Bu konuda Öztuna (1976, s.35; 1977, s.20) "Üçüncü Haçlı koalisyonu, 20 haziran 1389'da Birinci Kosova meydan muharebesinde yok edildi. Fakat zaferden sonra Sultan Murad, şehit düştü." şeklinde oldukça kısa bir ifade kullanmıştır. Ancak Akşit ve Oktay'ın I. Murat'ın ölümünü normal bir ölüm gibi sunan üslubunun dışında Öztuna, şehitlik kavramını vurgulamıştır.

4.1.6.2.5.Niğbolu Savaşı

Akşit, “Niğbolu Meydan Savaşı (1396)” , Oktay, “Yıldırım Bayezit, Bulgar Krallığının Yıkılması. İstanbul’un Kuşatılması ve Niğbolu Savaşı”, Öztuna ise “Niğbolu Zaferi” başlığı altında vermiştir.

Akşit ve Oktay savaşın gelişimini detaylı bir şekilde anlatırken, Öztuna konunun başında savaşın sonucunu verdikten sonra savaşın nedenleri açıklamıştır. Akşit ve Oktay’da ön plan çıkarılan karakter olarak Niğbolu kalesini Haçlılara karşı savunan Doğan Bey görülmekte iken Öztuna, Doğan Bey’den söz etmemektedir.

...Haçlılar tarafından kuşatılan Niğbolu kalesini **Doğan Bey** kahramanca savundu. Bayezit, düşmanın beklemediği bir zamanda ani olarak Niğbolu önünde gözüktü. Fransızlar şeref payının kendilerine ait olması için ön safta savaşmak istiyorlardı. İstekleri kabul olunan Fransızlar, Osmanlı ordusu üzerine atıldılar ve öncü kuvvetlerini dağıttılar; elde ettikleri esirleri hemen öldürdüler. Fakat düzenli kuvvetlerle karşılaşmamışlardı. Bu sırada iki yandan Anadolu ve Rumeli sipahileri çevirme hareketlerine başladılar, Fransızların büyük bir kısmı savaş meydanında öldü; diğerleri de esir düştü. Bu asil şövalyelerin Türk ordusu karşısındaki savaşı üç saatten fazla sürmedi. Macar kralının çarpışmada esaslı bir rolü olmadı. Bayezit, elinde kılıcı olduğu halde savaşa katıldı. Atının ölmesi ve kendisinin yaralanması cesaretini kırmadı. Nihayet Macarlar da dağıldı. Müttefik kuvvetlerin çoğu Tuna’da boğuldu (1396). Böylece kuvvetli Macar Krallığı bir darbeye yere serildi. Bundan sonra Yunanistan fethedildi(Akşit, 1970, s.199; 1975, s.199; 1979, s.199).

Niğbolu Savaşı için Akşit’in kullandığı ifadeler benzer ifadeler kullanan Oktay, savaş sonunda Haçlılara komuta eden Avrupa soylularının esir alındığını belirtmiştir. Özellikle yenilen devlet hükümdarları için kullanılan “kaçtı”, “canını zor kurtardı” gibi ifadeler burada da Macar kralı için kullanılmıştır.

...Haçlılar 1396 yazında Budin’den hareket ederek Tuna kıyısında bulunan ve henüz Türklerin eline geçmiş olan **Niğbolu kalesini** kuşattılar. Kale komutanı **Doğan Bey** yanında bulunan bir avuç Türk askeriyile kaleyi kahramanca savunmaya başladı. Bu sırada Yıldırım Bayezit; İstanbul önlerinde bulunuyordu. Haçlıların Niğbolu’yu kuşattıklarını haber alınca kuşatmayı kaldırarak derhal oraya koştu. Türklerle Haçlılar arasında Niğbolu kalesi önünde büyük bir meydan savaşı oldu. **Korkusuz Jan**’ın komutasında bulunan Fransız şövalyelerinin yürüyüşü ile başlayan savaşta Türk ordusu çok güzel bir manevra ile düşmanı çevirdi. Haçlılar birçok ölü ve esir vererek kaçtılar. Macar kralı canını zor kurtarabildi (**25 Eylül 1396**). Esirler arasında Fransa kralının yeğeni olan Korkusuz Jan (Kont dö Naver) ile bir çok ileri gelen Fransız, Alman ve İngiliz şövalyeleri de vardı(Oktay, 1970, s.231; 1975, s.231; 1979, s.231).

Sayısal veriler vererek Avrupalıların oluşturduğu Haçlı ordusunun gücünü ve Osmanlıların kazandığı zaferin önemini vermeye çalışan Öztuna, Osmanlılar ile ilgili sayısal veriler ise yer vermemiştir. Kendine has üslubunu burada da sergileyerek savaş için “kazanıldı” veya “kaybedildi” ifadelerini kullanmak yerine “mahvetti” ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.

Buna benzer bir ifade Akşit'te “Macar krallığı bir darbeye yere serildi.” ifadesinde de görülmektedir.

...25 Eylül 1396'da Yıldırım, Niğbolu'da, bütün Avrupa'nın katıldığı bir Haçlı ordusunu mahvetti. Avrupa'nın en seçkin birliklerinin katıldığı 130.000 kişilik bu ordu, bir yılda ve çok iyi, büyük masraflarla hazırlanmıştı. Bizans'ı yeniden Osmanlı muhasarasından kurtarmak, Türkler'i Balkanlar'dan çıkarmak, hatta Kudüs'e kadar gitmek niyetinde olan Haçlı ordusuna büyük devletlerden Macaristan, Fransa, İngiltere, Almanya, Polonya, Venedik ve bir kaç küçük devlet katılmıştı. Haçlı ordusuna Macaristan Kralı komuta ediyordu(Öztuna, 1976, s.42,1977, s.20-22).

Öztuna, Niğbolu Savaşı'nda Osmanlı ordusunun bir Haçlı birliği ile savaştığına yer verirken hedeflerinin Bizans'ı Osmanlı kuşatmasından kurtardıktan sonra kutsal kabul edilen Kudüs'ü ele geçirmek olduğunu ifade etmiştir. Öztuna, burada XI.-XIII. yüzyıllar arasında Papalık önderliğindeki Hıristiyanların, Müslümanlar üzerine yaptıkları Haçlı Seferleri'ne atıf yapmıştır. Böylece Osmanlılar'a karşı oluşturulan Haçlı ittifakı, geçmişten gelen bir intikam duygusu ile Müslümanlarda olmasını kabul edemedikleri, Kudüs'ü de ele geçirmeyi amaçladıkları algısı oluşturmaya çalışmıştır.

4.1.6.2.6. Ankara Savaşı

Akşit, “Ankara Meydan Savaşı (1402)”, Oktay “Ankara Savaşı (28 Temmuz 1402)”, Öztuna “Ankara Bozgunu” başlığı altında vermiştir.

Akşit ve Oktay daha önceki bölümlerde olduğu gibi aynı tarzı sürdürerek, başarı ile sonuçlanan savaşların başlıklarında savaş ifadesini kullandıkları gibi yenilgi ile sonuçlanan savaşların başlıklarında da savaş ifadesini kullanmaya devam etmişlerdir. Öztuna ise ilerdeki bölümlerde de görüleceği üzere yenilgi ile sonuçlanan savaşlar için “bozgun” ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.

Akşit ve Oktay, savaşın nedenleri, gelişimi ve sonuçları üzerine detaylı bilgiler verirken, Öztuna 1976 tarihli baskıda çok sade bir şekilde yenilginin nedenleri ve sonuçları üzerine bilgiler vermiştir. Savaşın gelişimi ile ilgili bilgilere yer vermemiştir. 1977 tarihli baskıda ise yenilginin nedenleri ve sonuçlarına ek olarak savaşın gelişimi ile ilgili bilgilere de yer vermiştir. Ancak bunu da kısa bir ifade ile vermiştir.

Ankara Savaşı ile ilgili olarak yazarlar genel bir anlatım sergilerken, bazı yerlerde ittifak ederek aynı ifadeleri kullandıkları ancak bazı yerlerde ise birbirlerinden farklı ifadeler kullandıkları görülmektedir.

Öztuna, Akşit ve Oktay'ın yer verdiği, Timur ile Yıldırım Bayezit arasında yaşanan mektuplaşmalara ve birbirlerine karşı kullandıkları aşağılayıcı ifadelere, Anadolu Türk

siyasi birliğini sağlamaya çalışan Yıldırım Bayezit'in Anadolu Türk beyliklerini ortadan kaldırması üzerine, Anadolu beylerinin o dönemde Osmanlı Devleti'nden daha güçlü olan Timur'a sığınmalarına ve Timur'dan kaçan Bağdat ve Karakoyunlu hükümdarlarının Yıldırım Bayezit'e sığınmalarına hiç yer vermemiştir.

Timur'un Yıldırım Bayezit'ten isteklerini maddeler halinde veren Akşit, Yıldırım Bayezit'in bu isteklere karşı yumuşak tavrını vurguladıktan sonra özellikle bağımsızlık ve gururunu kırıcı isteklerin artması üzerine hakaret ettiğini ifade etmiştir. Burada genel tarih ders kitabı yazımındaki Osmanlı padişahları haksız bir nedenle savaşmazdı anlayışının bir yansıması görülmektedir.

...Timur, gayet ağır teklifler ileri sürüyordu. Artık savaşın olması muhakkaktı. Timur'un teklifleri şunlardı: **1-Ahmet Celayir'le Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmesi,2-Kemah kalesinin geri verilmesi, 3-Timur'un adına para bastırılması,4-Bayezit'e taç, kemer ve hil'at gönderileceği** (Bu suretle Bayezit, Timur'un yüksek egemenliğini kabul etmiş olacaktı),**5-Şehzadelerden birinin rehine olarak gönderilmesi,6-Anadolu beylerinden alınmış olan yerlerin geri verilmesi.** Bayezit'in, Timur'un ilk mektuplarına verdiği cevaplar yumuşaktı. Fakat bağımsızlığını yok edecek ve gururunu kıracak şekilde tekliflerin artması yüzünden, çok şiddetli karşılık verdi. Timur'a hakaret etti(Akşit, 1970, s.199-200; 1975, s.199-200; 1979, s.199-200).

Timur'un Yıldırım Bayezit'e gönderdiği mektuplardaki ifadelerin ağırlığına yer veren Oktay'da aynı şekilde Yıldırım Bayezit'in aldığı ağır tehdit üzerine savaşmaya karar verdiğine yer vermektedir. Bu kapsamda Oktay, Yıldırım Bayezit'in öfkesini göstermek amacıyla Timur'a yazdığı ağır hakaretler içeren mektubuna da yer vermiştir.

...Timur son defa olarak Yıldırım'a yazdığı mektubunda Kara Yusuf ile Sultan Ahmet'in geri gönderilmesini, kendisine sığınmış olan Anadolu Beylerine memleketlerinin ve Kemah'ın geri verilmesini, şehzadelerinden birisinin rehin olarak yanına gönderilmesini istiyor ve: <<**sakin bu emrime karşı gelmeyiniz, zira o zaman bütün kahrımız sizin üzerinize olur**>> diye Yıldırım'ı tehdit ediyordu...Timur'un bu mektubuna çok kızan Yıldırım Bayezit, artık onunla savaşa karar verdi. Fakat o sırada sadrazam bulunan Çandarlıoğlu Ali Paşa, ona daima ihtiyat tavsiye ediyor ve Timur'la savaşın doğru olmayacağını söylüyordu. Yıldırım ise sadrazamın bu sözlerine karşı <<**Şerefimiz ve karşı koyacak kuvvetimiz vardır. Timur'a tabi olamayız, istiklâlsiz yaşayamaz**>> sözleriyle karşılık veriyordu. Nihayet Yıldırım, Timur'a yazdığı son mektubunda onu gayet ağır sözlerle tahkir etmiş, kendi ismini yaldızlı büyük harflerle yazdığında halde, Timur'un adını siyah ve küçük olarak yazdırmıştı. Üstelik ona: <<**Ey Timur adıyla söylenen kudurmuş köpek, Bizans hükümdarından daha kâfir olan Timur... Haberin olsun ki mektubunu okudum, ey uğursuz adam**>> diye yazmıştı(Oktay, 1970, s.234; 1975, s.234; 1979, s.234).

Timur'un Osmanlılar üzerine sefere çıkması konusunda Öztuna, çok kısa bir bilgi vererek sorunu Timur'un Çin üzerine sefere gidecek olmasına bağlamıştır. Zira Timur batıda güçlenen Osmanlıların bu durumdan yararlanacağını düşünmektedir.

...Fakat batı sınırında Yıldırım Bayezid'in durumundan kuşkulu idi. Kendisi Çin'e gidince, Osmanlılar'ın Timur'a ait ülkelere gireceğini sanıyordu. 1400'de bir Osmanlı şehri olan Sivas'ı almış, yakıp yıkmış, Yıldırım Bayezid'i yıldırım istemişti. Fakat Osmanlı padişahı bu durumda korkacağına, Timur'a karşı daha sert bir politika izlemeye başladı. Bunun üzerine Timur, Çin seferinden önce, Osmanlı devletini güçsüz kılacak büyük bir Anadolu seferine karar verdi(Öztuna, 1977, s.23).

Ankara Savaşı'na katılan asker sayısında yazarların bir ittifak içerisinde olmadığı görülmektedir. Akşit (1970, s.200; 1975, s.200; 1979, s.200) Timur'un kuvveti yüz elli binle iki yüz bin, Yıldırım Bayezit'in ise, seksen binle yüz bin arasındaydı". ifadeleri ile verirken, Timur'un ordusundaki asker sayısını Oktay (1970, s.234-235; 1975, s.234-235; 1979, s.234-235) "Timur'un yanında 150 000 kişilik bir süvari kuvveti ve savaş filleri vardı." ifadeleri ile vermiştir. Osmanlı ordusundaki askeri sayısını ise Oktay(1970, s. 235; 1975, s.235; 1979, s.235) "Osmanlıların kuvveti 100 000 kadardı." ifadeleri ile vermiştir. Öztuna (1977, s.23), "300.000 askerden az olmıyan çok seçkin bir ordu ile Timur, 1402'de tekrar Orta Anadolu'ya girdi. Balkanlar'da önemli birlikler bırakmaya mecbur olan Yıldırım, 130.000 kişilik bir ordu ile, düşmanını sonunda Ankara yakınlarında Çubuk Ovası'nda buldu." ifadelerine yer vermiştir.

Ankara Savaşında Yıldırım Bayezit'in yenilme nedenleri çeşitli olmakla beraber Akşit, Kara Tatarların ve Anadolu tımarlı askerlerinin ihanetine vurgu yapmaktadır.

...Kara Tatarların ihanet ederek Timur tarafını tutmaları ve arkadan Rumeli askerlerine ok atmaları yüzünden bu cenah geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlıların sağ cenah kuvvetleri Timur askerlerini geri sürmüşlerdi. Fakat bu sırada ikinci bir ihanete daha uğrandı. Anadolu tımarlı sipahilerinden bir kısmı Timur'un yanında gördükleri eski beyleri tarafına geçtiler. Osmanlıların bu cenahı da geri çekilmek zorunda kaldı. Yalnız merkezde Yeniçeriler dayanmakta idiler. Savaşın kaybedildiğini gören Osmanlı komutanları ve şehzadeler kuvvetleriyle birlikte savaş meydanından ayrıldılar(Akşit, 1970, s.200; 1975, s.200; 1979, s.200).

Kara Tatarların ve Anadolu tımarlı askerlerinin savaş sırasında Osmanlı ordusundan ayrılıp, Timur'un ordusuna geçmesini Oktay, Akşit gibi doğrudan "ihanet" kelimesini kullanmak yerine daha yumuşak bir üslupla savaş sırasında taraf değiştirme olarak vermiştir.

...Fakat birkaç saat sonra Osmanlı ordusunun sol kanadında bulunan –ve daha önce casusları aracılığı ile Timur tarafından elde edilen- **Kara Tatarlar**, Timur ordusunun sağ kanadını saran Türk kuvvetlerine arkadan oklar atarak onları iki ateş arasında bıraktılar. Bu suretle sol kanadın bozulmasına yol açtılar. Tam bu sırada, Sağ kanatta bulunan ve henüz Osmanlılara ısınmayan Anadolu Beylerinin askerleri de Timur tarafında bulunan beylerinin yanına kaçtılar(Oktay, 1970, s.235; 1975, s.235; 1979, s.235).

Öztuna ise, Kara Tatarların savaş sırasında taraf değiştirerek Osmanlı ordusundan Timur'un ordusuna geçmelerine yer vermemiş, ancak ırk, din, mezhep ve dil bakımlarından Timur ile olan birlikteliğe yer vermiştir.

...Yıldırım'ın yenilmesinin başlıca sebepleri, Timur'un ordusunun sayıca çok daha üstün olmasının yanında, eski beyleri Timur'a sığınmış yeni katılan Anadolu beyliklerine ait birliklerin Timur'un tarafına geçip bir Osmanlı kanadını çökertmeleri, muharebeden ümitsiz olan şehzadelerin babaları Yıldırım'ı bırakıp birlikleri ile çekilmeleri, Osmanlı askerinin aynı ırk, din, mezhep ve dilden olan Çağatay (Timur) ordusu karşısında Balkanlar'daki kadar fedakârca döğüşmemesidir. Üstelik Timur, Osmanlı ordusunu çok dolaştırmış, yormuş, suları zehirliyerek yaz sıcağında Osmanlı'yı susuz bırakmıştır. Osmanlı atları, ilk defa gördükleri Timur'un filllerinden ürkmüşlerdir(Öztuna, 1976, s.43; 1977, s.25).

Yıldırım Bayezit'in yenildiği Ankara Savaşı'nın sonuçları noktasında Akşit, Anadolu Türk siyasi birliğinin bozulması ve Avrupa'daki Türk ilerleyişinin bir süreliğini durması noktalarını vurgulamıştır.

...Timur Ankara meydan savaşından sonra sekiz ay kadar Anadolu'da kaldı. Bursa yağma edilip ateşe verildi. Diğer şehir ve kasabalar vuruldu. Memleket harap oldu. Timur, Anadolu Türk birliğini dağıtmak ve Osmanlı Devletini parçalamak istiyordu. Yanında bulunan Anadolu beylerine eski topraklarını geri verdi...Timur, Anadolu Türk birliğini bozduktan ve Osmanlı Devletini karışıklık içinde bıraktıktan sonra yanına şehzade Mustafa Çelebiyi alarak Semerkant'a döndü. Giderken Selçuklular zamanında Moğolların Anadolu'ya getirip yerleştirdikleri Kara Tatarları da götürdü. Bundan sonra Yıldırım Bayezit'in oğulları arasında bir iç savaş başladı. Memleket karışıklıklar içinde kaldı. Bu yüzden İstanbul'un alınması gecikti. Avrupa'da Türk ilerleyişi bir süre durdu(Akşit, 1970, s.201; 1975, s.201; 1979, s.201).

Akşit ile aynı düşünceyi paylaşan Oktay, Anadolu Türk siyasi birliğinin bozulmasına yer verdikten sonra Timur'un Anadolu'daki eylemlerinin Türklük aleyhine faaliyetler olduğu ifadelerine yer vermiştir.

...Fakat Ankara Savaşı Osmanlı Devletinin bu ilerleyişini bir süre için durdurmuş, Anadolu'da Türk Birliğinin bozulmasına ve Osmanlı Devletinin de dağılma tehlikesi göstermesine yol açmıştır. Timur, Anadolu'da Türk birliğini bozmakla, tıpkı Altınordu Devletinde olduğu gibi, Türklük aleyhine çalışmış oluyordu. Bundan kendisinden çok, Bizanslılar ve Balkanlılar yararlanmışlardır. Timur, Ankara Savaşından sonra yanında bulunan Türk Beylerine memleketlerini geri verdi. Bu suretle Anadolu'yu bir yüzyıl önceki dağınık durumuna getirdi. Türk Beylikleri tekrar kuruldu. Bundan daha kötüsü, Osmanlı Devletinin kendisi de dağılmak tehlikesi karşısında kaldı(Oktay, 1970, s.236-237; 1975, s.236-237; 1979, s.236-237).

Ankara Savaşı'nın Osmanlı ve Türk tarihi açısından yarattığı olumsuz sonuçlara Akşit ve Oktay ile aynı görüşleri paylaşarak yer veren Öztuna, kendine özgü üslubu ile Timur devleti için doğu Türklerinin ikinci devleti ifadesine yer vermiştir. İleride de görüleceği üzere Öztuna, Doğu Türkleri ve Batı Türkleri şeklinde ayırımlara giderek Türklerin dünya üzerinde geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermeye çalışmıştır.

...Bu yıllarda dünyanın en güçlü devleti Timur'un, Doğu Türkleri'nin, ikinci devleti de Yıldırım'ın, Batı Türkleri'nin, elinde idi. Timur'un Anadolu seferi, Bizans'ı kurtardı ve Osmanlı devletinin gelişmesine en az yarım asır engel oldu...Timur, Osmanlı taht şehri

Bursa'yı işgal ettirdi. Fakat Rûmeli'ndeki Osmanlı topraklarına geçmedi. Anadolu Türkmen beyliklerini eskisinden güçlü olarak canlandırdı(Öztuna, 1976, s.43; 1977, s.23).

1976 yılındaki ifadelerini 1977 tarihli ders kitabının yeni baskısında tekrarlayarak eklemeler yapan Öztuna (1977, s.25) “Ankara Savaşı'nın en önemli neticesi, Yıldırım'ın gerçekleştirmek üzere bulunduğu Anadolu birliğini 50, hattâ 70 yıl geciktirmesi, Bizans'ın hayatını yarım asır uzatmasıdır. Bu bakımdan bu kardeş savaşı, Türk ve Türkiye tarihinin en feci olaylarından biri sayılır.” ifadeleri ile Ankara Savaşı'na başka bir boyut kazandırmıştır. Burada Öztuna Ankara Savaşı'nı bir kardeş kavgası olarak vermiştir. Zira daha önceki ifadelerinde de görüldüğü üzere ırk, din, mezhep ve dil birliği noktalarına vurgu yapan Öztuna bu defa da aynı şekilde yorumlayacak ve Ankara Savaşı'nı Türk ve Türkiye tarihinin en feci olaylarından biri olarak değerlendirecektir. Bu yaklaşım Öztuna'nın yazdığı tarih ders kitabında belirttiği Türklük bilinci, milli şuur kazandırma düşüncelerine de uygun bir anlayışın göstergesidir. Uzunçarşılı (1995, s.476)'ya göre Ankara Savaşı'ndaki yenilginin nedeni “Asabi, şedid ve nefesine itimadından dolayı sözünden ve kararından dönmiyen Yıldırım pek değerli bir kumandan olmakla beraber Ankara önünde lüzumsuz inadı ve kumandanlarının tavsiyelerine ehemmiyet vermemesi yüzünden meşhur meydan muharebesini kaybetmiş ve hudutlarını çok genişlettiği devletinin parçalanarak küçüldüğünü gördükten sonra ölmüştür.” ifadelerinde görüldüğü üzere Yıldırım Bayezit'in kişiliğinden kaynaklanmaktadır.

Yazarlar Ankara Savaşı sonunda yenilen Yıldırım Bayezit'e Timur'un yaklaşımı olarak ittifak içerisindedirler. Akşit (1970, s.200; 1975, s.200; 1979, s.200) “Yıldırım Bayezit'i Timur'un yanına götürdüler. Timur kendisini ayakta karşıladı ve iyi davrandı. Aynı zamanda kaçmaması için tedbir aldı.” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.236; 1975, s.236; 1979, s.236) “Timur, Yıldırım'ı çadırın kapısında karşılayarak ona iltifat etti ve tesellide bulundu”. Öztuna (1977, s.25) “Yıldırım, Timur tarafından çok iyi muamele edilmesine rağmen, üzüntüsünden Akşehir'de öldü”. ifadelerine yer vermiştir.

Yazarlar arasında ittifak edilmeyen bir diğer konuda Yıldırım Bayezit' in ölüm şeklidir. Akşit ve Oktay, tarihçilerin ortaya koydukları farklı görüşleri ortaya koyarken, Öztuna (1977, s.25) “üzüntüsünden Akşehir'de öldü”. şeklinde bir ifade kullanarak diğer yazarlar gibi Yıldırım Bayezit'in intihar etmiş olabileceği konusuna girmemiştir. Burada Öztuna'nın daha önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere doğrudan doğruya verilmemiş olsa bile İslami bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Zira İslam dinine göre intihar büyük günahlardan biri olup, intihar eden kişi cehennem azabı ile cezalandırılacaktır. Oysa ki Osmanlı padişahları İslam dinini yaymaya ve İslam dinine göre yaşamaya çalışan kişiler

olarak bilinmektedir. Öztuna tarafından da padişahların bu özellikleri vurgulanmaktadır. Akşit (1970, s.201; 1975, s.201; 1979, s.201) “Yıldırım Bayezit gibi onurlu bir hükümdara yenilmek ve esir düşmek çok ağır geldi. Bu duruma tahammül edemedi. Semerkant’a götürüleceğini anlayınca yüzük taşının altında sakladığı zehri içerek hayatına son verdi. Bu sırada Akşehir’de bulunuyordu. Bazılarına göre de hastalanarak ölmüştür.” ifadelerine yer vermiştir.

...Anadolu’da dolaştığı sürece Yıldırım’ı hep yanında ve bir tahtirevan içinde gezdirdi. Yıldırım sekiz ay süren bu esirlik hayatının acılarına dayanamadı. Akşehir’e geldiği zaman hastalandı. Orada Timur tarafından tedavi ettirilmesine rağmen kurtulamadı ve mart **1403**’te öldü. Bazı tarihçilerimiz yüksek bir izzetinesfe ve büyük bir gurura sahip olan Yıldırım Bayezit’in esaret hayatına ve özellikle Timur’un tahkirlerine dayanamadığını, öteden beri yüzüğünün taşı altında sakladığı bir zehiri içerek intihar ettiğini kabul ederler(Oktay, 1970,s.236; 1975, s.236; 1979, s.236).

Oktay, Akşit ile aynı kanaatleri paylaşmakla beraber, Yıldırım Bayezit’in Timur tarafından sözlü hakaretlere maruz kaldığına paralel olarak intihar ettiğini belirten tarihçiler olduğunu anlatmaktadır. Oktay, yine aynı şekilde, bu bazı tarihçilerin kim olduğuna yer vermemiştir.

4.1.6.2.7.Varna Savaşı

Akşit “Varna Savaşı”, Oktay “Sultan Murat’ın Padişahlıktan Çekilmesi, Varna Savaşı (1444)”, Öztuna “Varna Zaferi” başlığı altında vermiştir.

Varna Savaşı’nda Osmanlıların çok zorlandığına yer veren Akşit, Macar Kralının atından düşürülerek öldürülmesi sonucunda Hünyadi Yanoş’un askerlerin savaşmaları için sarf ettiği çabanın da yetersizliğine yer vermiştir.

...II. Murat süratle düşman üzerine yürüdü. Varna savaşı 1 kasım 1444 yılının Salı günü başladı. Hünyadi Yanoş Osmanlı ordusunun sağ koluna hücum ederek bu kolu geri sürdü. Sol kola yüklenen Eflak askerleri bu kısımdaki Türk kuvvetlerini bozdular. Padişah telâş göstermeden merkezde savaşa devam etti. Macar kralı heyecana gelerek, Hünyadi Yanoş’un menetmesine rağmen Polonyalı kuvvetlerle padişahın üzerine atıldı. Yeniçeriler şiddetle karşı koydular; düşman kuvvetlerini çevirdiler. Kral atından düşürülerek öldürüldü. Polonyalı askerler dağıldılar; hiç biri kurtulmadı. Hünyadi Yanoş son süratle yetişerek durumu düzeltmeye çalıştı ve <<**Biz kral için değil dinimiz için vuruşmaya geldik**>> diye askere cesaret vermek istediye de sonuç alamadı(Akşit, 1970, s.207; 1975, s.207; 1979, s.207.).

Varna Savaşı ile ilgili oldukça detaylı bilgilere yer veren Oktay, Akşit’in kullandığı üsluptan daha savaşçı bir üslup kullanmıştır. Özellikle, II. Murat’ın Segedin Antlaşmasının yazılı olduğu parşömeni bir mızrağın ucuna taktirmek suretiyle Haçlılar saldırdığı için artık antlaşmanın geçersizliğini vurgulamıştır. Aynı şekilde kral Ladislas’ın

ölümünü ise oldukça detaylı şekilde verdikten sonra başının kesilerek bir mızrağın ucuna takılmasına yer vermiştir.

...Osmanlı ordusu Haçlılarla karşı karşıya gelince, Padişah, Segedin Antlaşmasının yazılı olduğu parşümeni bir mızrak ucuna taktırarak Osmanlı sancağının yanına diktirdi. Haçlılar, savaş başlar başlamaz Osmanlı ordusunun sol kanadına şiddetli bir yürüyüş yaptılar. Bu tarafta bulunan Anadolu askerleri bozuldu. Başta Kral Ladislas olduğu halde Haçlı süvarileri padişahın ordugahına kadar sokuldular. Sultan Murat bundan telâşa düştü. Bu sırada padişahın maiyetinde bulunan **Koca Hızır** adında bir ihtiyar yeniçeri, Kral Ladislas üzerine atılarak önce atını yere devirdi. Sonra yere yuvarlanan kralın kafasını keserek padişahın önüne koydu. Kralın başı mızrağa geçirilerek düşmanlara gösterildi. Bir yandan da kösler ve borular zafer havası çalmaya başladı(Oktay, 1970, s.242; 1975, s.242; 1979, s.241).

Akşit ve Oktay'a göre daha yumuşak bir üslup kullanan Öztuna (1976, s.47) "Ancak bundan faydalanmak isteyen yeni bir Haçlı ordusu, 1444 eylülünde Türk topraklarına girdi. 10 Kasım 1444'te acele Manisa'dan yetişen Sultan Murad, bu orduyu Varna meydan muharebesinde yok ederek Türkiye'nin geleceğini kurtardı. Başkumandan Macaristan ve Polonya kralı Ladislas maktul düştü." şeklindeki ifadelerini 1977 yılındaki yeni baskı tarih ders kitabında sertleştirmiş, Akşit ve Oktay'ın anlatımına yakın bir tarz oluşturan Öztuna, savaşın başlama tarihini 10 Kasım 1444 olarak gösterirken, Akşit 1 Kasım 1444 tarihin vermektedir. Bu dönem tarihçilerinde gün, ay ve yıl belirterek -özellikle de Öztuna'da- kesin tarihler verme anlayışı yaygındır.

...Meydan muharebesi 10 Kasım 1444'te geçti. Türk sağ kanadını bozan ve XV. asır Avrupa'sının yetiştirdiği en büyük askerlerden sayılan Hünyadi Yanoş, Sultan Murad'ın soğukkanlılıkla sol kanadına da çekilme emri vermesi karşısında zaferi kazandığını sanıp Türk merkezine çarptı. Türk merkezine çılginca dalan Haçlılar, Türk sağ ve sol kanatlarının kapandığını geç farkettiler. Kardinal Sezarini'nin başı kesildi ve bozdurduğu Segedin antlaşması ile beraber bir mızrağa geçirilerek Haçlı alaylarına gösterildi. Bu sırada Koca Karaca Hızır Ağa adında bir Türk piyade yüzbaşısı da 50 şövalyenin savunduğu Macaristan ve Polonya Kralı Ladislas'ı atından düşürüp başını kesti. Onun başının da bir Türk mızrağında gösterilmesi üzerine Haçlılar, korkunç bir panik halinde kaçmaya başladılar. Varna zaferi, Türkler'in Avrupa'dan atılmayacağını gösterdi (Öztuna, 1977, s.29).

4.1.6.2.8.II. Kosova

Akşit, "İkinci Kosova Savaşı (1448)"; Oktay, İkinci Kosova Savaşı (1448); Öztuna "İkinci Kosova Zaferi" başlıkları ile vermişlerdir. Akşit, savaşın gelişimini Varna Savaşı'nda olduğu gibi detaylı şekilde anlatmıştır. II. Kosova Savaşı'nı Akşit Türklerin kazandığı bir parlak zaferlerden biri olarak nitelendirmiştir.

...Savaşın ilk günü eşit şartlar içinde devam etti. İkinci günü öğle vakti Hünyadi Yanoş tekrar hücumla geçti. Fakat üstünlük sağlayamadı. Üçüncü günü plan gereğince Osmanlı ordusunun cenahları karşı koyamamış gibi geri çekildi. Merkez açık kalmış olduğundan Haçlılar buraya şiddetle hücum ettiler. Yeniçeriler sarsılmadan karşı koydular. Yine plan gereğince merkez kuvvetleri de yavaş yavaş geri alındı. İşte bu sırada sağ ve soldaki kuvvetler merkeze girmiş

olan düşman kuvvetlerini yandan ve geriden sarmaya başladılar. Veziriazam Halil Paşa, Eflak prensini elde ederek bu kritik anda Eflak kuvvetlerinin Haçlı ordusundan ayrılmalarını sağladı. Haçlı ordusunda panik çıktı. Hünyadi Yanoş gece yarısı kaçtı. Türkler parlak bir zafer daha kazanmış oldular(Akşit, 1970, s.207; 1975, s.207; 1979, s.207).

Oktay'da Akşit gibi II. Kosova Savaşı'nı detaylı bir şekilde anlatırken, II. Kosova Savaşı'nı Haçlılar karşısında kazanılmış bir zafer olarak değerlendirmiştir.

...Sultan Murat bu işlerle uğraşırken, üzerinden Varna yenilgisinin lekesini silmek isteyen Jan Hünyad, Alman ve Macarlardan meydana getirdiği kuvvetli bir orduyla Sırbistan'a girdi. Etrafı yakıp yıkarak Vardar boyunca güneye doğru ilerlemeye başladı. İskender Bey, Jan Hünyad'a yardım edeceğini vaat etmişti. Fakat bunlar birleşmeden önce Sultan Murat, Jan Hünyad'ı Kosova'da yakaladı. Burada üç gün süren çok şiddetli bir savaştan sonra Jan Hünyad gene yenildi. Osmanlıların Balkanlarda kazandığı zaferleri en büyüklerinden biri olan İkinci Kosova Savaşı, Türklerin Balkanlarda kesin olarak yerleşmelerini sağladı. Bu zaferden sonra Haçlılar bir daha Osmanlılara saldırıya cesaret edemediler. Artık Avrupa'ya yürüyüş sırası Türklere gelmişti(Oktay, 1970, s.242; 1975, s.242; 1979, s.242).

II. Kosova Savaşı için ay ve gün şeklinde kesin tarihler veren Öztuna, çok kısa ifadeler kullanmıştır. Öztuna bu savaşı Osmanlılara yönelik son Haçlı Seferi olarak değerlendirmiştir.

...19 ekim 1448'de yeni bir Haçlı ordusunu, İkinci Kosova meydan muharebesinde yok etti. Bu defaki Haçlı koalisyonuna Almanya, Macaristan, Polonya ve başka devletler katılmışlardı. Bu, Osmanlılar'ı Balkanlar'dan sürüp atmak gayesiyle yapılan sonuncu Haçlı seferidir. Artık Hıristiyan Avrupa, böyle bir teşebbüs yapamayacaktır(Öztuna, 1976, s.47; 1977, s.30).

II. Kosova Savaşı'nda Avrupalı devletlerin, Osmanlılar'a saldırısını Öztuna, Akşit ve Oktay'a kıyasla daha net bir şekilde "Sonuncu Haçlı Seferi" olarak nitelemiştir.

4.1.6.2.9.İstanbul'un Fethi

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ile ilgili olarak; "İstanbul'un Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar", "Asker Sayıları" ve "Fethin Sonuçları" öne çıkmaktadır.

Üç yazarın ittifak ile ortaya koyduklarından biri İstanbul'un Fethi için Yıldırım Bayezit döneminde yaptırılan Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı'nın yaptırılmasıdır. Ardından Edirne'de döktürülen toplardır.

İstanbul'un Fethi için yapılan hazırlıklar noktasında Rumeli Hisarı'nın çok kısa bir sürede yaptırılması ve savaş için döktürülen toplara vurgu yapılmıştır.

...II. Mehmet, İstanbul'un zaptı için gerekli hazırlıklara başladı. Karadeniz yolu ile Balkanlardan ve Trabzon Rum İmparatorluğundan gelecek yardıma engel olmak üzere Yıldırım Bayezit zamanında yapılan Güzelce Hisarın (Anadoluhisarı) karşısına Boğazkesen Hisarının (Rumelihisarı) yapılmasını emretti. Türk mimarları dört ay gibi kısa bir zamanda muazzam bir kale meydana getirdiler. Buraya büyük toplarla birlikte dört yüz kadar yeniçeri yerleştirildi. Bizans İmparatorluğunun İstanbul yakınlarında kalan Silivri ve Vize kaleleri elinden alındı. Mühendis **Muslihüddin, Sarıca Sekban** ve Macar **Urban**'a Edirne'de büyük tecrübe topları döktürdü(Akşit, 1970, 6-7; 1975, s.6-7; 1979, s.6-7).

Akşit'in söz ettiği bu hazırlıklar için Oktay'da aynı ifadelere yer verirken, askeri hazırlık noktasında daha detaylı bilgilere yer vermiştir.

...Bundan dolayı Fatih, İstanbul'un kuşatılmasına başlamadan önce bu gibi yardımları önleyici tedbirler aldı. Geniş ve taktik bakımından üstün bir plan hazırlayarak işe girişti. Zamanının bütün olanaklarından ve tekniğinden yararlandı. Önce Boğaziçi'nin en dar yerinde vaktiyle Yıldırım Bayezit tarafından yaptırılan **Anadolu hisarının** (Güzelcehisar) karşısında **Rumeli hisarını** (Boğazkesen hisarı) yaptırdı. (1452). Bu suretle Karadeniz'den gelecek olan herhangi bir yardım önlenmiş oldu. Boğaz'dan geçen gemiler kontrol altına alındı. Ayrıca hem Boğazları korumak, hem de İstanbul'un kuşatılmasına yardım etmek üzere 400 parçalık bir donanma vücuda getirdi. Akıncı komutanlarından **Turhan Beyi** Mora üzerine gönderdi. Avrupa'dan gelecek herhangi bir yardım ordusu için de Balkanlarda ayrıca bir ordu topladı. Sonra Edirne'de İstanbul'un fethi için gerekli plan ve hazırlıkları yapmaya başladı. Devrinin en ünlü mühendislerinden **Muslihiddin** ve **Saruca Sekban** ile **Bizans'tan** kaçarak kendisine sığınan Macar **Urban**'ın yardımlarıyla Edirne'de büyük kuşatma topları döktürdü. Bu topların en büyüğüne **Şâhi** adı verildi. Ayrıca İstanbul surlarından aşırma güllerle atacak havan topları ve kuşatmada kullanılmak üzere tekerlekli kuleler yaptırdı(Oktay, 1970, s.7-9; 1975, s.7-9; 1979, s.7-9).

Akşit ve Oktay, Edirne'de döktürülen bu topların yapımı ve dökümü esnasında görev alan kişilere yer verirken, Öztuna, fetih sırasında kullanılacak olan topların, sadece Fatih Sultan Mehmet tarafından hesaplarının yapıldığını ve döktürüldüğünü söylemekle yetinmiştir. Bu noktada Öztuna, fetih için padişah ögesini ön plana çıkarmıştır.

...Rumeli Hisârı'nı yaptırıp Yıldırım'ın karşı kıyıda yaptırdığı Anadolu Hisârı ile beraber Boğaz'ı kestikten sonra, 1452-53 kışını Edirne'de dehşetli harb hazırlıkları ile geçirdi. 23 mart'ta ordusu ve cihânın o âna kadar görmediği, hesaplarını bizzât yaptırıp döktürdüğü, Ortaçağ'a son verecek topları ile Edirne'den hareket etti(Öztuna, 1976, s.48-49;1977, s.30).

Fetih sırasında Osmanlı ordusunun sayısı konusunda ders kitabı yazarları arasında bir ittifak bulunmamaktadır. Akşit(1970, s.8; 1975, s.8; 1979, s.8) "II. Mehmet 1453 yılı nisan başlarında 150.000 kişilik bir ordu ile İstanbul surları önünde görüldü." ifadesini kullanırken, Oktay (1970, s.9; 1975, s.9; 1979, s.9) "200 bin kişilik bir Türk ordusu ve 400 parçalık bir donanma ve toplar 1453 yılı nisan başlarında İstanbul önlerinde toplandı." İfadelerini kullanmıştır. Tarih ders kitabında her konuda sayısal veriler vermeye özen gösteren Öztuna ise "İstanbul'un Fethi" konusunda Osmanlı ordu ve donanması hakkında herhangi bir sayısal veri vermemiştir.

İstanbul'u Fethi'nin sonuçlarını Akşit, Türk askerinin kahramanlığını vurguladıktan sonra Osmanlı, Avrupa ve dünya tarihi açılarından vermiştir. Ancak Akşit, Bizans İmparatoru Konstantin'in de İstanbul'u kahramanca savunduğuna yer vermiştir.

...İstanbul Türk askerinin kahramanlığı ve II. Mehmet'in kuvvetli iradesi sayesinde zorlu bir kuşatmadan sonra alınabilmiştir. Bizans'ın son imparatoru Konstantin şehri kahramanca savunmuş, birçok hücumu durdurmayı başarmıştır. İstanbul'un fethi ile Bizans İmparatorluğu

ortadan kalktı. Osmanlılar, Anadolu'da ve Rumeli'deki ülkelerinin ortasında bulunan bir şehri kendilerine merkez yaptılar. Osmanlı Devleti bir imparatorluk haline geldi. Kalelerin ve surların ne kadar kuvvetli olursa olsun, top gülleleriyle yıkılabileceği anlaşıldı. İstanbul'un fethinden sonra bir kısım Bizans bilginleri İtalya'ya gittiler. Bunlar eski Yunancayı bildikleri için İtalya'da Rönesans'ın gelişmesine yardım ettiler. İşte her bakımdan önemli olan İstanbul'un fethi olayı birçok tarihçi tarafından Ortaçağın sonu ve Yeniçağın başı olarak kabul edildi(Akşit, 1970, s.10; 1975, s.10; 1979, s.10).

“İstanbul'un Fethi”ni Oktay, Emeviler döneminden beri Müslümanlar tarafından alınmaya çalışıldığını belirttiikten sonra yine Akşit gibi fethin dünya, Avrupa ve Osmanlı tarihi açısından sonuçlarına vermiştir.

...Emeviler zamanından beri birçok Müslüman komutanların ve kuruluşundan beri daha birçok yabancı hükümdar ve komutanların almak için uğraştıkları Bizans, nihayet büyük Türk Padişahı **II. Mehmet** tarafından fetholundu. Bundan dolayı kendisine **Fatih** sanı verildi. İstanbul'un fethi dünya tarihinin en büyük olaylarından biridir. Bu olay cihan tarihinin gidişini değiştirmiştir. Bundan dolayı hemen tüm tarihçiler İstanbul'un fethi olayını **ortaçağın** sonu, **yeniçağın** başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. İstanbul'un fethi aynı zamanda **Türk Tarihi** için de büyük bir dönüm noktasıdır. Zira bu tarihten sonra Osmanlı Devletinin Kuruluş Devri sona ermiş, **imparatorluk** ve **Yükselme Devri** başlamıştır(Oktay, 1970, s.12; 1975, s.12; 1979, s.12).

Akşit ve Oktay'ın verdikleri İstanbul'un fethinin sonuçlarına Öztuna'da yer verirken daha çok Osmanlı eksenli bir sonuç vermeyi tercih etmiştir. Özellikle Osmanlıların artık bir “Cihan Devleti” olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüüp gelişmesine dini bir atıfla kader ve mukadderat ifadelerine de yer vermiştir.

...Çeşitli bakımlardan 29 Mayıs 1453, Ortaçağın sonu sayılır. Türk tarihinin en müstesna olayı sayılarak <<Feth-i Mübin>> denilmiştir. Dünyanın en büyük kilisesi ve bütün Avrupa'nın ayakta kalan en eski yapısı (VI. asır) olan Ayasofya, camie çevrildi. Bütün Ortodoks Hıristiyanlar'ın başı olan Cihan Patrikliği ilga edilmedi. Doğu Roma (Bizans) imparatorlarının yerine padişahın himayesine altına alındı. Bu suretle artık <<Fatih>> denen 21 yaşındaki padişah, Katolik Avrupa'ya cephe aldı ve Hıristiyan dininin Katolik mezhebinde birleşmesini önledi. İstanbul, taht şehri seçildi ve hızla imarına başlandı. Fethin İslam ve Hıristiyan dünyasındaki akisleri, muazzam oldu. Cihan tarihinin en büyük hadiselerinden biri olarak telakki edildi. Osmanlı Cihan Devleti'nin temelleri atılmış oldu. Devlet, 1402'de Yıldırım Han'ın bıraktığı güç çizgisini geçti. Fatih Sultan Mehmed Hân'ın cihan siyaseti başlıyordu. Anadolu'da henüz Yıldırım'ın bıraktığı Fırat-Toros çizgisine erişilmemişti. Ama Ankara felâketinin bütün yaraları sarılmıştı. Avrupa'da tek başına Türkiye'ye karşı gelebilecek hiçbir devlet mevcut değildi. Cihan politikası için denizlere doğru açılmak ve denizlerde Venedik'in üstünlüğünü mutlaka geçmek icab ediyordu. Türkiye İmparatorluğu, iki kıtanın iki yakasına öylesine bir kudret ve azimle yerleşmişti ki, cihan devleti olması, âdeta kaçınılmaz bir kader, tarihi bir mukadderattı(Öztuna, 1976,s.49; 1977, s.32).

Öztuna, İstanbul'un Fethi için çağ kapatan ve çağ açan evrensel bir olay olduğunu vurguladıktan sonra açık ve parlak zafer, hakkı bâtıla galip kılan zafer anlamına gelen “Feth-i Mübin” denildiğini söylemektedir.

Akşit, “İstanbul'un Fethi” ile ilgili olarak kuşatma sırasında Fatih'in gemileri Haliç'e indirmesi açıklaması ile 1 görsele yer vermiştir.

4.1.6.2.10. Otlukbeli Savaşı

Akşit “Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri (Otlukbeli savaşı)”, Oktay, “Osmanlı Akkoyunlu ilişkileri ve Otlukbeli Savaşı (1473)” Öztuna ise “Fâti̇h ve Uzun Hasan: Otlukbeli” başlığı ile vermiştir.

Oktay (1970, s.16; 1975, s.16; 1979, s.16) “Akkoyunlular XV. yüzyılda Doğu Anadolu’da kurulmuş bir Türk devletiydi.” ifadeleri ile Öztuna’nın(1976, s.66; 1977, s.49) “Akkoyunlu Türk imparatoru Uzun Hasan Bey” yine aynı şekilde Korkunç bir atlı Türkmen ordusu ile” yine “Otlukbeli’nde Akkoyunlu Türkmen ordusu mahvoldu.” ifadelerine bakıldığında her iki yazarın Akkoyunlar ile ilgili olarak Türklük vurgusu yaptığı görölmektedir. Öztuna’da ise Akkoyunluların Türklüğü ısrarla vurgulanmaya çalışılmıştır. Akşit’te ise Akkoyunluların Türklüğü ile ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.

Akşit ve Öztuna’ya göre Akkoyunlular bir imparatorluktur. Her ne kadar konunun başlangıç kısmında Akşit (1970, s.14; 1975, s.14; 1979, s.14) “Doğu Anadolu’da Akkoyunlu Devleti bulunmakta idi”, “ Doğu Anadolu’da XV. yüzyılda Akkoyunlu adıyla bir devlet kurulmuştu” ifadelerine yer vermişse de konunun ilerleyen kısımlarında “Uzun Hasan Irak, İran ve Azerbaycan’ı eline geçirerek Mavraünnehir’den Fırat’a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurdu.” ifadelerine yer vererek Akkoyunluları bir imparatorluk olarak nitelendirmiştir. Öztuna (1976, s.66; 1977, s.49) “Büyük Savaş’ta Türkiye’nin karşısında yer alan büyük devletler İran (Akkoyunlu Türk İmparatorluğu)” ve “Osmanlı’yı haritadan silmek isteyen Akkoyunlu Türk imparatoru Uzun Hasan Bey” ifadelerine yer vermiştir. Oktay ise (1970, s.16; 1975, s.16; 1979, s.16) “Akkoyunlular XV. yüzyılda Doğu Anadolu’da kurulmuş bir Türk devletiydi.” ifadesine yer vermiştir. Oktay, Akkoyunlular için devlet ifadesine yer vermiş, Akşit ve Öztuna’da olduğu gibi Akkoyunlular için imparatorluk ifadesini kullanmamıştır.

Burada yazarların devlet ve imparatorluk kavramları ne kastettikleri önem taşımaktadır. Akşit ve Öztuna’nın imparatorluk ile kastettikleri sınırların genişliğidir. Oysa Oktay’a göre sınırların geniş olması imparatorluk için yeterli değildir. Zira Akşit’in(1970, s.14; 1975, s.14; 1979, s.14) Akkoyunluların imparatorluk olmaları üzerine kullandığı “Uzun Hasan Irak, İran ve Azerbaycan’ı eline geçirerek Mavraünnehir’den Fırat’a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurdu.” ifadesine benzer bir ifadeyi Oktay (1970, s.16; 1975, s.16; 1979, s.16) “Uzun Hasan doğuda büyük zaferler kazanmış, Timuroğullarını, Karakoyunluları yenerek ülkesinin sınırlarını Fırat’tan, Maveraünnehir’e kadar uzatmıştı” şeklinde vermiş ama Akkoyunlular için imparatorluk ifadesine kullanmamıştır.

Akşit ve Oktay'ın konu anlatımlarına bakıldığında Otlukbeli Savaşı'na giden sürecin sorumlusu olarak Uzun Hasan görülmektedir. Her iki yazarın konu içerisinde verdikleri mektuplaşmalarda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın mektubunun içeriğinden kısa bir şekilde yazarların kendi anlatımlarıyla, kendi yorumlarını katarak Uzun Hasan'ın üslubunu eleştirir bir tavırla “İstanbul fatihine”, “koca İstanbul fatihine”, “Mehmet Bey” diye hitap ettiğini anlatmaktadırlar. Ancak konu II. Mehmet'in, Uzun Hasan'a verdiği cevabı içeren mektuba geldiğinde II. Mehmet'ten yana tavır sergileyerek, koyu harflerle ve detaylı bir şekilde vermektedirler.

...Diğer taraftan Uzun Hasan, Osmanlılardan Sivas ve Trabzon şehirlerinin kendisine verilmesini istiyor, doğuda kazandığı zaferleri bildiren mektubunda İstanbul fatihine sadece Mehmet Bey diye hitap ediyordu. Fatih ona aşağıdaki cevabı verdi: <<**Kişi devletine mağrur olup haddini tecavüz eder ve insafsızca harekâta girişirse, memleketini ve hükümetini kaybeder. Dimağına giren bazı şeytanî vesveseleri terk etmez ve bir İslâm diyarı olan memleketime kastedersen din düşmanlarından olursun. Senin gelmene lüzum yoktur; şevval ayında ben hareket edip senin zulmünü mazlumlar üzerinden kaldıracığım ve adını yok edeceğim. Sözü fazla uzatmıyorum vesselam**>> (Akşit, 1970, s.15; 1975, s.15; 1979, s.15).

Akşit'in kullandığı ifadelerle paralel bir şekilde Oktay'da Uzun Hasan'ın Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı mektubu verilen cevabı içeren mektuba yer vermiştir.

...Bu arada Uzun Hasan, Doğuda kazandığı zaferden gurura kapılarak Fatih'e bir mektup gönderdi. Mektubunda kazandığı zaferleri söz konusu ediyor, koca İstanbul fatihine sadece <<**Mehmet Bey**>> diye yazıyordu. Fatih, Uzun Hasan'ın bu mektubuna çok kızdı. Ona yazdığı cevapta <<**Kişi devletine mağrur olup, haddini tecavüz eder ve insafsızca harekâta girişirse, memleketini ve hükümetini kaybeder. Dimağına giren bazı şeytanî vesveseleri terk etmez ve bir İslâm diyarı olan memleketime kastedersen, din düşmanlarından olursun. Senin gelmene lüzum yok. Şevval ayında ben hareket edip senin zulmünü mazlumlar üzerinden kaldıracığım ve adını, canını yok edeceğim.**>> dedi (Oktay, 1970, s.17; 1975, s.17; 1979, s.17).

Konunun anlatımında II. Mehmet'in cevabını içeren mektupta aynı ifadelerle yer veren yazarlardan Akşit'in kullandığı (1970, s.17; 1975, s.17; 1979, s.17) “Fatih, otuz yıllık saltanatı zarfında hemen her yıl bazen bir saldırıyı önlemek, bazen bir entrikayı bozmak, bazen bir ihaneti cezalandırmak için daima haklı bir sebeple sefere çıkmıştır.” ve “İmparatorluğun bir bütün haline getirilmesi işinin gayeli ve imkân olduğu kadar bir plana göre yapılmış olduğu söylenebilir.” ifadelerine bakıldığında mektupta kullanılan ifadeleri de desteklediği görülmektedir.

Öztuna ise, Akşit ve Oktay'dan farklı olarak, herhangi bir mektuplaşma olayına girmeden, olayı sadece bir egemenlik, bir liderlik mücadelesi olarak aktarmaktadır. Özellikle konu içerisinde verilen örtük bir mesajda (Öztuna, 1976, s.66; 1977, s.49) “Avrupa devletlerine

<<Rumeli sizin, Anadolu benim!>> diye elçi göndererek Osmanlı'yı haritadan bile silmek isteyen Akkoyunlu Türk imparatoru Uzun Hasan Bey, Avrupalılar'ın Osmanlı ile başa çıkamayacaklarını anlayıp, Tokat'a bir sürpriz taarruzu ile harbin doğu cephesini açtı.” ifadesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemdeki Avrupa karşısında sahip olduğu gücü göstermeye çalışmıştır. Yine aynı şekilde Uzun Hasan'ın Avrupalı devletlerden ümidi keserek kendi gücü ile Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasını bir Türk devleti ile ancak bir başka Türk devletinin mücadele edebilir çerçevesinde sunmuştur. Zira Öztuna'nın genel yazım tarzına bakıldığında Türkler dışındaki ulusların askeri olarak yetersiz olduğu vurgulanmaktadır.

...18 ağustos 1472'de Şehzade Mustafa, Kireli meydan muharebesinde Akkoyunlu ordusunu ezerek işgal altındaki Osmanlı topraklarını kurtardı. Uzun Hasan için kötü işaretti. Korkunç bir atlı Türkmen ordusu ile Osmanlı'nın üzerine yürüyüp işini bitirmek istedi. Fâtih, 11 nisan 1473'te Üsküdar'dan hareket etti. 5 kolordudan müteşekkil 190.000 kişilik dünyanın en çetin harb makinesi sayılan ordusu ile 11 ağustosta Erzincan yakınlarında en büyük rakibi ile karşılaştı. Otlukbeli'nde Akkoyunlu Türkmen ordusu mahvoldu. Fatih o zamana kadar yalnız kuşatmalarda kullanılan, sesinden atları ürkütmek için sahraya getirilen top silahını, tarihte ilk defa olarak taktik silâh olarak kullanmıştı(Öztuna, 1976, s.66; 1977, s.49).

Öztuna, savaşın gelişimi sırasında da Osmanlı ordusunun sayısından ve kendi ifadesi ile “190.000 kişilik dünyanın en çetin harb makinesi” nin Akkoyunluları mahvettiğini anlatmaktadır. Ancak burada Öztuna yine verdiği örtük mesajda Türk olan Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük rakibi olarak yine bir Türk devleti olan Akkoyunluları vermektedir.

4.1.6.2.11.Çaldıran Savaşı

Akşit, “İran Savaşı (Çaldıran)” başlığı ile verirken, Oktay, “Osmanlı-İran İlişkileri ve Çaldıran Seferi (1514)” ve sonrasında da “Çaldıran Zaferinin Sonuçları” başlıkları ile vermiştir. Öztuna ise “İran Seferi ve Çaldıran Zaferi” başlığı ile vermiştir.

Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitaplarında, Sünni Osmanlı İmparatorluğu'nun karşıtlığı olarak, Anadolu'da etkili olan Alevi/Kızılbaş unsurları ve İran'da etkili olan Safeviler eksenli Şii unsurlara yer verilmiştir. Öztuna da ise, Sünni Osmanlı İmparatorluğu'nun karşıtlığı olarak, Safeviler üzerinden Şii unsurlara yer verilmiştir.

Akşit ve Oktay kırk bin Alevi/Kızılbaş'ın hapsedildiğini veya öldürüldüğünü yazabilirken, Öztuna bu konuya hiç girmemiş, Şiiler ile yaşanan sorunlara değinmeyi tercih etmiştir. Şiilere yönelik ifadelerinde bile Öztuna, mümkün olduğunca sade ve yumuşak bir üslup

kullanmaya özen göstermiştir. Daha çok Safeviler'in kurucusu ve lideri olan Şah İsmail üzerinden bir Osmanlı karşıtlığı oluşturmuştur.

Bu yaklaşım I. Mehmet dönemindeki Şeyh Bedrettin İsyanı, II. Bayezit dönemindeki Şahkulu ve Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki Kalenderoğlu isyanlarında da aynıdır. Akşit(1970, s.203; 1975, s.203; 1979, s.203; 1970, s.21; 1975, s.21; 1979, s.21; 1970, s.49; 1975, s.49; 1979, s.49) ve Oktay(1970, s.238; 1975, s.238; 1979, s.238; 1970, s.24; 1975, s.24; 1979, s.24; 1970, 90; 1975, s.90; 1979, s.90), isyanı çıkaranları ve destekleyenleri Alevi/Kızılbaş ya da Şii olarak adlandırırken, Öztuna (1977, s.26; 1976, s.70; 1977, s.54) Alevi/Kızılbaş gibi nitelendirmelere yer vermemiştir. İsyanı çıkaranlardan ve destekleyenlerden söz edeceği zaman Şii nitelendirmesine yer vermiştir.

Şah İsmail tarafından kurulan Safevilerin Türklüğü konusunda Akşit (1970, s.19-20; 1975, s.19-20; 1979, s.19-20) “Akkoyunlu Devletinin yıkılmasından sonra İran'da Safaviler adıyla milli bir devlet kurulmuştur.” ve “Böylece İran'da dini temellere dayanan milli ve kuvvetli bir devlet kurulmuş oldu” ifadelerini kullanmıştır. Ancak bu millilikten kast edilenin Türklük olduğu ise tartışmaya açık bir konudur. Zira Akşit diğer iki yazardan farklı olarak Akkoyunlularda olduğu gibi Safevilerde de Türk kelimesini kullanmamıştır. Oktay (1970, s.24; 1975, s.24; 1979, s.24) “Şah İsmail aslen Türk olup, anne tarafından Uzun Hasan'ın torunu, baba tarafından ise Erdebil şeyhi **Şeyh Safiüddin**'e bağlı idi.” ifadesine yer verirken, Öztuna (1976, s.78;1977, s.58) “ Yavuz, 16 eylül'de, İran Safevi Türk İmparatorluğunun taht şehrine girdi.” ifadesine yer vermiştir. Böylece İran'da varlık gösteren, Şii inanca sahip olan Safevilerin Türk olduğunu vurgulamıştır.

Akşit ve Oktay, Safeviler için devlet ifadesini kullanırlarken, Öztuna imparatorluk ifadesini kullanmıştır. Ancak burada Öztuna'nın imparatorluk ve devlet kavramları konusunda ciddi bir ayırım yapmadığı Öztuna'nın (1976, s.78; 1977, s.58) “Yavuz, 16 eylül'de, İran Safevi Türk İmparatorluğunun taht şehrine girdi. Bu suretle dünyanın ikinci devletini bir müddet için olsun Türkiye'yi tehdit edemez hale getirdi.” ifadelerinde kendini göstermektedir.

Çaldıran Savaşı, tarih ders kitapları yazımında üzerinde hassasiyetle durulan konulardandır. Sünni Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Şii Safevi Devleti arasındaki mücadelenin savaş boyutunu ifade eden bu savaş ile ilgili olarak Akşit ve Oktay'ın kullandığı üslubun oldukça yumuşak bir şeklini Öztuna'nın kullandığı görülmektedir.

Özellikle Akşit ve Oktay'ın Şiilik, Alevilik ve Kızılbaşlık ifadelerini birbirlerinin yerine kullanabildikleri görülmektedir.

...Anadolu'da yaşayan Alevilerle Safavi tarikatı arasında eskiden beri sıkı bir ilişki vardı. Safaviler, askerlerinin başına kırmızı bir külâh giydirdiklerinden, sonraları onların bütün taraftarlarına kızılbaş denmiştir...Şah İsmail, Anadolu'daki Alevileri tamamen kendine bağlamak için adamlarını gönderip propaganda yaptırıyor, gizlice Osmanlı Devletine karşı bir ayaklanma hazırlıyordu...Şah İsmail'in Anadolu'ya yolladığı Nur Ali Halife, Koyulhisar'a geldiği zaman o bölge Alevilerinden üç dört bin kişi yanında toplandı. Bunlar Tokat'ı alıp Şah İsmail adına hutbe okuttular...II. Bayezit'in son zamanlarında önemli bir ayaklanma çıkaran Şahkulu, bir Alevi (Kızılbaş) olup, babası Safavi halifelerindendi(Akşit, 1970, s.20-21; 1975, s.20-21; 1979, s.20-21)

Kitabın başka bir yerinde Akşit (1970, s.42; 1975, s.42; 1979, s.42) “Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'e büyük bir darbe vurmak için hazırlıklara başladı. Anadolu'da kırk bin Kızılbaş (Şii) hapis veya idam ettirdi.” ifadelerine yer verirken, bir dipnotta Oktay (1970, 24; 1975, s.24; 1979, s.24) “Şah İsmail'e taraftar olan kimseler, yani Şiiler, başlarına kırmızı keçeden yapılmış bir külâh giydiklerinden, bizim tarihimizde bunlara **Kızılbaş** adı verilmiştir.” ifadelerine yer vermiştir. Yine bir başka yerde Oktay(1970, 83) “İran seferine çıkmadan önce Anadolu'daki Şiileri saydırdı. Kırk bin kadar oldukları anlaşılan Şiilerin ileri gelenlerini idam, diğerlerini de hapsedtirdi.” ifadelerine yer vermiştir. Ancak Oktay, burada mevcut duruma diğer yazarlardan farklı bir boyut getirerek “Bununla Şii sorunu çözümlenmiş olmuyordu” ifadesini kullanmaktadır. Oktay(1970, s.83; 1975, s.83; 1979, s.83) “Zira Şah İsmail kuvvetli ve enerjik bir adamdı. Taraftarları da çoktu. Yavuz ise Sünni idi. Şiileri ve Batınileri dinsiz sayıyor, onları yeryüzünden kaldırmak istiyordu. Devrin müftüsü Ali Cemalî Efendiden aldığı fetva üzerine İran'a savaş açtı”. ifadelerine yer verirken aynı zamanda, Yavuz Sultan Selim'in Şiiliğe bakışını da vermektedir. Ancak burada olaya dini/mezhebi bir boyut kazandırmakta ve dönemin şeyhülislamından alınan fetva ile Safeviler'e savaş açıldığına yer vermektedir.

Yavuz Sultan Selim döneminde ve sonrasında Anadolu'da çok sayıda Alevi/Kızılbaş öldürülmesi veya hapsedilmesi ile ilgili olarak Sümer(1992, s.36) “Yavuz Selim'in meşhur seferine çıkmadan önce tehlikeli gördüğü kırk bin *Kızılbaş*'tan bir kısmını öldürtüp bir kısmını da hapsedtiğine dâir Osmanlı müverrihlerinin sözlerinin mübalağalı olduğu muhakkaktır. Bu kadar çok sayıda insanın öldürülmesi ve hapsolunması pek mühim bir mesele teşkil ederdi.” ifadelerine bakıldığında, böyle bir uygulamanın bir tarım toplumu olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik ve sosyal sorunlara sebep olacağını vurgulamıştır. Yine Sümer'in aktarımına göre, arşiv vesikalarından hareketle, sadece faal olanlar öldürülmüş, hapsedilmiş ve sürgüne gönderilmiştir.

Öztuna ise Alevi ve Kızılbaş kavramlarına hiç girmeden ve Anadolu'daki halkın Şah İsmail'e destek verdiğinden hiç söz etmeden, Şah İsmail'in Anadolu'da ihtilaller çıkarttığını yazmış, isyan ve ayaklanma gibi ifadeleri de kullanmamaya özen göstermiştir.

...Sünni bir Türk hanedanı olan Akkoyunlular'ı yıkarak 1500'de İran imparatorluğunu ele geçiren ve yeni bir Türk hanedanı kuran Şah İsmail Safevi, Şii mezhebini kabul etmişti. Çok ünlü ve nüfuzlu Sünni Safevi Şeyhleri'nden iniyordu. Bunlar Erdebil'deki büyük tekkelerinde oturan şeyhlerdi. Yüz binlerce müritleri vardı. Bunlardan Şah İsmail'in dedesi olan Şeyh Cüneyd, Sünniliği bırakıp Şii olmuştu. Ana tarafından Akkoyunlu Sultan Uzun Hasan'ın torunu olan Şah İsmail, bu Şiilik siyasetini, kan, ateş ve kılıçla Anadolu'da da yaymak istedi. O zamana kadar Sünni olan İran'daki Türkmen boylarını Şii'leştirdikten sonra, tamamen Türkmenler'den ibaret ordusu ile, Anadolu'yu tehdide başladı. Çok büyük ihtilaller çıkarttı(Öztuna, 1977, 56).

Osmanlı İmparatorluğu'nun başarısı ile sonuçlanan savaş ile ilgili olarak Akşit (1970,45; 1975, s.45; 1979, s.45;) "İran ordusu müthiş bir yenilgiye uğradı. Şah kolundan kurşunla yaralandı ve güçlüğüle kaçabildi. Bütün eşyaları, karargâhı ve karısı ele geçti" ifadesine yer verirken, Oktay(1970, 84-85; 1975, s.84-85; 1979, s.84-85) "Fakat merkezdeki toplar tam zamanında atışa başlayarak İran ordusunu perişan etti. Hadım Sinan Paşanın ustaca bir manevrası sonunda İran ordusu dağıldı. Şah İsmail yaralandı. Karısını, taç ve tahtını savaş meydanında bırakarak askerlerinin fedakârlığı sayesinde zorla kaçabildi." ifadesine yer vermiştir.

Her iki yazar özellikle Şah İsmail'in savaş alanında kaçtığına ve eşini savaş alanında bıraktığına vurgu yapmışlardır.

...23 ağustos'ta Güney Azerbaycan'da Çaldıran sahrasında Şah İsmail'in 100.000 muharibden müteşekkil ordusunu yok etti. Şah, tesadüfen canını kurtardı. Yavuz, 16 eylül'de, İran Safevi Türk İmparatorluğunun taht şehrine girdi. Bu suretle dünyanın ikinci devletini bir müddet için olsun Türkiye'yi tehdid edemez hale getirdi. Şah İsmail, daha 10 yıl yaşadığı halde, Çaldıran'ın öcünü almıya asla girişmedi(Öztuna, 1976, s.78; 1977, s. 58).

Öztuna, her iki yazardan farklı bir üslupla Şah İsmail'in savaş alanından kaçmasından, karısını, tacını ve tahtını bırakmasından hiç söz etmeden sadece Şah İsmail'in ordusunun yok edildiğini, Şah İsmail'in canını tesadüfen kurtardığını ve Safevi tehlikesinin bir süreliğine de olsa önlendiğini anlatmakla yetinmiştir.

Öztuna, Çaldıran Savaşı sonucunda, Şah İsmail'in 10 yıl daha yaşamasına rağmen, herhangi bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'ndan intikam almaya teşebbüs etmediğine yer vererek, Çaldıran Zaferi'nin büyüklüğünü vurgulamıştır.

4.1.6.2.12.Mısır Seferi

Yavuz Sultan Selim dönemine ait ikinci gelişme İslam birliğini sağlama gayreti kapsamında Mısır üzerine yapılan sefer ve sonrasında Memlûklerle yapılan Mercidabık ve Ridaniye savaşlarıdır.

Akşit, “Mısır Savaşı” başlığı ile verdiği konuda Memlûklerle yapılan savaşın nedenlerini maddeler halinde vermektedir.

...Savaşın Sebepleri: 1- Abbasi halifelerinin Mısır'da bulunmaları, Müslümanlarca kutsal tanınan Medine ve Mekke'nin Mısır'a bağlı bulunması, Memlûk sultanlarının İslam dünyasında üstün bir mevki almalarına sebep oluyordu. Yavuz Sünni Müslümanların koruyucusu sıfatıyla bütün İslam dünyasını himayesi altına almak emelinde idi. Bunun için de Mısır'a egemen olması lazımdı. 2- Mısır çok zengin bir memleketti. Yılda üç defa ürün alınırdı. Hind deniz ticaret yolu buradan geçiyordu. Memlûkler, Mısır'dan başka Filistin ve Suriye'ye de egemen idiler. Bu ülkeler alınırca, devlet savaş giderlerini karşılayacak büyük bir gelir elde etmiş olacaktı. Diğer taraftan Fatih zamanından beri Osmanlılarla Memlûklerin arası iyi değildi. Hatta II. Bayezit zamanında bu iki Türk devleti arasında uzun süren savaşlar olmuştu(Akşit, 1970, s. 45; 1975, s.45; 1979, s.45).

Oktay(1970, s.86; 1975, s.86; 1979, s.86) ise “Osmanlı-Memlûk İlişkileri, Suriye ve Mısır'ın Fethi” başlığı ile verilen konuda Memlûklerle savaşın nedenlerini “Yavuz'un İran seferinden sonra Şah İsmail ile Memlûkler, Osmanlılara karşı bir bağlaşma yaptılar. Çünkü Memlûkler, Dulgadır Beyliğinin yıkılmasından sonra Osmanlıların Mısır'a saldırısından korkmaya başlamışlardı. Esasen bu iki devlet arasında Fatih zamanından beri süregelen bir anlaşmazlık vardı.” ifadeleri ile vermiştir.

Öztuna “Mısır Seferi” başlığı ile verdiği konuda savaşın nedenlerini verirken, Safeviler'e yönelik yaptığı Türklük vurgusunu Memlûkler içinde yapmıştır.

...Diyar-ı Acem'den sonra sıra Diyar-ı Arab'a gelmişti. Burası da bir Türk (Türk'leşmiş Çerkes) devletinin elindeydi. Mısır, Suriye ve çevre ülkeleri ellerinde tutan Memlûkler, Türkiye ve İran Türk İmparatorluklarından sonra dünyanın en güçlü devleti idiler. İslam Halifesi de Memlûk sultanlarının himayesinde Kahire'de yaşadığı, Kutsal Şehirler (Mekke, Medine, Kudüs) ellerinde olduğu için, Memlûk İmparatorluğunun manevi gücü de büyüktü(Öztuna, 1976, s.78; 1977, s.58).

Memlûk ordusunun yok edildiği ve Osmanlıların büyük başarı elde ettiği konusunda yazarlar aynı anlayışı sergilerken, Memlûk sultanı Kansu Gavri'nin ölüm şekli konusunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Akşit(1970, s.46; 1975, s.46; 1979, s.46) “İki ordu burada karşılaştı. İlk önce Memlûk ordusunun sağ cenahı bozuldu. Bu kolun komutanı Hayir Bey, Halep'e ve oradan da Şam'a kaçtı. Memlûk ordusu beş altı saat içinde dağıldı. Kansu Gavri üzüntüsünden öldü.” ifadesine yer verirken, Oktay(1970, s.86; 1975, s.86; 1979, s.86) “Bu savaşta da Osmanlı topları ve ateşli silahları büyük bir iş gördü. Teknik ve savaş kabiliyeti bakımından üstün olan Osmanlı ordusu, Memlûkleri

büyük bir bozguna uğrattı. Memlûk sultanı Kansu Gavri, kaçarken yolda öldü. Osmanlı ordusu Halep'e girdi (1516)." ifadelerine yer vermiştir.

Öztuna(1976, s.80; 1977, s.58) ise sadece Kansu Gavri'nin öldüğünü belirtmekle yetinip "Memlûk ordusu yok edildi, Sultan Kansu öldü ve Abbasi Halifesi esir düştü. Memlûkler, Mısır'da iktidara geldikleri ve Eyyûbiler'in yerini aldıkları 1250 tarihinden beri asla bu derecede büyük bir darbe yememişler ve sultanlarını muharebe meydanında bırakmamışlardı." ifadelerine yer vermiştir.

Mısır'ı ele geçirmek ve Memlûklere son vermek amacıyla yapılan savaş hakkında Akşit(1970, s.47; 1975, s.47; 1979, s.47) "Tomanbay galip gelme ümidini kesince savaş meydanından kaçtı. Kahire alındı. Tomanbay bazı hareketlerde bulduysa da yakalanarak öldürüldü (1517)" ifadelerine yer verirken Oktay(1970, s.86-87; 1975, s.86-87; 1979, s.86-87) " Osmanlı ordusunun kuvvetli bir karşıt yürüyüşü sonunda Memlûk ordusu bozuldu. Tomanbay kaçtı. Osmanlı ordusu Kahire'ye girdi (1517). Fakat bir süre sonra Tomanbay, Kahire'yi basarak muhafızlarını kılıçtan geçirdi. Şiddetli bir sokak savaşından sonra Kahire yeniden alındı. Tomanbay yakalanarak idam edildi." ifadelerinde son Memlûk Sultanı Tomanbay'ın idam edildiğine yer vermiştir. Öztuna ise (1976, s.80; 1977, s.81) "Yavuz, 9-22 ocak 1517'de, İlkçağ'dan beri hiç bir cihangirin cebren geçemediği Sinâ Çölü'nü 13 günde geçti. Kahire yakınlarında 22 ocak'ta Ridaniye Meydan Muharebesinde Memlûk ordusunu dağıttı. 24 ocak'ta Kahire'ye girdi. 13 nisan'da son Memlûk Sultanı II. Tumanbay idam edildi " ifadelerinde son Memlûk Sultanı Tomanbay'ın idamına yer vermiştir. Öztuna kendine has üslubu ile yine Yavuz Sultan Selim'in Sina Çölü'nü geçmesini tarihte eşi benzeri görülmemiş bir olay şeklinde vermiştir.

Akşit ve Oktay Mısır Seferinin sonuçlarını konu başlığı şeklinde genel olarak maddeler halinde verirken Öztuna, Mısır Seferi'nin sonuçlarını Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarının içinde vermiştir. Akşit, " Mısır Seferinin Sonuçları" başlığı altında sonuçlarını maddeler halinde vermiştir.

...1- Memlûk Sultanlığının ortadan kalkmasıyla Suriye, Filistin, Hicaz ve Mısır gibi ticaret yolları üzerinde bulunan ve verimli toprakları olan ülkeler Osmanlı yönetimine katıldı. Osmanlıların ekonomik durumları kuvvetlendi. Hazine altınla doldu. 2- Venedikliler, Kıbrıs adası için Memlûklere verdikleri 10 bin duka altını bundan böyle Osmanlılara ödemeye başladılar.3- Mısır'ın fethi ile Baharat yolu Osmanlıların eline geçti; fakat bu tarihlerde Portekizliler Ümit Burnu yolunu bulmuşlar, Hindistan sularını kontrol altına almışlardı. Bundan dolayı bu yoldan istenilen kazanç sağlanamadı(Akşit, 1970, s.47; 1975, s.47; 1979, s.47).

Oktay “Mısır Seferinin Sonuçları ve Kazançları” başlığı altında verdiği konuyu Akşit ile aynı şekilde, maddeler halinde vermiştir.

...a) Mısır seferi sonunda Suriye, Filistin ve Mısır Osmanlı topraklarına katıldı. Bu sırada Mısır’a bağlı olan Hicaz emiri, oğlunu Yavuz’a göndererek bağlılığını bildirdi. Mekke’de bulunan mübarek emanetlerle Mekke ve Medine’nin anahtarlarını da Yavuz’a yolladı. Bu suretle Hicaz, Osmanlı himayesine girmiş oldu. b) Mısır’da bulunan son Abbasi halifesi **III. Mütevekkil**, bir söylentiye göre, kendinde bulunan halifelik hakkını, Mısır dönüşünde İstanbul’da Ayasofya’da yapılan bir törenden sonra, Yavuz’a devretti. Bundan sonra Osmanlı padişahları **Halife** sanını aldılar.c) Mısır seferinden sonra Osmanlı devleti zenginleşti. Suriye, Filistin ve Mısır’da elde edilen servet ve ganimetlerle hazine doldu. ç) Venedikliler, Kıbrıs adasını ellerinde tuttuklarından dolayı Memlûklere her yıl vermekte oldukları on bin düka altınını bundan böyle Osmanlı devletine ödemeye başladılar. d) Mısır’ın fethiyle Baharat yolu Osmanlıların eline geçti. Fakat bu tarihten bir süre önce (**1498**) Portekizliler Ümitburnu yolunu bulmuşlar, Hindistan sularına hâkim olmuşlardı. Bundan dolayı bu yoldan istenilen kazanç sağlanamadı. Bununla birlikte Mısır, Osmanlıların en zengin eyaletlerinden birisi oldu(Oktay, 1970, s.87; 1975, s.87; 1979, s.87)

Öztuna(1976, s. 80; 1977, s.81), Ridaniye Zaferi ve Mısır’ın Fethi” başlığı ile verdiği konuda Mısır Seferinin sonuçları ile ilgili olarak, “6 temmuz’ da Hicaz, Türkiye’ye katıldı. Mekke ve Medine, Türk toprakları oldu. Emânât-ı Mukaddese, Mekke, Medine ve Kahire’den İstanbul’a gönderildi.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit, (1970, s. 47; 1975, s.47; 1979, s.47) “Mısır’daki Abbasi Halifeliğinin Sona Ermesi” adlı ayrı bir başlıkta halifeliğin Osmanlılara geçişini “Yavuz Sultan Selim, Mısır’ın fethinden önce de halife unvanını kullanmış, çeşitli yerlerde hutbeyi kendi adına okutmuştur. Abbasi halifeliğinin ortadan kaldırılmasından sonra 1924 yılına kadar Osmanlı padişahları bütün İslam ülkelerinde halife olarak tanınmışlardır.” şeklinde verirken Oktay (1970, s. 87; 1975, s.87; 1979, s.87) halifeliğin Osmanlılara geçişi konusunda herhangi bir başlık açmadan genel olarak “Mısır Seferinin Sonuçları ve Kazançları” başlığının altında verilen maddeler arasında yer vermiştir. “Mısır’da bulunan son Abbasi halifesi **III. Mütevekkil**, bir söylentiye göre, kendinde bulunan halifelik hakkını, Mısır dönüşünde İstanbul’da Ayasofya’da yapılan bir törenden sonra, Yavuz’a devretti. Bundan sonra Osmanlı padişahları **Halife** sanını aldılar.” ifadelerini kullanmıştır. Öztuna (1976, s. 80; 1977, s. 61) ise “ Mercidabık Savaşı’nın sonuçları arasında “Halifeliğin Abbasiler’den Osmanoğulları’na Geçmesi” başlığı ile vermiştir. Öztuna, “Yavuz, Haleb’e girdi (28 ağustos). Ertesi gün, Haleb Ulu Camii’nde kendisini İslam Halifesi ilan ettiren cuma hutbesini okuttu. Bu suretle Hazret-i Peygamber’in vefat ettiği 632’den beri Arablar’a ve 750 yılından beri de Abbasi Hanedanı’na ait olan hılafet (halifelik, İslam dininin manevi resiliği, Peygamber’in meşru halefliği), Türkler’e ve Osmanoğulları’na geçmiş oldu.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna’nın bu ifadelerine en büyük tepki TDK tarafından yazılan “İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Rapor” adlı çalışmada (1976,s.34) “Kitaptaki yeni

“buluş”lardan biri de, halifeliğin Osmanlılara geçiş biçiminde karşımıza çıkıyor. Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferinde halifeliği devraldığını belirten hiç bir çağdaş belge ve kaynak bulunmadığı halde, sonradan böyle bir inanın doğduğu da bir gerçektir.” ifadelerine yer verdikten yine aynı şekilde Öztuna’nın bu iddiasını doğrulaması gerektiğini savunarak “Fethedilen kentlerde, hükümdarın adına hutbe okutturulması bir gelenek olduğuna ve Yavuz’un Halep’te okutulan hutbede kendisi için yalnızca “Hadimu’l-Harameyni’ş-Şerifeyn” unvanını söylediği kesinlikle bilindiğine göre, bu savın doğrulanması gerekmektedir” ifadelerini kullanmıştır. Bu ve benzeri şekilde yeni yazılan ders kitaplarına yönelik sert eleştiriler içeren çalışmaya o dönem yeni ders kitaplarının yazarları tarafından verilen cevapları içeren “Cevap” adlı çalışmada Öztuna (1977. s.32) tarih ders kitabında yer alan “Hadimü’l- Haremeyni’i-Şerif” ifadesinin yalnızca halife tarafından kullanılabileceğini belirttiikten sonra “Fakat bu unvânın kesin halifelik titri olduğunu bilmediği, her İslâm hükümdarı için okunan hutbe ile karıştırdığı için, Yavuz’un halife olmadığını söylüyor.” ifadelerine yer vermiştir. Oysa ki, daha önce de zikredildiği üzere, Öztuna’dan önceki yazarlardan biri olan Akşit’te “Halifelik” bahsinde Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı ele geçirmeden önce de, halife unvanını kullandığına değinmiştir. Bu durum, ders kitaplarına yönelik eleştirilerin MC Hükümetine bir tepkinin yansıması olarak, siyasi bir nitelik taşıdığını da göstermektedir. Oktay, Mısır Seferi ile ilgili olarak “Yavuz’un Kahire’ ye girişi (24 ocak 1517)” açıklaması ile 1 görsele yer vermiştir.

4.1.6.2.13.Mohaç Meydan Savaşı

Akşit’ in “Mohaç meydan savaşı ve Macaristan’ın fethi”, Oktay’ın “Mohaç Meydan Savaşı ve Macaristan’ın Fethi (1526)” ve Öztuna’nın “ Mohaç Zaferi ve Budin’in (Budapeşte) Fethi” başlıkları ile verdikleri savaşın sunumunda yazarlar benzer ifadeler kullanmışlardır. Savaşın kısa sürmesi ve dünya savaş tarihindeki önemine atıflar yapmışlardır. Savaşın süresi ile ilgili olarak yazarlar iki saat sürdüğü konusunda hemfikirdirler. Akşit (1970, s.50; 1975, s.50; 1979, s.50) “Türk zaferlerinin en büyüklerinden olan Mohaç meydan savaşı ancak iki saat kadar sürmüştü ve düşman pek çok zayıt vermiştir. Bu savaşta Osmanlı ordusu üç yüz bin ve düşman ordusu yüz elli bin kişiden fazla idi.” ifadelerine yer verirken Oktay(1970, s.90; 1975, s.90; 1979, s.90)“Türk zaferlerinin en büyüklerinden olan Mohaç savaşı iki saat gibi kısa bir zamanda bitmiş, düşman pek çok kayıp vermişti. Bu zaferden sonra Kanuni hiç bir yerde direnme görmeden Budapeşte üzerine yürüdü.” ifadelerine yer vermiştir. Öztuna(1976, s.89; 1977, s.68) ise, “Mohaç’ta Macar ordusunu

yakaladı ve kralları dahil olmak üzere 2 saatte imhâ etti (29 ağustos 1526). Tarihin en kısa neticeli ve örnek meydan muharebelerinden biridir.” ifadelerine yer vermiştir.

Akşit(1970, s.50; 1975, s.50; 1979, s.50) “Türk kuvvetleri karşı saldırıya geçerek düşmanı tamamen yok ettiler. Kaçabilenlerin çoğu bataklıkta boğuldu.” ifadelerine yer verirken benzer şekilde Oktay’da (1970, s.91; 1975, s.91; 1979, s.91) “Nihayet düşmanın iyice hırpalandığını gören Türk ordusu karşı yürüyüşe geçerek üç taraftan sarılan düşmanı imha etti. Kaçabilenlerin çoğu bataklıkta boğuldular.” ifadelerine yer vermiştir. Akşit ve Oktay, Mohaç Savaşı’nda elde edilen başarıyı Türk ordusunun başarısı şeklinde sunmuşlardır. Öztuna (1976, s. 89; 1977, s. 68) ise, “Bu zaferle Kanuni, büyük kumandanlar arasında sayılmış ve İskender’le mukayese edilmiştir...Kanuni’nin düşman ordusunu bataklıkla nehir arasına kısıtıp çıkış yolunu kapaması, akıncısını ve topçusunu yerinde ve çok mahâretle kullanması, bütün askeri tarihçiler tarafından çok öğülmüştür.” ifadelerine yer vererek Mohaç Meydan Savaşı’nı Kanuni Sultan Süleyman’ın şahsı ile bütünleştirmiştir.

4.1.6.2.14.I. Viyana Kuşatması

Akşit “Birinci Viyana Kuşatması”, Oktay “Osmanlı-Avusturya İlişkilerinin Başlaması ve Birinci Viyana Kuşatması (1529)” ve Öztuna “Birinci Viyana Kuşatması” başlıkları ile vermişlerdir. Viyana Kuşatması genel olarak başarısızlık nedenleri ekseninde anlatılmıştır. Akşit (1970, s.51; 1975, s.51; 1979, s.51) “Viyana çok iyi tahkim edilmişti. Osmanlı ordusu ise, kuşatma savaşı için hazırlıklı değildi; kaleleri düşürecek olan toplar getirilmemişti. Yapılan on bir hücum sonuç vermedi. Soğuk şiddetli olduğu için kuşatmaya devam etmeye imkân kalmadı.” ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.92; 1975, s.92; 1979, s.92) “Viyana çok iyi tahkim edilmişti. Osmanlı ordusu ise kuşatma savaşı için hazırlanmamıştı. Aynı zamanda mevsim de ilerlemişti. Buna rağmen Viyana’ya şiddetli yürüyüşler yapıldı. Fakat bir sonuç elde edilemedi. Kışın yaklaşması üzerine geri dönüldü.” ifadelerine yer vermiştir.

...Kanuni, 1529’da Almanya (I. Viyana, Gazây-ı Bec) seferine çıktı. 16 ekime kadar 19 gün Viyana’yı, Almanya İmparatorluğu’nun taht şehrinin kuşattı, fakat düşüremedi. Bu sefer sırasında Osmanlı tarihinin en büyük akın hareketi yapıldı. Bütün Avusturya ve Güney Almanya, Türk akıncıları tarafından çığnendi. Charles- Quint, meydan muharebesi kabul etmedi(Öztuna,1976, s. 89; 1977, s.69).

Öztuna ise, I. Viyana kuşatmasını bir başarısızlık olarak değerlendirmedikten başarısızlığın nedenleri üzerinde de durmamıştır. Aksine bu kuşatmadaki başarısızlığı, bütün Avusturya ve Güney Almanya’nın Osmanlı Tarihi’nin en büyük akın hareketi ile Türk akıncıları tarafından çığnendiği ifadelerinde bir zafer havasına dönüştürmüştür.

4.1.6.2.15.Preveze Deniz Savaşı

Barbaros Hayrettin Paşa'nın şahsı ile bütünleşen Preveze Deniz Savaşı'nı Akşit "Venedikliler ve Müttefiklerle savaş (Preveze Zaferi)", Oktay "Preveze Deniz Savaşı (28 Eylül 1938)" ve Öztuna "Preveze Deniz Zaferi" başlıkları ile vermişlerdir.

Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı ve Haçlı donanmalarının asker ve askeri malzeme sayılarında herhangi birliktelik sağlayamayan yazarlardan Akşit (1970, s.54; 1975, s.54; 1979, s.54) "Türk donanmasında 120 gemi, 8 bin cenkçi asker ve 166 tane uzun menzilli top vardı. Andrea Dorya komutasındaki müttefik donanmasında ise, 300 gemi, 60 bin asker ve 2500 top bulunuyordu." ifadelerine yer verirken Oktay (1970, s.97-98; 1975, s.97-98; 1979, s.97-98) "Haçlı donanması 302'si savaş ve 300 tanesi de yardımcı gemi olmak üzere 602 parça idi. Barbaros'un donanması ise 122 parçadan ibaretti." ifadelerine yer vermiştir. Öztuna (1976, s.106) "En az 120.000 insanın deniz üzerinde karşı karşıya geldiği bu çok büyük açık deniz vuruşmasında" ifadelerini kullanarak sadece savaşa katılan insan sayılarını vermekle yetinirken bir yıl sonraki yeni baskısı yapılan tarih ders kitabında yaptığı eklemelerle Öztuna(1977, s.85) "Karşı karşıya gelen insan (120.000 kişi) ve gemi (600 küsür Hıristiyan, 122 Türk teknesi) sayısı bakımından böyle olduğu gibi, çok büyük bir stratejik çekişme olması bakımından da böyledir." ifadelerine yer vermiştir.

Akşit (1970, s.54; 1975, s.54; 1979, s.54) "Büyük müttefik donanması, Barbaros'un manevrası karşısında perişan bir hale düştü. Savaş Osmanlıların başarısıyla sonuçlandı. Müttefik donanması komutanı kaçtı. Hiç bir Türk gemisi batmadı." ifadelerine yer verirken Oktay'da aynı ifadelere yer vermiştir.

...Türk gemicilerinin ustalıklı manevraları ve şiddetli top atışları karşısında düşman donanması bir şey yapamadı. Andrea Dorya komutayı kaybetti. Haçlılar Barbaros leventlerinin şiddetli saldırıları karşısında pek çok zayıf vererek 28 Eylül günü geri çekilmek zorunda kaldılar. Preveze deniz zaferi Barbaros'un Akdeniz'de yenilmez bir kuvvet olduğunu gösterdi (Oktay1970, s.98; 1975, s.98; 1979, s.98).

Öztuna(1976, s.106) "Barbaros, tamamen istisnai dehâda taktik manevralarla, birleşik Avrupa donanmasını perişan etti." ifadelerine yer verirken, kitabının bir yıl sonraki baskısında Barbaros Hayrettin Paşa'nın savaşı yönetmedeki ustalığını daha geniş vermiştir.

...Yeni bir taktikle düşman armadasını karşılayan Barbaros, yürük gemileri, uzun menzilli deniz topları, sürprizli manevraları, filolarını çok cür'etli olduğu kadar çok akıllı şekilde kullanması sebepleriyle, Hıristiyan armadayı bozdu. Pek çok düşman gemisi battı. İsabet almamış gemisi kalmamış gibi olan Andrea Doria, karanlık basınca, bütün donanmasının fenerlerini söndürmesi emrini vererek ric'at etti. Bu büyük zafer, Türk donanmasının hayret edilecek kadar az kaybı olması bakımından da dikkate değer(Öztuna, 1977, s. 87).

Oktay, Preveze Deniz Savaşı ile ilgili olarak Katip Çelebi'nin Tuhfet-ül-Kibar fi Esfar-il-bihar adlı eserinden bir görsele yer vermiştir.

4.1.6.3.Kurumlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun somutlaştığı yerler olan kurumlar bahsinde saray, divan, ordu ve eğitim(medrese) yazarların anlatımında ortak konular olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda yazarların sunumlarında farklılıklar veya benzerlikler araştırılmıştır.

4.1.6.3.1.Saray

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olan saray hakkında Akşit ve Oktay herhangi bir ayrı başlık oluşturmamakla beraber konu içlerinde satır aralarında Topkapı Sarayı ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Bu konuda Oktay(1970, 26; 1975, s.26; 1979, s.26) “Padişahlar İstanbul’da Fatih tarafından yaptırılmasına başlanan **Topkapı Sarayında** otururlardı. Bu saray aynı zamanda devlet yönetiminin merkeziydi. Divan burada **Kubbealtı** denilen yerde toplanırdı.” ifadelerine yer verirken, Akşit(1970, s.25; 1975, s.25; 1979, s.25) “Divan savaş olmadığı zamanlarda Topkapı sarayında Kubbealtı denilen yerde toplanırdı.” ifadelerine yer vermiştir. Bu dönem yazarlarından Öztuna, Akşit ve Oktay’a kıyasla, Osmanlı imparatorluğu’ nun en uzun süreli yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı hakkında “Saray” ana başlığının alt başlığı olarak “Topkapı Sarayı” kısmında daha detaylı bilgiler vermiştir.

...Padişahın oturduğu saraylara <<saray-ı hümayun>> denirdi. En ünlüleri Topkapısı Saray-ı Hümayunu bugünkü Topkapı Sarayı Müzesi’dir. 699.000 m2 (0,7 km2) bir arazi üzerinde kurulmuştur. 1640’larda içinde 40.000 kişi yaşıyordu. Batı’da olduğu gibi kitle halinde bir büyük yapı değildir. Eski Türkler’deki gibi pavyonlardan, köşklere müteşekkil, tabiate yakın, bahçeler içinde bir manzumedir(Öztuna, 1976, s.281; 1977, s.249).

Öztuna, Topkapı Sarayı ile ilgili olarak detaylı bilgiler vermeye devam ederek, Topkapı Sarayı’nı üç bölüme ayırarak vermiştir.

...Saray, 3 kısma ayrılır: Harem-i Hümayun, Enderun-u Hümayun Birun-u Hümayun. Harem, padişahın ailesi ve binlerce kadın hizmetkarla yaşadığı kısımdır. Enderun, sarayın iç teşkilatıdır. Tanzimat’tan sonra Mabeyn-i Hümayun denilen Birun’da, dış teşkilatı. En ilgiye değer kısım Enderun’dur. Zira burada bir saray üniversitesi vardır ki 4 asra yakın devam etmiş, imparatorluğun en büyük devlet ve ordu adamlarını, san’atkarlarını yetiştirmiştir. Yalnız musiki kısmı, günümüzün en büyük konservatuarları kadar büyük teşkilatlı bir yüksek musiki okulu idi(Öztuna, 1976, s.284; 1977, s.252).

Topkapı Sarayı’nın bölümleri içerisinde en önemli bölüm olarak Enderun’u gören Öztuna, Enderun’u “saray üniversitesi” olarak değerlendirmiştir. Enderun ile ilgili olarak sarayın diğer birimleri olan Birun ve Harem’ e oranla daha fazla önem verdiği görülmektedir.

...Mekteb-i Enderun’da, bir çeşit askeri terbiye içinde yetiştirilen ve ekserisi Topkapı Sarayı dışındaki orta dereceli saray okullarından gelen gençlere, subay rütbeleri ve yüksek maaş veriliyordu. Bunlar bir taraftan belirli saray ve padişah hizmetleri yaparlarken, bir taraftan her türlü spor ve atıcılık öğrenir, ince saray protokolüne sokulur ve ilim ve san’at tahsil ederlerdi. Arabca ve Farsca mecburi idi(Öztuna, 1976, s.284; 1977, s.252).

Enderun'a verdiği önemin bir diğer göstergesi ise kendisinin kaleme aldığı bir okuma parçasının başlığını "Osmanlı Saray Üniversitesi: Enderun" başlığı ile vermiş olmasıdır. İki sayfayı kapsayan bu okuma parçasında Enderun teşkilatı ile ilgili Birun ve Harem'e oranla oldukça detaylı bilgiler vermiştir. Öztuna(1976, s.284; 1977, s.252)"Enderun, benzeri olmayan bir yüksek tahsil müessesesiydi. Teşkilat bakımından orijinaldi. Müessesenin maksadı, yüksek devlet adamı ve kumandan yetiştirmektir...Küçük ve Büyük Odalar'da, yani Enderun Üniversitesinin ilk tahsil basamaklarında XVI. asır sonlarına kadar kadro, 160 öğrenciden ibaretti." ifadelerine yer verirken, bu dönemin bir diğer yazarı olan Oktay (1970, s.256; 1975, s.256; 1979, s.256) lise ikinci sınıf tarih ders kitabında "Kuruluş Devrinde devlet adamları daha çok medreselerden yetişenler arasından seçilirdi. Daha sonraki devirlerde bu gibi devlet memurluklarının yetiştirilmesi için sarayda Enderun denilen özel bir okul açıldı." ifadelerine yer vermekle yetinirken, lise üçüncü sınıf tarih ders kitabında daha detaylı bilgilere yer vermiştir.

...Osmanlı devletinin önemli bir öğretim kurumu da sarayda bulunan **Enderun Mektebi** idi. Bu, devlet memuru yetiştirmek için kurulmuştu. Enderun'a devşirme çocukların en zeki ve en yakışıklı olanları alınırdı. Bunlar Enderun'da çok sıkı bir eğitim ve öğretim gördükten sonra önce saray hizmetlerinde çalışırlar, sonra sancak beyi olarak taşraya giderlerdi. Bu memuriyetlerde ilerleyerek Divan üyeliğine ve sadrazamlığa kadar yükselirlerdi(Mahmut Paşa gibi)(Oktay, 1970, s.38; 1975, s.38; 1979, s.38)

Topkapı Sarayı'nın bir diğer bölümü olan Birun ile ilgili olarak Enderun'a oranla kısa bilgiler veren Öztuna, daha çok bu bölümde yer alan görevlilere yer vermiştir.

...Birun kısmındaki en mühim görevli ise, daha çok protokol işlerinin en büyük amiri olan Çavuşbaşı idi ki, Tanzimat'tan sonra <<mabeyn-i hümayun müşiri>> denmiştir; Avrupa saraylarındaki marechal de la Cour'un karşılığıdır. Çavuş, kapıcıbaşı, müteferrika denen padişah yâver ve emir subayları (ki sayıları yüzlerce idi), Birun'da görevli idiler. Bu kısımda bulunan en ünlü yapı ise, klasik devirde <<Divan-ı Hümayun>> denen bakanlar kurulunun toplandığı Kubbealtı'dır(Öztuna, 1976, s.284-286; 1977, s.252-253)

Topkapı Sarayı'nın bölümlerinden Enderun ve Birun'dan ayrı başlıklar altında söz eden Öztuna, diğer bir bölüm olan Harem'den ayrı bir başlık olarak söz etmemiştir. Harem ile ilgili doğrudan bilgi vermek yerine Öztuna (1976, s.280; 1977, s.248) kendisinin kaleme aldığı "Osmanlı Sarayında Kadın" adlı bir okuma parçasında sarayda kadınların konumuna yer verdikten sonra "Harem'in her türlü işinden sorumlu olan en yüksek cariyeye <başhazinedar>> denirdi." ifadelerinde harem kelimesini kullanmıştır.

Topkapı Sarayı ile ilgili olarak Akşit 1 görsele, Oktay 3 görsele, Öztuna, 8 görsele yer vermiştir.

4.1.6.3.2.Divan

Akşit(1970, s.208; 1975, s.208; 1979, s.208) lise ikinci sınıf tarih ders kitabında kullandığı, “Divan, memleket işlerinin görüldüğü, şikayetlerin dinlendiği en yüksek devlet kurumu idi (bugünkü şekliyle Bakanlar Kurulu)...Sabah namazından hemen sonra toplanan divanda devlete ve halka ait askerlik, maliye, yönetim ve hukuk işleri görüşülür, kararlar alınır.” ifadelerine lise üçüncü sınıf tarih ders kitabında da yer vermiştir.

...Osmanlı Devleti, Divan denilen bir kurul tarafından yönetilirdi. Divanda siyaset, ekonomi, askerlik, adalet ve maliyeye ait işlerle şikayet ve davalar görülür; ilgililer tarafından incelendikten sonra bir karar bağlanırdı...Divan, hangi din ve milletten olursa olsun, hangi sınıf ve tabakadan bulunursa bulunsun herkese açıktı. Divan bugünkü anlamda Bakanlar Kurulu, Yargıtay ve Danıştaydı(Akşit,1970, s.24; 1975, s.24; 1979, s.24).

Akşit ile aynı düşünceleri paylaşan Oktay (1970, s.247; 1975, s.247; 1979, s.247) ise “Divan, devlet işlerinin görüşüldüğü ve karara bağlandığı bir kuruldu. Bu bizim şimdiki B.M.M. ile Bakanlar Kurulunun hak ve yetkilerine sahipti. Barışa ve savaşa karar vermek, devlet memurlarını atamak, büyük davalara bakmak Divanın yetkilerindendi.” ifadelerine yer vermiştir. Lise ikinci sınıf tarih ders kitabındaki divan ile ilgili bu ifadelerine lise üçüncü sınıf tarih ders kitabında tekrar yer veren Oktay(1970, s.26; 1975, s.26; 1979, s.26) “Osmanlı devletinin merkez örgütünde de en önemli ödev **Divan** tarafından görülürdü. Burada bütün devlet ve memleket işleri görüşülür ve karara bağlanırdı.” ifadelerine yer vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olan saray konusunda Akşit ve Oktay'a göre daha detaylı bilgiler veren Öztuna, “Hükümet” ana başlığının altında “Divan- ı Hümayun (Bakanlar Kurulu)” adı ile açtığı başlıkta Divan teşkilatı ile ilgili de detaylı bilgilere yer vermiştir.

...Osmanlı imparatorluk hükümetine <<Divan-ı Hümayun>>, sonradan <<Bâb-ı Âli>> denmiştir. Başkanı sadrazamdır ve üyeleri belirlidir...Divan-ı Hümayun kararlarının temyizi, değiştirilmesi mümkün değildi, mutlak kararlardı. Bugünkü hükümetlerin çok üzerinde salahiyetlerle teçhiz edilmişti...Divan-ı Hümayun'un yargı yetkisi vardı. Kararları temyiz edilemeyen ve oracıkta icra edilen en yüksek imparatorluk mahkemesi olarak da çalışabilirdi. Hükümet müzakereleri kapalı celse halinde olduğu halde, davaya açık celsede bakılır. Divan'a getirilmiş davaları, hukuk adamları olan Rumeli ve Anadolu kazaskerleri idare eder ve hukuk usullerini uygular; karar, hükümet kararları gibi ekseriyetin rey-i ile alınır(Öztuna, 1976, s.301-303; 1977, s.268-270).

Akşit, Oktay ve Öztuna Divan'ın konumu hakkında aynı kanaatleri paylaşmaktadırlar. Hatta işlevini günümüze uyarlarken de aynı yaklaşımı sergilemişlerdir.

Divan ile ilgili olarak Akşit 1 görsele yer verirken, Oktay'da 1 görsele yer vermiştir.

4.1.6.3.3.Ordu

Bu dönem yazarlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve uygarlığı bahsinde en çok askeri teşkilatı ile ilgili bilgiler verdikleri görülmektedir. Öztuna yine aynı şekilde Akşit ve Oktay'a oranla daha fazla yer vermiştir.

...Osmanlı Devletinin kuruluşu sırasında ordu devamlı bir ilerleme halindedir. Osman zamanında atlı olan aşiret kuvvetleri vardı. Bunların belirli kıyafetleri ve düzenli donatımları yoktu. Fakat mükemmel binici idiler. Çok zaman ömürleri at üzerinde geçirdi. Önlerine gelen her engeli aşabilirlerdi. Yalnız müstahkem kalelerin fethinde işe yaramıyorlardı. Bursa ve İznik'in alınması bu yüzden mümkün olamamıştır(Akşit, 1970, s.210; 1975, s.210; 1979, s.210).

Kuruluş dönemindeki Osmanlı ordusuna Oktay, Akşit'ten biraz daha farklı bir boyutta yer vermiştir.

...Kuruluş dönemi Osmanlı ordusu ile ilgili olarak "Osmanlıların ilk ordusu bir **Boy** ordusuydu. Bir savaş olduğu zaman Uçta toplanmış bulunan **Gaziler**le boy halkından eli silah tutan herkes silahlanır ve savaşa giderdi. Bunlar devletten maaş ve ücret almazlardı. Buna karşılık savaşlarda elde edilen ganimet ve esirleri aralarında eşit olarak pay ederlerdi. Bu ilk Osmanlı ordusu bir **Gaziler** örgütü idi(Oktay,1970, s.250; 1975, s.250; 1979, s.250)

Akşit ve Oktay'a benzer ifadeler kullanan Öztuna, Osmanlı ordusunun kuruluş dönemindeki yapısına girmeden genel bir Türk ordusu çerçevesi çizmiştir. Ardından Osmanlı ordusu ile ilgili bilgileri Fatih Sultan Mehmet döneminden başlamak üzere vermeye başlamıştır.

...Büyük devletlerin kuruluşunun temelinde askeri başarı yatar. Büyük devletlerde askeri başarı şarttır. Askeri başarı göstermeden kurulmuş büyük devlet mevcut değildir. Türk ordusunda da gazâ ve zafer fikri, iman halinde olduğu için, millet, cihan devleti sahibi olabilmıştır. Türk ordusunu yenilmez kılan hususların ikincisi, büyük askeri disiplindir. Astın üste mutlak itaattir. Padişah fermanına körü körüne, mutlak şekilde, Tanrı'ya itaat eder gibi tabi olmaktır...Türk askerinin cengaverliği, vuruşkanlığı, tarih boyunca meşhurdur. Cengaverliği kahramanlık, disiplin ve devlet aşkı gibi üç büyük hasletle birleştirebildiği için muvaffak olmuştur...Pek çok teknik ve manevi sebepten dolayı, Türk ordusu, asırlar boyunca, üstün ve dünyanın birinci ordusu idi. 2.000 yılda teşekkül eden milli şuur, bu orduyu üstün kılıyordu. 2.000 yıl boyunca Türk, kendinden daha muharib bir ırkın olabileceğini değil kabul etmek, aklından geçirmemiştir. Zafere kanıksamıştır. Üstün dinin, cihan devletinin, en yüce ve ulu hükümdarın tab'ası olduğuna iman şeklinde inanmıştır(Öztuna, 1976, s.312-313; 1977, s.279-280).

Bu açıklamalarına paralel olarak kendisinin kaleme aldığı "Osmanlıların Yükseliş Çağında Türk Savaş Taktiği" adlı bir okuma parçasında da yine aynı şekilde Türk ordusunun gücünü göstermek amacıyla Osmanlı ordusunun üstünlüğünü, Avrupa ordusu ile kıyaslayarak veren Öztuna(1976, s.316; 1977, s.283) "Avrupalıların XVI. yüzyıl strateji kaideleri <<toplanmak, yavaş ve az yürümek, uygun yerde durup beklemek>>ti. Türklerin

strateji kaideleri ise, şimdiki kaidelere daha uygun olup <<çabuk toplanmak, mümkün olabilen hızla yürümek, düşmanı hemen yakalayıp yok etmek>>ten ibaretti.” ifadelerine yer vermiştir. Akşit ise, “Osmanlı Kuvvetlerinin Karakteri” başlığı ile verdiği Osmanlı ordusu hakkındaki bilgilerde Öztuna ile benzer ifadeler kullanmıştır.

...Türk'ün zaten mevcut olan cesaretine İslam dini ayrı bir kuvvet katmıştı. Hayatta kalmakla ölmek arasında önemli bir fark yoktu. Esas olan savaştı. Çünkü savaş insanları maddi ve manevi rahata kavuşturan tek yoldu. Osmanlı Türkleri ganimet ve çapul hırsıyla savaş yapmıyorlardı. Ganimet savaşın haklı olan sonucu idi. Osmanlı ordusunda düzensiz çeteler yoktu. Türk ordusu daima savaşa hazırды. Yorulmak bilmezdi. Hıristiyanların üç günde aldıkları yolu bir gecede alırdı. Sessiz ve hızlı hareket savaş gereklerinin en önemlilerinden biri olarak kabul edilirdi. Yüz Hıristiyanın on bin Osmanlıdan daha fazla gürültü yaptığını Batılı yazarlar bildirmektedirler...Türk askerlerinin cesareti her türlü takdirin üstünde idi. Yaşamak esas olmakla beraber, eğer ölmek alna yazılmışsa hiç de çekinilecek bir şey değildi. Şehit olmak bir asker için en yüksek merteye sayılırdı. Açlığa uzun süre dayandıkları gibi, yiyeceğin iyi olmasına da bakmazlardı. Komutanlarına tam bir itaat göstermekle beraber, komutanlar da itaate lâıyk, karakter ve cesaret sahibi kimselerdi(Akşit, 1970, s.30-31; 1975, s.30-31; 1979, s.30-31).

Oktay, Öztuna ve Akşit'in anlatımlarını yabancı yazarlara atıf yapmak suretiyle “Osmanlı Ordusunun Sefere Çıkması” başlığı ile kullandığı ifadelerde aynı kanaatlere yer vermiştir.

...Niğbolu savaşına katılmış olan Haham Jozef, Türk ordusunu şöyle anlatır: <<**Bayezit'in süvarileri ve ordusu ile savaş arabaları, yeni doğan bir hilâl gibi savaş düzeninde ilerliyorlardı**>>...Postel, bu ordunun dünyanın en ilahi düzenini gösterdiğini yazar. Osmanlı ordusu her zaman savaşa hazırды. Bütün örgüt savaş gereklerine göre kurulduğu için ordunun seferber olması alelâde bir görevden farklı bir şey değildi. Derhal hareket edilebilirdi. Asker yorulmak bilmezdi(Oktay, 1970, s. 213; 1975, s.213; 1979, s.213).

Osmanlı/Türk ordusu ile ilgili olarak Akşit 1 görsele yer verirken, Oktay 5 görsele yer vermiştir. Öztuna ise, 18 görsele yer vermiştir.

4.1.6.3.4.Eğitim

Akşit'in “Eğitim ve Öğretim”, Oktay'ın “Eğitim ve Öğretim” ve Öztuna'nın “Eğitim” başlığı ile verdiği konuda Osmanlı eğitim ve öğretim sistemi medreseler çerçevesinde sunulmuştur. Bu noktada Akşit ve Oktay medreselerin eğitim ve öğretim niteliğinin dışında kültür taşıyıcılığı ve İslam-Türk kültürünün yayılmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

...Kuruluş Devri medreseleri; Türk kültürünün fetihlerle büyüyen, Osmanlı devleti ülkesinde yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Medreselerden yetişenler fethedilen memleketlerde yeniden açılan medreselerde hocalık etmek suretiyle İslâm-Türk kültürünü yaydıkları gibi, yerli halkların Müslüman olmalarına, Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesinde de çok önemli bir rol oynamışlardır. Öte yandan gene Anadolu medreselerinden yetişen din adamları ve kendilerine **Fetih dervişleri** denilen çeşitli tarikat mensupları Rumeli'nin fethi sırasında ordu ile bir safta savaşarak askere cesaret vermişlerdir(Oktay, 1970, s.255; 1975, s.255; 1979, s.255)

Medreselerin, Türk ve İslam kültürünü taşıyıcılığı noktasında Oktay gibi detaylı bilgiler vermeden aynı kanaati paylaşan Akşit(1970, s.33; 1975, s.33; 1979, s.33) “Özellikle yeni

fethedilen ve halkın önemli kısmı Hıristiyan Rumeli’de bu medreselerin ve diğer kurumların Türk kültürünün hızla yayılıp genişlemesinde önemli hizmeti olmuştur” ifadelerine yer vermiştir.

Türkçü ve İslamcı olduğu yönüyle eleştirilmesine rağmen Öztuna’nın, Akşit ve Oktay gibi, Osmanlı dönemi medreselerinin yeni fethedilen yerlerde Türk kültürünün ve İslam dininin yayılmasında etkili bir görevi olduğuna yer vermemiş olmaması ayrıca dikkat çekicidir. Öztuna’nın, daha çok medreselerin eğitim ve öğretim işlevi ile ilgili bilgiler verdiği görülmektedir. Öztuna(1976, s.380; 1977, s.341) “Medrese, XI. asrın sonlarında Selçuklular’ın kurduğu ve geliştirdiği bir eğitim müessesesidir. XIX. asrın başlarına kadar Osmanlı Türkiyesi’nde de esas eğitim müessesesi olarak kalmıştır.” ifadelerine yer vermiştir. İlerleyen bölümlerde medreseler ile ilgili olarak Öztuna bir “Yüksek Öğretim” kurumu olarak medreselere yer vermiştir. Medreselerin işleyişi, tayin ve terfi usulleri ve öğrenci kabulleri hakkında bilgiler vermiştir(1976, s.382; 1977, s.343).

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinin, en önemli kurumlarından biri olarak değerlendirilen medreselerin XVII. yüzyıldan itibaren başlayan bozulmalara yer veren Akşit, özellikle vurguladığı beşik ulemalığı gibi olumsuz bir duruma rağmen Osmanlı medrese sisteminden yetişen bilgin ve ediplerin de varlığından söz etmektedir.

...XVII. yüzyılda medreselerde bozuldu. Eskiden pek çetin bir öğretim yapıldıktan sonra ulema sınıfına girilirdi. Halbuki bu devirde gereği kadar bilgiye önem verilmedi. Felsefe, tıp ve matematik gibi bilimler üzerinde yetkiyle ders okutabilecek müderrisler yok denilecek kadar azaldı. Kanunlara uyulmadığından bazı iltimaslı kimselere medrese öğrenimi yapılmadan ilmi paye verildi...Hatta daha da ileri gidilerek ulema çocuklarına doğar doğmaz müderrislik rütbesi verilmeye başlandı. Beşik ulemalığı gibi gülünç bir durum hasil oldu. Bu suretle bilgisiz ve körü körüne inanan bir ulema sınıfı meydana geldi. Fakat bu zamanda normal medrese öğrenimi yapan veya dışarıdan yetişen bilgin ve edipler de az değildir(Akşit, 1970, s.138; 1975, s.138; 1979, s.138).

XVII. yüzyılda eğitim ve öğretimdeki bozulmaları anlatan Oktay, Akşit ile aynı düşünceleri paylaşmış, ancak Avrupa’da yaşanan Rönesans’a atıf yaparak bir kıyaslamaya girmiştir.

...XVII. yüzyılda Avrupa’da bilim Rönesansı oldu. Osmanlı devletinde ise bilimde büyük bir gerileme görüldü. Medreseler bozuldu. Cehil ve taassup fazlaştı. Matematik, tıp ve felsefe derslerine önem verilmez oldu. Eskiden ulema yalnız medreseden yetişirdi. Bu yüzyılda siyasal birtakım entrikalar ve emellerle medrese ile hiçbir ilgisi olmayan kimselere de ilmi makamlar ve rütbelere verildi. İş başına geçen bu gibi ulema henüz medreseye bile başlamamış çocuklarına müderrislik makamları verdiler. Bu suretle XVII. yüzyılda Beşik uleması adıyla yeni bir ulema (!) sınıfı meydana geldi. Bu gibiler dünyalarını hoş geçirmek, para ve servet sahibi olmak için her türlü ikiyüzlülüğü ve sahteciliği yapmaktan çekinmediler. Bu yüzden memlekette bilim ve kültür adına hiç bir şey kalmadı ve yerini birtakım safsatalar ve skolastik düşünceler aldı(Oktay, 1970, s.148; 1975, s.148; 1979, s.148)

Medreselerin bozularak işlevlerini kaybetmeleri hususunda Akşit ve Oktay bu ifadelere yer verirken, bu dönemin bir diğer yazarı olan Öztuna(1976, 381; 1977, s.342) “Medreseyi bu beraber yaşadığı müesseseler değil, Batı usulünde açılan okullar itibardan düşürdü.” ifadeleri ile olaya başka bir boyut kazandırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun batılılaşma sürecini ifade XVIII. yüzyılda Avrupa tarzı eğitim ve öğretim kurumlarının kurulmasına bağlı olarak medreselere ilginin azaldığını belirtmiştir. Medreselerin bozulması hususunda da Akşit ve Oktay gibi aynı ifadeleri kullanmasa da bozulma olduğu noktasında Öztuna(1976, s.382; 1977, s.343) “Fakat medreselerin seviyesi XVI. asır sonunda bozuldu ve XVIII. asırda iyice düştü. 1908’den sonra esaslı ıslahat gördüyse de Cihan Harbi’nin felaketleri arasında bu gayretler boşa gitti.” ifadelerine yer vermekle yetinmiştir.

Öztuna, kitabının bir bölümünde medreselerin itibar kaybetmesinin nedeni olarak, batı usulünde eğitim ve öğretim veren kurumları sorumlu tutsa da, sonraki bölümde bozulmanın XVI. yüzyılın sonunda başladığını söyleyerek kendi içinde bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. Oysa ki, Öztuna’nın gözden kaçırdığı nokta, Osmanlı İmparatorluğu’nda, eğitim ve öğretim alanında XVI. Yüzyılın sonunda başlayan ve XVII. Yüzyılda artarak devam eden bozulma sonucunda, XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Avrupa tarzı eğitim ve öğretim kurumları kurulmuştur. Bu durum XIX. yüzyılda da artarak devam etmiştir(Hayta ve Ünal,2008; Lewis, 2000; Kodaman, 1991; Akyüz,2014).

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Türkiye’de 1970-1980 arası dönem sadece kısa süreli hükümetlerin kurulduğu, siyasi çekişmelerin yaşandığı bir dönem değil, toplumsal olayların da en yoğun olduğu dönemdir. Böyle bir ortamda yaşanan gerginlikler devletin tüm kurumlarına, hatta yaygın organlarına da yansımıştır.

Araştırma, her ne kadar siyasi iktidarın değişimi ile tarih ders kitaplarında “Osmanlı Algısı”nın tespiti için en yoğun iktidar değişimlerinin yaşandığı 1970-1980 arası dönem ile sınırlı olsa da, araştırmamızın bazı bölümlerinde bu dönem 1950-1995 arası dönem şeklinde genişleyebilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında temel neden araştırmaya konu olan tarih ders kitaplarının cumhuriyet döneminde kesintisiz olarak en uzun süre öğrenimde olan tarih ders kitapları olmalarıdır.

1951-1952 öğretim yılında DP döneminde öğrenime alınan Emin Oktay ve Niyazi Akşit tarafından yazılan “Osmanlı Tarihi” konularını içeren tarih ders kitapları, 27 Mayıs 1960’ta bir askeri darbe ile TSK’nin yönetime el koymasına, 12 Mart 1971’de TSK’nin mevcut hükümete muhtıra vermesine ve son olarak 12 Eylül 1980’de TSK’nin tekrar yönetime el koymasına rağmen, ortaöğretim kurumlarında (lise) okutulmaya devam edilmiştir. 1967’de Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitapları, tek kitap olarak 1976-1977 öğretim yılına kadar öğrenimde kalmıştır.

1975’te iktidara gelen MC Hükümeti, Milli Eğitimi yeniden yapılandırma anlayışı ile yeni ders kitapları yazdırmıştır. Ancak bu kitaplar o dönemde bir önceki dönemle kıyaslanarak çok ciddi eleştirilere maruz kalmış ve günümüzde de kalmaktadır. Bunun nedeni ise “Soğuk Savaş Dönemi”nin Türkiye’deki yansıması olan siyasi ortamda oluşan algı paralelinde; “sol” düşüncüyü temsil eden, Atatürkçü düşünceye sahip, ilerici CHP’nin karşısında yer alan, “sağ” düşüncüyü temsil eden milliyetçi, İslamcı ve liberal anlayışa sahip AP-MSP-MHP-CGP ittifakı ile kurulan MC hükümetlerine duyulan tepkidir. Bu

kapsamda araştırmanın öznesini de 1970-1980 arası dönemin siyasi iktidarlarından biri olan MC Hükümetleri ve Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabı oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın Tebliğler Dergisi'ne göre 1970-1980 arası dönemde öğrenimde olan ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki, "Osmanlı Algısı" nı tespit etme amacı taşıyan araştırma, problem cümlesine ve alt problemlerine uygun sonuçlar vermiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar alt problemler temelinde aşağıda sunulmuştur.

Birinci alt problem olan "Osmanlı Tarihi"ne ait sayfa sayılarının dağılımının tespitinde ortak konular olan "Osmanlı Tarihi" ve "Avrupa Tarihi" konuları üzerinden karşılaştırmaya gidilmiştir. Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabında, Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitaplarına oranla, "Osmanlı Tarihi"ne ait konulara daha fazla sayfa ayrılırken, "Avrupa Tarihi"ne ait konulara daha az sayfa ayrıldığı görülmektedir.

Araştırmada, Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitaplarında "Osmanlı Tarihi"ne %50'nin üzerinde yer verilirken, Öztuna'da "Osmanlı Tarihi"ne %80'nin üzerinde yer verilmiştir. Bu durum sayfa dağılımı noktasında dönemin siyasi ortamına bağlı olarak, MC Hükümetlerinin iktidarda bulunmasından dolayı, tarih ders kitaplarında "Osmanlı Tarihi"ne ağırlık verilirken, "Avrupa Tarihi"nin ise geri plana alındığını göstermektedir. Bu kapsamda siyasi iktidarın belirleyiciliği öne çıkmaktadır.

İkinci alt problem olan harita ve resimlerin yer aldığı görsel materyaller, birinci alt problemde olduğu gibi "Osmanlı Tarihi" ve "Avrupa Tarihi" konuları üzerinden karşılaştırılmıştır. Haritaların dağılımında Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabında, Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitaplarına oranla "Osmanlı Tarihi"ne yönelik daha fazla haritaya yer verildiği görülmektedir. Araştırmada, Akşit ve Oktay tarafından yazılan tarih ders kitaplarında, "Osmanlı Tarihi"ne ait konularda kullanılan haritalar %50'lik kısmı oluştururken, Öztuna'da bu oran %90'nin üzerine çıkmaktadır. Resimler noktasında da "Osmanlı Tarihi"ne yönelik Öztuna'nın kullandığı resimler Akşit ve Oktay'a oranla daha fazla yer tutmaktadır. Akşit ve Oktay'da yaklaşık %50'lik bir orana sahip iken, Öztuna'da bu oran %80'nin üzerine çıkabilmektedir. Böylelikle birinci alt problemde elde edilen sonuç gibi ikinci alt problemi ifade eden harita ve resimleri kapsayan görsel materyaller noktasında da siyasi iktidarın belirleyici olduğu görülmektedir.

Üçüncü alt problemde bibliyografyaların karşılaştırılmasında yazarların genel olarak temel kaynakları kullandıkları görülmektedir. Daha önemlisi Öztuna'nın karşıtı olarak sunulan Akşit ve Oktay, Öztuna'nın eserlerini kaynak olarak göstermişlerdir.

Dördüncü alt problem araştırmanın ana noktasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak “önemli şahsiyetler” için kullanılan ifadelerdeki benzerlikler veya farklılıklar söz konusu edilerek, bu dönem yazarları tarafından oluşturulmaya çalışılan “Osmanlı Algısı” ortaya çıkarılmıştır. Birinci ve ikinci alt problemlerde aynı tavrı sergileyen Akşit ve Oktay’ın, “Osmanlı Tarihi”nde yer alan önemli şahsiyetlere yönelik sözel ifadelerde aynı üslubu kullanarak benzer şekilde sunumlar gerçekleştirmişlerdir. Öztuna ise, bu iki yazardan sonra gelen bir yazar olmasına ve dönemin siyasi anlayışını –M.C. Hükümeti- temsil eden bir kişilik olarak değerlendirilmesine rağmen birçok konuda Akşit ve Oktay ile aynı görüşü paylaşmıştır. Özellikle padişahlara yönelik ifadelerde Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş, yükselme ve duraklama dönemlerinde aynı yaklaşımı sergiledikleri görülmektedir.

Padişahlara yönelik oluşturulan algıdaki değişim, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi olan XIX. ve XX. yüzyılda ortaya çıkmaktadır. Öztuna’nın, Akşit ve Oktay’dan ayrıldığı nokta, Osmanlı İmparatorluğu’nun XIX. yüzyılının ikinci yarısında padişah Abdülaziz dönemi ile başlamakta ve II. Abdülhamit dönemi ile de artarak devam etmektedir. Aynı şekilde Akşit ve Oktay, XIX. yüzyılın önemli gelişmelerinden biri olan meşruti yönetime geçiş sürecinde sadrazam Mithat Paşa önderliğindeki Yeni Osmanlılar’ın, padişah Abdülaziz’i tahttan indirmelerini Osmanlı/Türk modernleşmesi ve demokratikleşmesi için olumlu bir gelişme olarak sunarken; Öztuna, bu gelişmeyi tahttan indirilen her padişah için yaptığı gibi, bir olumsuzluk olarak sunmuştur.

Öztuna, sadece tarih ders kitaplarında değil, yazmış olduğu diğer eserlerde de padişahları ön plana çıkarmaktadır. Öztuna’nın gerek ders kitapları, gerekse yazdığı diğer kitaplardan anlaşıldığı üzere “Osmanlı Tarihi” söz konusu olduğunda Osmanlı İmparatorluğu ile Osmanlı padişahlarını birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yine aynı şekilde Abdülaziz’in ölümü konusunda da Öztuna, Akşit ve Oktay’ın aksine bir intihardan ziyade Sultan Abdülaziz’in ölümünün şüphelerle dolu olduğunu ve öldürülmüş olabileceği yönünde bir yaklaşım sergilemiştir. Sultan Abdülaziz’in ölümünden de dolayı olarak Mithat Paşa’yı sorumlu tutmuştur. “Osmanlı Tarihi” konularında Abdülaziz ile başlayan bu sunum farklılıkları, II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi hususunda da kendini göstermektedir. Akşit ve Oktay için II. Abdülhamit dönemi baskı ve şiddetin egemen olduğu, demokrasi ve özgürlük girişimlerinin cezalandırıldığı bir dönemdir. Yazarlar II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesini, Osmanlı İmparatorluğu’nda demokratikleşmenin önünü açan bir anlayışla vermişlerdir. Öztuna ise bu konuda da çok farklı bir yaklaşımla, II. Abdülhamit’i savunur konumdadır. Uyguladığı baskıcı yönetimi onaylamasa da o

dönem için gerekli olduğu yönünde görüşler öne sürmüştür. Akşit ve Oktay'ın aksine II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile demokrasi ortamı değil, sadece kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu durum dağılma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışını daha da hızlandırmıştır.

Önemli şahsiyetler konusunda bir diğer başlık olan sadrazamlar konusunda genel olarak aynı kanaatleri paylaşan Akşit, Oktay ve Öztuna'nın Sokullu Mehmet Paşa ve Mithat Paşa hakkında farklı kanaatler paylaştıkları görülmektedir. Akşit ve Oktay'a göre Sokullu Mehmet Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra imparatorluğun güç ve kuvvetini sürdüren hatta imparatorluğu daha da ileriye götüren değerli bir kişiliktir. Oysa Öztuna, Sokullu Mehmet Paşa için olumsuz bir tavır sergileyerek "diktatör" nitelendirmesinde bulunacaktır. Bunun ana sebebi, daha önce de ifade edildiği üzere, Öztuna'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nu padişahların şahsiyeti ile ilişkilendirmiş olmasıdır. Sokullu Mehmet Paşa'nın, II. Selim ve III. Murat döneminin sadrazamı olmasına rağmen, padişahlardan daha fazla ön planda olması ve padişahlara atfedilen yönetimden uzak durdukları yönündeki olumsuz ifadeleri ise, Öztuna kabul etmemektedir.

Sunum farklılığı bulunan bir diğer sadrazam Mithat Paşa'dır. Burada da yine II. Abdülhamit eksenli bir tartışma yaşanmaktadır. Akşit ve Oktay için Mithat Paşa ve önderliğini yaptığı Yeni Osmanlılar bir demokrasi bir özgürlük havarisidir. Türk modernleşmesinin, batılılaşmasının önünü açmış kişilerdir. Ancak Öztuna, Sokullu Mehmet Paşa için kullandığı diktatör nitelemesini bu sefer "meşrutiyet diktatörlüğü" nitelemesi ile Mithat Paşa'nın kurduğu idare için kullanmıştır. Öztuna'ya göre, Mithat Paşa ve Yeni Osmanlılar ve sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri II. Abdülhamit'i anlayamamışlardır. Yine Öztuna'ya göre II. Abdülhamit'e karşı olanlar onu ancak öldükten sonra anlayabilmişlerdir.

"Fetihler ve Savaşlar" bahsinde yazarlar arasında genel olarak benzer bir yazım görülmektedir. Yazarlar arasında yaşanan farklılıklar savaş veya fetihlerde taraflar arasındaki asker ve kullanılan askeri malzemelerin sayıları hususundadır. Her yazar farklı sayılar vermektedir. Ancak bu dönem yazarları da klasik tarih ders kitabı yazımında olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemi savaşlarında düşman olarak nitelendirilen karşı tarafı sayı olarak her açıdan üstün konumda sunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusu ise az sayıda asker ve malzeme ile başarı sağlamıştır. Yükselme dönemine gelindiğinde artık imparatorluk olmanın verdiği bir güç ile Osmanlı ordusunun gücünden, çok ciddi sayılarla söz edilmektedir. Bu dönem yazarları içerisinde özellikle en

iddialı nitelemeleri kendine has üslubu ile literatür yaratma yeteneğini sergileyen Öztuna'nın, Osmanlı ordusu için kullandığı “dünyanın en çetin harb makinesi” ifadesi, o dönem anlayışını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum yazarların savaşlar ile ilgili kullandıkları başlıklara da yansımıştır. Akşit ve Oktay, savaş içerikli konu anlatımlarının başlıklarında Osmanlı İmparatorluğu'nun kazandığı veya kaybettiği savaşlar için genel olarak “savaş” ifadesini kullanırlarken, Öztuna eğer savaş Osmanlı İmparatorluğu'nun başarısı ile sonuçlanmışsa “zafer”, Osmanlı İmparatorluğu'nun başarısızlığı ile sonuçlanmışsa “bozgun” ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. Bütün bu nitelemelerin yanında daha önemlisi tarih ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan “Türk Devleti” ve “Türkiye İmparatorluğu” ifadeleridir. Bu durum Osmanlı ordusu için “Türk ordusu” şeklinde görülmektedir.

“Kurumlar” kısmında saray yapılanmasında en detaylı bilgileri padişahın ailesi ile beraber yaşadığı yer olması sebebiyle, Öztuna'nın verdiği görülmektedir. Akşit ve Oktay ise çok kısa bilgiler vermekle yetinmişlerdir. Özellikle Enderun noktasında, yazarlar devlet adamı yetiştirmedeki önemini vurgularken, Akşit ve Oktay'ın Enderun'u “mektep”, Öztuna'nın ise Enderun'u “üniversite” olarak nitelendirdiği görülmektedir.

İmparatorluğun üst düzey yöneticilerinin yer aldığı ve bütün konuların görüşüldüğü “Divan” ile ilgili olarak bu dönem yazarlarının görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Bir diğer kurum olan “ordu” ile ilgili olarak yazarların birbirlerine benzer ifadelerle yer verdikleri görülmektedir. Ordu ile ilgili bilgiler hususunda en yoğun ve en detaylı bilgi veren yine Öztuna'dır. Ancak Osmanlı ordusu hakkında yazarlar arasında görüş ayrılığı yoktur. İmparatorluğun eğitim ve öğretim anlayışı hususunda da Akşit ve Oktay'ın daha detaylı ve eleştirel bir üslup kullandıkları görülmektedir. Özellikle “Beşik ulemalığı” hususunda Akşit'te “gülünç” ifadesi ile, Oktay'da ise bir ünlem “(!)” kullanmak suretiyle alaycı bir üslup sergilenmiştir. Öztuna ise “Beşik ulemalığı” bahsine hiç girmeden sadece medreselerde bir bozulma olduğunu söylemekle yetinmiştir.

Araştırmanın problem ve alt problemlerine verilen cevaplar çerçevesinde tarih ders kitabı literatüründe Oktay ve Akşit'in karşı tezi olarak sunulan Öztuna'nın “Osmanlı Tarihi”ne bakışlarında, birçok başlıkta aynı kanaatlere sahip oldukları görülmektedir. Bu durum aslında Akşit, Oktay ve Öztuna'nın aynı kaynaklara başvurmaları, özellikle de Akşit ve Oktay'ın tarih ders kitaplarında, Öztuna'yı kaynak olarak göstermeleri ile açıklanabilir.

Bu dönem yazarları özellikle Türklük hususunda birbirlerine yakın, hatta aynı ifadeleri kullanabilmişlerdir. “Osmanlı Tarihi” ve “Avrupa Tarihi” konularını eş zamanlı olarak

vermeye çalışan Akşit ve Oktay, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklüğüne vurgu yaparken, İslami kimliğini de vurgulamışlardır. Hatta Oktay'ın kullandığı “İslam –Türk kültürü” ifadesi oldukça önemlidir. Öztuna ise Oktay ve Akşit gibi “Avrupa Tarihi”ne yönelik bir ilgi göstermek yerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun “cihan devleti” oluşunu “bir dönem dünyaya hâkim” oluşunu vermeye çalışırken, ısrarla Avrupa devletlerine karşı bir üstünlük psikolojisi yaratmaya çalışmaktadır. Buradan hareketle de bugün ile kıyaslamalar yapmıştır. Öztuna böylece geçmişi bugüne taşıyarak geleceği inşa eden bir yaklaşım sergilemiştir.

Araştırma göstermiştir ki; Cumhuriyet dönemi tarih ders kitapları ile ilgili olarak oluşturulan literatür kapsamında sadece sayfa sayıları, kullanılan harita ve resimlerin sayılarından hareketle “Türk Tarih Tezi”, “Hümanist Anlayış” veya “Türk-İslam Sentezi” etkisinde yazıldıkları gibi keskin ayrımların “Osmanlı Tarihi”ne yönelik algıda yeterli olmadığı görülmektedir. Sözel ifadelerdeki üslup ve sunumun incelenmesi sonucunda 1970-1980 arası dönemde birbirinin karşıtı olarak sunulan tarih ders kitaplarında yer alan “Osmanlı Tarihi” ile ilgili konuların birbiri ile benzerlikler taşıdığı görülmektedir.

Genel olarak M.C. Hükümetlerinin kitapları olarak eleştirilen Kafesoğlu, Deliorman ve Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitapları ırkçı, Türkçü, İslamcı, mevcut dili yozlaştırıcı oldukları gerekçesi ile eleştirilmişlerdir. Oysa ki, bu yazarların karşıtı olarak sunulan Akşit ve Oktay da ders kitaplarında özellikle “Osmanlı Tarihi”ne yönelik anlatımda ve yorumda aynı üslubu kullanmaktadır.

Öztuna tarafından yazılan tarih ders kitabı özelinde, diğer ders kitaplarına yönelik eleştiriler bu ders kitaplarının yazımında siyasi iktidarın belirleyici olduğu yönündedir. Yaşanan siyasi bunalımlar ve keskin kamplaşmalar, MC Hükümetinin tüm uygulamalarına koşulsuz tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Ancak burada gözden kaçan nokta, bu ders kitaplarını siyasi olarak değerlendirip, eleştirenlerin, nasıl bir ders kitabı yazılması gerektiği noktasında kendi siyasi düşüncelerine uygun bir tarih ders kitabı yazımı arzuladıklarıdır. Dolayısı ile ders kitapları tekrar siyasi bir boyut kazanmaktadır. Oysa ki, bu ders kitapları TC MEB Müfredatına göre hazırlanmakta, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından denetlenmekte ve uygun olanlar TC MEB Tebliğler Dergisi aracılığıyla ve basın yayın yolu ile duyurulmaktadır. Bu bağlamda günümüzde de devam eden, özellikle tarih ders kitaplarının bir ideolojik mücadele alanı olduğu tartışması, siyasi iktidar her el değiştirdiğinde; muhalefet iktidar, iktidar muhalefet olduğunda, tekrar gündeme gelmeye devam edecektir.

KAYNAKLAR

Ahmad, F. ve B. T.(1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Bilgi Yayınevi. Ankara.

Akça, N.(2007). *Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikalarının Tarih Ders Kitaplarına Yansıması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Akşit, N. (1992). *Tarih Lise III*. Remzi Kitabevi

Akşit, N. (1979). *Tarih III*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1975). *Tarih III*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1970). *Tarih III*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1988). *Tarih II*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1979). *Tarih II*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1975). *Tarih II*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1970). *Tarih II*. Remzi Kitabevi.

Akşit, N.(1951). *Tarih Lise III Yeni ve Yakın Çağlar*. Remzi Kitabevi.

Aktaş, M. C. (2015). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Ed.Mustafa Metin), *Nitel Veri Toplama Araçları*, s.337-37. Pegem Akademi.

Aktın, K.(2005). *1930-1950 Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Akyüz, Y.(2014). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2014*. Pegem Akademi. Ankara.

Alkan, S.(1977). *Kızılca Kıyamet*. Yeni Asya Yayınları. İstanbul.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E.(2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya. Sakarya Kitabevi.

Arcayürek, C.(1985). *Demokrasinin Sonbaharı 1977-1978*. Bilgi Yayınevi.

Arvasi, S.A.(2013). *Türk-İslam Ülküsü*. Bilgeoğuz Yayınları. Ankara.

Ata, B. (2014). *Marksist Siyaset ile Durkheimci Pedagoji Arasında Bir Türk Aydını: Sadrettin Celâl Antel ve Tarih Öğretimi*. Eğitim ve Bilim. C.39(2014). Sa.175 27-40.

_____ (2000). *Atatürk, Tarih Öğretimi ve Müzeler*. Türk Yurdu. (160). 85-90.

Avcı, S.(2009). *Türkiye ve Balkan Savaşlarına Katılan Balkan Ülkelerinin Tarih ders Kitaplarında Balkan Savaşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Aydın, İ.(1997). *Türkiye'de Ders Kitapları ve Tarih Ders Programı (Ön Rapor)*. Eğitim Sen Yayınları.

Balcı, A.(2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Pegem A Yayıncılık. Ankara.

Behram, N.(2007). *Darağacında Üç Fidan*. Everest Yayınları. İstanbul.

Bilgin, N.(2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.

Biljali, Ş.(2007). *Makedonya Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı imajı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Büyüköztürk, Ş.(2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Carr, E. H.(2008). *Tarih Nedir?* (Çev: M.G. Gürtürk). İletişim Yay. İstanbul.

Ceyhan, E. ve Yiğit, B.(2004). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Collingwood, R.G.(1996). *Tarih Tasarımı* (Çev: Kurtuluş Dinçer), Gündoğan Yay. Ankara.

Coupeaux, E.(1998). *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çavdar, T.(2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. İmge Yayınevi. Ankara.

Çepni, S.(2005). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, Üçyol Kültür Merkezi, Trabzon.

Darendelioğlu, İ.(1979). *Türkiye'de Komünist Hareketleri*. Toker Yayınları, İstanbul.

Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K.(2005). Eğitim ve Ders Kitapları. Ö. Demirel ve K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (s. 2-11). Ankara: Pegem A Yayınları.

Duman, T. ve Çakmak, T.(2011). Ders Kitabının Nitelikleri. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3. baskı, s. 18-32). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ersanlı, B.(2006). *İktidar ve Tarih*, İletişim Yayınları, 2. baskı, İstanbul.

Ertürk, B. E.(2008).“*Türkiye’de Ortaokul I. Sınıf (6. Sınıf) Düzeyinde Tarih Öğretimi ve İlgili Kitapların Kıyaslamalı Eleştirisi*”, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, ed. Salih Özbaran, 2. baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Feyizoğlu, T.(2004). *Deniz Bir İsyancının İzleri*. Ozan Yayıncılık. İstanbul.

Güler, A.(2004). *Türk Eğitim Politikalarının Tarihsel Süreci*. Yeryüzü Yayınevi. Ankara.

Günaltay, Ş.(2003). *Türk-İslam Tarihine Eleştirel Bir Yaklaşım: Maziden Atıya*. Ankara.

Güneş, F. (2002). *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Güngör, E.(1982).*Dünden, Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*. Mayaş Yayınları. Ankara.

Güvenç, B.(1998)“*Tarihi Perspektifte Kimlik Sorunu Özdeşimlerini Belirleyen Bazı Etkenler*”, Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu 2. Uluslararası Tarih Kongresi 8-10 Haziran 1995, 2. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Güvenç, B.(1996). *Türk Kimliği*. Remzi Kitabevi.

Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli İ., Turan, Ş.(1991). *Türk-İslam Sentezi*, Sarmal Yayınevi.

Hammer, J.(1991). *Osmanlı Tarihi*. Cilt 1-2. Çev. Mehmet Ata. MEB. İstanbul.

Hayta, N., Şahin, M. vd.(2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

Hayta, N., Ünal, U.(2008).*Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri*. Gazi Kitabevi.

Iggers, G.G.(2007). *Yirminci Yüzyılda Tarik Yazımı Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme*, 3. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İnal, K.(2004). *Eğitim ve İktidar*. Ütopya Yayınevi. Ankara.

İnalcık, H.(2010). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları(1302-1481)*. İsam Yayınları. Ankara.

_____ (2008). *Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kabapınar, Y.(1992). Bir ideolojik Mücadele Alanı Olarak Lise Tarih Kitapları II, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 107 (18), 284-287.

_____.(1992).Bir İdeolojik Mücadele Alanı Olarak Lise Tarih Kitapları III. *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, 108 (18), 359-364.

Kafesoğlu, İ.(2013). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken. İstanbul.

_____ (2013). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. Ötüken. İstanbul.

Kaplan, İ.(1999). *Türkiye 'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İletişim Yayınları.

Karasar, N.(1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara.

Kılıç, D. (2005). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ö. Demirel ve K. Kiroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (s. 37-53). Pegem A Yayınları. Ankara.

Kodaman, B.(1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Kongar, E.(1978). Ortaöğretimde Ders Kitapları Sorunu. *Milliyet Sanat Dergisi*. 287, 3-7.

Köstüklü, N.(1999). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Güney Ofset Matbaacılık. Konya.

Kuran, E.(2000). *Türk İslam Kültürüne Dair*. Ocak Yayınları. Ankara.

Kuş, E.(2007). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Anı Yay. Ankara.

Lewis, B.(2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Mardin, Ş.(1969). *Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi*. Ankara.

Merey, Z.(2008). *Türk Tarihi ve Kültürü*. Yargı Yayınevi. Ankara.

Mırmıroğlu, V1.(1949). *Orhan Bey İle Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekano Muharebesi*. Belleten. Nisan 1949. Cilt. XIII. Sayı. 50. TTK. Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı.(1970). *Lise Müfredat Programı*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı.(1991). *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası 22-31 Ağustos 1949*. Milli Eğitim Basımevi- İstanbul.

Neziroğlu, İ, Yılmaz, T.(2013). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. Cilt. 3-6. TBMM Basımevi. Ankara.

Oktay, E.(1989). *Tarih Lise: III*. Atlas Kitabevi.

Oktay, E.(1979). *Tarih Lise: III*. Atlas Yayınevi.

Oktay, E. (1975). *Tarih Lise: III*. Atlas Kitabevi.

Oktay, E. (1970). *Tarih Lise III*. Atlas Yayınevi.

Oktay, E.(1988). *Tarih Lise II*. Atlas Yayınevi.

Oktay, E.(1979). *Tarih Lise II*. Atlas Yayınevi.

Oktay, E.(1975). *Tarih Lise II*. Atlas Yayınevi.

Oktay, E.(1970). *Tarih Lise II*. Atlas Yayınevi.

Ortaylı, İ.(2011). *Tarih Yazıcılık Üzerine*. Cedit Neşriyat, Ankara.

Ögel, B.(2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul.

Özbaran, S.(2015). *Tarihçilik Zor Zanaat*. Tarihçi Kitabevi. İstanbul.

_____ (2008) “*Neden ve Nasıl Tarih?*”, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, ed. Salih Özbaran, 2. baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

_____ (2004). *Bir Osmanlı Kimliği*. Kitap Yayınevi. İstanbul.

_____ (2003). *Güdümlü Tarih*. Cem Yayınevi. İstanbul.

_____ (1991). Liselerde İzlenen Tarih Kitapları. *Türkiye'nin Ders Kitapları Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. Hazırlayanlar: Şeyda Ozil-Nilüfer Tapan. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları. Cem Yayınevi.

Özgişi, T.(2012). *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*. TBMM Basımevi. Ankara.

Öztuna, Y.(1977). *Tarih III*. MEB.

Öztuna, Y. (1976). *Tarih III*. MEB.

Pingel, F.(2003). *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi Unesco*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Safran, M.(2006). *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*. Gazi Kitabevi. Ankara.

Sakaoğlu, N.(2000). *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*. Oğlak Yayıncılık. İstanbul.

Sarıhan, Z.(2009). *1921 Maarif Kongresi*. Milli Eğitim Bakanlığı. Ankara.

Stradling, R.(2003). *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*. Tarih Vakfı Yayınları.

Sümer, F.(1992). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Şahin, T. Y. ve Yıldırım, S.(1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şimşek, A., Satan, A.(2011). *Milli Tarihin İnşası, Makaleler*. Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Tavşancıl, E., Aslan, E.(2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analiz ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayıncılık. İstanbul.

Timuroğlu, V.(1991). *Türk-İslam Sentezi*. Başak Yayınları. Ankara.

Türk Dil Kurumu.(1976).*İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Rapor*.

Türk Edebiyat Cemiyeti.(1977). *Cevap*. İstanbul.

Türkiye Öğretmenler Sendikası(TÖS).(1968). *Devrimci Eğitim Şurası*.

Ulağlı, S.(2006). *İmgebilim “Öteki” nin Bilimine Giriş*. Sinemis Yayınları. Ankara.

Uzunçarşılı, Ord. Prof. İ.H.(1995). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.1-6. 6.Baskı. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları. XIII. Dizi-Sa.16.

Wirth, L.(2003). *Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek*. Tarihin Kötüye Kullanımı.(Çev. Nurettin El hüseyini). Tarih Vakfı.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. Ankara.